MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII,
TINERETULUI ŞI SPORTULUI

Nicoleta Dumitrescu
Mihai Manea
Ovidiu Cătălin Bojică

534

Istorie

Manual pentru clasa a IX-a

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ, R.A.

germanici
a) burgot
b) vandal
c) anglosaxoni
d) ostrogot

Nasr

Capitolul 1

Conținut

Sumerienii
Egiptenii
Evreii
Grecii
Romanii
Tracii

– stabilirea sumerienilor în Mesopotamia — mil. IV î.Hr.
– formarea poporului egiptean

– stabilirea akkadienilor şi sumerienilor în Mesopotamia — mil. III î.Hr.

– apariția civilizației cretană şi miceniană — mil. II î.Hr.
– migrația indo-europenilor

– „Legea lui Moise” — sec. XIII î.Hr.

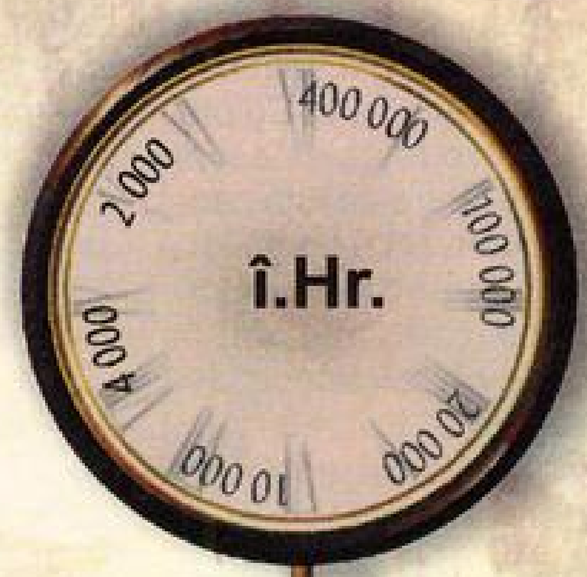

Popoare din Orient

D1 „Pământul Asiriei primeşte puţină ploaie, iar rădăcina grâului se nutreşte în felul următor: recolta creşte şi bobul se coace numai prin stropire cu apă din fluviu; fluviul nu se revarsă aici peste ogoare ca în Egipt, ci apa este cărată cu braţele de la fluviu sau scoasă cu ajutorul unui soi de cumpene. întregul ţinut al Babilonului, întocmai ca şi Egiptul, este brăzdat de o reţea de canale. Cel mai mare dintre aceste canale [...] poate fi umblat cu corăbii [...]. Dar pentru culturile de cereale pământul este atât de mănos, încât de obicei aduce de două sute de ori cât ai semănat [...]."

(**Herodot,** *Istorii*)

1. Priviţi **H1**. Precizaţi ce fluvii scăldau teritoriul Mesopotamiei.
2. Citiţi **D1**. Arătaţi ce soluţie au găsit asirienii pentru a combate seceta.

Orientul reprezintă cea mai întinsă arie geografică a Antichităţii, din estul Mării Mediterane până la ţărmurile oceanelor Indian şi Pacific.

Prima mare civilizaţie a Antichităţii se constituie în zona văilor fertile ale *Tigrului* şi *Eufratului,* în **MESOPOTAMIA**. Ţara, numită astfel de greci, se întinde pe o lungime de aproximativ 1 000 de km şi o lăţime de 400 de km. Popoarele, ce dau viaţă istoriei aici, sunt ***sumerienii*** şi ***semiţii***, care creează o civilizaţie originală, „civilizaţia mesopotamiană". Termenul este generic, deoarece civilizaţia mesopotamiană este o sinteză originală şi unică a ***sumerienilor, akkadienilor*** şi ***asirienilor***.

Sumerienii au o origine nesigură: vin, poate, din munţii de la est, ori de peste mare. Se stabilesc în sudul Mesopotamiei pe la începutul mileniului al IV-lea î.Hr. Ei sunt creatorii celei mai vechi civilizaţii regionale cunoscute. Duc o viaţă prosperă, bazată pe *agricultură* şi *creşterea vitelor*. Sunt organizaţi în oraşe-state independente, administrate de un rege. Acesta cumulează prerogativele politice şi religioase şi se sprijină pe *aristocraţia sacerdotală* şi *militară*. Cele mai importante *oraşe-state* sumeriene sunt ***Ur, Uruk, Nippur, Umma*** şi ***Lagas***.

Akkadienii. Triburile ***semite*** pătrund în *regiunea centrală a Mesopotamiei* la începutul mileniului al III-lea î.Hr. Se deosebesc de sumerieni ca rasă şi limbă. În această zonă întemeiază importante centre politice şi economice: ***Akkad, Kis, Babilon***.

La începutul mileniului al II-lea î.Hr., alte neamuri, numite convenţional ***amoriţi***, se infiltrează în Mesopotamia şi întemeiază o serie de dinastii. Pentru câteva secole se impune hegemonia ***Babilonului***. Reprezentantul cel mai ilustru al *dinastiei amorite* din ***Babilon*** este ***Hammurabi*** (1728 – 1686 î.Hr.). Domnia lui este caracterizată printr-o eficientă organizare internă pe toate planurile şi este cunoscută mai ales prin *codul de legi* care-i poartă numele.

Mesopotamia

La sfârşitul mileniului al II-lea începe să se afirme o nouă putere: **ASIRIA**.

Asirienii, populaţie nomadă şi războinică de origine ***semitică***, ocupă, încă din mileniul al III-lea î.Hr., o regiune din *nordul Mesopotamiei* **(D1)**. Ei întemeiază o serie de oraşe-state: ***Assur, Ninive***.

Asiria, putere de esenţă militară, îşi datorează succesul şi prestigiul *armatei* sale, organizată şi disciplinată. Expansiunea asiriană se desfăşoară în faze succesive.

Fondatorul **Imperiului Asirian** este considerat **Tiglatpalassar I** (secolul al XI-lea î.Hr.), a cărui stăpânire ajunge până la Marea Neagră, Marea Mediterană şi Golful Persic.

Asiria se prăbuşeşte în urma loviturilor date de o coaliţie formată din ***mezi*** şi ***babilonieni*** (605 î.Hr.). Beneficiarul acestei victorii este **Nabucodonosor al II-lea**, regele Babilonului (605–562 î.Hr.).

Imperiul Noului Babilon nu durează însă nici un secol. În anul 538 î.Hr., regele persan **Cirus** ocupă ***Babilonul*** şi anexează Imperiul Neobabilonian la imperiul său.

Egiptenii. Teritoriul antic al **EGIPTULUI** este format din *Valea Nilului,* lată de 10–25 km şi lungă de 1 000 de km, de la prima cataractă, la vărsarea în Marea Mediterană. Înconjurat din toate părțile de frontiere naturale, deşert, mare şi munți, Egiptul pare izolat de restul lumii. Singurul izvor de viață pentru vegetație şi faună este *Nilul* cu inundațiile sale **(D2)**. De la aluviunile negricioase îşi ia numele Egiptul: Kemet, adică „cel Negru" în egipteană. Fluviul reprezintă şi unica arteră de comunicație între nord şi sud. Dependența de apele fluviului impune, din mileniul al IV-lea î.Hr., realizarea şi întreținerea unui complicat *sistem de irigații*, care asigură reținerea şi repartizarea apelor necesare agriculturii. În perioada neoliticului, ***triburile nord-africane*** de vânători nomazi migrează spre Delta şi Valea Nilului, regiuni care le oferă posibilități optime pentru *agricultură*. Devin sedentari, *agricultori* şi *crescători de animale*.

În mileniul al IV-lea î.Hr. pătrund dinspre est, probabil prin Peninsula Sinai, ***populații hamito-semite***. Din amestecul cu autohtonii rezultă ***vechea populație egipteană***.

Necesitatea de a controla *Nilul* şi revărsările acestuia duce la formarea unor mici centre de putere locală. Organizarea gentilică este înlocuită de ***comunitățile teritoriale săteşti sedentare***, care gravitează în jurul a două nuclee statale: **Egiptul de Jos** (în nordul țării) şi **Egiptul de Sus** (în sud). În această perioadă, numită „pre dinastică", se produce o rapidă *stratificare socială*, iar teritoriul Egiptului este împărțit în 42 de ***nome*** **(H2)**.

Baza economiei Egiptului este *agricultura*. Se cultivă în primul rând cerealele (orz, grâu) şi inul. Se practică şi *grădinăritul, pomicultura, viticultura*. În Deltă, trestia, lotusul şi papirusul cresc din abundență. Tot aici este răspândită şi creşterea *vitelor*. Se dezvoltă şi meşteşugurile: extracția şi prelucrarea pietrei, metalurgia, prelucrarea pietrelor semiprețioase şi prețioase, țesutul, olăritul.

În Egiptul antic, *comerțul* este aproape în întregime organizat şi controlat de stat.

Despre viața cotidiană a ***egiptenilor*** avem un bogat material informativ. Clima caldă şi lipsa precipitațiilor permit ca oamenii simpli să poată locui în colibe din trestie sau în case din chirpici. Casele celor bogați au două niveluri, un subsol şi sunt construite din cărămidă uscată la soare. Pe lângă parc şi bazinul cu apă, în curtea acestora se află anexele.

Egiptenii reprezintă o excepție printre popoarele antice în privința *concepției lor despre familie*. Această concepție este surprinzător de modernă, deoarece familia are la bază sentimentele. Din mileniul I î.Hr. se practică şi „căsătoria de probă". Familia este numeroasă, numărul copiilor fiind foarte mare. Aceştia sunt iubiți şi alintați. În societatea egipteană femeia este considerată egala bărbatului. Unele femei ocupă funcții de preotese ale templelor, iar altele, înalte funcții politice.

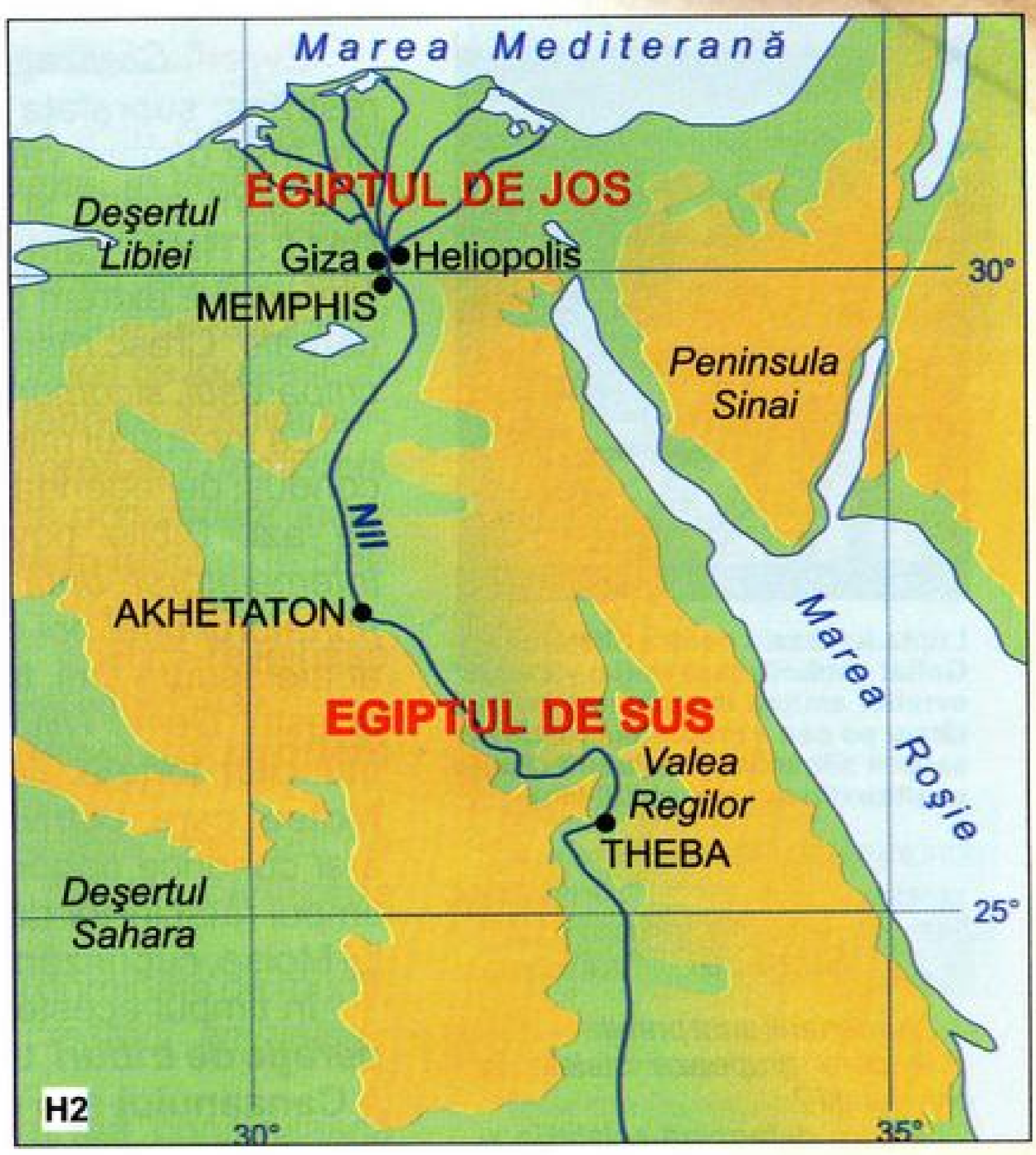

Egipt

D2 „Fluviul prilejuieşte, în general, atâtea înlesniri pentru agricultură şi atâtea foloase pentru oameni, încât majoritatea cultivatorilor nu trebuie decât să arunce sămânța pe locurile care s-au uscat şi să aducă vitele acolo, ca să calce sămânța în picioare. Iar după patru sau cinci luni ei vin înapoi să facă secerişul. Alții, după ce trec cu nişte pluguri uşoare peste ogoarele care au fost udate, strâng cu grămada roadele, fără multă cheltuială şi trudă."

(**Diodor din Sicilia**, *Biblioteca istorică*)

1. Priviți **H2**. Precizați ce rol a avut Nilul în istoria Egiptului.
2. Citiți **D2**. Explicați cum ajută revărsările Nilului la practicarea agriculturii.

Lupta lui David contra filistenului Goliat simbolizează inițial victoria evreilor asupra dușmanilor, iar mai târziu pe cea a credinței creștine asupra păgânilor (miniatură dintr-o psaltire din secolul al XIII-lea).

Știați că:

Sumerienii sunt primii:

– care grupează stelele în constelații?

– care determină solstițiile și echinocțiile?

1. Priviți **H3**. Precizați care erau cele mai importante orașe în perioada domniei lui David.

Evreii. *Civilizația ebraică* se constituie și evoluează pe un teritoriu restrâns; suprafața **ISRAELULUI** este la început de 15 000 km^2. Țara are însă o mare varietate de relief și de condiții climatice. Cursurile de apă sunt puține și cu un debit redus. Totuși, textele biblice numesc **PALESTINA** „țara în care curge laptele și mierea", datorită *Văii Iordanului,* extrem de fertilă. Aici se cultivă *pomi fructiferi, viță-de-vie* și *cereale*. Cresc rășinoase și arbori folosiți în construcții: *stejarul, cedrul, chiparosul, sicomorul.*

La începutul mileniului al II-lea, un grup numeros de ***semiți nomazi***, conduși de legendarul șef de trib **Abraham**, se așază în regiunile Siriei de azi. Biblia povestește cum Abraham este chemat să devină *întemeietorul unui nou popor într-o țară nouă* și, de asemenea, *purtătorul unei noi credințe într-un Dumnezeu unic*. Când foametea se abate asupra țării, **Iacob**, nepotul lui Abraham, și familia sa se stabilesc la estul *Deltei Nilului*. Descendenții lor ajung în sclavie, fiind supuși muncilor forțate. După 400 de ani de robie, ***evreii*** sunt eliberați de **Moise**, care, potrivit narațiunii biblice, este ales de Dumnezeu pentru a-și conduce poporul în afara Egiptului, înapoi spre Țara lui Israel. În timpul rătăcirii lor de 40 de ani prin deșertul Sinai, evreii primesc Legea lui Moise, cuprinzând Cele Zece Porunci.

În timpul acestei migrații lente, evreii se organizează într-o ***confederație de triburi***, trec la o *viață sedentară și încep acțiunea de ocupare a* **Canaanului** sub conducerea lui **Iosua**, urmașul lui Moise. Iosua, un adevărat șef militar, reușește să cucerească cetatea ***Ierusalimului***.

De-a lungul următoarelor două secole, evreii cuceresc cea mai mare parte a țării. Este perioada în care apare un nou tip de războinic, cel al *conducătorului militar specializat – „judecătorul"*, cum este numit în Biblie. În secolul al XI-lea î.Hr., pericolul reprezentat de ***filisteni*** îi determină pe evrei să se unească sub conducerea lui **Saul**. Acest prim rege asigură trecerea de la *organizarea tribală la instaurarea unei dinastii monarhice* prin succesorul său, **David**.

Regele **David** (1004–965 î.Hr.) și urmașul său, **Solomon** (965–930 î.Hr.), transformă **ISRAELUL** într-o putere importantă în regiune. Regatul este organizat din punct de vedere administrativ, capitala este fixată la ***Ierusalim***.

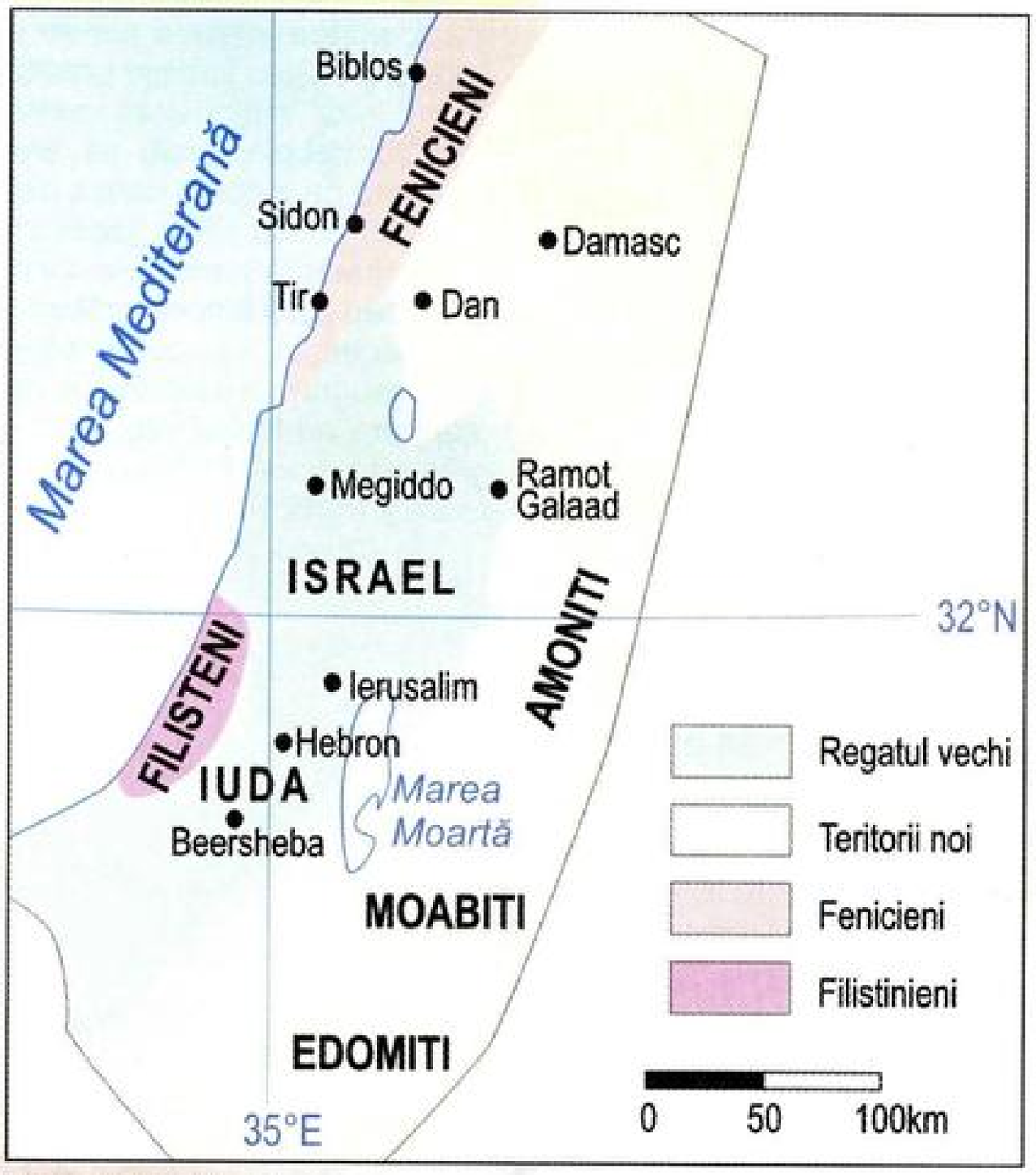

Regatul lui David.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Enumerați principalele popoare care s-au format în Mesopotamia.
2. Numiți doi conducători ai Babilonului.
3. Explicați cum s-a format poporul egiptean.
4. Arătați de ce reprezintă egiptenii o excepție față de celelalte popoare din Orient.
5. Precizați de ce este numită Palestina „țara în care curge laptele și mierea".
6. Prezentați, într-un scurt eseu, etapele parcurse de evrei de la stadiul de triburi nomade la organizarea statală.

Popoare din Europa

Indo-europenii. În mileniul al IV-lea î.Hr., Europa este cucerită de noi populații, acestea fiind de origine ***indo-europeană***. În legătură cu locul lor de origine există mai multe ipoteze: Asia Centrală şi stepele nord-pontice sau Asia Mică. Se ştie cu siguranță că aceşti migratori sunt cei care creează în Europa civilizația bronzului. Sunt triburi de *războinici* şi *păstori*. Ei se aşază peste *populațiile agricole neolitice* ce locuiesc în Europa la acea dată. Aceştia din urmă asimilează tehnica şi spiritualitatea noilor veniți. Superioritatea migratorilor se datorează *cunoaşterii roții, folosirii calului* şi *prelucrării bronzului*. Ramurile populațiilor indo-europene sunt ***centum*** şi ***satem***, departajare făcută în funcție de cele două forme ale cuvântului „sută".

Activitățile oamenilor sunt împărțite în trei funcții: politico-religioase (suveranii şi preoții), militare (războinicii) şi productive (populația).

În urma procesului de indo-europenizare ***se formează noi popoare*** şi ***noi limbi*** ce evoluează independent una de cealaltă.

Grecii. În mileniul al II-lea î.Hr., *Marea Mediterană* este dominată de două civilizații, care construiesc mari oraşe şi palate: ***civilizația minoică*** (cretană) şi ***civilizația micenian***ă.

Spațiile geografice, în care au apărut, sunt aride şi dominate de munți, cu puține văi fertile. Acest mediu este propice *creşterii animalelor* şi unei *agriculturi restrânse*.

Cretanii şi ***micenienii*** reuşesc, în acest peisaj, să construiască palate de dimensiuni colosale, cu numeroase camere şi curți interioare. Astfel de palate sunt cele de la ***Cnossos, Malia, Phaistos***.

Având flotă puternică şi numeroasă, ***basileii*** au legături comerciale cu Egiptul şi Orientul. De la Marea Baltică aduc în palatele lor chihlimbar (ambră).

Reconstituirea Palatului din Cnossos.

1. Analizați **H1**.
   a. Identificați cinci popoare indo-europene.
   b. Precizați direcțiile migrațiilor acestora.

Migrațiile popoarelor indo-europene.

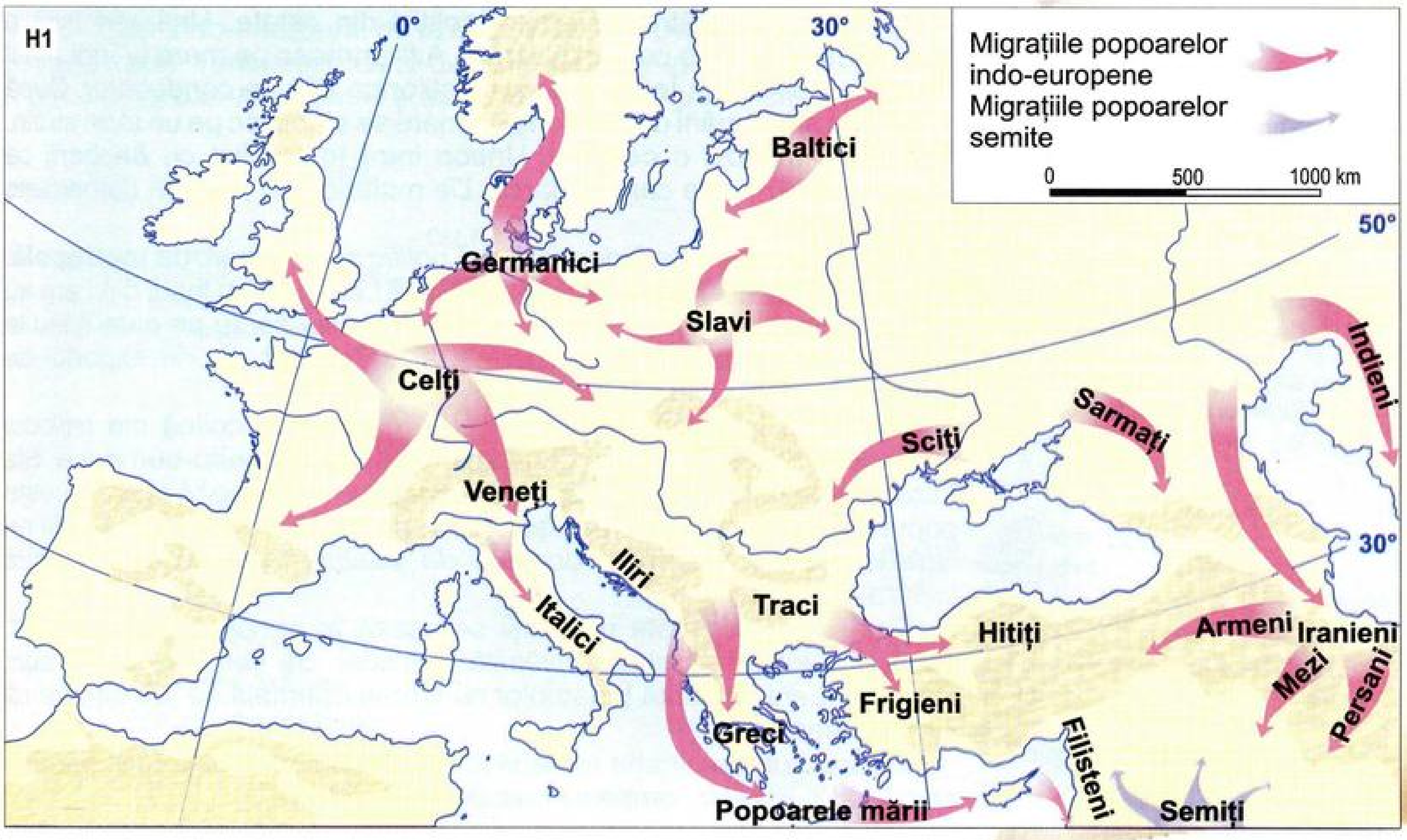

Scenă de luptă între doi războinici din perioada arhaică. Detaliu de pe un vas.

D1 „O colonie nu era o dependință sau o anexă a statului colonizator; era ea însăşi un stat complet şi independent. Totuşi între colonie şi metropolă exista o legătură de un fel particular [...], anume reguli ce trebuiau respectate. Prima condiție era aceea de a poseda un foc sacru; a doua era de a aduce cu sine un personaj capabil să practice riturile întemeierii. Luau focul sacru chiar din vatra metropolei; luau, de asemenea, cu ei un fondator care trebuia să facă parte dintr-una din familiile sfinte ale cetății. Acesta întemeia noul oraş practicând aceleaşi rituri ce fuseseră săvârşite cu prilejul întemeierii oraşului-metropolă. Focul luat din vatra sacră a acestuia stabilea pentru totdeauna o legătură religioasă şi de rudenie între cele două orașe. Colonia putea să aibă şi câțiva zei proprii, dar trebuia să mențină şi să onoreze divinitățile oraşului-mamă."

(**Fustel de Coulanges,** *Cetatea antică*)

1. Priviți imaginea de mai sus şi descrieți armamentul celor doi luptători.
2. Citiți **D1**. Precizați care sunt etapele întemeierii unei colonii.

În jurul anului 1200 î.Hr., ***civilizația miceniană***, ce cucerise lumea minoică, decade. Istoricii şi arheologii presupun că de vină sunt cutremurele, conflictele interne sau chiar invazia unor populații venite din nordul Europei: *grecii*.

GRECIA arhaică. În cursul mileniului al II-lea î.Hr., alături de celelalte populații indo-europene, migrează şi ***grecii***. Aceştia au migrat spre sud şi s-au stabilit în *zona stâncoasă* a Eladei, pe *litoralul* Asiei Mici şi în *insulele* din *Marea Egee*. Cele patru triburi de greci sunt: ***dorienii*** (se aşază în Peloponez), ionienii (care se stabilesc în Attica, Eubeea şi coasta de vest a Asiei Mici), ***aheii*** (ce întemeiază oraşe în Creta şi Asia Mică) şi ***eolienii*** (ce cuceresc *centrul* Greciei, *insula* Lesbos şi *o parte din* Asia Mică).

Invazia ***dorienilor*** duce la o depopulare a marilor oraşe miceniene. Palatele se ruinează, viața strălucitoare a vechilor oraşe dispare, lumea se schimbă foarte mult. Noii oameni „uită" scrierea. De aceea, timp de 500 de ani istoricii vorbesc de *„o Grecie întunecată"*. Urmele lăsate de către noii locuitori sunt vizibile doar ca urmare a săpăturilor arheologice. Cele mai multe informații despre această lume învăluită în mister le oferă *ceramica*. Cu ajutorul ei observăm că se păstrează încă, dar mult reduse, legăturile Greciei cu Orientul şi cu Egiptul.

Scrisă în secolul al VIII-lea î.Hr. de către ***Homer, Iliada*** descrie o lume plină de care de lupte între ***basilei***, lupte ce se dau din goana carelor. Conflictele descrise de Homer se poartă între războinici ce îşi dovedesc vitejia şi îşi apără onoarea.

Colonizarea greacă (H2). Grecia este un ținut stâncos, înconjurat de mare. Sute de insule sunt presărate în *Mediterana*. Acesta este peisajul din care pornesc **grecii** în secolul al VIII-lea î.Hr. să colonizeze *coastele mediteraneene* şi *ale Mării Negre*.

Motivele colonizării sunt numeroase. Unii pornesc pentru că nu au pământ să îl cultive, fiind prea mulți cetățeni în acea ***polis***, alții pentru că sunt alungați de către adversarii politici din cetate. Unii văd însă o posibilitate de a face comerț şi avere. Alții pornesc pe mare la îndemnul *Oracolului din Delfi*. În fruntea coloniştilor se află un *conducător*. După mai multe săptămâni de călătorie pe mare se stabilesc pe un țărm străin. Aici ei întemeiază o **colonie**. Uneori intră în conflict cu ***barbarii*** ce locuiesc teritoriul pe care debarcă. De multe ori au legături comerciale cu aceştia **(D1)**.

Noua **colonie** este *independentă politic şi economic* de **metropolă**. Ea poate întemeia, la rândul ei, noi ***cetăți***. Legătura cu locul din care au plecat se mai păstrează prin intermediul *focului sacru* pe care îl iau la plecare, simbol al vetrei, al casei şi al zeilor, dar şi prin exportul de produse în *metropolă*.

Romanii. În mileniul al II-lea î.Hr., în zona de colină din *mijlocul Peninsulei Italice*, se aşază două valuri de popoare indo-europene. Ele întrebuințează *tehnica prelucrării aramei* şi îşi *incinerează morții*. Aceste populații asimilează, o dată aşezate în peninsulă, vechile populații pe care le găsesc. În urma *procesului de aculturație* se creează o nouă civilizație.

Dar şi peste aceste populații se aşază în secolul al VIII-lea î.Hr. **etruscii**. Originea lor este învăluită în mister. Se ştie însă că nu sunt indo-europeni. Datorită legăturilor cu lumea orientală se presupune că vin din Orient.

Intrând sub dominația romanilor, din secolul al VIII-lea î.Hr. până în secolul al III-lea î.Hr., oraşele etrusce vor decădea.

Printre indo-europenii, ce se stabilesc în **ITALIA**, se află şi **latinii**. Aceştia sunt ***păstori*** şi ***agricultori***. În secolele al VII-lea şi al VI-lea î.Hr., micile comunități latine formează o ligă a oraşelor latine.

Ca şi celelalte triburi indo-europene, şi latinii sunt politeişti. Jupiter (Zeus la greci) este zeul ce domină panteonul ceresc, soția sa fiind Junona (Hera la greci). Morții sunt incinerați, acest ritual fiind urmat de luptele de gladiatori.

Tracii. În mileniul al II-lea, tracii, o populație indo-europeană, se stabilesc în spațiul cuprins între *Marea Neagră, Marea Egee* şi *Carpații Nordici*. *Peninsula Balcanică* reprezintă zona centrală a acestui teritoriu. Tracii trăiesc organizați în mai multe ***triburi***, conduse de regi, între ele având loc şi numeroase conflicte armate **(D2)**. Cele mai importante triburi sunt cele ale ***moesilor, tribalilor, odrisilor, geților*** şi ***dacilor***. Fiind o populație sedentară, tracii se ocupă cu *agricultura, creşterea vitelor, viticultura* şi *mineritul*. Deoarece sunt foarte buni luptători, tracii sunt folosiți ca *mercenari* de către armatele elenistice şi de către romani. Ei sunt politeişti, cred în nemurirea sufletului şi în magie. Iubesc deopotrivă muzica şi dansul.

Scriitorii antici spun că tracii îşi fac îmbrăcămintea din cânepă, poartă pe cap căciuli din blană de vulpe, pe trupuri tunici şi mantale lungi, împestrițate. Încălțămintea este din piele de căprioară. Armele lor preferate sunt sulițele, scuturile uşoare şi săbiile mici.

Prima mențiune scrisă despre ei, abia în secolul al VIII-lea î.Hr., provine de la **Homer**. În secolele următoare, cele mai multe informații le aflăm de la scriitorii greci şi latini. Aceasta se datorează *relațiilor comerciale* care se stabilesc între greci, romani şi traci. Primii exportă vin, ulei de măsline şi arme, tracii dând la schimb sclavi, miere, piei de animale.

Triburile ce se stabilesc la nord de Dunăre (Istm) sunt: ***geții*** şi ***dacii***.

Tracii nordici: geto-dacii. Grecii sunt primii care intră în contact cu populațiile indo-europene de la sud şi nord de Dunăre. Ei îi numesc pe aceştia geți. Teritoriile locuite de geți se întind în *Dobrogea, Muntenia* până la *Carpații Meridionali* şi în *Moldova sudică şi vestică*.

Artă funerară etruscă. Cântăreț cu fluier dublu.

D2 „Neamul tracilor este cel mai numeros din lume, după cel al inzilor. Dacă ar avea un singur cârmuitor, sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, el ar fi de nebiruit şi cu mult mai puternic decât toate neamurile [...]. Tracii au mai multe nume, după regiuni, dar obiceiurile sunt cam aceleaşi la toți, afară de geți, trausi şi de cei care locuiesc la nord de crestonai."

(**Herodot**, *Istorii*)

Colonizarea greacă

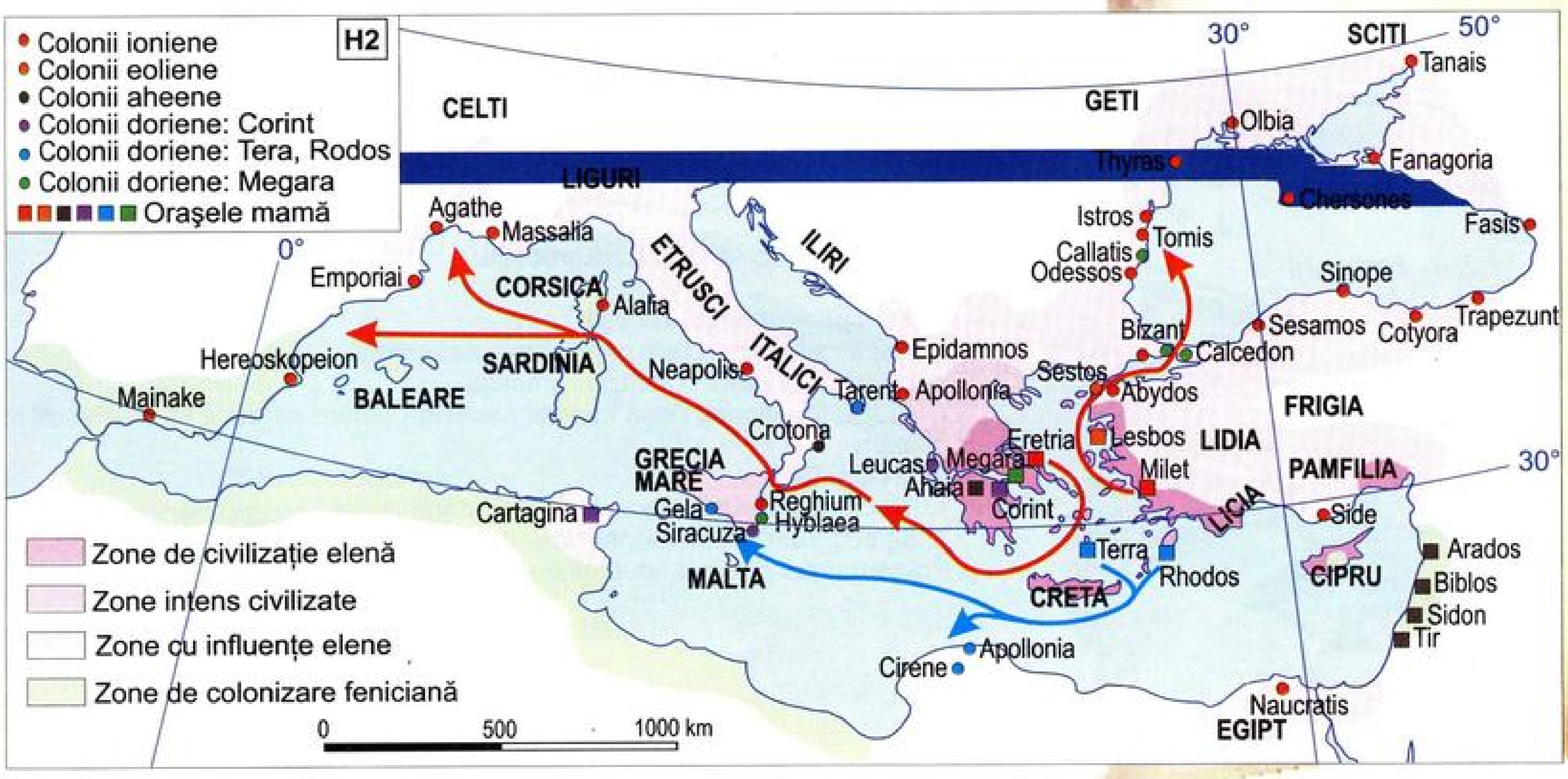

D3 „Căci pe unii îi denumesc [autorii] daci, iar pe alții geți. Geții sunt cei care se întind spre Pont și spre răsărit, iar dacii, cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania și spre izvoarele Istrului [...]. Dacii au aceeași limbă ca și geții."

(**Strabon**, *Geografia*)

Pahar de argint din tezaurul traco-getic de la Agighiol (jud. Tulcea; sec. al V-lea î.Hr.).

D4 „Eu îi numesc daci pe oamenii pomeniți mai sus, cum își spun ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu prea bine că unii dintre greci îi numesc geți. Căci eu îmi dau bine seama că geții locuiesc dincolo de Haemus, de-a lungul Istrului."

(**Cassius Dio**, *Istoria romană*)

Termeni

Acropole
aculturație
agora
basileu
civilizație minoică (cretană)
civilizație micenianăă
comați
davă
indo-europeni
metropolă
pileati
polis

Primul care vorbește despre geți, în lucrarea sa *Istorii*, este **Herodot**. În secolul al VII-lea î.Hr. au loc primele contacte între autohtonii geți și grecii ce întemeiază colonii pe *țărmul vestic al Mării Negre* **(D3)**.

Cuvântul „daci" este cel folosit de **Caesar** pentru a denumi **populațiile nord-dunărene**. **Dacii** locuiesc în zona colinară a *Banatului* și în *Transilvania*. Informațiile izvoarelor antice sunt numeroase în ceea ce îi privește pe geți și daci **(D4)**. Aceștia sunt de *neam tracic* și vorbesc *aceeași limbă*. **Geții** nu hotărnicesc pământul și se ocupă cu *agricultura* și *păstoritul*. Dacii din zona Munților Apuseni *extrag* și *prelucrează aurul*. Poartă plete, se tatuează, sunt politeiști, cred în nemurire și în magie. Unii dintre geți, din motive religioase, nu mănâncă deloc carne și nu se căsătoresc.

Fac *schimburi comerciale* cu grecii și romanii. Bat *monedă* ce imită monedele elenistice de argint. Cetățile lor se numesc **dave**, sunt așezate pe locuri înalte, ușor de apărat, și au ziduri din piatră sau din pământ. Sunt buni *luptători* și *arcași* iscusiți. Locuiesc în case – făcute din piatră, chirpici sau bârne – și în bordeie. Ritul de înmormântare practicat este *incinerația*. Aflăm de la scriitorii antici că geții și dacii sunt organizați în ***uniuni tribale*** conduse de regi. Ele se diferențiază din punct de vedere social, fruntașii daci fiind numiți *„pileati"*, în timp ce oamenii de rând poartă numele de *„comati"*.

În secolul al VI-lea î.Hr., geții se opun expansiunii perșilor. Trei secole mai târziu intră în conflict cu macedonenii. În ultimul secol păgân, *zona dobrogeană* locuită de geți intră sub autoritate romană. Prezența geților este atestată de toponimele: ***Capidava, Sucidava, Argedava***. În secolul I î.Hr. – secolul I d.Hr., ***civilizația dacă*** atinge apogeul. Se dezvoltă în această perioadă foarte mult *metalurgia fierului*. Intră pentru prima dată în conflict cu romanii pe vremea lui **Caesar**. În secolul I d.Hr., geții și dacii sunt cuceriți de romani. Treptat, ei sunt integrați civilizației romane.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Prezentați cauzele colonizării grecești.
2. Analizați **H2**.
   a. Menționați triburile grecești.
   b. Identificați metropolele care întemeiază colonii.
   c. Precizați direcțiile colonizării grecești.
3. Citiți **D2**. Menționați două condiții necesare pentru ca tracii să devină cel mai puternic neam.
4. Citiți **D3** și **D4**.
   a. Precizați zona în care locuiau geții și dacii.
   b. Selectați din text elementul de unitate pentru aceste triburi.
5. Prezentați principalele ocupații ale tracilor nordici.

Evaluare – Capitolul 1

1. Priviți imaginea de mai jos (aflată într-un mormânt egiptean), care reprezintă o scenă de muncă:

a) precizați care era principala ocupație a egiptenilor;

b) prezentați activitatea pe care o desfăşoară fiecare personaj şi uneltele folosite;

c) identificați planta cultivată.

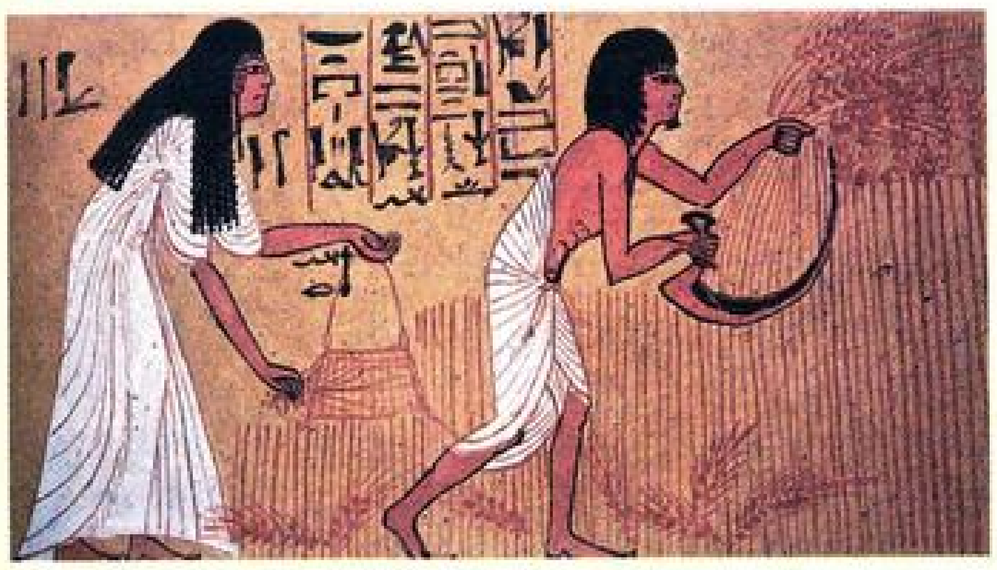

2. Pornind de la **D1** (pag. 8) şi **D2** (pag. 9), stabiliți o asemănare şi o deosebire între modurile în care se practica agricultura în Mesopotamia şi în Egipt.

3. Ordonați cronologic următoarele evenimente:

a) domnia lui Assurbanipal;

b) domnia lui Hammurabi;

c) domnia lui Nabucodonosor al II-lea.

4. Elaborați, în aproximativ o jumătate de pagină, un text cu caracter istoric, având în vedere următoarele personalități, date şi termeni:

David; sec. XI î.Hr.; evrei; „judecător"; filisteni.

5. Priviți imaginea alăturată, care reprezintă casa unui meşteşugar bogat din Egipt. Treceți în caietele voastre, în dreptul fiecărei litere, denumirea corectă a încăperilor, având la dispoziție următoarea listă:

bucătărie, cameră, antreu, cămară, sufragerie.

a) .....; b) .....; c) .....; d) .....; e) ..... .

6. a) Definiți următorii termeni:

indo-europenizare; basileu; civilizație micenian; colonie; aculturație.

b) Cu fiecare dintre aceştia alcătuiți câte o propoziție /frază referitoare la tema studiată.

7. Prezentați două consecințe ale colonizării greceşti.

8. **D1** „Oraşele, întemeiate [...] când navigația era mai sigură şi era cu putință adunarea de averi, s-au aşezat pe țărm şi s-au înconjurat de ziduri; ele au ocupat istmurile, atât pentru înlesnirea negoțului, cât şi pentru a fi mai tari împotriva vecinilor. Oraşele [...], şi cele de pe insule şi cele de pe continent, din pricina pirateriei [...] au fost zidite mai departe de mare [...]. De aceea până astăzi oraşele sunt sus, departe de apă."

(**Tucidide**, *Războiul peloponesiac*)

a) Pornind de la text, precizați care sunt locurile alese de greci pentru întemeierea oraşelor.

b) Cu ajutorul textului explicați motivele care i-au determinat pe greci să facă această alegere.

9. Prezentați, în aproximativ o pagină, o sinteză cu tema „Tracii nordici".

Aveți în vedere următoarele aspecte:

– originea tracilor;

– ocupații;

– structura socială şi organizarea politică;

– două asemănări între civilizația geto-dacilor şi aceea a tracilor sudici;

– trei caracteristici ale civilizației geto-dacilor;

– două izvoare antice, care îi menționează.

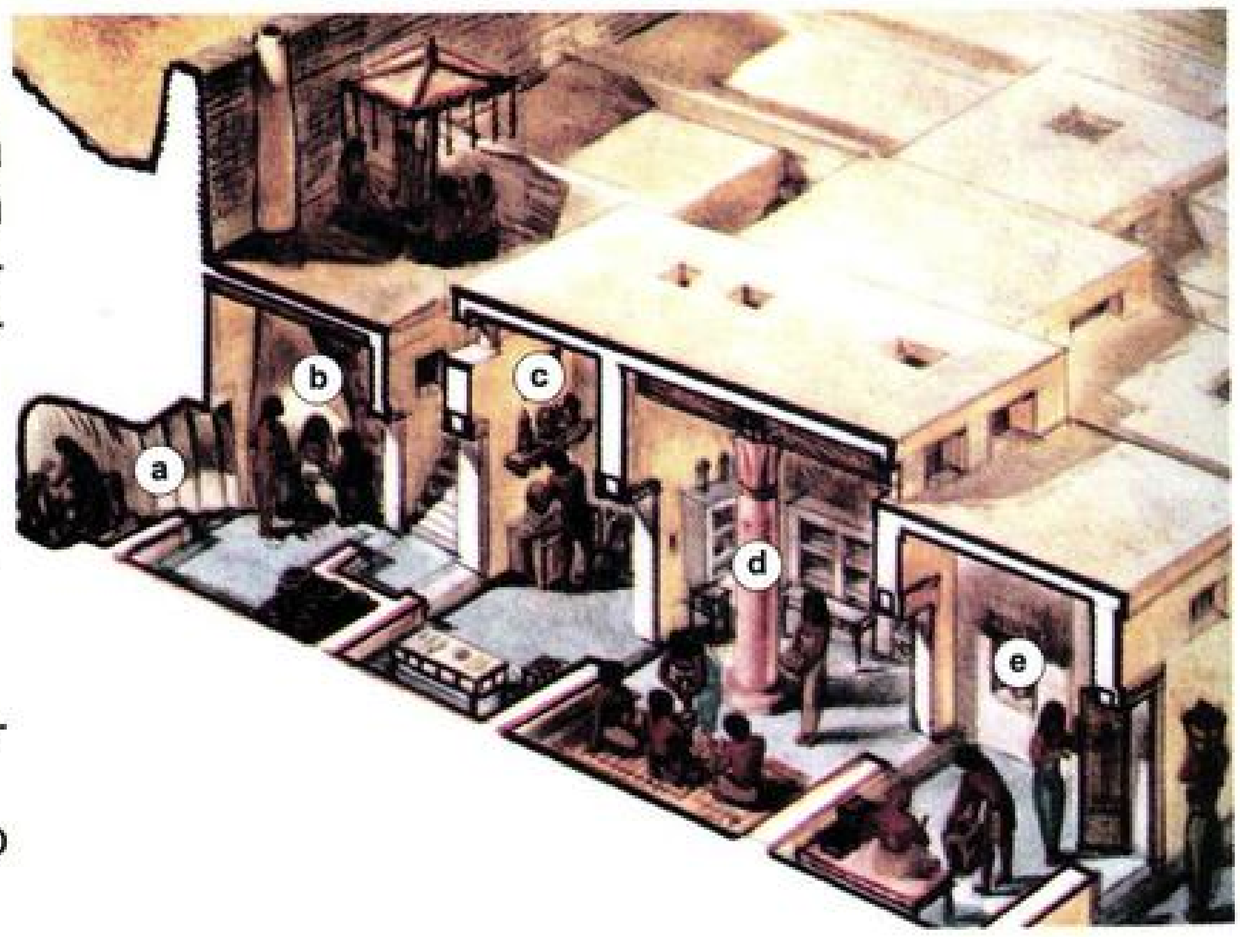

FORME DE ORGANIZARE POLITICĂ ÎN ANTICHITATE

2

Capitolul 2

Conținut

Monarhia egipteană – Menes – unifică Regatul de Jos cu Regatul de Sus — 3200 î.Hr.
Polisul: Atena – fondarea Atenei de către Tezeu — sec. VIII î.Hr.
Roma:
Republica – fondarea Romei — 753 î.Hr.
Imperiul – reformele lui Solon, Clistene şi Pericle — sec. VI – V î.Hr.
Regatul dac – republica romană — 509–27 î.Hr.
– domnia lui Burebista — 82–44 î.Hr.
– Imperiul Roman — 27 î.Hr. – 476 d.Hr.
– domnia lui Decebal — 87–106 d.Hr.

Monarhia egipteană

Unificarea. În mileniul al IV-lea î.Hr. uniunile tribale din *Valea Nilului* se grupează în două regate: **Egiptul de Sus** şi **Egiptul de Jos**. Apariția statului egiptean este determinată de *necesitatea apărării față de atacurile venite din exterior* şi a *coordonării sistemului de irigații şi îndiguiri*.

În jurul anului 3200 î.Hr., regele **Narmer** (**Menes**) *unifică cele două regate într-un singur stat şi instaurează puterea faraonică*. Este construită o nouă capitală, ***Memfis*** („balanța dublei țări"). O dată cu unirea celor două state începe epoca istorică a **EGIPTULUI**.

Cele mai importante perioade ale istoriei Egiptului antic sunt cea a **Regatului Vechi** (dinastiile a III-a – a VI-a), a **Regatului Mijlociu** (dinastiile a XI-a – a XIII-a) şi a **Regatului Nou** (dinastiile a XVIII-a – a XX-a). Istoria multimilenară a Egiptului reprezintă o alternanță a perioadelor de centralizare şi dezvoltare pe plan intern şi extern cu cele de fărâmițare a unității statale, caracterizate prin declin economic, frământări sociale şi invazii străine.

Regatul Vechi. În această etapă Egiptul cunoaşte prima *epocă de prosperitate şi înflorire culturală. Statul centralizat* devine puternic, rețeaua de canale se amplifică, *meşteşugurile* şi *comerțul* se dezvoltă. În ştiință se ajunge la rezultate remarcabile, iar în artă şi literatură sunt realizate primele capodopere. Din timpul domniei regelui **Djoser** (***dinastia a III-a***) datează *prima construcție din piatră tăiată* din istoria țării, *piramida în trepte* de la ***Saqqara***.

Epoca ***dinastiei a IV-a*** este legată de construcția *Sfinxului* din ***Gizeh*** şi a celor trei mari piramide ale faraonilor *Kheops, Khefren* şi *Mikerinos*, simboluri ale puterii şi măreției faraonilor.

Regele, de esență divină, fiul lui *Ra*, este intermediar între divinități şi oameni. Faraonul, fiu de zeu, este el însuşi zeu. El dispune de *puterea religioasă* şi de cea *laică*. Regele este atotputernic. El îşi deleagă, de obicei, autoritatea marilor preoți. Se impun preoții din ***Heliopolis***, adevărata capitală spirituală, unde este venerat *Soarele* (*Ra*).

Acelaşi fenomen se produce şi în privința *puterii laice*. Vizirul, „voința stăpânului, ochii şi urechile suveranului", preia o parte din prerogativele suveranului. Vizirul dispune de un vast aparat funcționăresc şi de numeroşi *scribi*. Aceşti intermediari mențin legătura cu administrația provincială **(S1)**. Funcționarea acestui sistem excesiv de autoritar devine dificilă.

La sfârşitul ***dinastiei a VI-a, nomazii*** din ***Canaan*** năvălesc în **Egipt** şi astfel ia sfârşit Regatul Vechi.

Regatul Mijlociu. Cu ***dinastia a XI-a*** începe perioada Regatului Mijlociu. Este refăcută autoritatea centrală, desființată ereditatea funcțiilor, iar curtea regală redevine centrul administrativ.

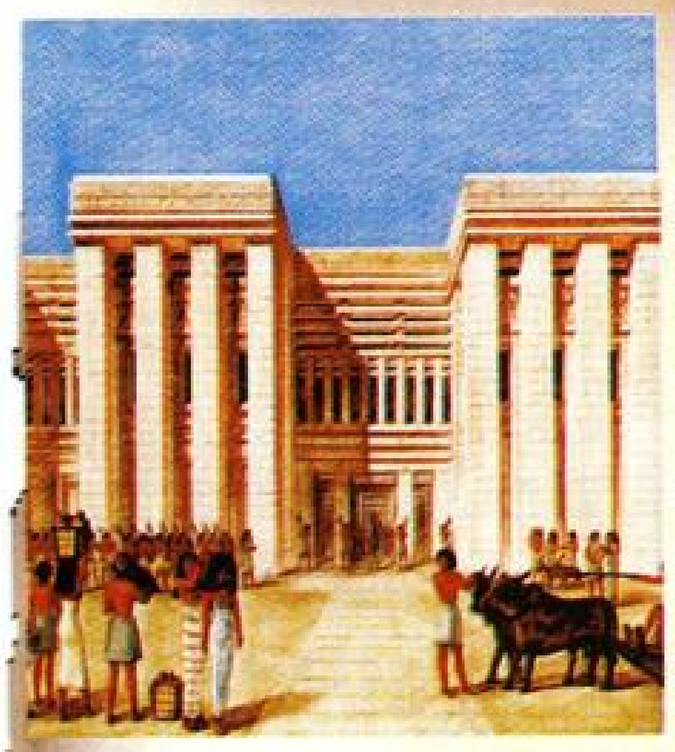

Palatul regal

Termeni

faraon
nomă
scrib
vizir

1. Studiați **S1**. Explicați cum funcționează instituțiile statului egiptean în perioada Vechiului Regat.

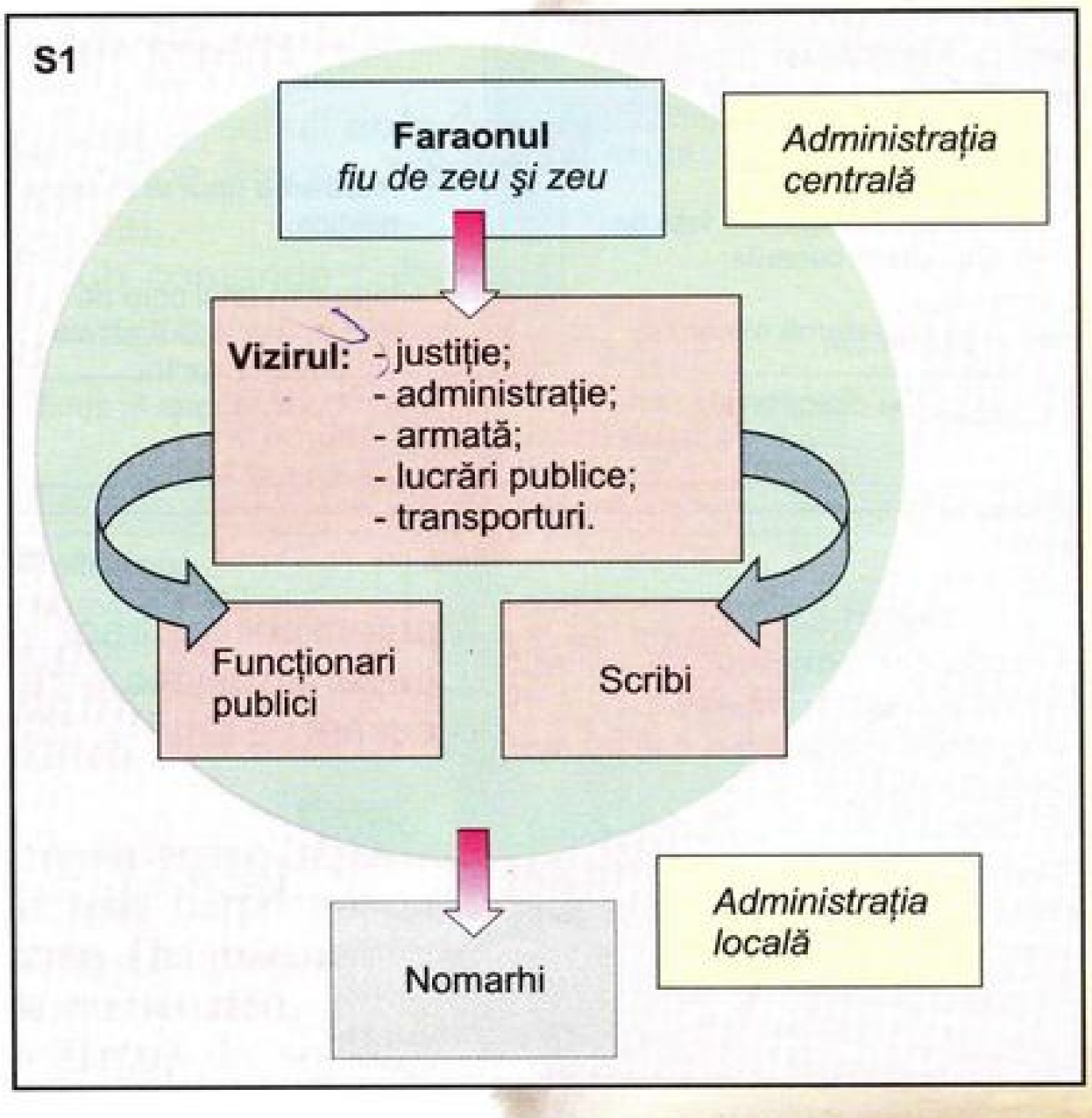

Instituțiile Vechiului Regat.

D1 „Ce măreț e stăpânul pentru orașul său!

Singur prețuiește milioane; ceilalți oameni sunt neînsemnați.

Ce măreț e stăpânul pentru orașul său!

El e canalul care zăgăzuiește fluviul în vremea viiturii. [...]

El e cămara răcoroasă unde se odihnește bărbatul până în zori. [...]

El e o cetate cu ziduri de aramă [...]

El e o pavăză și brațu-i te ocrotește fără greș!"

(*Imn intonat în cinstea lui Sesostris al III-lea*)

Este construit un *canal* de *navigație* ce leagă *Nilul* de *Marea Roșie*. Este asanată oaza Fayum. în această epocă este înfloritor comerțul cu *Fenicia, Siria, Babilonia, Nuhia* ca și cu *insulele din Marea Egee*.

Prestigiul regalității este refăcut. în această perioadă apar *imnurile* dedicate regelui. Oamenii își manifestă recunoștința față de suveranul blând și ocrotitor **(D1)**.

Orașul ***Teba*** capătă o importanță politică deosebită. În apropiere de Teba începe construirea celui mai mare *sanctuar* cunoscut de la *Karnak*, dedicat zeului Amon. Se realizează un sincretism între Ra și Amon. De acum Amon-Ra domină panteonul egiptean, devenind marele zeu al statului. Tot acum se impune și cultul lui Osiris, zeul reînvierii, care se instalează la **Abydos**.

Noi pericole se ivesc din afară. ***Hiksoșii*** (***hicsoșii***), popor nomad originar din Asia, cuceresc întregul Egipt, jefuiesc țara, dar își însușesc civilizația egipteană.

Regatul Nou. Dinastiile regale din **Teba** organizează lupta de eliberare împotriva invadatorilor. Reunificat și eliberat de dominația hiksosa, puternic centralizat, Egiptul cunoaște, în timpul **dinastiilor a XVIII-a – a XX-a**, *epoca de maximă putere și înflorire culturală*.

Statul egiptean se transformă într-un *imperiu*. El se întinde în Africa până în *Nubia* și în ținuturile asiatice până la *Eufrat*.

S2 **Ramesizii – politica internă și externă**

Măsuri:

- asocierea la putere a moștenitorului;
- îndepărtarea puterii regale de clerul lui Amon;
- regele este egal zeului Soare;
- este introdus cultul faraonului;
- toleranța religioasă față de popoarele cucerite;
- politică externă expansionistă;
- folosirea diplomației.

Consecințe:

- lichidarea amestecului în succesiunea la tron;
- unirea politică și spirituală în jurul persoanei regelui;
- realizarea unui sincretism religios;
- formarea unui corp de militari de carieră și folosirea mercenarilor;
- echilibru de forțe în zonă.

Tutmes al III-lea, cel mai strălucit faraon al **dinastiei a XVIII-a**, se impune ca militar, administrator și constructor de temple. Abil politician și diplomat, el pune bazele unei ideologii imperiale. Provinciile africane sunt subordonate direct autorității faraonului, în timp ce provinciile asiatice beneficiază de autonomie.

Religia concentrată în persoana faraonului este legătura care unește provinciile imperiului, în ochii popoarelor cucerite faraonul apare sub forma divinităților și devine stăpânul lor legitim. Ultima perioadă de înflorire a Egiptului antic are loc în perioada ***Ramesizilor,*** care inițiază o nouă politică **(S2)**. Dintre aceștia, cel mai important este **Ramses al II-lea**, care domnește 67 de ani.

Urmașii lui Ramses al II-lea rezistă un timp presiunilor interne, dar mai ales externe.

Epoca de glorie a Egiptului ia sfârșit. Coeziunea statală se dezintegrează. Controlul puterii politice trece în mâna unor dinastii fondate de *libieni* sau *nubieni*. Imperiul asiatic este definitiv pierdut. În mileniul I î.Hr. Egiptul este cucerit pe rând de către *asirieni, babilonieni, perși* și *macedoneni*.

1. Citiți **D1**. Precizați ce rol au imnurile dedicate regelui.
Transcrieți din text trei calități ale faraonului.
2. Studiați **S2**. Menționați două măsuri adoptate pe plan in-tern de Ramesizi și arătați conse-cințele acestora.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Precizați două cauze ale apariției statului egiptean.
2. Explicați care sunt sursele puterii regale.
3. Caracterizați perioada Regatului Mijlociu.
4. Precizați granițele statului egiptean în perioada Regatului Nou.
5. Prezentați ideologia imperială.
6. Menționați două măsuri adoptate de ramesizi pe plan extern.

Democrația atenian

La începutul mileniului I î.Hr. **regiunea Atticii** este împânzită de mici aşezări. Fiecare aşezare are identitate şi conducere proprii. În secolul al VIII-lea î.Hr. toate târgurile intră sub autoritatea ***Atenei***.

Regele conduce la început oraşul, dar puterea sa este treptat îngrădită de *eupatrizi*. În secolul al VII-lea î.Hr., regele este înlocuit de un *arhonte* ales anual din rândul eupatrizilor.

Treptat se accentuează diferenţele dintre *eupatrizi* şi *demos*. Se ajunge la conflicte interne între cele două categorii sociale. La sfârşitul secolului al VII-lea î.Hr., **Dracon** încearcă să fixeze în scris cutumele şi să îngrădească abuzurile eupatrizilor.

Solon. Democratizarea ***Atenei*** începe cu ***reforma censului***, adoptată de **Solon** (594/593 î.Hr.), care stabileşte patru categorii de cetăţeni în funcţie de venit **(D1)**. Tot acum formează un ***Sfat*** (***Bulé***) alcătuit din reprezentanţii celor *patru triburi* în care sunt împărţiţi atenienii. ***Bulé*** are *atribuţii juridice, administrative* şi *politice*. Ulterior creşte rolul politic al ***Adunării cetăţenilor*** (***Ecclesia***). Ecclesia votează *legile, alege şi supraveghează magistraţii, declară război şi încheie pace, judecă anumite procese*. Se instituie şi ***tribunalul poporului*** (***Heliaia***). ***Solon*** *limitează marea proprietate a eupatrizilor şi interzice sclavia din datorii*.

Secolul ai VI-lea î.Hr. este dominat la ***Atena*** de către tirania lui **Pisistrate** şi a fiilor săi. În 509 î.Hr. ia sfârşit tirania.

Clistene. Reformelor lui Solon le urmează în 508/507 î.Hr. ***reformele lui Clistene***. El *împarte populaţia în 10 triburi*, fiecare trib fiind format din cetăţeni din oraş, din zona de coastă şi din interiorul teritoriului atenian. Această măsură duce la *unificarea* ***Atticii***. ***Sfatul*** (***Bulé***) creşte la 500 de membri de la 400 cât are în timpul lui Solon. Fiecare trib trimite în Sfat, prin tragere la sorţi, 50 de cetăţeni trecuţi de 30 de ani.

Pentru a elimina abuzurile unei singure persoane, este instituit ***colegiul celor 10 arhonţi***. Ei au *funcţii administrative* şi *juridice*. Fiecare trib alege, prin tragere la sorţi, un cetăţean care să fie arhonte.

În caz de război, cetăţenii înarmaţi se adună sub comanda celor 10 strategi aleşi de către ***Ecclesia***. Fiecare strateg are drept de conducere o zi, prin rotaţie **(S1)**.

Ostracismul este metoda prin care adversarii politici, în urma votului cetăţenilor, sunt alungaţi din cetate pe o perioadă de *zece* ani.

Puterea economică şi militară a Atenei este dată de *flota* acostată la ***Pireu***.

La polul opus Atenei se află ***Sparta***, care are un *regim aristocratic*. Ea este condusă de *doi regi*. Puterea militară şi religioasă pe care o deţin aceştia le este conferită pe viaţă.

Regii fac parte, alături de cetăţenii trecuţi de 60 de ani, din ***Sfatul bătrânilor*** (***Gerusia***). Cetăţenii Spartei, adunaţi în ***Apella***, votează, prin aclamaţii, *legile*. Tot Apella desemnează în fiecare an 5 *efori* care supraveghează respectarea legilor.

D1 „În al doilea rând, Solon, voind să lase toate demnităţile celor bogaţi, iar la restul conducerii [la care nu lua parte până atunci poporul] să participe cu toţii, a luat de bază censul cetăţenilor şi pe cetăţenii care făceau 500 de măsuri de grâne sau de lichide i-a pus în prima clasă şi i-a numit pe toţi pentacosiomedimni. În a doua clasă a pus pe cei care puteau să crească un cal şi să facă 300 de măsuri, şi pe ei i-a numit cavaleri. Zeugiţi au fost numiţi cei din a treia clasă de cens, care făceau două sute de măsuri de grâne şi lichide. Toţi ceilalţi au fost numiţi theţi, şi lor nu le-a dat să îndeplinească nicio slujbă, ci ei luau parte la conducerea cetăţii numai prin aceea că votau în ecclesia şi la judecăţi."

(**Plutarh**, *Solon*)

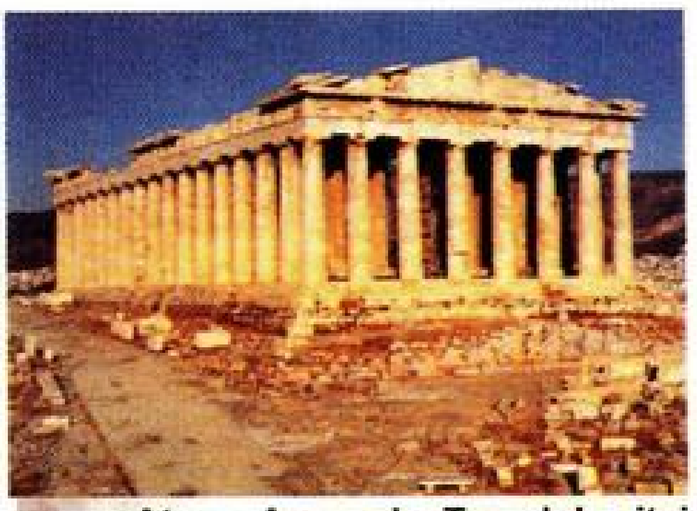

Atena. Acropola. Templul zeiţei Atena Parthenos.

Instituţiile Atenei.

S1

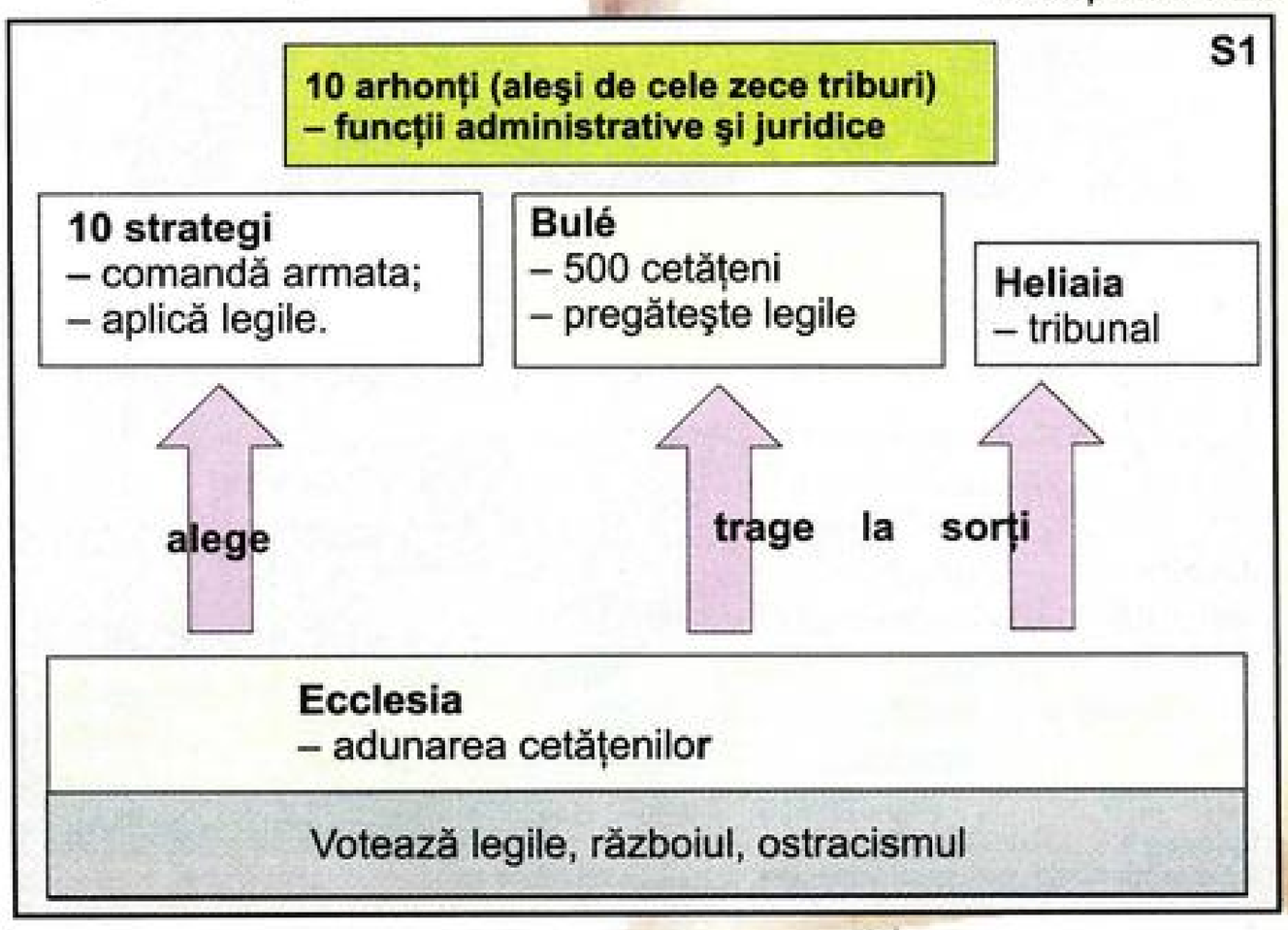

Pericle
(443–429 î.Hr.)

Născut într-o familie aristocratică, Pericle primeşte din copilărie o educaţie bazată pe valorile democraţiei. Audiază cursuri de filosofie, retorică, muzică, toate acestea ajutându-l în formarea sa ca om politic. Calităţile sale sunt dovedite şi de faptul că este ales strateg de 15 ori la rând (443–429 î.Hr.). Cât timp a îndeplinit această funcţie, a încurajat dezvoltarea artelor în Atena. El este prieten cu sculptorul Fidias, cu istoricul Herodot, cu autorii de tragedii Eschil şi Sofocle.

Deoarece nu are ieşire la mare, ***Sparta*** devine cea mai puternică cetate (polis) pe uscat. Cetăţenii Spartei (spartiaţii) sunt atât de încrezători în trupele lor de hopliţi, încât nu construiesc în jurul oraşului un zid de apărare. În ambele cetăţi, cei care au dreptul să facă serviciul militar sunt numai cetăţenii. Eroismul luptătorilor atenieni şi spartani este dovedit, la începutul secolului al V-lea î.Hr., în războiul cu perşii.

În expansiunea din **Asia Mică**, regii persani se vor lovi de opoziţia oraşelor greceşti, care sunt, de fapt, colonii ale grecilor de pe continentul asiatic. Acum, pentru prima dată în faţa pericolului, *cetăţile greceşti se unesc într-o ligă anti-persană*. Bazându-se pe curajul hoplitilor, expediţia militară persană întreprinsă în **Grecia** este oprită la ***Maraton*** (în 490 î.Hr.). La ***Salamina*** (în 480 î.Hr.) corăbiile ateniene obţin o mare victorie împotriva *perşilor*, chiar sub ochii regelui **Xerses**.

„Secolul lui Pericle". Dacă Atena domină istoria Greciei antice în secolul al V-lea î.Hr., istoria ***Atenei*** este dominată la rândul ei de personalitatea lui **Pericle**.

Două sunt măsurile politice pe care istoricii le atribuie lui Pericle: *legea cu privire la cetăţenia ateniană* şi *legea prin care juraţii sunt retribuiţi*.

Dezvoltarea arhitecturală a Atenei începe tot în timpul său. Cel mai bun exemplu este *templul zeiţei* Atena Parthenos de pe Acropole.

Dar această perioadă de înflorire culturală este şi una în care războiul îşi face loc în **Grecia**, şi nu adus de către persani, ci chiar de către greci. Este vorba de: ***războiul peloponesiac*** (431–404 î.Hr.).

Dacă unitatea elenilor învinge Persia, după această victorie liga anti-persană se destramă. Luptele aduse din Asia se instaurează acum în Grecia pentru mai bine de 30 de ani. Cunoscut sub numele de *„războiul peloponesiac"*, acest conflict va opune *Liga de la* ***Delos*** (organizată în jurul ***Atenei*** democrate) şi *oraşele stat* cu regim aristocratic ce se grupează alături de ***Sparta***. Falangele hoplite ale celor două tabere se luptă cu sorţi de izbândă ce trec dintr-o parte în alta.

Reconstituire a luptei dintre atenieni şi spartani.

În final, puterea Atenei şi a Ligii de la Delos este înfrântă, datorită superiorităţii pe uscat a armatei spartane.

În secolul următor Atena nu mai reprezintă o mare putere militară. Locul ei este luat, în prima jumătate a secolului al IV-lea î.Hr., de ***Sparta*** şi ***Teba***. O dată cu creşterea puterii *regatului macedonean*, după 350 î.Hr, întregul teritoriu al **Greciei** continentale intră sub dominaţia acestui nou stat.

Termeni

Apella	**hoplit**
arhonte	**ostracism**
demos	**polis**
democraţie	**strateg**
efor	**spartani (spartiaţi)**
eupatrid	**tiranie**
falangă	

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Citiţi **D1**. Identificaţi criteriul care stă la baza reformei iniţiată de Solon.
2. Analizaţi **S1**. Prezentaţi modul de funcţionare a instituţiilor ateniene.
3. Realizaţi o comparaţie între reformele iui Solon şi cele ale lui Clistene.
4. **a.** Realizaţi o comparaţie între regimul politic atenian şi cel spartan.
   b. Explicaţi caracterul fiecărui regim în parte.

Republica romană

Regalitatea între legendă şi realitate. Odată cu elaborarea unui *sistem politic original, cel al cetății*, partea mediteraneană a Europei cunoaşte o evoluție deosebită. Aceasta îi permite ***Atenei*** să devină un extraordinar centru de cultură, iar ***Romei*** să ajungă liderul bazinului mediteranean.

Naşterea oraşului este învăluită în legendă. Există nenumărate opinii, dar multe dintre ele sunt fanteziste. Cea care s-a impus este *legenda fraților Romulus şi Remus*, care plasează evenimentul în anul 753 î.Hr. **(D1)**.

Pe ***Palatin*** au fost descoperite urme de locuințe, care demonstrează existența unei aşezări de *păstori* în secolul al VIII-lea î.Hr.

Spațiul este locuit de triburi de păstori indo-europeni (***latini*** şi ***sabini***) şi de ***etrusci***, populație de origine necunoscută.

Din secolul al VIII-lea î.Hr. până în secolul al VI-lea î.Hr. ***Roma*** e condusă, potrivit tradiției, de 7 regi de origine *etruscă, latină* şi *sabină*.

Roma este în realitate doar o mică aşezare în cadrul unei confederații a populațiilor din ***Latium, Liga Latină***.

Primele forme urbane apar odată cu stabilirea ***etruscilor*** (secolul al VI-lea î.Hr.).

În timpul regalității, ***Roma*** este dominată de patricieni (aristocrația gentilică), organizați în ***ginți*** (gentes). Din rândurile lor sunt desemnați membrii ***Senatului***, principalul organ de conducere. Patricienii sunt singurii care au calitatea de *cetățeni* (membrii cetății).

Majoritatea populației este formată din *plebe* – oameni liberi, dar lipsiți de dreptul de vot şi de dreptul de a-şi desemna magistrați.

În anul 509 î.Hr. are loc o „revoluție" care duce la răsturnarea ultimului rege etrusc, **Tarquinius Superbus**. Astfel se instaurează *republica*.

Republica (509–27 î.Hr.). ***Începuturile***. Până în secolul al III-lea î.Hr., ***Roma*** traversează o perioadă plină de dificultăți interne şi externe: în interior – plebea împotriva patriciatului; în exterior – lupta pentru supremație în Italia, între mica cetate din Latium şi adversari foarte puternici.

Conflictele dintre *plebei* şi *patricieni* se desfăşoară după un anumit scenariu: plebeii se retrag pe „Muntele Sacru" (Aventin) şi nu revin în Roma până nu obțin ceea ce doresc. Patricienii cedează, deoarece, fiind angajați în politica expansionistă, au nevoie de plebei.

La capătul acestor conflicte, *plebea devine din punct de vedere juridic egala patricienilor* **(S1)**. Această formă originală de luptă se cheamă ***secesiune***.

Beneficiarii acestor drepturi sunt plebeii bogați. Se formează un nou grup social: ***nobilitas*** (nobilimea) care *deține puterea economică şi politică în stat* (nobilimea deține majoritatea magistraturilor, comanda armatelor şi guvernarea provinciilor). Baza economică a acesteia este reprezentată de marea proprietate funciară, *latifundia*.

Politica de cuceriri determină şi afirmarea ***cavalerilor***, îmbogățiți de pe urma activităților financiare şi comerciale. În schimb, majoritatea ***plebei*** sărăceşte. Treptat, aceasta devine o clasă parazitară întreținută de noua elită în schimbul voturilor sale.

Simbolul Romei

D1 „Silvia a născut doi băieți peste fire de voinici şi frumoşi. De accea, Amulius [...] a poruncit unui slujitor să-i ia şi să-i arunce [...]. Punând deci slujitorul pruncii într-o albie, a coborât la râu ca să-i dea pe gârlă. [...] Valurile au luat albia şi, purtând-o uşor, au dus-o pe un loc de şes. [...] Aci se spune că au fost lăsați pruncii şi a venit lupoaica să-i alăpteze. [...] Faustulus, porcarul lui Amulius, a luat gemenii, fără să ştie nimeni. [...] Se spune că, copiii au învățat să scrie şi toate celelalte câte trebuie să învețe fiii de nobili. Se spune că ei au căpătat numele de Romulus şi Remus de la alăptat, pentru că fuseseră văzuți sugând la lupoaică."

(**Plutarh**, *Vieți paralele*)

1. Priviți imaginea de mai sus şi citiți **D1**. Asociați cele două surse de informație şi prezentați fondarea Romei.
2. Studiați **S1**. Prezentați drepturile obținute de plebei în urma secesiunii.

S1

Drepturile obținute de plebei în urma secesiunii

– dreptul de a avea reprezentanți care să le apere interesele: *tribuni;*
– *„Legea celor 12 table"*: plebeii au drepturi egale cu patricienii;
– sunt admise căsătoriile mixte între plebei şi patricieni;
– unul dintre cei doi consuli este reprezentant al plebeilor;
– egalitate religioasă cu patricienii.

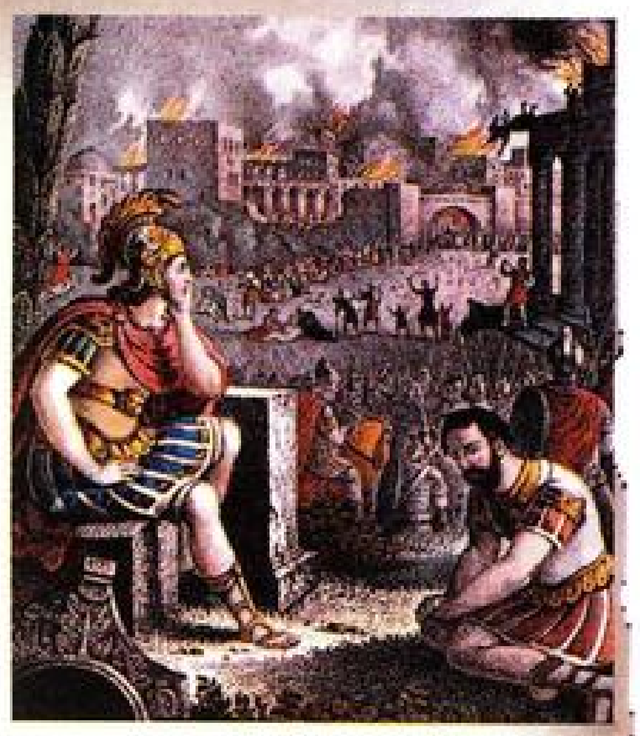

Scipio Africanul şi Hanibal.

La sfârşitul primului război punic (264–241 î.Hr.) Roma devine stăpâna Siciliei, a Sardiniei şi a Corsicii. În cel de-al doilea război (218-201 î.Hr.), Roma suferă grele înfrângeri pe sol italian. Hanibal străbate cu armata sa Spania şi sudul Galiei, trece Pirineii şi Alpii şi invadează Italia. După două victorii strălucite, la Trasimene (217 î.Hr.) şi Cannae (216 î.Hr.), ajunge la porţile Romei. În cele din urmă Scipio Africanul debarcă în Africa şi obţine o victorie decisivă la Zama (202 î.Hr.).

Epopeea militară. Într-o primă etapă (secolul al V-lea î.Hr.), ***Roma*** se află mai mult în defensivă. Ulterior, până în 272 î.Hr., obiectivele Romei sunt clare: *cucerirea, federalizarea* şi *unificarea Italiei*. Războaiele victorioase împotriva ***Ligii Latine***, împotriva ***etruscilor***, a ***galilor***, a ***samniţilor*** şi, în final, a ***Tarentului*** (cucerit în anul 272 î.Hr.) aduc **ITALIA** în mare parte sub tutela ***Romei*** şi includ cetatea în rândul marilor puteri din bazinul Mării Mediterane.

În anul 264 î.Hr. începe perioada *războaielor punice*, care durează mai bine de un secol. Conflictul cu ***Cartagina*** decide *supremaţia în Mediterana occidentală* în favoarea ***Romei***.

A doua etapă a cuceririlor mediteraneene se încheie prin *cucerirea* ***Macedoniei*** *şi a* **Greciei** şi transformarea lor în ***provincii romane*** (secolul al II-lea î.Hr.).

Un alt obiectiv al ***Romei***: *Orientul*, unde se află *regatele elenistice*. *Regatul seleucid* este cucerit fără dificultate. În schimb, *regatul* **Pontului**, condus de **Mitridate** este supus, la capătul a trei războaie dificile, de către ***Pompei*** (63 î.Hr.), care *cucereşte întreaga* **Asie Mică** *şi* **Siria**.

În paralel, ***Roma*** poartă războaie şi în *Occident*, unde ocupă **Spania** şi **Galia**. La capătul acestor lupte, ***Roma*** *pune bazele unui stat universal şi devine stăpâna Mediteranei*, transformată în „Mare internum".

„Res publica" (Republica). Transformarea dintr-o mică cetate din **Latium** într-o mare putere este însoţită de *crearea de instituţii*.

Sistemul de conducere al statului este cel al unei *republici aristocratice*. În principiu, ***poporul roman*** decide în cadrul unor adunări asupra principalelor probleme ale statului. În fapt, poporul se pronunţă doar prin *da* sau *nu* asupra propunerilor ***magistraţilor***, fără a putea prezenta vreo iniţiativă proprie. *Sistemul de vot* îi favorizează pe cei bogaţi. Aceste adunări îşi împart *dreptul de a-i alege pe magistraţi* şi *puterea legislativă*.

S2 **Instituţiile republicii**

SENATUL
Atribuţii în:
– finanţe;
– politica externă;
– administraţie;
– religie.

MAGISTRATURILE

Extraordinare

Dictatorul: puteri absolute 6 luni

Populare

Tribuni ai plebei: magistraţi inviolabili; drept de veto

Ordinare

– **2 consuli:** prezidează Senatul; dirijează toate problemele republicii; convoacă Adunările
– **2 pretori:** justiţia
– **2 cenzori:** recensământul populaţiei; desemnează senatorii
– **chestori:** administrează tezaurul public; impozitele
– **edili:** politica urbană, jocuri

Poporul roman (Roma şi Italia) întrunit în două Adunări

Autoritatea principală în stat este deţinută de ***Senat***. Senatorii sunt numiţi pe viaţă de *cenzori* dintre persoanele care deţinuseră magistraturi mai importante **(S2)**.

Administraţia. În epoca ***republicană*** şi în cea a ***imperiului***, organizarea administrativă cunoaşte forme variate. O primă formă este aceea a *anexării teritoriului cucerit*.

În alte cazuri, oraşele-state cucerite sunt transformate în *municipii cu autonomie limitată*. Cei învinşi *primesc drepturi civile, nu însă şi drepturi politice*.

Un alt sistem este acela al încheierii unui *tratat*: statul cucerit încheie cu ***Roma*** un *tratat de alianţă*.

În teritoriile cucerite, Roma întemeiază ***colonii*** care beneficiază de *autoguvernare*. Acestea reprezintă avanposturi militare şi comerciale şi asigură înzestrarea cu pământ a populaţiei din metropolă.

Coloniile sunt de două feluri: ***de drept roman*** (cu locuitorii recrutați dintre *cetățenii romani*, care se bucură de drepturi depline) şi cele ***de drept latin*** (cu populația recrutată din rândul *aliaților latini*, aflați juridic pe o treaptă inferioară cetățenilor romani).

Armata. Instrumentul politicii de expansiune a ***Romei*** este ***armata***. *Serviciul militar este obligatoriu* pentru toți cetățenii între 17 şi 60 de ani. Teritoriile cucerite trebuie să furnizeze un anumit contingent de soldați.

Armata romană este împărțită în ***legiuni***, formate din *cetățeni romani* şi ***trupe auxiliare***, provenite *din rândul populațiilor cucerite*. Fiecare legiune are 10 cohorte, iar numărul soldaților variază între 4 200 şi 6 000. Trupele auxiliare (cohorte şi ale) au aproximativ 5 000 de pedestraşi şi 900 de călăreți. Disciplina în armată este severă **(D2)**.

Cea mai importantă ***reformă a armatei*** este realizată în 107 î.Hr. de **Caius Marius**, care *creează o armată permanentă de profesionişti*, recrutați din rândul sărăcimii şi angajați cu soldă pe timp de 16 sau 20 de ani. Astfel, armata romană este tot mai legată de ***generalii*** care o comandă şi devine o forță esențială în viața politică.

Criza Republicii. Expansiunea teritorială a ***Romei*** are repercusiuni asupra *societății* şi *economiei* **ITALIEI**. Transferul de bogății din țările cucerite şi prăzile aduse au ca rezultat schimbarea condițiilor de viață. Dar de această îmbogățire profită mai ales ***nobilimea*** şi ***cavalerii***.

Eforturile militare prelungite rup ***țărănimea*** (baza legiunilor romane) de loturile ei de pământ. Mica proprietate țărănească este lovită de *extinderea latifundiilor*, de *rolul crescând al sclavilor în economie*, de *concurența cerealelor ieftine* din provincii. Consecința cea mai importantă este *pauperizarea masivă a țărănimii*. Afluxul de ***sclavi*** loveşte şi în activitatea plebei urbane.

Pe plan extern, ***Roma*** nu mai face față problemelor legate de purtarea unor războaie îndepărtate, de *administrarea teritoriilor cucerite*.

Criza social-economică şi politică se asociază cu o criză *militară*. Serviciul militar se transformă dintr-un drept onorific aj cetățeanului, într-o obligație, care nu-i aduce prea multe avantaje. În schimb, cei bogați sunt avantajați, deținând funcții de comandă sau intrând în ***cavalerie***.

Soluții. Consecințele sunt grave. Au loc *tensiuni şi conflicte interne* între diferitele categorii sociale sau la nivelul categoriei dominante.

O parte a nobilimii senatoriale este conştientă de nevoia unor schimbări. Aceştia sunt adepții *reformelor,* susținuți de cavaleri şi de o mare parte a plebei („populariii"). Lor li se opun „optimații" (aristocrația conservatoare).

Doi reprezentanți ai popularilor, **Tiberius** şi **Caius Gracchus**, în calitate de ***tribuni*** ai plebei, inițiază *reforme în favoarea plebei* (în 133 î.Hr. şi 123 î.Hr.). Cercurile conservatoare reacționează. Confruntarea este violentă şi cei doi sunt asasinați.

În deceniile următoare tulburările iau amploare. Copulațiile italice, care susținuseră efortul militar al ***Romei*** în bazinul mediteranean fără să obțină cetățenia romană (aliații), se răscoală. La sfârşitul acestui război *senatul roman este obligat să acorde cetățenie romană tuturor oamenilor liberi din* **ITALIA** (88 î.Hr.).

Un alt mare pericol vine din partea ***sclavilor***. Între 73–71 î.Hr., are loc o răscoală a sclavilor condusă de **Spartacus**. Înfrântă cu mare greutate de **Crassus**, aceasta este urmată de o represiune sângeroasă.

D2 „Atunci când soldații aflați sub amenințarea inamicului tind să se retragă, generalul adună legiunea şi-i degradează pe cei care şi-au abandonat postul. După acest lucru trage la sorți fie cinci, fie opt, fie douăzeci de oameni. Fixează această cifră astfel ca ea să corespundă cam la a zecea parte dintr-o trupă.

Celor care au fost desemnați li se aplică o bătaie nemiloasă cu bâtele. Celorlalți li se distribuie făină de orz în loc de grâu şi sunt trimişi să îşi facă tabăra în afara întăriturilor."

(**Polibiu**, *Istorii*)

1. Citiți **D2**. Găsiți două adjective pentru a caracteriza disciplina din armata romană (în funcție de conținutul izvorului).

Centurion şi legionar roman.

Termeni

ala
cohortă
colonie
dictator
legiune
magistrat
municipia
romanizare
trupe auxiliare
triumvirat
veterani

Soldați romani în formație de luptă.

D3 „Astfel s-a sfârşit războiul civil din Italia, în cursul căruia au avut loc lupte, incendii şi omoruri multe. Comandanții armatelor lui Sylla au atacat cetățile şi au aşezat garnizoane în locurile pe care le suspectau. [...] Sylla a proscris, pentru a fi executați imediat, patruzeci de senatori şi cam vreo mie şase sute de aşa-numiți cavaleri. [...] Numeroase au fost osândirile, exilările şi confiscările de bunuri [...]. El stabili treburile cetății după bunul său plac, aşa cum a voit."

(**Appian**, *Războaiele civile*)

Cezar era un înzestrat orator, scriitor, soldat şi politician. În luptă a dovedit calități extraordinare de comandant şi strateg. Devenit dictator, el dă o lovitură mortală Republicii romane şi pune bazele viitorului regim imperial.

Ştiați că...

... prima provincie romană a fost Sicilia, obținută în urma victoriei în primul război punic?

... în calitate de edil, Sylla a oferit romanilor, în amfiteatru, spectacolul primelor lupte cu lei?

Opoziția optimaților accentuează instabilitatea politică şi permite *afirmarea generalilor* victorioşi în războaiele din Orient. Ei dispun de armate legate de persoana lor, datorită avantajelor oferite în schimbul devotamentului.

Generalul **Caius Marius**, victorios în luptele din **Africa** şi **Galia**, se alătură popularilor.

Un alt general, **Sylla**, este susținut de optimați şi folosit pentru a-l îndepărta pe **Marius** şi pe partizanii acestuia. **Sylla** instaurează *dictatura personală*. El instituie „prescripțiile" pentru înlăturarea inamicilor politici şi afişează însemnele unei adevărate monarhii **(D3)**.

La două decenii de la retragerea lui **Sylla** din viața politică se încheie o înțelegere secretă între alți trei generali: **Crassus**, **Pompei** şi **Cezar**, cunoscută sub numele de ***„primul triumvirat"*** (anul 60 î.Hr.).

Cei trei îşi propun să acționeze împotriva ***aristocrației senatoriale***.

Viața politică este dominată în următorul deceniu de cei trei *triumviri*. Moartea lui **Crassus** în Orient deschide la **Roma** lupta pentru putere între **Cezar** şi **Pompei**. Războiul civil se încheie prin victoria lui **Cezar**. El încearcă să impună ***monarhia*** de inspirație orientală şi *ocupă principalele funcții în stat*.

După asasinarea sa (15.III.44 î.Hr.) de către susținătorii republicii se încheie ***al doilea triumvirat*** între susținătorii lui **Cezar** (43 î.Hr.). Acesta este în fapt o ***dictatură militară*** împotriva ***republicanilor***.

Cei ***trei triumviri*** îşi împart administrarea proviinciilor: **Antonius** în **Orient**, **Lepidus** în **Africa** şi **Octavianus** în **Occident**.

Scenariul se repetă: retragerea lui **Lepidus** declanşează războiul civil între ceilalți doi. Victoria lui **Octavianus** la ***Actium*** (31 î.Hr.) marchează *sfârşitul Republicii la* **Roma**.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Menționați care sunt principalele instituții în perioada Regalității.
2. Studiați **H1** de la pagina 25.
   Prezentați etapele expansiunii Romei în perioada Republicii.
3. Prezentați instituțiile Republicii. Precizați şi argumentați care este cea mai importantă.
4. Enumerați formele de organizare administrativă impuse de Roma în zonele cucerite.
5. Prezentați cauzele crizei Republicii.
6. Citiți **D3**. Pornind de la acesta, răspundeți următoarelor cerințe:
   a) transcrieți din text rezultatele războiului civil;
   b) enumerați mijloacele folosite de Sylla şi susținătorii săi;
   c) precizați cărui partid îi aparține Sylla.
7. Elaborați, în aproximativ o jumătate de pagină, un text cu caracter istoric, în care să integrați următoarele personalități, date şi termeni: Octavian; 43 î.Hr.; optimați; dictatură; triumvirat.

Roma imperială

Principatul. **Octavian** stabileşte o nouă formă de organizare a statului roman: ***imperiul***.

Istoria **Imperiului Roman** cunoaşte în evoluția sa două etape: ***principatul*** (27 î.Hr. – 284) şi ***dominatul*** (284–476).

Om politic abil, **Octavian** deschide o eră nouă, sub aparența consolidării instituțiilor republicii.

Titlul de *imperator* acordat lui **Octavian** constituie expresia puterii sale care reuneşte *comanda armatei, puterea judiciară şi legislativă*. **Octavian** preia titlul de *„pontifex maximus"* (mare pontif), căruia îi adaugă magistraturile supreme (*consul*) şi deține *puterea tribuniciară*.

În anul 27 î.Hr. **Octavian** primeşte de la **Senat** şi titulatura de ***Augustus*** („cel venerabil"), ceea ce-i conferă un caracter sacru. Este „princeps senatus" (primul dintre senatori) şi protector al poporului în calitate de „Pater Patriae" („părinte al patriei") **(D1)**.

Succesorii poartă titlul de *Imperator Caesar Augustus*. Transmiterea puterii şi a tronului nu este fixată constituțional, dar *principiul ereditar* natural sau fictiv (adopțiunea) se impune de la început.

În aparență *principele* împarte puterea cu ***Senatul***. Ca ***Imperator*** guvernează provinciile de graniță şi pe cele nepacificate, iar ***Senatul***, pe cele din interior. ***Senatului*** îi revin atribuții preponderent administrative. Puterea imperială se consolidează şi prin introducerea cultului imperial, în provincii se creează un cult al Romei şi al lui Augustus.

Până la începutul secolului al III-lea, la conducerea principatului se succedă patru *dinastii*: ***Iulia Claudia***, a ***Flaviilor***, a ***Antoninilor*** şi a ***Severilor*** **(S1)**. Metodele de guvernare şi raporturile principilor cu

Octavianus Augustus
(27 î.Hr. – 14 d.Hr.)

D1 „Nicicând altădată n-a fost Imperiul Roman într-o stare mai înfloritoare. În adevăr, în afară de războaiele civile, în care niciodată n-a fost biruit, el a mărit Imperiul Roman cu Egiptul, Cantabria, Dalmația – învinsă mai înainte, dar acum supusă cu totul cu Pannonia, Aquitania, Illyricum, Raetia, cu Țara vindelicilor şi a ssalaşilor din Alpi, cu toate cetățile maritime de la Marea Neagră, între care Bosphorus şi Panticapaeum sunt cele mai renumite. A învins şi pe daci în mai multe lupte."

(**Eutropius**, *Istoria romană*)

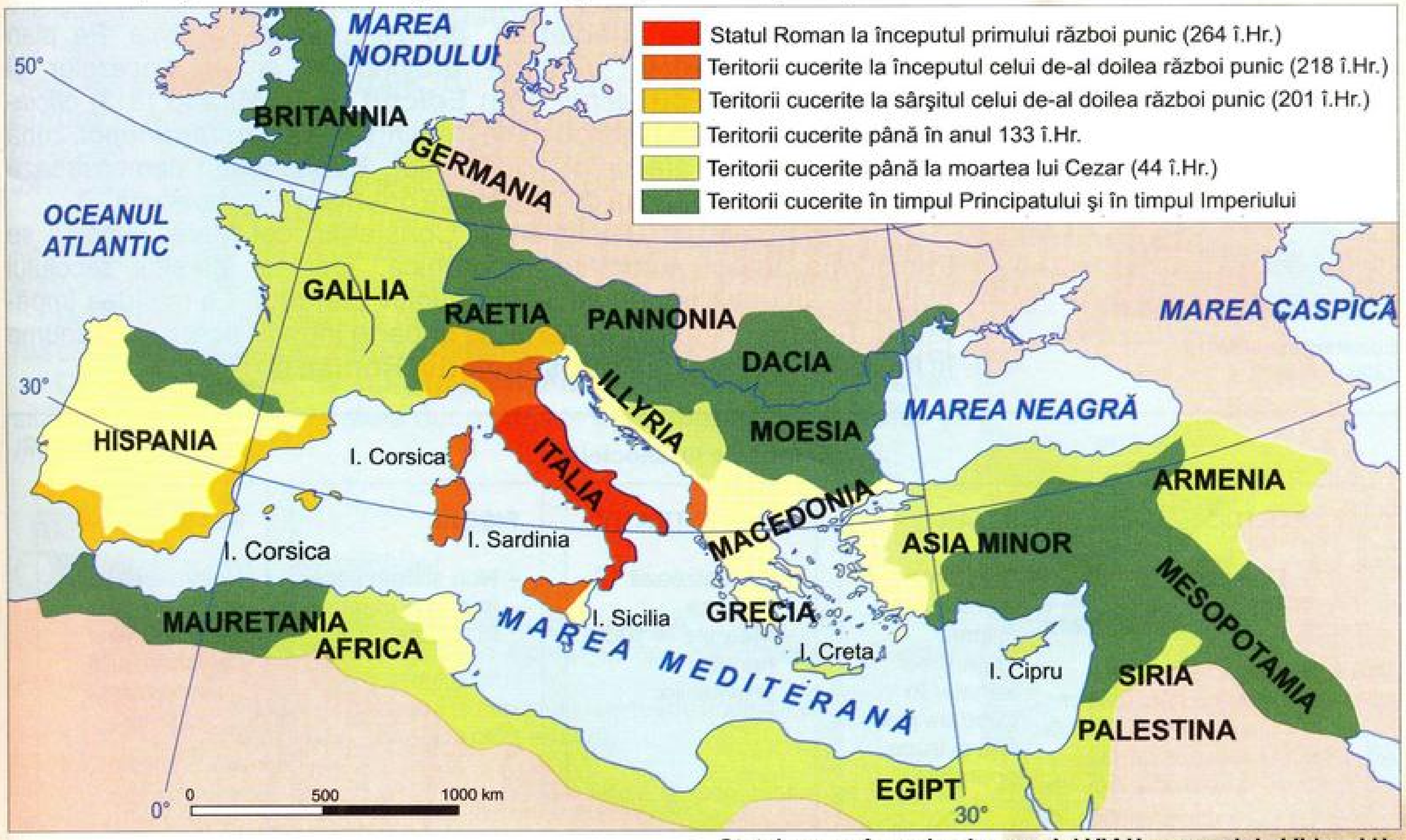

Statul roman în perioada: secolul VI î.Hr. – secolul al II-lea d.Hr.

Dinastia Iulia Claudia
Octavian Augustus (27 î.Hr. – 14 d.Hr.)
Tiberiu (14–37)
Caligula (37–41)
Claudiu (41–54)
Nero (54–68)

Dinastia Flavilor
Vespasian (69–79)
Titus (79–81)
Domitian (81–96)

Dinastia Antoninilor
Nerva (96–98)
Traian (98–117)
Hadrian (117–138)
Antonin (138–161)
Marc Aureliu (161–180)
Commodiu (180–193)

Dinastia Severilor
Septimiu Sever (193–211)
Caracalla (211–217)
Elagabal (218–222)
Sever Alexander (222–235)

S1

D2 „Supărați de repetatele lor înfrângeri, nemaivrând să facă nicio treabă, nici măcar de bună voie, indisciplinați la culme, soldații nu mai voiau să aibă niciun fel de împărat care să-i țină din scurt, pretindeau întruna gratificații peste gratificații, fără să mai accepte niciuna din îndatoririle ce le reveneau, în cele din urmă se răsculară [...], îl dădură jos pe împărat şi, ceea ce este de plâns, puseră pe altcineva în loc, a cărui conduită n-a fost decât răutate şi ruşine."

(**Dio Cassius**, *Istoria romană*)

Constantin cel Mare (306–337)

Senatul diferă de la o domnie la alta. Este o *epocă de mare stabilitate politică şi de prosperitate* „pax romana" (pacea romană). În perioada domniei lui **Traian** (98–117), *Imperiul atinge cea mai mare întindere teritorială*. Moartea ultimului împărat din ***dinastia Severilor*** (235) deschide o perioadă de cinci decenii de tulburări şi revolte militare, numită „anarhia militară" (235–284). *Armata devine atotputernică* şi îşi impune voința în stat, aducând la tron diferiți candidați. Unitatea statului este în pericol, în timp ce la granițe „barbarii" profită de criză **(D2)**.

Dominatul. „Anarhiei militare" îi pune capăt **Diocleţian** (284–305). *Reformele* sale vizează *instituțiile statului* şi *economia*. Diocleţian pune bazele unei *monarhii absolute,* **dominatul**, care schimbă radical structurile şi concepția politică a principatului. Instituie ***tetrarhia*** (guvernarea în patru: ***doi Augusti*** şi ***doi Cezari***). Întreaga putere de decizie se află în mâinile împăratului şi este realizată de un aparat birocratic ierarhizat şi militarizat **(S2)**.

Constantin cel Mare (306–337) continuă şi *desăvârşeşte reformele* inițiate de **Diocleţian**, dar *renunță la tetrarhie*. Pe plan *administrativ* măreşte numărul provinciilor şi al diocezelor şi organizează patru *prefecturi*. Prin **Edictul de la Milano** (313) *oficializează creştinismul*. Mută capitala Imperiului la ***Constantinopol***, zonă mai puțin expusă atacurilor migratorilor. Evenimentul demonstrează preponderența dobândită de provinciile orientale ale Imperiului.

Prin reformele lui Diocleţian şi Constantin cel Mare, Imperiul se transformă într-o autoritate monarhică. Dar la sfârşitul secolului al IV-lea, unitatea Imperiului este definitiv pierdută. La moartea împăratului **Teodosius** (395), Imperiul se împarte între fiii acestuia, şi anume în **Imperiul Roman de Apus** şi **Imperiul Roman de Răsărit**.

S2

Reformele lui Diocleţian

POLITIC	MILITAR	ADMINISTRATIV	FISCAL	RELIGIOS
– Dominatul – Tetrarhia	– Creşterea efectivelor militare – Împărțirea armatei în trupe de graniță şi trupe operative	– Organizează 12 dioceze – Măreşte la 1000 numărul provinciilor	– Nou sistem fiscal; impozite plătite în natură	Reformarea vieții religioase prin: – reactivarea vechilor culte – persecutarea creştinilor

Romanizarea. Între **Augustus** şi **Traian** teritoriile stăpânite de ***Roma*** se dublează. Punctul culminant al cuceririlor este atins în timpul domniei lui **Traian**, care *anexează* **Dacia** şi *nordul* **Arabiei**. **Imperiul** universal al ***Romei*** cuprinde un teritoriu de 3,5 milioane km^2, cu o populaţie de 50–70 milioane de locuitori. **Imperiul** este delimitat de graniţe naturale: *Oceanul Atlantic*, *limes*-urile fortificate ale *Rinului* şi *Dunării, Marea Neagră, Eufratul* şi *deşerturile* **Siriei** şi **Saharei**.

Timp de aproape două secole **Imperiul** cunoaşte o „pax romana". Este o perioadă de prosperitate şi stabilitate instituţională.

Este şi momentul principal al *asimilării de către populaţiile cucerite a valorilor civilizaţiei romane*. *Romanizarea* reprezintă rezultatul cel mai important şi mai durabil al statului roman.

Administraţia, armata şi *sistemul defensiv,* organizate în perioada **Imperiului**, constituie cadrul în care se desfăşoară amplul proces al romanizării.

Civilizaţia romană este o *civilizaţie urbană prin excelenţă*, al cărei simbol este ***Roma***. Imperiul reprezintă o „federaţie de cetăţi", fiecare dintre acestea constituind „efigii şi copii ale Romei".

În cadrul general al provinciilor, ***oraşul şi teritoriul său*** *constituie baza organizării politice şi a vieţii sociale şi religioase a locuitorilor.* ***Urbanizarea*** reprezintă unul dintre factorii esenţiali ai *romanizării*. Între secolele al II-lea – al III-lea se înalţă oraşe noi sau sunt extinse cele vechi. Ele transpun concepţia ***Romei*** în materie edilitară. Oraşele au un plan rectangular, ordonându-se în jurul unui ***forum***, *centrul vieţii politice şi comerciale*. Urmează bazilicile, templele, monumentele, arenele de spectacol, amfiteatrele şi teatrele, bibliotecile, termele. Astfel, în oraşe, întâlnim principalele monumente, simboluri ale apartenenţei lor la aceeaşi cultură.

Unitatea lingvistică şi juridică reprezintă alte componente de bază ale romanizării. Începând cu **Augustus**, lumea romană este dominată de *bilingvismul greco-latin. Limba latină devine limba oficială a regiunilor* **Europei occidentale**, în timp ce *greaca rămâne dominantă în* **Europa orientală**. În toate provinciile se difuzează un model de cultură greco-latin prin intermediul *culturii şcolare*. *Dreptul roman* se impune în tot Imperiul, iar sistemele de practică juridică se unifică.

Integrarea religioasă se manifestă prin *sincretism*. *Panteonul roman* se impune şi fuzionează cu zeităţile locale. Sincretismul se combină cu adorarea sub nume noi a divinităţilor locale („interpretatio romanae").

Dorinţa de a da coeziune religioasă provinciilor duce şi la *dezvoltarea cultului imperial*, prin care se manifestă ataşamentul faţă de împărat.

Consecinţă a formării statului roman mondial, *romanizarea* ireversibilă a unor zone ale acestuia duce ulterior la ***formarea popoarelor şi limbilor neolatine***.

Reconstituire a trofeului ridicat de împăratul Traian în cinstea victoriei împotriva dacilor în iarna 101/102.

Termeni

Augustus
anarhie militară
dioceză
dominat
interpretatio romanae
principat
sincretism
tetrarhie

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Citiţi **D1**. Transcrieţi din text ce teritorii a cucerit Octavian.
2. Explicaţi semnificaţia cuvintelor din titulatura imperială: imperator; Caesar; Augustus; Pontifex; maximus; princeps senatus.
3. Pornind de la **H1** identificaţi teritoriile cucerite în perioada Imperiului.
4. Citiţi **D2**. Precizaţi cum se manifestă criza armată.
5. Prezentaţi cauzele crizei Imperiului.
6. Explicaţi motivele care îi determină de Diocleţian şi Constantin cel Mare să adopte noi reforme.
7. Prezentaţi principalii factori ai romanizării.

Ştiaţi că?

... împăratul Caligula a cerut Senatului să-l aleagă consul pe calul său Incitatus?

... după moartea lui Traian, Senatul adresa noului împărat ura-rea: „Să fii mai fericit decât Augustus şi mai bun decât Traian!"?

Regatul dac

D1 „Căci trecând plin de îndrăzneală Dunărea şi jefuind Tracia până în Macedonia şi Iliria a pustiit pe celţii care erau amestecaţi cu tracii şi cu ilirii şi a nimicit pe de-a întregul pe boii aflaţi sub conducerea lui Critasiros şi pe taurisci.

Cât despre geţi şi daci (...) numărul lor crescuse neînchipuit de mult, într-atât încât puteau să trimită la luptă până la 200 000 de oameni."

(**Strabon**, *Geografia*)

Decebal. Detaliu de pe Columna lui Traian.

Teritoriul de la **nord de Dunăre** este ocupat de *triburi de* ***traci nordici***. Cele mai importante sunt cele ale ***geţilor*** şi ***dacilor***. Acestea se organizează treptat în *uniuni de triburi* conduse de *regi*.

Primele informaţii despre ***geţi*** sunt legate de campania lui **Darius** împotriva ***sciţilor***. Ei sunt singurii care se opun marelui rege persan, dar cu toate acestea sunt înfrânţi de către **perşi**. În secolul al V-lea î.Hr. ***geţii*** sunt sub autoritatea regatului sud-tracic al ***odrisilor***. În secolul al IV-lea î.Hr. ***macedonenii*** cuceresc regatul odris şi astfel ***geţii*** ajung în contact cu *regatul macedonean*. Urmaşul lui ***Filip al II-lea***, **Alexandru Macedon** este primul care trece *Dunărea* şi cucereşte o cetate getică (încă neidentificată). Unul dintre urmaşii lui **Alexandru cel Mare**, regele ***macedonean*** **Lisimah** are mai multe conflicte cu ***geţii*** conduşi de **Dromichete**. Luptele sunt câştigate de regele get, într-una din ele fiind luat prizonier chiar **Lisimah**.

Secolul I î.Hr. afirmă pe plan politic şi militar *puterea regilor geţi din zona Dunării*. Acum are loc prima confruntare între ***geţi*** şi ***romani***, ambele tabere încercând să pună stăpânire pe cetăţile greceşti din *Dobrogea*. **Burebista** este regele ***get*** care reuşeşte să formeze un *regat de tip elenistic*, după model oriental. În inscripţia de la ***Dionysopolis*** el este numit „primul şi cel mai mare dintre regii din **Thracia**".

Burebista ajunge rege în jurul anului 80 î.Hr. şi în puţini ani făureşte un mare regat **(D1)**.

Punctul central al puterii sale militare şi politice este ***Sarmizegetusa Regia***. Alături de această cetate se mai află în *Munţii Sebeşului* şi cetăţile ***Costeşti, Blidaru, Căpâlna***. La curtea lui **Burebista** se adună

şi demnitari militari, civili şi religioşi. Societatea este constituită din ***aristocrație (tarabostes)*** şi ***oamenii de rând (comati)***. *Economia* se bazează pe producția ***obştilor săteşti*** formate din *oameni liberi*. Prin luptă **Burebista** reuşeşte să împingă hotarele regatului său de la *Dunăre* până la *Carpații Nordici*. După luptele din vest **(D1)**, el îşi îndreaptă atenția asupra cetăților greceşti de pe litoralul vestic al *Pontului Euxin*. Sunt cucerite astfel ***Histria, Olbia, Apollonia***. Cetatea ***Dionysopolis*** se supune fără luptă regelui ***get***. Puterea sa militară este atât de importantă, încât **Pompei** doreşte o alianță cu el împotriva lui **Caesa**r. După înfrângerea lui **Pompei**, **Caesar** pregăteşte o *campanie militară* împotriva lui **Burebista**, dar aceasta nu mai are loc, ambii conducători fiind asasinați în acelaşi an, 44 î.Hr. Urmaşul lui **Burebista** este marele preot **Deceneu**. După acesta, puterea este deținută de **Comosicus**.

Până în secolul I d.Hr. în **Transilvania**, **Muntenia** şi **Dobrogea** sunt atestate *mai multe regate*. Cele din zona *Dunării* intră în conflict cu stăpânirea romană. Ele sunt pe rând cucerite de legiunile **Romei**.

În primul secol creştin este menționat regele **Coryllus** (poate **Scorylo**). El este între anii 28/29 – 68/69 rege al ***dacilor***. Lui îi urmează **Duras**. În timpul domniei acestuia ***dacii*** intră în conflict cu ***romanii***. Incursiunile militare organizate de *daci* la sud de *Dunăre* determină reacția *romanilor*. În contextul atacului întreprins de împăratul roman **Domițian**, **Duras** cedează puterea lui **Decebal** (87–106). Centrul puterii regatului dac este în *Munții Orăştie*. Aici este construit un important *sistem de cetăți* ce apără capitala ***Sarmizegetusa***.

Regatul dac sub **Decebal** nu mai are întinderea din timpul lui **Burebista**. Ca şi **Burebista**, şi **Decebal** se sprijină în conducerea regatului pe ajutorul ***aristocrației militare***.

Prima confruntare dintre ***dacii*** conduşi de **Decebal** şi ***romani*** se soldează cu victoria primilor, în anul 87, la Tapae. Dar în anul următor ***romanii*** sunt cei care învinq. **Decebal** este nevoit să încheie *pacea* (89), iar *regatul său devine clientelar* ***Romei***. În anul 98, **Traian** ajunge împărat. El suspendă subsidiile acordate ***dacilor*** şi pregăteşte războiul împotriva lui **Decebal**. În primăvara lui 101 încep luptele soldate cu *înfrângerea dacilor* la ***Tapae***. Pentru a-l îndepărta pe **Traian** din **Dacia**, ***Decebal*** face o diversiune. În iarna 101/102 regele dac atacă undeva în Dobrogea (probabil în locul în care se află acum cetatea *Tropaeum Traiani*). ***Dacii*** şi aliații lor sunt învinşi. ***Romanii*** reiau ofensiva în **Dacia** şi cuceresc cetatea ***Costeşti***, apropiindu-se de ***Sarmizegetusa***. În aceste condiții **Decebal** cere pacea **(D2)**. În 105, după ce **Decebal** reface sistemul de fortificații din Munții Orăştie, Senatul roman declară război regelui dac. Conflictul se încheie în 106, după ce sunt cucerite ultimele dave ale ***dacilor***. **Decebal** fuge din ***Sarmizegetusa*** şi se sinucide înainte de a fi capturat de *romani*. ***Dacia*** devine o *provincie romană*.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Analizați **H1**. Identificați cinci cetăți dacice edificate în perioada domniei lui Decebal.
2. Citiți **D1**. a. Explicați de ce regatul lui Burebista era un pericol pentru romani.
   b. Transcrieți din text fragmentul care demonstrează forța militară a dacilor.
3. Prezentați două cauze ale conflictelor daco-romane.
4. Citiți **D2**. a. Apreciați, în funcție de conținut, condițiile impuse de romani.
   b. Considerați că Decebal putea să le respecte?
5. Elaborați, în aproximativ o jumătate de pagină, un text cu caracter istoric în care să integrați următoarele personalități, date şi termeni:
   Domițian; 106; mare preot; regat clientelar; provincie.

Termeni

obşte sătească
regat clientelar

D2 „Să dea înapoi armele, maşinile de război şi pe constructorii acestor maşini, să predea pe dezertori, să distrugă întăriturile şi să se retragă din teritoriul cucerit, ba încă să-i socotească duşmani sau prieteni ai săi pe cei ai romanilor; să nu mai primească niciun fugar, nici să nu mai ia în slujba lui vreun ostaş din Imperiul Roman."

(**Dio Cassius**, *Istoria romană*)

Traian (98–117)

Columna lui Traian. Confruntare între daci şi romani.

Evaluare – Capitolul 2

1. a) Definiți următorii termeni istorici:
faraon; ecclesia; senat; principat; dominat.

b) Cu fiecare dintre aceştia alcătuiți o propoziție / frază cu caracter istoric.

2. Elaborați, în aproximativ o jumătate de pagină, un text referitor la istoria universală, având în vedere următoarele personalități, date şi termeni istorici:

Clistene; 480 î.Hr.; războaie medice; ostracism; democrație.

3. Ordonați cronologic următoarele evenimente:

a) domnia lui Burebista;
b) războaiele punice;
c) reformele lui Clistene.

4. Transcrieți în caiet textul de mai jos, completând fiecare spațiu liber cu termenul corespunzător, ales din lista dată:

Democratizarea Atenei începe cu reforma ..... adoptată de Solon. Creşte rolul politic al ....., iar Clistene introduce .....

Cei 10 ..... comandă armata, iar ..... pregăteşte legile. Regimul politic atenian este un regim .....

Lista termenilor:

efor; cens; Apella; Ecclesia; ostracism; strateg; falangă; Bulé; aristocrație; democrație.

5. Analizați **S1** de la „Democrația atenianã" şi **S1** de la „Republica Romanã". Identificați două asemănări şi două deosebiri între instituțiile Atenei şi cele ale Romei.

6. Pornind de la cunoştințele acumulate, susțineți sau infirmați afirmația:

Regimul politic atenian din secolul al V-lea î. Hr. este superior regimului republican roman din secolul al III-lea î.Hr.

7. Arătați 3 cauze şi 3 consecințe ale crizei Republicii.

8. Prezentați următorii factori ai romanizării armata, urbanizarea, religia.

9. Citiți textul următor:

„Viteazului principe, prea bunului împărat Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus, fiul divinului Nerva, Mare Preot, Părinte a Patriei, învestit cu puterea tribuniciară pentru a optsprezecea oară, imperator pentru a şaptea oară, consul pentru a şasea oară, Senatul şi poporul roman (i-au dedicat acest arc)."

(Inscripția de pe arcul lui Traian de la Benevento

Pornind de la acest text, răspundeți următoarelor cerințe:

a) explicați semnificația cuvintelor subliniate din titulatura imperială;

b) prezentați evoluția Imperiului Roman în perioada secolul I – secolul al II-lea;

c) precizați care este cel mai important rezultat al statului roman;

d) prezentați 2 cauze ale crizei Imperiului;

e) explicați de ce măsurile adoptate de Diocleția şi Constantin cel Mare nu au stopat definitiv criza.

10. *Citiți următorul text:*

„Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra cărora, în vremea aceea, domnea Decebal [...], foarte priceput la planurile de război şi iscusit în înfăptuirea lor, ştiind să aleagă în a întinde curse, era un bun luptător şi se pricepea să folosească izbânda, dar şi să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost un duşman de temut pentru romani."

(**Dio Cassius,** *Istoria romană*)

Pornind de la acest text, răspundeți următoarelor cerințe:

a) transcrieți din text calitățile atribuite de autor lui Decebal;

b) explicați cum s-a folosit Decebal de aceste calități în confruntările cu romanii;

c) realizați un eseu de o pagină despre relațiile dintre romani şi daci în perioada secolul I î.Hr. - secolul al II-lea d.Hr.

MOŞTENIREA CULTURALĂ A ANTICHITĂȚII

3

Capitolul 3

Conținut

Arhitectură orientală
Arta greco-romană
Modele şi valori în educație în lumea greacă
Ştiința

– edificarea complexului monumental de la Mari — mileniul III î.Hr.

– construirea piramidei de la Saqqara — dinastia a III-a

– edificarea complexului de la Giseh — dinastia a IV-a

– impunerea hipogeului ca tip de monument funerar — dinastia a XVIII-a

– apogeul artei clasice greceşti — sec. V î.Hr.

– edificarea Colosseumului — sec. I d.Hr.

Arhitectura orientală

Arhitectura orientală. Popoarele **Orientului Antic** au lăsat o moştenire culturală inestimabilă. *Poeme şi mituri, monumente de artă şi cunoştinţe ştiinţifice* au ajuns până la noi.

Arhitectura, cel mai important domeniu al artei orientale, apare în **Sumer** şi **Egipt** şi este practicată ca o adevărată ştiinţă.

MESOPOTAMIA. Întreaga arhitectură mesopotamiană este dominată de *ideea religioasă* şi de *cea monarhică*. Arta este, aproape în întregime, în serviciul templului şi în cel al regelui. De aceea, construcţiile se caracterizează prin *dimensiuni gigantice* şi prin *grandoare*. Principalul material de construcţie, în lipsa pietrei, este *cărămida nearsă*. Aceasta explică de ce vestigiile păstrate până astăzi sunt puţine.

Oraşele sunt fortificate cu *ziduri de incintă* de dimensiuni impresionante. **Zidul dublu din *Uruk***, construit în jurul anului 2 300 î.Hr., este lung de 9 km, are o grosime de 5 m, înălţime de 6 m şi 800 de *turnuri de apărare*. În secolul al VIII-lea î.Hr., zidurile oraşului asirian ***Khorsaba***, cu ***şapte*** porţi de apărare şi numeroase *bastioane*, ajung până la 20 de metri înălţime.

Grădinile suspendate din Babilon (reconstituire).

Arhitectura urbană este dominată de *palate* şi *temple*. *Predomină arhitectura civilă* în raport cu cea *religioasă*. O altă caracteristică ar fi şi aceea că *edificiile funerare nu constituie o temă importantă*.

Cele mai vechi monumente sunt ***palatele***. Acestea sunt ridicate pe *terase artificiale*, aflate la înălţimi de 12 –15 m, accesul fiind asigurat pe *scări* şi *rampe*. Sunt construite din *cărămizi nearse* şi *înconjurate de ziduri înalte*. Intrarea în palat se face prin *porţi străjuite de turnuri*, ceea ce conferă construcţiei aspectul de cetate întărită. Planul palatului are *formă dreptunghiulară*. Încăperile sunt grupate în jurul unor *curţi interioare* care asigură accesul şi iluminarea, *ferestrele lipsind*.

Marele palat al lui **Nabucodonosor al II-lea** din ***Babilon*** are 330 m lungime şi 200 m lăţime. În apropierea palatului se află faimoasele „grădini suspendate", amenajate pe terase *susţinute de coloane şi arcade masive*. Grădinile din ***Babilon*** au *patru terase*, ultima aflându-se la o înălţime de 77 m. Stâlpii de susţinere, înalţi de 11 – 12 m, sunt goi în interior şi ascund *instalaţiile hidraulice*, care pompează din *Eufrat* apa necesară arborilor plantaţi pe terase.

La *palatele sumeriene* şi *babiloniene*, monotonia suprafeţelor este evitată prin aplicarea de *mozaicuri din bucăţi de ceramică smălţuită*.

Palatele asiriene sunt decorate cu *picturi murale*, reprezentând scene de război sau de vânătoare, ori cu *reliefuri*. ***Arta reliefului*** este excepţională la *asirieni*. Remarcabile sunt „Asurbanipal la vânătoare" şi „Leoaica rănită". În interiorul palatului există două construcţii importante şi caracteristice: ***templul*** şi ***ziguratul***.

Încă din mileniul al III-lea î.Hr., *templele sumeriene* au o *varietate de forme*. Tipul clasic este cel de *formă rectangulară*, cu *patru porţi*. Coloanele interioare de susţinere sunt dispuse la distanţe mici şi nu sunt prea înalte din cauza materialului folosit. Faţadele templelor sunt animate de alternanţa *nişelor* şi *pilaştrilor*.

Mozaic pe zidul Babilonului.

Termeni

basorelief
curte hipostilă
hipogeu
mastaba
mozaic
piloni
obelisc
piramidă
sanctuar

Ziguratul are formă de *piramidă în trepte*, cu 3 – 7 etaje, exteriorul fiecărui etaj fiind colorat diferit, cu *plăci ceramice*. Fiecare oraş are ziguratul său, ce se ridică lângă *sanctuarul* principal. Uneori el aparține mai multor temple aşezate la baza lui. Planul este *pătrat*, fiind *îndreptat către cele patru puncte cardinale*.

Ziguratul principal al *templului din* ***Babilon***, ridicat de **Nabucodonosor al II-lea** în cinstea zeului Marduk-Bel, are latura bazei de 180 m, iar înălțimea de 91 m (este faimosul „turn Babel"). *Ziguratul* are şapte etaje, fiecare *simbolizând un astru;* în vârf se află o încăpere care serveşte drept *observator astronomic* sau *capelă* în care regele oficiază în calitatea sa de mare preot.

în ceea ce priveşte contribuțiile aduse de popoarele din **Mesopotamia** la evoluția ştiinței construcțiilor, trebuie remarcate: *înălțarea clădirilor până la 7 etaje* (în jur de 90 de metri), *inventarea arcului şi a bolții, a mozaicului, folosirea bitumului ca material în construcții şi drumuri*.

EGIPT. în Egiptul antic ***arhitectura*** este pe primul plan ca şi în **Mesopotamia.** Ea este strâns legată de *construcția oraşelor* (urbanistica), de *religie* şi de *cultul morților*.

Arhitectura este dominată de *ideologia religioasă* şi de cea *monarhică*. Aceasta impune artistului *stilul solemn* şi *respectarea tradiției*. Solemnitatea şi conservatorismul sugerează privitorului un sentiment de respect față de autoritate.

Totul în arhitectura egipteană este dominat de *ideea continuării existenței şi după moarte. Arhitectura funerară* se leagă de credința egiptenilor că *trupul trebuie conservat pentru ca sufletul, „Ka", să se reîntoarcă în el asigurând nemurirea*. De aceea mormintele egiptenilor sunt construite pentru veşnicie şi amenajate ca nişte adevărate case de locuit. În *camerele mortuare*, în afară de *sarcofag*, se află *arme, unelte* şi diferite *obiecte de podoabă* sau *veşminte* care aparțin defunctului. Monumentele funerare egiptene *sugerează şi glorifică eternitatea*.

Cea mai veche formă de arhitectură funerară este ***mastaba.*** Chiar deasupra mormântului se află o *capelă* în care se celebrează riturile funerare, iar alături o *stela*, în spatele căreia este un *coridor zidit, conținând statuile defunctului.* ***Mastabele*** sunt grupate *în jurul piramidei faraonului*.

Un tip mai evoluat de monument funerar, ***piramida în trepte,*** a apărut în timpul **dinastiei a III-a.** Primul monument de acest fel a fost proiectat şi construit de vizirul şi arhitectul **Imhotep** pentru regele ***Djoser,*** la ***Saqqara.*** Ridicată peste o mastaba, piramida are *şase trepte* a câte 10 metri înălțime. Baza este în formă dreptunghiulară, cu laturile de 109 m şi 125 m.

În perioada **dinastiei a IV-a,** arta piramidelor atinge apogeul. Acum sunt construite *marile piramide de la* ***Giseh:*** „Orizontul lui Kheops", „Mare este Kephren" şi „Divin este Mikerinos". Astfel de piramide, geometric perfecte, se cunosc azi în **Egipt** în număr de aproximativ 80.

„Marea Piramidă", una dintre cele şapte minuni ale antichității, are latura bazei de 237,5 metri, înălțimea de 146 metri (azi 137 metri) şi se termină cu o platformă de 6 metri. Piramida era acoperită

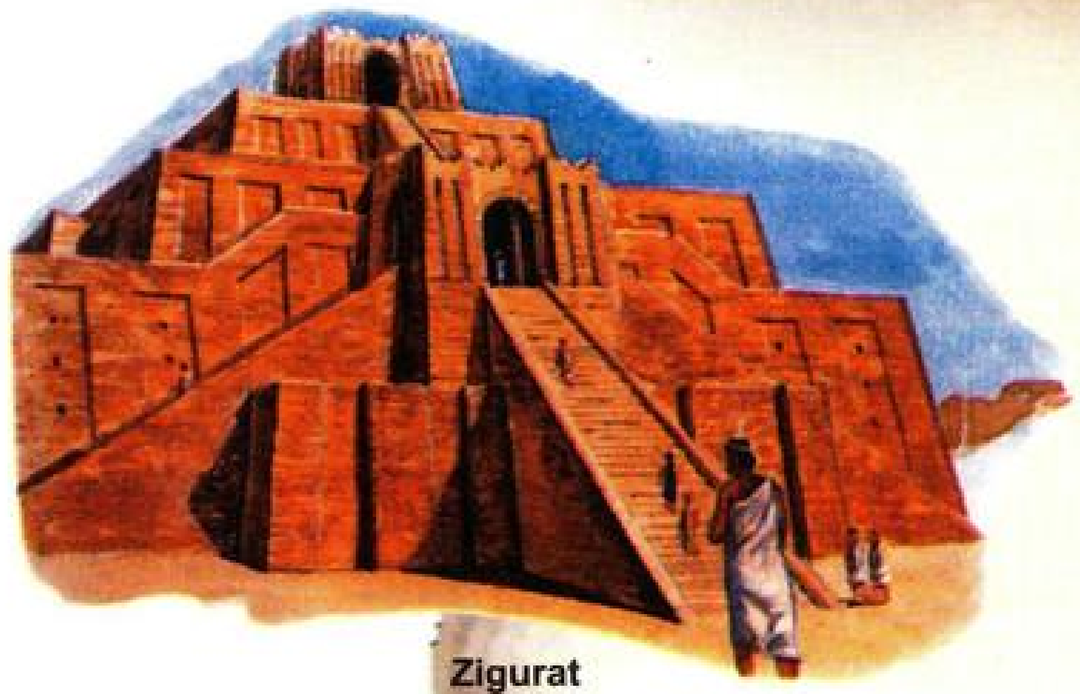

Zigurat

1. Identificați în imaginea de mai sus trei elemente caracteristice ziguratului.

Ştiați că...

... palatul regal din Mari are o suprafață de 2,5 ha şi 260 de încăperi?

... palatul din Korshabad, al lui Sargon al II-lea, se înalță pe o terasă cu o suprafață de 10 ha; inițial avea peste 200 de camere, o curte principală şi alte 20 de curți interioare?

... „pyramis" este un cuvânt grecesc şi reprezintă numele unei turte din făină de grâu, care avea o formă țuguiată?

... cele mai multe obeliscuri provenite din Egipt se află la Roma (12)?

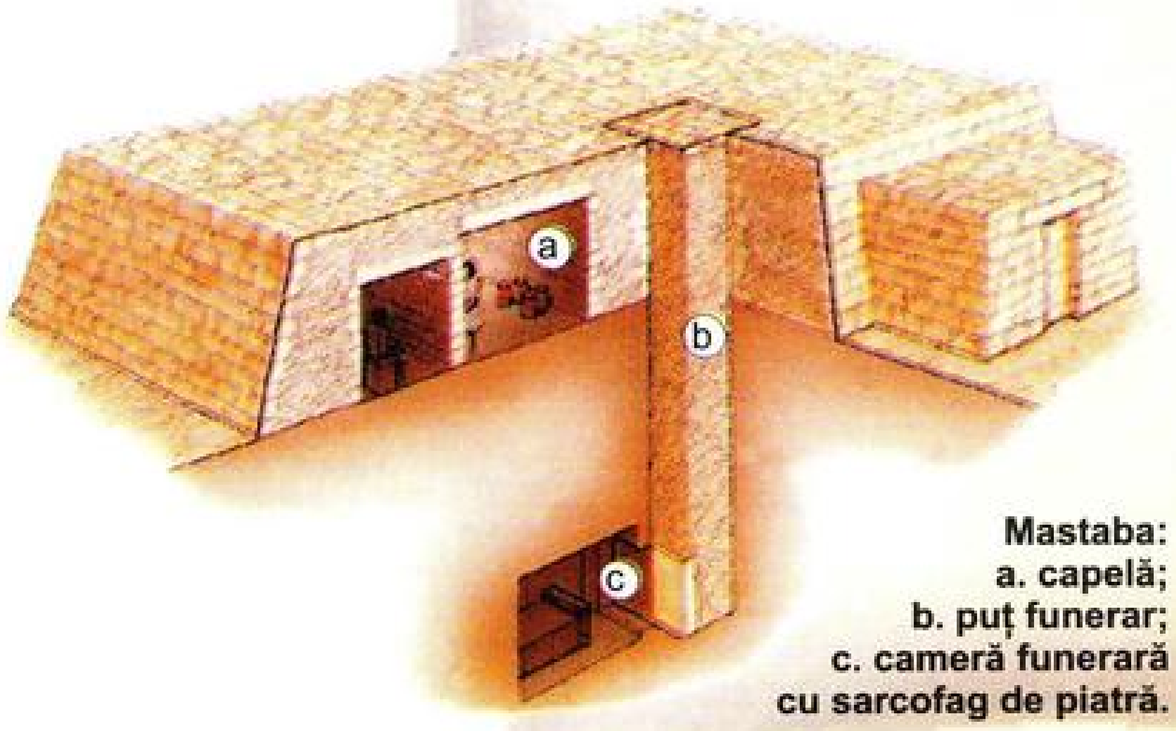

Mastaba:
a. capelă;
b. puț funerar;
c. cameră funerară cu sarcofag de piatră.

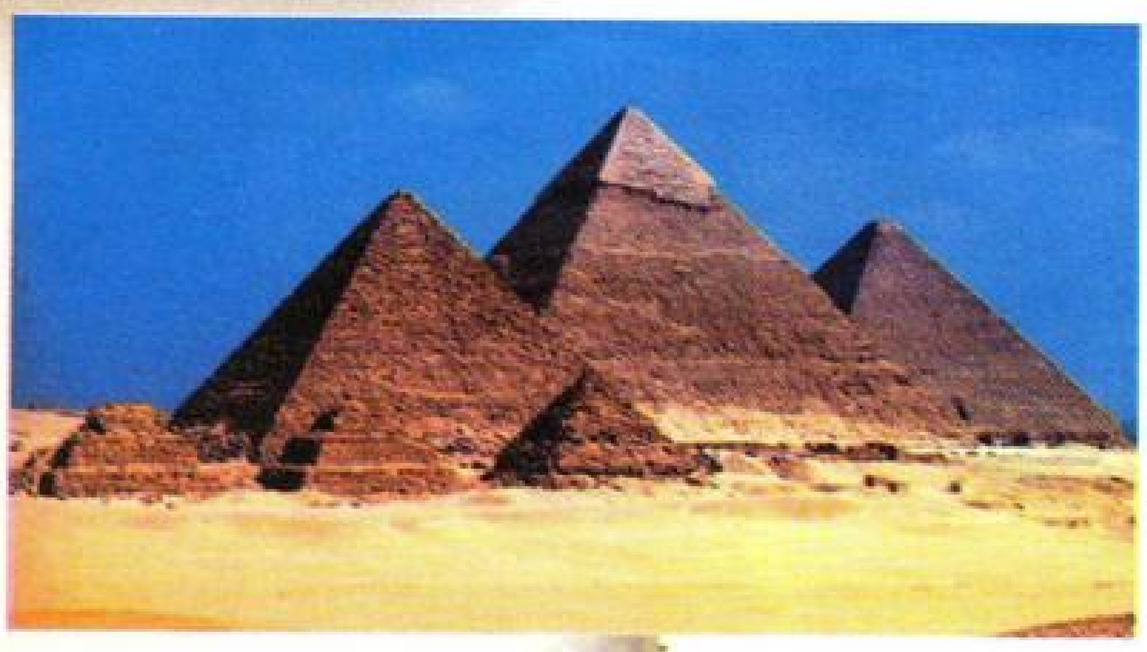

Complexul funerar de la Giseh.

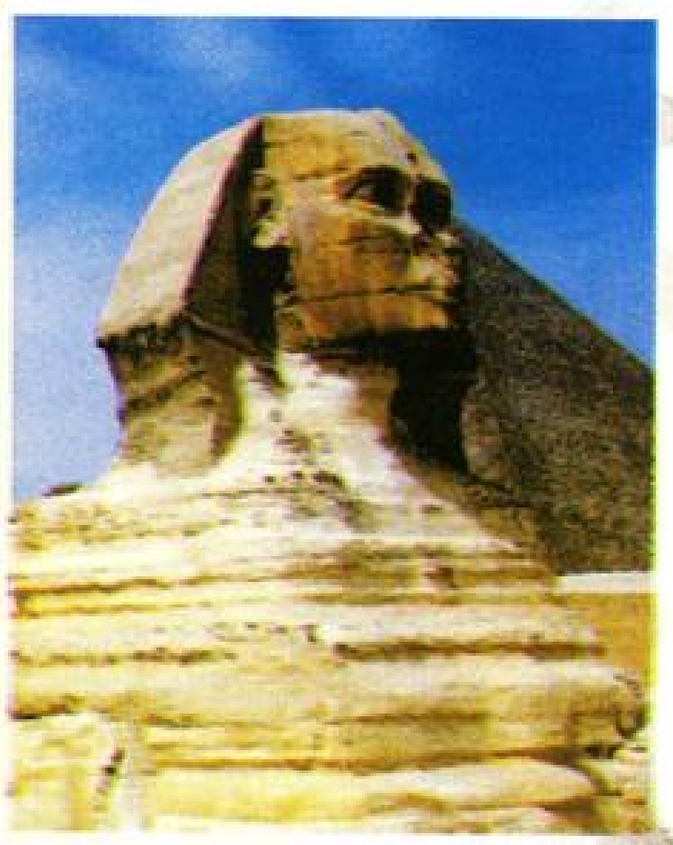

Sfinxul

cu lespezi de calcar fin alb. În interior este constr
un *sistem de coridoare, galerii, canale de ventila*
etc. Camera funerară a faraonului este din *gra*
plafonul fiind realizat din nouă blocuri, care cântăre
aproximativ 400 de tone.

Ansamblul arhitectural al piramidei lui **Kheo**
mai cuprinde două temple funerare, trei piramide m
mici, cinci bărci solare, plasate în gropile săpate
stâncă, şi faimosul *Sfinx,* lung de 74 de metri şi în
de 20 de metri. Tipul de piramidă perfectă contin
să fie folosit până în epoca **Regatului Nou.**

În timpul **dinastiei a XVIII-a,** din cauza jefuitori
de morminte, piramida este înlocuită cu *hipogeul,* mormânt subter
săpat în pereții de stâncă. Intrarea mormântului este ornamentată
basoreliefuri şi *statui.* Astfel de morminte se găsesc în ***Valea Regilor***
în ***Valea Reginelor.***

De remarcat este faptul că niciodată, până la egipteni, piatra nu a fo
atât de mult întrebuințată. Folosirea acestui material atât de rezi
tent este asociată cu ideea religioasă de „veşnicie", pe care piatra
conferă operei.

Templele, numite de egipteni „casa veşniciei", sunt construite tot d
piatră. În perioada **Regatului Vechi,** o dată cu afirmarea cultu
soarelui, sunt construite „templele solare". Planul acestora este simp
un *zid de incintă dreptunghiular,* în interior curtea este dominată de
obelisc înalt de 36 de metri, alături un *sanctuar cu statuia zeului* şi în fa
un *altar de alabastru* pentru ofrande.

În perioada **Regatului Mijlociu** se constituie adevărata *arhitectur*
templului.

Cele mai importante sunt: *templul reginei* **Hatşepsut** din ***Deir-***
Bahari, cele *două temple ale lui* **Ramses al II-lea,** săpate în stâncă,
Abu-Simbel şi *templele de la* ***Abydos, Karnak*** şi ***Luxor.***

Ca model poate fi luat *templul lui* **Amon** din ansamblul de la ***Karna***
Început pe la jumătatea mileniului al III-lea î.Hr., templul capătă form
definitivă între anii 1580 – 1200 î.Hr. Zidul de incintă are perimetrul d
3800 de metri. Intrarea se face printr-o poartă flancată de doi *pilo*
Urmează mai multe *curți* imense, până la *curtea centrală, hipostila,* ca
duce ia *sanctuarul* cu statuia zeului, în fața căruia se află altarul pent
ofrande.

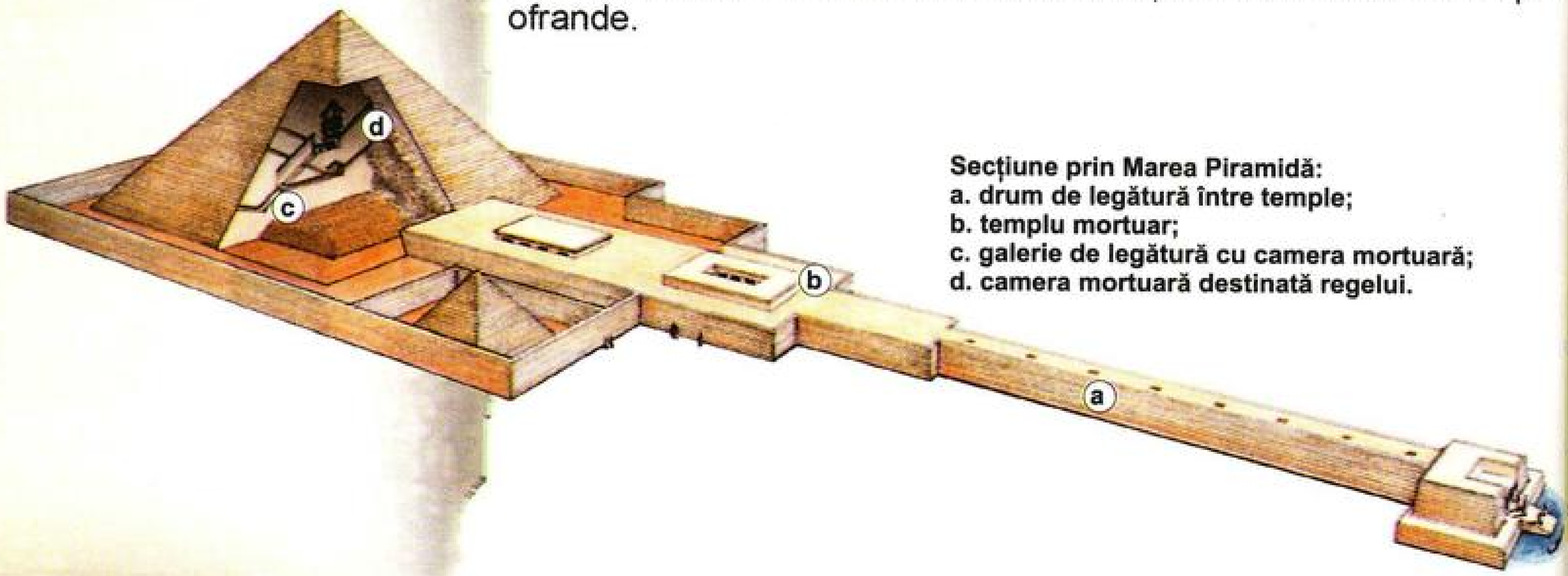

Secțiune prin Marea Piramidă:
a. drum de legătură între temple;
b. templu mortuar;
c. galerie de legătură cu camera mortuară;
d. camera mortuară destinată regelui.

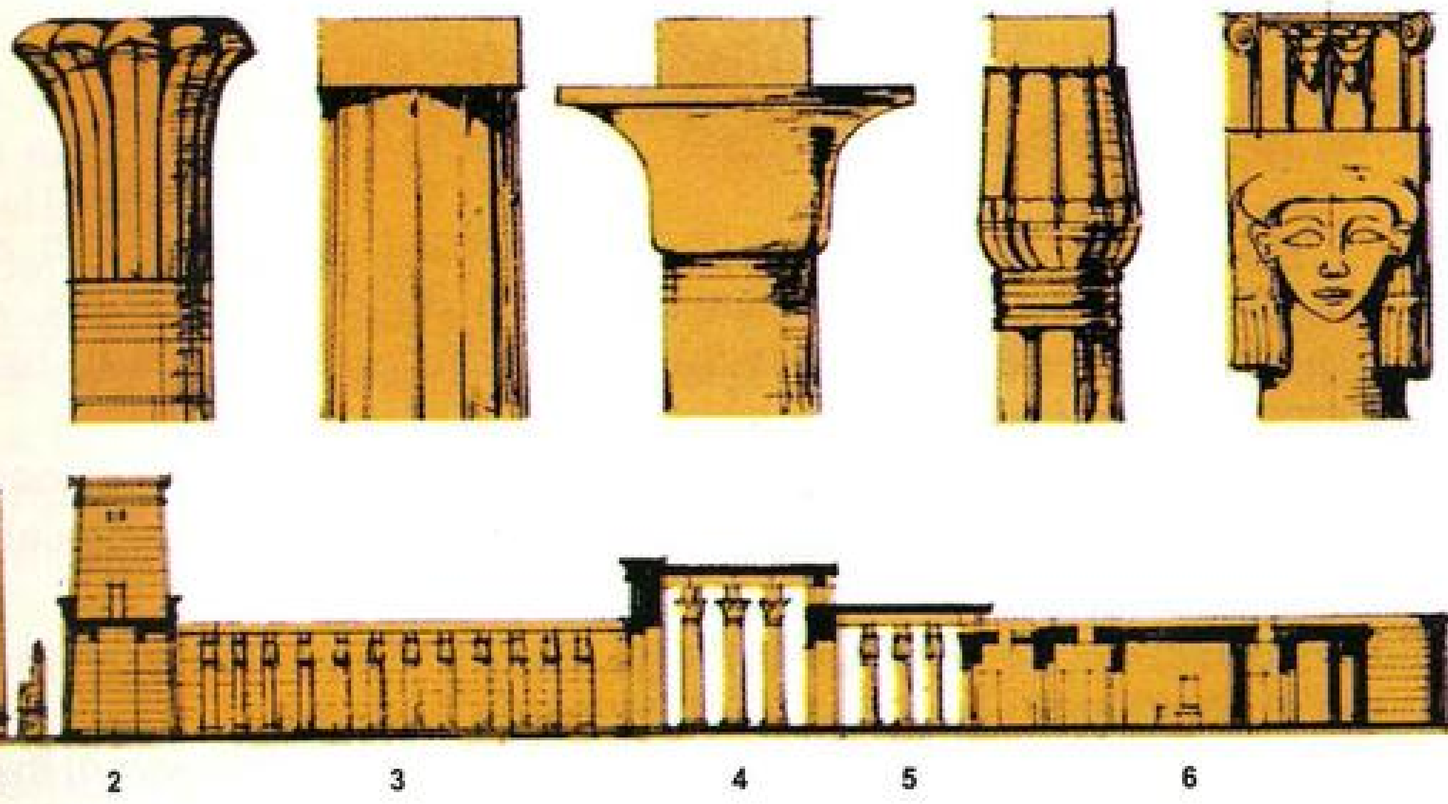

Tipuri de coloane şi capiteluri egiptene.

Secţiune prin templul de la Karnak:
1. obeliscul
2. pilonii de la intrare
3. marea curte cu coloane
4. marea sală hipostilă
5. sala ofrandelor
6. „Sancta Sanctorum" cu statuia zeului.

În **Egipt** apare, pentru prima oară în Orient, o impunătoare *arhitectură a coloanelor.* Foarte numeroase, acestea nu au doar un rol funcțional, ci şi estetic. Coloanele conferă construcției o rezolvare armonioasă a raporturilor dintre elementele arhitectonice.

Se pare că ele sugerau imaginea simbolică, pietrificată, a unei dumbrăvi sacre. Imaginea naturii simbolizate de ansamblul templului este completată de *tavanele pictate cu stele şi diferite păsări.*

Un element arhitectural *original egiptean* este *obeliscul.* Apărut încă din perioada predinastică, în perioada **Regatului Nou** atinge perfecțiunea: este fasonat prismatic, precis, ca o piramidă foarte prelungită şi are vârful poleit sau placat cu aur.

Obeliscurile sunt plasate în fața pilonilor de la intrarea templelor. Un obelisc cântărea câteva tone.

În cadrul evoluției civilizațiilor, *originalitatea artei egiptene* poate fi apreciată ca fiind ordonată de *geniul sintezei, ritmului* şi *monumentalității.*

Mari geometri, egiptenii au lăsat în arhitectură originalele formule ale *piramidei, mastabalei, templului* şi *obeliscului.*

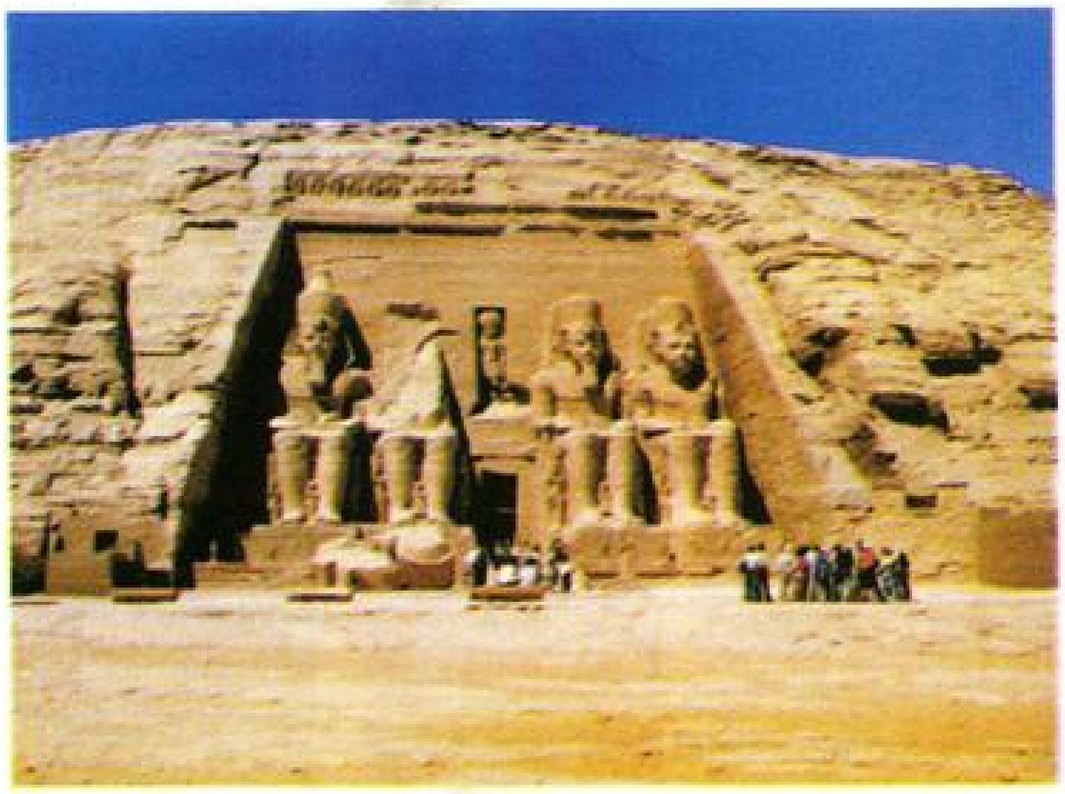

Templul de la Abu-Simbel ridicat în cinstea lui Ramses al II-lea.

Templul ridicat de regina Hatşepsut la Deir-el-Bahari.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați trei caracteristici ale arhitecturii mesopotamiene.
2. Precizați ce elemente decorative sunt folosite în arhitectură.
3. Menționați trei tipuri de construcții specifice arhitecturii mesopotamiene.
4. Identificați trei caracteristici ale arhitecturii din Egipt.
5. Enumerați cele trei forme ale arhitecturii funerare specifice Egiptului.
6. Comparați arhitectura din Mesopotamia cu cea din Egipt; stabiliți două asemănări şi două deosebiri.

Arta, educația și știința în antichitatea greco-romană

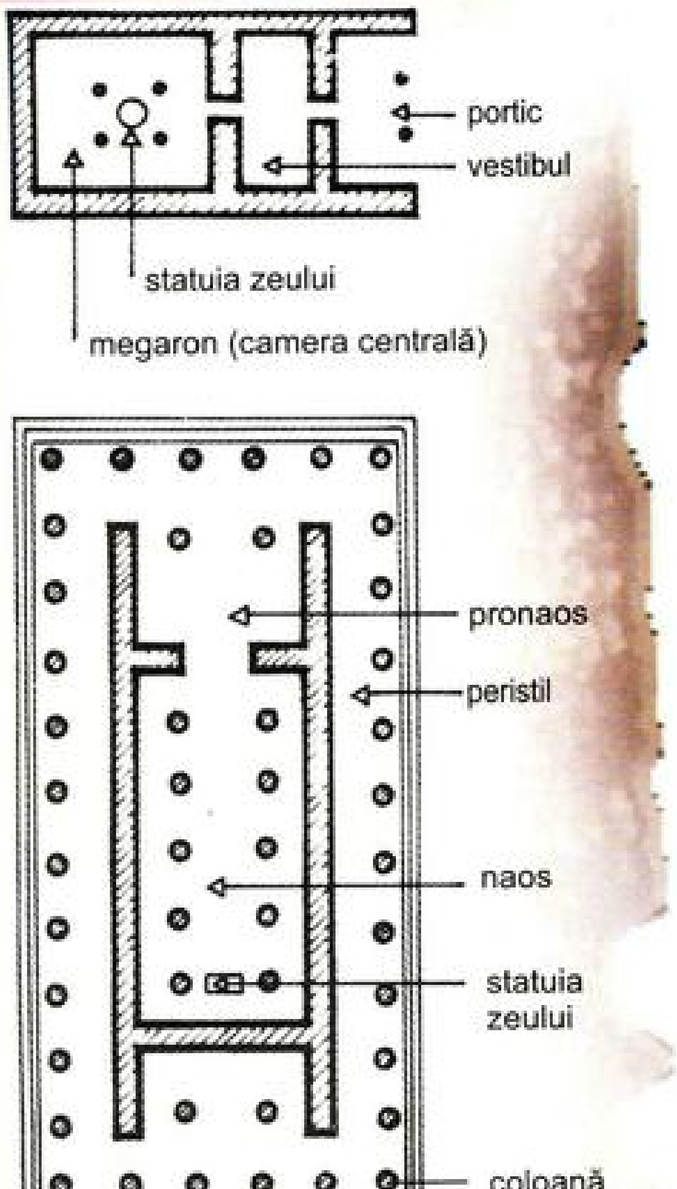

Planul Megaronului și al templului grecesc.

1. Studiați cele două planuri de mai sus. Identificați două elemente comune și două elemente diferite.

Arta greco-romană. Tot ce ține de cultura europeană din zile noastre își are originea în lumea de acum 2000–2500 de ani. *Ar tectura, sculptura, gândirea, științele despre natură și om* au baze puse de către ***greci*** și ***romani.***

Arhitectura greacă. Începuturile arhitecturii grecești se întâlnesc **Creta.** *Palatul suveranului* este principala construcție arhitectural încăperile grupându-se în jurul unei curți centrale.

Spre deosebire de palatele cretane, cele ***miceniene*** sunt mai mi așezate în poziții greu de atacat și au *ziduri de apărare.*

Palatul are în centru o cameră de mari dimensiuni *(megaron)* în ca se află *focul sacru.* Toate aceste schimbări arhitecturale arată și mo ficările survenite: societatea cretană este una pașnică, în timp ce lum micenian este dominată de războaie.

În centrul vieții grecilor din antichitate se află ***religia.*** Totul es influențat de zei. Ei sunt cei care aduc ploile și seceta, războaiele pacea; veghează nașterea, căsătoria și moartea. Grecii trebuie să îmbuneze pe zei prin sacrificiile ce se desfășoară pe altarul din fa templului. Vechii greci sunt *politeiști.* Cele mai importante divinități su Zeus, Hera, Atena, Apollo, Poseidon.

Inițial toate templele sunt construite din *lemn,* moștenind forma m garonului micenian. Începând cu secolul al VII-lea î.Hr. *piatra* și *ma mura* înlocuiesc lemnul.

Construcție monumentală, templul grecesc se înalță pe ***coloan*** Ele pot fi *dorice, ionice* sau *corintice,* în funcție de *capitel.*

Coloana dorică este robustă, cu un *capitel* aplatizat peste care s sprijină *arhitrava masivă.*

Odată cu ordinul ionic, templul grecesc devine mai zvelt. **Coloa ionică** este mult mai suplă, *capitelul* devine mai elaborat, liniile sale fi mult rotunjite.

Templele ce au **coloane corintice** sunt printre cele mai spectac loase. *Capitelul corintic* este asemănător unui coș plin cu plante.

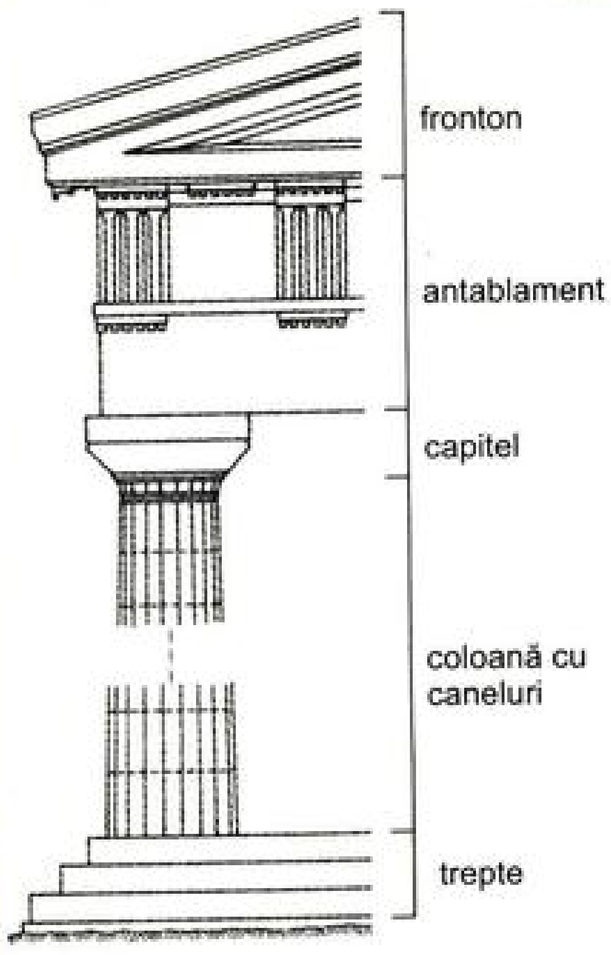

Ordinul doric

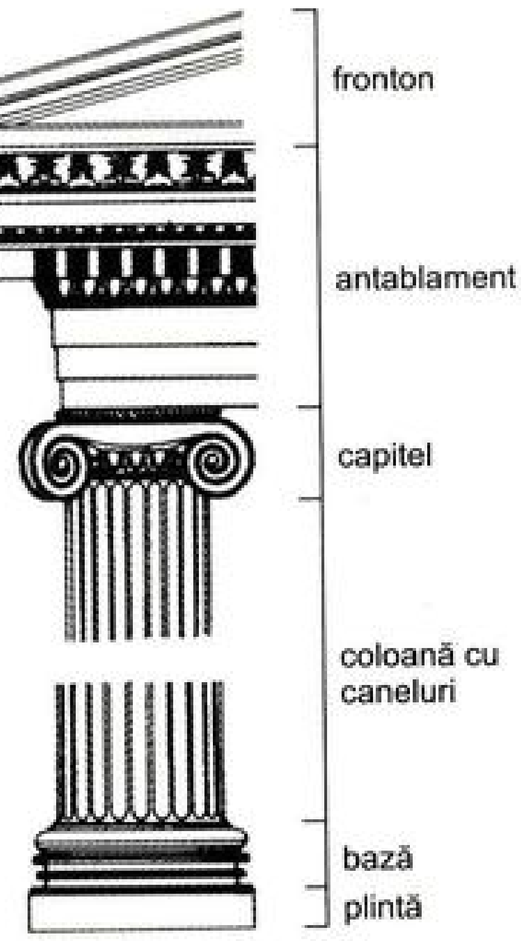

Ordinul ionic

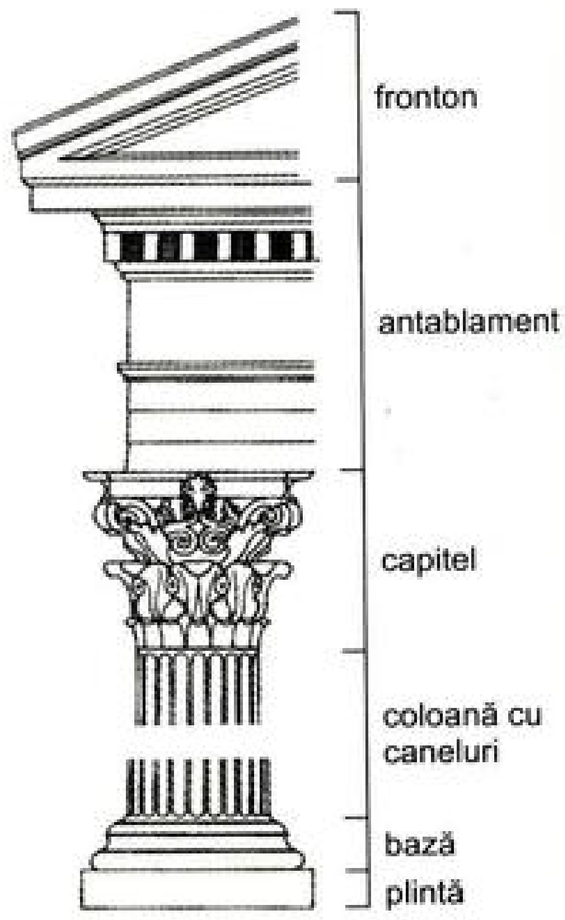

Ordinul corintic

Un important ansamblu religios din antichitatea greacă, păstrat până în zilele noastre, este **Acropola *Atenei.*** El este format din patru edificii: templul Atenei Niké, *Propileele, Erechteionul* şi templul Atenei Parthenos.

Foarte importante sunt în lumea greacă şi **teatrele.** Aici au loc reprezentații ale *tragediilor antice* şi ale *comediilor.* Spectacolele au loc numai de două ori pe an, primăvara şi toamna, în cinstea zeului Dionysos. Cei mai cunoscuți autori de tragedii antice sunt **Eschil, Sofocle** şi **Euripide,** iar dintre autorii de comedii **Aristofan.** Temele prezentate sunt mitologice. Reprezentațiile sunt făcute în teatre de dimensiuni mari.

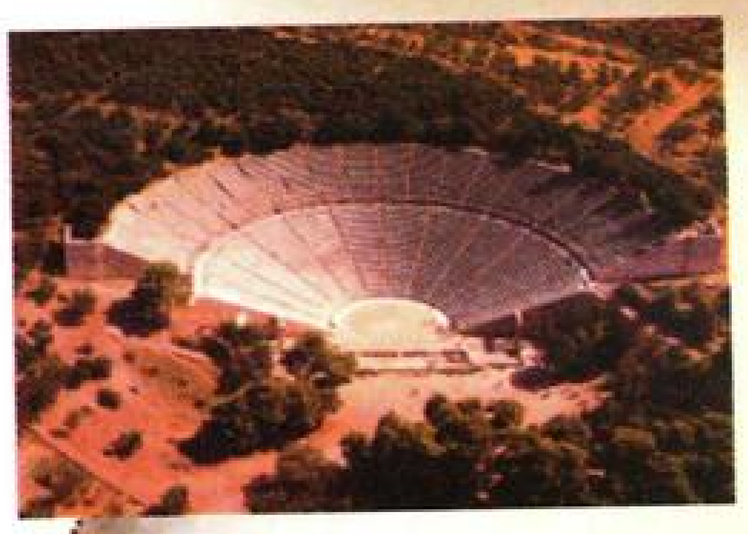

Teatrul din Epidaur are 15 000 de locuitori.

Arta plastică greacă. Spre deosebire de arta orientală, care are rolul de a-l preamări pe suveran, **arta greacă** plasează *în centrul interesului ei omul.* Arta grecilor nu are misticismul întâlnit în Mesopotamia, Babilon sau Egipt.

Arta plastică centrată în jurul omului îl reprezintă pe acesta în toată splendoarea sa fizică şi spirituală. *Corpul uman este în armonie cu sufletul* şi acest lucru se vede la **statui.**

La **greci** nu numai zeii au statui, ci şi *muritorii. Atleților,* ce au câştigat la Olimpiadă sau la alte jocuri sportive, *li se înalță statui din bronz.* Totul este anatomie transpusă în bronz sau piatră. Cei mai importanți **sculptori** sunt **Praxiteles** din ***Atena,*** **Lisip** şi **Scopas** din ***Paros.*** Ei realizează statui ce nu mai exprimă religiozitate ca în trecut, ci *oameni stăpâniți de impulsul de moment.* Corpul uman capătă, în piatră sau bronz, eleganța naturală, vie.

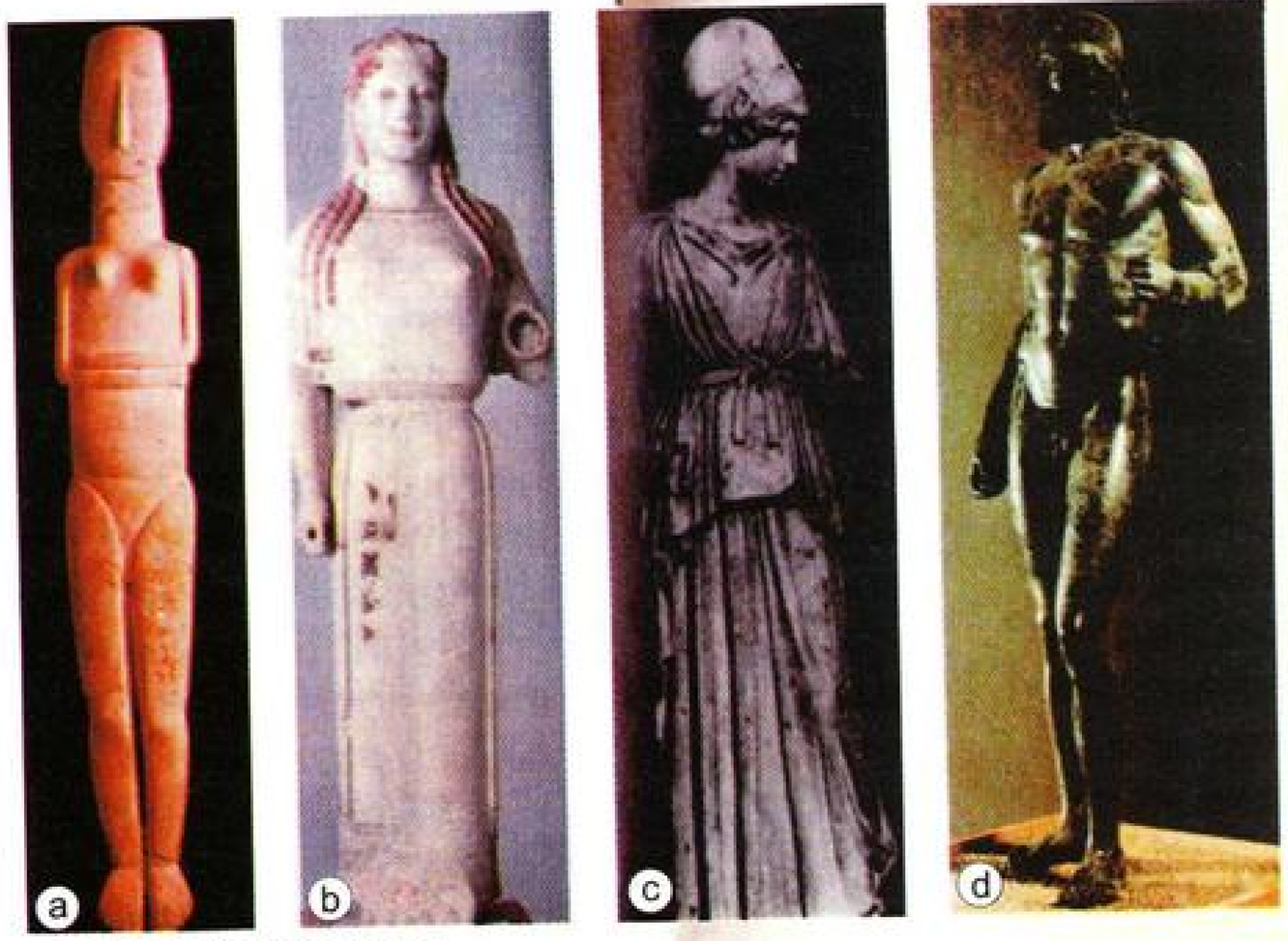

a. Idol, 2800–2200 î.Hr.;
b. Cora, 530 î.Hr.;
c. Zeița Atena, secolul al V-lea î.Hr., copie romană;
d. Războnic, statuie din bronz, secolul al V-lea î.Hr.

La început **pictura** a fost doar o *artă asociată cu decorarea statuilor şi a templelor.* Treptat ea se individualizează. Pictorii încep să folosească *perspectiva, jocul de lumini, contrastele.* **Arta picturii** are reprezentanți de marcă prin **Polignot** din ***Tasos,*** **Micon.** Pictorii greci lucrează pe lemn, şi de aceea nu s-au păstrat operele lor. Tot ceea ce ştim se datorează descrierilor făcute de contemporanii lor.

Cultura elenistică. Cultura elenistică este continuarea firească a culturii greceşti din secolul al V-lea î.Hr. Ea este un amestec între ceea ce vine din Grecia şi Orient. În timpul regatelor elenistice, **limba greacă** se impune ca *principala limbă a culturii europene* în acele secole.

În **arhitectură** stilul corintic se impune mai mult. **Retorica** va cunoaşte în secolul al IV-lea î.Hr. o mare înflorire. Principalii reprezentanți sunt **Demostene, Socrate, Licurg. Pictura murală** şi **mozaicul** sunt mai des folosite. Ele se îmbogățesc tematic şi cromatic, fiind mult mai colorate, mai vii.

Arta monumentală romană. În secolul al III-lea î.Hr. *romanii* intră în contact direct cu *lumea greacă.* Ei preiau de la aceasta o serie de elemente de cultură.

În **arhitectură *romanii*** nu inovează foarte mult, dar când o fac, rezultatele sunt spectaculoase. Ei sunt primii care folosesc *arcele de*

1. Priviți imaginile de mai sus. Identificați elementele care demonstrează evoluția artistică.

D1 „A împodobit Roma cu monumente; [...] pe drept cuvânt se lăuda că «a lăsat un oraş de marmură, oraş pe care-l primise făcut din cărămizi». A construit foarte multe edificii publice, dintre care principalele sunt următoarele: un for cu un templu al lui Marte Răzbunătorul, templul lui Apollo şi un altul al lui Jupiter Tonans pe Capitoliu. [...] A adăugat un portic cu o bibliotecă latină şi greacă."

(**Suetonius,** *Divinul Augustus*)

Roma. Colosseum.

Roma. Arcul de Triumf al lui Constantin cel Mare.

D2 „Acei greci care susțin că dau copiilor lor o aleasă îngrijire, îndată ce copiii înțeleg ce li se vorbește îi încredințează unor sclavi pedagogi şi-i trimit la şcolile profesorilor, unde învață să scrie, dobândesc cunoştințe generale şi fac exerciții de gimnastică. Pe lângă aceasta, slăbesc picioarele copiilor cu încălțăminte, le moleşesc trupurile, schimbându-le veşmintele, şi-i hrănesc după cerințele stomacului."

(**Xenofon**, *Statul spartan*)

D3 „Educația avea drept țel să-i facă ascultători, să reziste la munci şi să învingă la lupte. De aceea, cu cât înaintau în vârstă, se înăspreau şi exercițiile, tunzându-i până la piele şi obişnuindu-i să meargă desculți şi să se joace în pielea goală."

(**Plutarh**, *Lycurg*)

boltă şi tot primii care construiesc *cupole*. Toate acestea sunt posi deoarece ***romanii*** utilizează, pentru prima oară, *cărămida ars mortarul,* precum şi un tip de *beton bazat pe rocă vulcanică.*

Toate acestea permit construirea edificiilor de mari dimensiun diferite maniere. ***Amfiteatrele*** sunt un bun exemplu, iar dintre *Colosseum*-ul din ***Roma*** este cel mai bine cunoscut.

Forul roman reprezintă *punctul central din cetate.* Toți împă împodobesc ***Roma*** cu **foruri** monumentale. Ele sunt, pentru cetățea roman, *imaginea împăratului* (**D1**).

Arhitectura monumentală romană este reprezentată şi de ar *de triumf.* Cele mai importante sunt ***Arcul lui*** **Septimius Severus** ş al lui **Constantin cel Mare.**

Columna lui **Traian** şi ***Columna lui*** **Marcus Aurelius** sunt două exemple de monumentalitate a artei romane. Ambele des lupte purtate de ***romani*** cu ***barbarii.*** Tot legate de triumf sunt şi trofe pe care împărații le ridică după obținerea unei victorii. Un astfel *monument triumfal* este cel de la ***Adamclisi (Tropaeum Traiani)*** **Dobrogea.**

Foarte importantă este pentru cetățeanul roman ***baia publică.*** el vine şi discută cu ceilalți cetățeni *politică* şi *filozofie*. Cei mai boga construiesc propriile *terme* (băi).

Deoarece **sculptura greacă** este făcută în *bronz,* multe lucrări s pierdut, bronzul fiind topit şi refolosit, dar unele s-au păstrat intermediul cópiilor romane.

Pictura antică atinge apogeul la ***Pompei.*** Casele marilor ari crați sunt pictate cu *scene mitologice, peisaje. Bogăția de culori* e impresionantă. Pardoseala caselor celor mai bogați romani este de rată cu *mozaicuri viu colorate.* Domină *scenele cu animale şi eleme vegetale, personajele mitologice.*

Educația în lumea greacă. Sunt două modele de educație în lu ***greacă*** despre care avem mai multe informații: **modelul atenian** ş **spartan.** *Copilul grec* învață *să scrie* şi *să citească, să recite versur* Homer, *să cânte la flaut şi liră* dar şi *să lupte, să mânuiască lance spada.*

Muzica este importantă pentru omul grec, ea *însoțindu-l la răz banchet şi ceremoniile religioase.*

Există mai multe concursuri în care atleții se întrec la lu aruncarea suliței, alergare, aruncarea discului. Cele mai cunoscute ***jocurile olimpice*** şi ***jocurile istmice.*** Antrenamentele au loc *palestre* şi *gimnasii.* În ***Sparta,*** chiar şi *femeile participă la concurs de atletism!* Astfel se construiesc în toată lumea grecească foarte m ***stadioane.***

Idealul **educației greceşti** este, în cazul ***Atenei:*** „faptul de a fi un frumos şi bun" (**D2**). Aceasta se referă atât la *aspectul moral,* cât şi la *fizic.* Până la vârsta de 7 ani copilul este crescut de mama s ***gineceu,*** apoi este încredințat unui *profesor particular sau de sta* funcție de familie, până la vârsta de 18 ani. El trebuie să *învețe citească pentru a putea participa la guvernarea statului,* să îşi antren trupul pentru a putea apăra cetatea. Copiii iau lecții de *grama retorică, învață să cânte, să recite imnuri închinate zeilor şi ero* **Poezia** ocupă un loc foarte important, cei mai importanți poeți stu fiind **Homer, Hesiod, Solon.**

În ***Sparta*** copilul aparține familiei doar până la 7 ani, apoi el est dispoziția statului. **Educația spartană** este centrată pe *exercițiile fi* şi pe *antrenamentul militar* (**D3**).

Dominat de lupte între barbari şi greci, dar şi între greci, *secolul al V-lea î.Hr. stă la baza dezvoltării ulterioare a culturii europene, dar şi a celei universale*.

Ştiinţele. ***Grecii*** preiau din lumea *orientală* elementele ştiinţei, pe care apoi le dezvoltă în cadrul curentelor filosofice. Abia în secolul al V-lea î.Hr. ***ştiinţele*** şi ***filosofia*** încep să se separe. Ambele încearcă să explice alcătuirea *Universului.*

Ştiinţele în antichitate sunt reprezentate de ***fizică, geometrie, astronomie,*** dar şi ***biologie, botanică, medicină***.

Geometria şi ***astronomia*** se dezvoltă în secolele al VI-lea şi al V-lea î.Hr. în oraşele greceşti din **Asia Mică**. **Thales din Milet** şi **Pitagora** încearcă să explice cu ajutorul geometriei *Universul*. **Pitagora** consideră *numărul ca* fiind *principiul tuturor lucrurilor.*

Philolaos este primul care afirmă, în secolul al V-lea î.Hr., că *Pământul este rotund* şi că se *învârte în jurul unui „Foc central".*

În ***fizică*** se remarcă **Platon** şi **Democrit,** ambii explicând lumina ca fiind un *fascicul de particule*. Pentru **Democrit** acestea se numesc *atomi.*

Hipocrate este primul *medic antic grec* de la care se păstrează *tratate de specialitate*. În epoca elenistică ***medicina,*** mai ales ***chirurgia,*** cunoaşte un avânt deosebit.

Cu **Herodot** apare ***istoria.*** El este primul care, în urma unor călătorii, adună informaţii, unele credibile, altele nu. Toate acestea sunt apoi povestite într-o lucrare intitulată *„Istorii"*. **Tucidide,** în *„Războiul peloponesiac"*, descrie evenimentele la care a participat. Acestea sunt bine cântărite şi documentate. Lucrarea sa reprezintă un pas înainte faţă de ceea ce a scris Herodot, deoarece elimină fantasticul din povestire.

Alături de *istorici* şi *matematicieni,* cei care încearcă să explice cum funcţionează Universul sunt *filosofii*. Ei au un rol important şi în educarea tinerilor. Filosoful atenian **Socrate** este cel care la sfârşitul secolului al V-lea î.Hr. îl învaţă pe **Platon** tainele minţii umane. **Platon** şi **Aristotel** fondează *şcoli,* ***Academia*** respectiv ***Liceum***-ul.

În timpul republicii romane ***literatura istorică*** are un nou început cu **Polibius.** El face o cercetare amănunţită înainte de a scrie *„Istoriile"* sale. Lui îi urmează **Titus Livius** cu lucrarea *„De la fundarea Romei"*, **Tacitus, Dio Cassius** şi alţii.

Ştiinţele naturale sunt studiate de către **Plinius cel Bătrân** şi **Seneca.** *Tratatele de anatomie* scrise de **Galenus** şi **Soranus** stau la baza ***medicinii medievale şi renascentiste.***

Cultura europeană modernă are la temelie tot ceea ce se realizează în lumea antică în domeniile ***arhitecturii, artelor plastice, ştiinţei*** şi ***educaţiei.*** Oamenii păstrează aceste monumente şi le transmit mai departe, ca valori culturale şi estetice comune Europei şi lumii întregi.

Columna lui Traian din Forul roman.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Citiţi **D1**. Pornind de la text, redactaţi un scurt eseu în care să prezentaţi Forul roman.
2. Identificaţi principalele tipuri ale arhitecturii monumentale romane.
3. Citiţi **D2** şi **D3**. Identificaţi diferenţele dintre cele două sisteme de educaţie.
4. Studiaţi cele trei ordine arhitecturale de la pagina 36. Stabiliţi deosebirile.
5. Argumentaţi rolul ştiinţei în Antichitate.

Termeni

acant
cora
forul
gineceu
misticism
megaron
palestră
panteon
perspectivă

Ştiaţi că...

... templele şi statuile greceşti şi romane erau pictate cu alb, roşu, galben şi negru?

... templele greceşti sunt în realitate o mare sculptură? Toate elementele de arhitectură sunt întâi asamblate şi apoi se face sculptarea decoraţiei.

... în amfiteatrele romane aveau loc şi lupte navale?

... romanii aveau parcuri de mari dimensiuni, în care creşteau animale sălbatice, pe care apoi le vânau?

Evaluare – Capitolul 3

1. Scrieți în caiete informațiile istorice definite prin fiecare din enunțurile de mai jos, completând punctele:

a) monument funerar gigantic din piatră ridicat pentru faraonii Egiptului antic, în mileniul III î.Hr.: .....;

b) edificiu în formă de piramidă cu trepte, având în vârf un templu, specific Mesopotamiei: .....;

c) templu consacrat cultului tuturor zeilor (la greci şi romani): .....;

d) școală de educație fizică, în Atena antică, urmată de băieții în vârstă de 13–15ani: .....;

2. Ordonați cronologic:

a) edificarea „grădinilor suspendate" din Babilon;

b) ridicarea piramidei lui Kheops;

c) maxima dezvoltare a artei plastice greceşti.

3. **D1** *„Crescuți în comun, în aceeaşi disciplină, ei nu învățau decât strictul necesar, cea mai mare parte a educației consta în supunere. Erau [...] obişnuiți să meargă desculți şi să se joace împreună mai mult goi. La vârsta de 12 ani dormeau în comun, organizați în trupe şi secțiuni, pe aşternuturi pregătite de ei înşişi din trestii rupte cu mâinile. Celor puternici li se ordona să aducă lemne, iar celor mai mici – legume. Ceea ce ascundeau, era considerat furat, iar cel prins era biciuit şi forțat să postească [...]."*

(Plutarh, *Licurg)*

D2 *„Dascălii, după ce i-au învățat pe copii literele şi ei sunt în stare să înțeleagă cuvintele scrise, îi pun să citească poemele poeților şi îi obligă să le învețe pe de rost, căci ele conțin multe sfaturi bune, multe deslușiri, îndemnuri şi elogii ale oamenilor iluştri din trecut... Îi trimit apoi şi la instructorul de gimnastică, pentru ca, având trupuri mai sănătoase, să le pună în slujba gândirii folositoare şi să nu se lase pradă laşității."*

(Platon, *Protagoras)*

Pornind de la aceste citate din documente, răspundeți următoarelor cerințe:

a) transcrieți din **D1** şi **D2** scopul educației la spartani şi, respectiv, la atenieni;

b) precizați calitățile individului, beneficiar al celor două tipuri de educație;

c) comparați cele două tipuri de educație stabiliți două deosebiri;

d) optați pentru un model de educație. Argumentați opțiunea făcută.

4. Priviți elevația de mai jos, care reprezintă templu egiptean.

Menționați părțile componente ale templului.

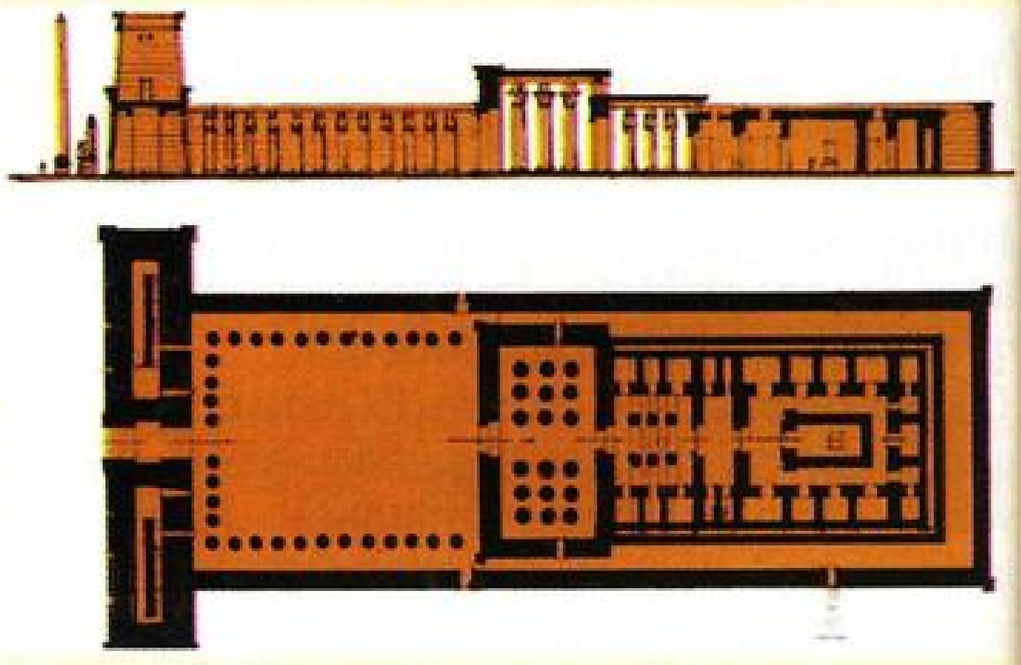

5. Stabiliți două asemănări şi două deosebiri între arhitectura orientală şi cea greacă.

6. Precizați două inovații introduse de romani privința tehnicii construcțiilor.

7. Priviți imaginea şi răspundeți cerințelor.

a) Precizați cărui ordin arhitectural îi aparține

b) Identificați elementele componente coloanei.

Capitolul 4

Conținut

Iudaismul
Creştinismul
Islamul
Budismul

– construirea templului lui Solon — sec. X î.Hr.

– naşterea lui Buddha — 560 î.Hr.

– botezul lui Isus — 27 d.Hr.

– Isus moare răstignit — 30 sau 33 d.Hr.

– Hegira — 622 d.Hr.

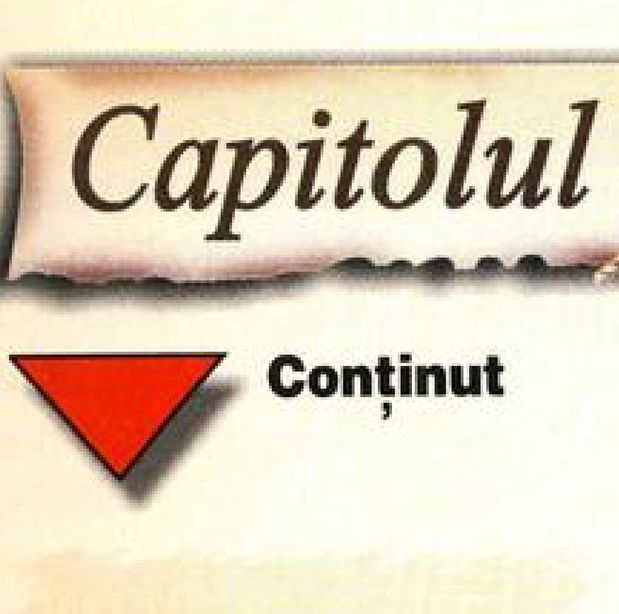

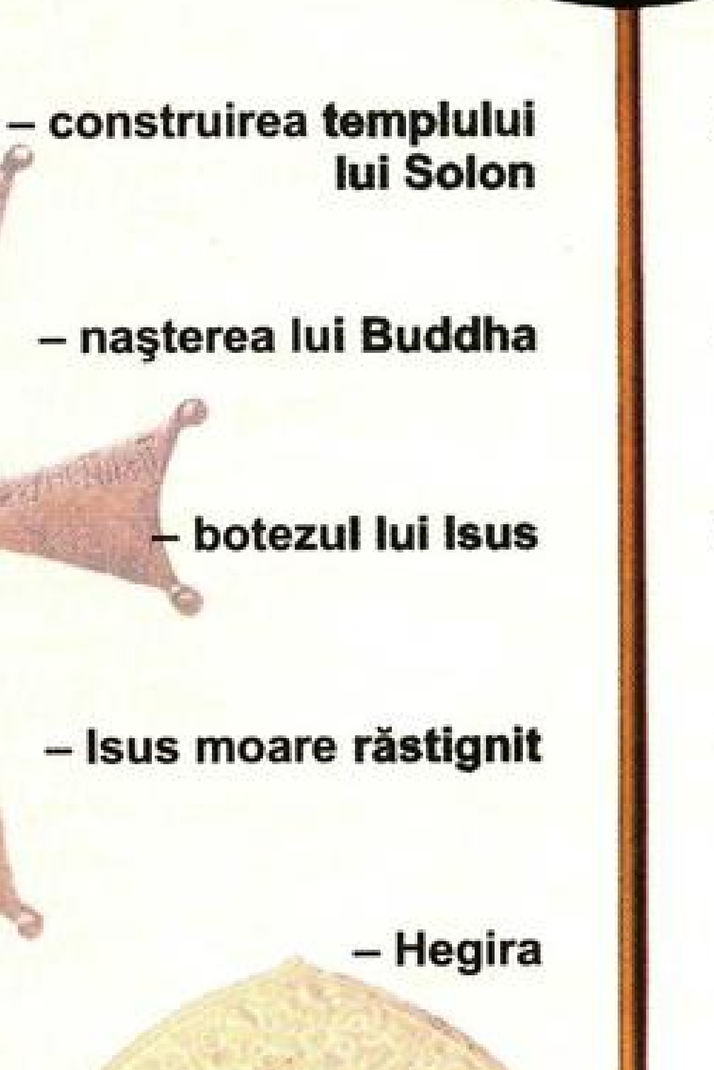

Iudaismul şi creştinismul

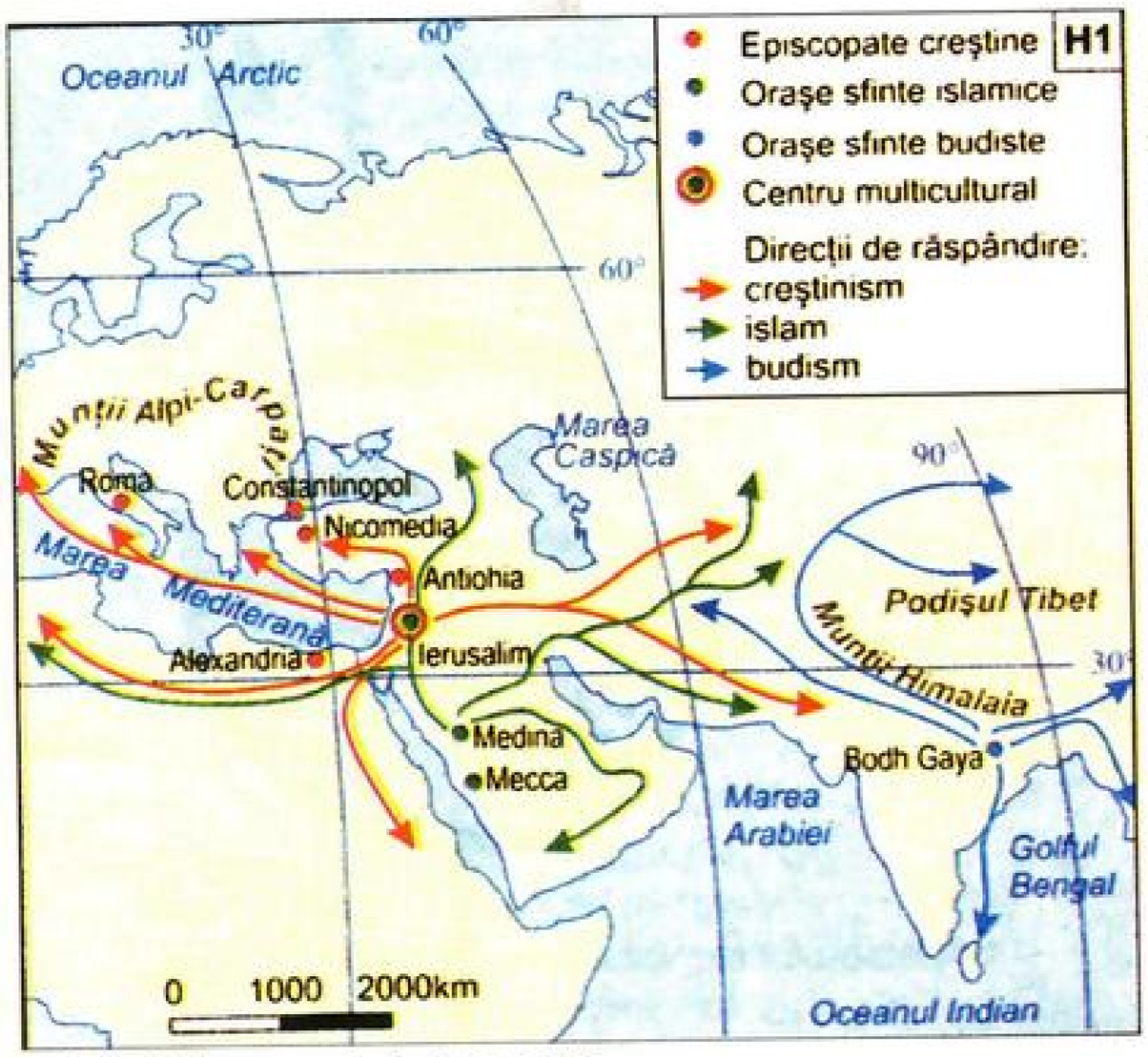

Principalele oraşe ale iudaismului, creştinismului, islamului şi budismului. **H1**

Lumea antică este dominată de credinţele mai multe divinităţi. Din **Europa** şi până în **As** toate populaţiile se roagă mai multor zei pen protecţie şi bunăstare. Alături de aceste rel politeiste îşi fac loc şi patru religii ce au ca eleme central credinţa într-o singură divinitate. Acest sunt *iudaismul, creştinismul, islamul* şi *budism* **(H1).**

Iudaismul. Religia iudaică îşi are originea Orientul Mijlociu, mai exact în **Mesopotami Aram** şi **Canaan.** Aceste teritorii sunt astăzi statele **Irak, Siria** şi **Israel.** În Antichitate, ***evr*** *se* deosebesc de ceilalţi prin faptul că religia este centrată în jurul *unui singur Dumnezeu*, care îl numesc Yahve, în timp ce alte religii su *politeiste*.

Cărţile fundamentale ale religiei iudaice s ***Tora***, ***Cabala***, ***Mishnah*** şi ***Talmudul.***

Tora, numită de creştini ***Vechiul Testame*** este scrisă în ebraică, cu excepţia câtor capitole sau versete care sunt în limba arameică. Ea este de fapt dialog între Yahve şi **evrei (S1).**

Mesajul religios. ***Biblia*** şi ***Talmudul*** afirmă existenţa Dumnezeu (Yahve). Omul trebuie să caute toată viaţa ca să ajun aproape de Dumnezeu. În ***Biblie,*** Dumnezeu „se arată" ca *Dumnez unic, creator al lumii şi al oamenilor.*

Mesajul religios al **iudaismului** este *iubirea faţă de oameni şi dreptate*. Cel care iubeşte oamenii, îl iubeşte şi îl cinsteşte pe Yah deoarece *oamenii sunt creaţia sa* **(D1)**.

Dumnezeu încheie cu omul un legământ, care ia for botezului. *Omul trebuie să respecte poruncile lui Dumneze* Omul are patru căi de a ajunge la Dumnezeu: *binecuv tarea, rugăciunea, studiul* şi *practicarea poruncilor.*

Rugăciunea permite fiecăruia *să se regăsească în f lui Dumnezeu*. Rugăciunile se desfăşoară în ***sinagogi*** şi s făcute numai de *bărbaţi*. Studiul ***Torei*** se face în sinago sau în familie. ***Sinagoga*** este „casa de rugăciuni" în care întâlnesc ***evreii*** pentru a se ruga şi a studia. Ea *este orient spre* ***Ierusalim. Rabinul*** este îndrumătorul spiritual, cel c conduce serviciul religios.

Creştinismul. Creştinismul este *religia întemeiată învăţătura şi persoana lui* **Isus Hristos.**

În secolul I d.Hr., **Imperiul Roman** are în stăpânire şi ţ **mul de vest al Asiei.** În ţinuturile în care apare prima reli monoteistă, *iudaismul,* se naşte şi cea de a doua religie ce recunoaşte decât existenţa unui singur Dumnezeu, şi anu *creştinismul*.

D1 „Nu-l veţi împila pe străin; îl veţi iubi pe străin ca pe tine însuţi; voi cunoaşteţi sufletul străinului, căci străini aţi fost şi voi în ţara Egiptului."

(**Vechiul Testament**, *Leviticul* 19.33)

S1

Tora **5 cărţi**	Geneza	Crearea lumii Avraam Iacob
	Exodul Leviticul Numerii Deuteronomul	Moise Legile
Profeţii **8 cărţi**	Profeţii cei vechi Iosua Judecătorii Samuel Regii Profeţii cei noi	Cucerirea Ţării Sfinte Unirea şi divizarea Israelului Profeţii
Scrierile **11 cărţi**	Psalmii Iov Proverbele	Cântarea Cântărilor Eccleziastul

Structura Bibliei evreieşti (Vechiul Testament).

Isus Hristos. S-a născut, conform tradiției, la ***Bethleem,*** în **Iudeea** ocupată de ***romani,*** în anul 6 sau 4 î.Hr., când împărat era **Augustus.** Pentru a scăpa de moartea la care îl hărăzise **Irod,** regele **Iudeei, Isus,** împreună cu părinții săi, **Maria** şi **Iosif**, fug în **Egipt.** Se întorc la ***Nazaret*** doar după ce **Irod** moare.

Până la vârsta de 30 de ani, **Isus** primeşte educație evreiască. La 30 de ani, el primeşte pe malul *Iordanului* botezul de la vărul său, **Ioan Botezătorul.** Este momentul în care se pogoară asupra lui **Isus** Duhul lui **Dumnezeu.** Se retrage apoi, timp de 40 de zile, în deşert, unde rezistă ispitelor din lumea oamenilor: *bunurile trecătoare, puterea, gloria.* Apoi începe *propovăduirea* şi *chemarea* ucenicilor.

Isus comentează *Scripturile* în *sinagogi, face miracole, vindecări, exorcizări,* toate în numele dragostei lui Dumnezeu pentru oameni.

Ultimul drum pe care îl face **Isus** este acela spre ***Ierusalim.*** Aici ia cina cu apostolii în ziua de Paşti. La această masă sfântă, **Isus** le spune ceea ce urmează să se întâmple. A doua zi este arestat, acuzat de blasfemie de către preotul ***Caiafa*** şi trimis la judecata lui **Pontius Pilat,** guvernatorul roman al provinciei **Iudeea.** Este condamnat la moarte prin răstignire. După trei zile de la moartea trupească, **Isus** reînvie. Toate acestea se petrec în anul 30 d. Hr., în timpul împăratului roman **Tiberiu.**

Mesajul religios Noul Testament (S2). Isus Hristos este înconjurat, în timpul vieții sale pe pământ, de cei doisprezece apostoli. Ei sunt cei care îl însoțesc, care iau parte la minunile pe care el le săvârşeşte şi care apoi depun mărturie despre faptele sale. Ca şi în iudaism, şi în religia creştină „iubirea față de semeni" este elementul central.

Creştinismul se bazează pe *îndeplinirea celor 7 taine* de către credincios: *botezul, căsătoria, spovedania, mirul, împărtăşania, hirotonisirea, maslul.*

La creştini, **botezul** este făcut cu *apă.* Prin botez păcatele sunt îndepărtate.

Euharistia (împărtăşania) este săvârşită prima dată de **Isus** la „Cina cea de taină". Aici el jertfeşte propriul trup (simbolizat de pâine) şi varsă propriul sânge (simbolizat de vin). El vesteşte astfel *sacrificiul Crucii.*

Prin **hirotonisire** pogoară ***Duhul Sfânt*** asupra oamenilor. **Isus** coboară asupra apostolilor ***Duhul Sfânt*** prin punerea mâinilor pe capul acestora. La rândul lor, ei hirotonisesc mai departe episcopi, preoți şi diaconi. **Se formează astfel ierarhia Bisericii creştine.**

Liturghia creştină este alcătuită din ceremonii şi rugăciuni *ce au la bază liturghia iudaică.* Ea este fixată în forma actuală în secolul al IV-lea d.Hr. Prin rugăciune creştinul este mai aproape de Dumnezeu. Astfel *lumânarea aprinsă simbolizează o rugăciune continuă.*

Semnul crucii este propriu creştinilor. Prin acest gest ei *încep şi încheie rugăciunile.* El aminteşte totodată de jertfa pe care **Isus** o face pentru a-i mântui pe oameni.

Viața religioasă a unui creştin se desfăşoară în primul rând în casa lui Dumnezeu, care este biserica. Ea este orientată cu altarul spre est, adică spre locul de unde răsare lumina mântuitoare.

Primul mileniu de istorie creştină. După ridicarea lui **Isus** de-a dreapta Tatălui, cei 12 apostoli anunță **Evanghelia.**

Ei sunt cei care *duc mai departe Cuvântul lui* Dumnezeu, ***întemeind şi organizând comunitățile creştine.***

Bustul lui Isus, sfârşitul secolului al IV-lea. Una dintre primele reprezentări ale lui Isus cu barbă.

S2 NOUL TESTAMENT	4 Evanghelii
	Faptele Apostolilor
	13 scrisori ale lui Pavel
	Scrisoarea către evrei
	1 scrisoare a lui Iacob
	2 scrisori ale lui Petru
	3 scrisori ale lui Ioan
	1 scrisoare a lui Iuda
	Apocalipsul

Structura Noului Testament

Termeni

arameică
arianism
azimă
blasfemie
biserică
Cabala
chrismon
conciliu ecumenic
episcop
erezie
excomunica (a)
exorcizare
hirotonisi (a)
maslu
mir
Mishnah
politeism
precept
rabin
sinagogă
spovedanie
taină
Talmudul
Tora

Chrismon-ul este unul dintre primele simboluri creştine.

Crucea şi peştele, cele două simboluri ale primilor creştini. În greceşte peşte se scrie ICHTHUS, ceea ce este prescurtarea de la *Isus Christos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul*.

D2 „Şi în vreme ce mergeau la moarte, creştinii mai erau şi batjocoriți în fel şi chip: de pildă, erau îmbrăcați în piei de fiare şi apoi dați câinilor ca să-i răpună sfâşiindu-i, ori erau răstigniți pe cruce sau hărăziți arderii pe rug, iar când se lăsa amurgul erau arşi de vii în chip de torțe pentru a se lumina noaptea."

(**Tacit,** *Anale*)

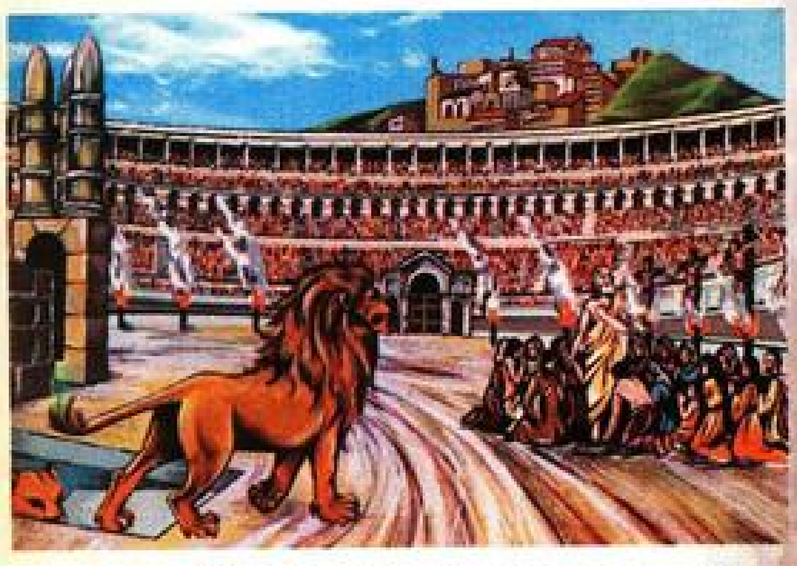

Sacrificarea creştinilor la jocurile de circ. Reconstituire.

Răspândirea noii religii se face rapid. La aceasta contribuie *mesa* *creştin* ce propovăduieşte *egalitatea oamenilor, iubirea aproapel* Creştinismul devine un refugiu pentru cei săraci, dar şi pentru cei boga totul pe *fondul societății romane aflate într-o criză spirituală.* No religie propune o *relație directă între om şi divinitate.*

În primele trei secole de mileniu creştin, această nouă religie es persecutată de împărații romani. Deoarece *creştinii refuză să aducă s crificii zeilor romani şi împăratului,* se ajunge la *masacrarea adepților* **Isus Hristos.** Cele mai mari persecuții au loc în timpul împăraților **Ne** (54–68), **Dioclețian** (284–305), **Iulian Apostatul** (361–363) **(D2).**

Prin **Edictul de la *Serdica*** din anul 311, dat de împăratul **Galeri** ***creştinismul este recunoscut în Imperiu.*** Acest edict este reînn la ***Milano,*** în anul 313, de către împăratul **Constantin cel Mare** (30 337). Legenda spune că împăratul **Constantin cel Mare,** în timpul u lupte pentru tron, are o viziune în care i se arată ***chrismonul,*** simbo creştinilor. El ordonă ca acest semn să fie cusut pe stindardele sa astfel în ziua bătăliei, soldații se luptă *sub semnul creştinismului* şi ob victoria. El este primul împărat creştin din **Imperiul Roman.**

Abia în anul 391, împăratul **Teodosie cel Mare** scoate în afara l celelalte religii politeiste, creştinismul rămânând astfel *singura reli acceptată* în **Imperiul Roman.**

Primul Conciliu Ecumenic are loc în 325 ia ***Niceea.*** Aici s stabilite canoanele şi sunt condamnate ereziile. Cea mai puter erezie este ***arianismul.***

Biserica trece printr-o criză puternică în secolele al VIII-lea al IX-lea, criză generată de acceptarea reprezentării lui **Isus Hrist Fecioarei Maria** şi a **Sfinților. Apusul** *se opune icoanelor,* în timp **Răsăritul** *le acceptă* prin **Conciliul Ecumenic de la *Niceea*** (7 Criza iconoclastă ține până în 843, când *sunt reacceptate icoanel cultul creştin.*

La începutul secolului al XI-lea, patriarhul ***Constantinopolu*** **Mihail Kerularie,** atacă anumite tradiții din Biserica occident *celibatul, folosirea azimei* şi *teologia Sfântului Duh.* **Mihail Kerula** închide în 1052 bisericile latine din ***Constantinopol.***

Papa Leon al IX-lea trimite o delegație la patriarhul bizantin, fără succes de reconciliere. În 1054 ***Papa de la Roma*** şi ***Patriarhu la Constantinopol*** *se* excomunică reciproc. Aceasta este data **„M Schisme",** data de la care se separă cele două Biserici: Ortodox Catolică.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Citiți **D1**. Stabiliți esența mesajului religios al iudaismului.
2. Identificați elementele preluate de creştinism de la religia iudaică.
3. Citiți **D2**. Priviți imaginea alăturată.
   Precizați mijloacele folosite pentru persecutarea creştinilor.
4. Prezentați evoluția creştinismului de la statutul de religie persecutată la acela de religie de stat.

Islamul şi budismul

Islamul *propovăduieşte stăpânirea de sine* şi *supunerea.* Islamul reprezintă adeziunea la pacea lui Allah. Această religie recunoaşte iudaismul şi creştinismul, considerându-se continuarea lor. Toate au la bază **Vechiul Testament.** El este ***ultima religie monoteistă.***

Societatea arabă preislamică este formată din *familii, clanuri* şi *triburi.* În această societate onoarea este foarte importantă. Bărbaţii sunt cei care apără familia şi memoria strămoşilor, iar insulta nu este acceptată.

Viaţa lui Mahomed. Mahomed se naşte în jurul anului 570 d.Hr., în oraşul ***Mecca.*** Rămas orfan de mic, devine păstor şi mai apoi conducător de caravană pentru *Khadija,* cea care îi este şi soţie. În drumurile sale cu caravana, ia cunoştinţă de **Vechiul Testament,** de iudaism şi creştinism. În jurul vârstei de 40 de ani, în timpul uneia dintre meditaţiile sale obişnuite dintr-o grotă, Mahomed primeşte, prin intermediul Arhanghelului Gavril, Cuvântul lui Allah (Dumnezeu).

Pe parcursul mai multor viziuni, el primeşte de la mesagerul ceresc versetele **Coranului.**

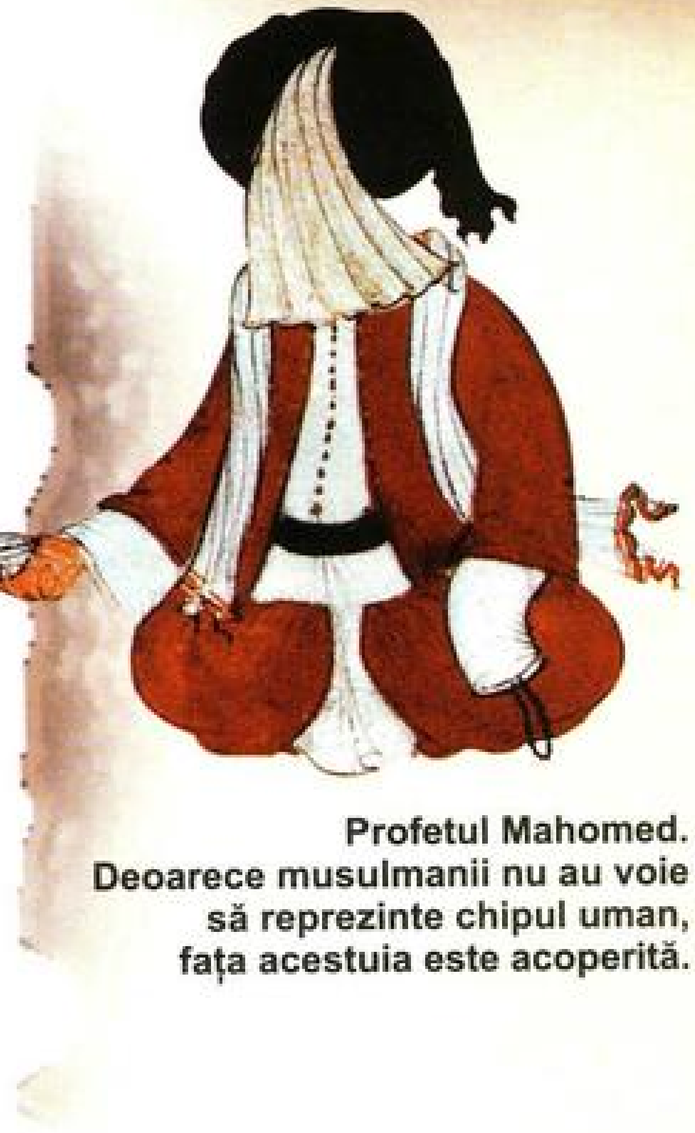

Profetul Mahomed. Deoarece musulmanii nu au voie să reprezinte chipul uman, faţa acestuia este acoperită.

După aceasta, Mahomed începe să propovăduiască noua religie monoteistă. La început triburile arabe păgâne se opun. Ele îl determină pe *Profet* şi pe apropiaţii acestuia, care acceptaseră islamul, să părăsească ***Mecca*** în 622 şi să se stabilească la ***Yathrib*** (viitoarea ***Medina).*** Această plecare se numeşte ***Hegira*** şi este data de la care musulmanii încep numărarea anilor (622 este anul I al erei musulmane).

Timp de 8 ani, Mahomed şi cei care au trecut la islam stau în ***Medina.*** Aici se formează o comunitate musulmană puternică. În 630, după mai multe conflicte armate, Mahomed intră, fără vărsare de sânge, în ***Mecca.*** El va distruge cei 300 de idoli ce împodobesc **Kaaba,** adică vechiul *centru religios* al triburilor arabe politeiste. După această purificare, **Kaaba** devine punctul spre care musulmanii îşi îndreaptă cele cinci rugăciuni zilnice.

Kaaba, aflată în centrul oraşului Mecca, este locul sacru al islamului.

Doi ani după reîntoarcerea la ***Mecca,*** Mahomed moare. Este anul 632, anul 10 al erei musulmane.

La moartea sa, Mahomed nu a lăsat un succesor (calif). Până în 661 sunt aleşi patru califi, dintre care cel mai important este Ali (656 – 661), ginerele lui Mahomed, cel care s-a căsătorit cu Fatima, fata Profetului.

Coranul este *Cartea sfântă a islamului.* Acesta este *Cuvântul lui Allah* dezvăluit oamenilor. Credinţa trebuie să vină din suflet şi din inimă. Ca şi **Biblia, Coranul** nu *demonstrează* existenţa lui Allah, ci o *afirmă.* Mesajul Coranului este credinţa în Allah, unicul Dumnezeu.

Coranul este format din 114 sure (capitole) împărţite în versete **(D1).**

Dumnezeu a transmis oamenilor *mai multe mesaje.* Conform **Coranului,** ele sunt cuprinse în **Tora, Psalmi, Evanghelie şi Coran.**

Stâlpii credinţei. În islam, cultul lui Allah se bazează pe cei *cinci stâlpi ai credinţei: mărturia de credinţă, rugăciunea, milostenia, postul* şi *pelerinajul la Mecca.* Pentru a deveni musulman, trebuie să crezi şi să rosteşti de trei ori la rând *mărturia de credinţă: „Recunosc că nu există alt Dumnezeu decât Allah şi recunosc că Mahomed este Profetul Său".*

D1 „Ei bine, toţi sunt pentru mine duşmani în afară de Domnul şi Stăpânul Universurilor.

Cel ce m-a creat şi Cel ce mă călăuzeşte.

El îmi dă să mănânc şi să beau.

Când mă îmbolnăvesc, El este cel ce mă vindecă.

El îmi aduce moartea, pentru a mă învia după aceea.

De la El aştept iertare greşelilor mele, Ziua Judecăţii."

(**Coranul**, *versetele 77–82, sura 26*)

Domul stâncii din Ierusalim. Domul este în interiorul moscheii Al-Aqsa.

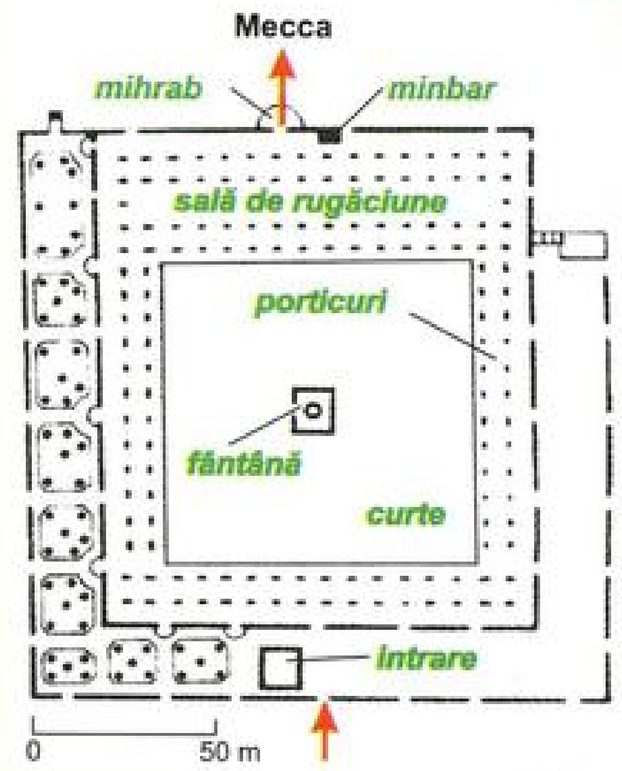

Planul unei moschei.

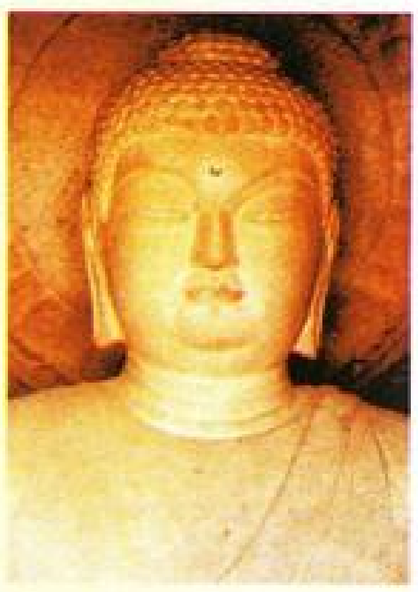

Statuia lui Buddha.

D2 „Iată, o călugări, Adevărul Sfânt despre suferință: naşterea este suferință, bătrânețea este suferință, boala este suferință, moartea este suferință, unirea cu ceea ce nu iubim este suferință, despărțirea de ceea ce iubim este suferință, neîmplinirea dorințelor noastre este suferință [...]."

(Tripitaka)

Ca şi în iudaism şi creştinism, şi musulma consideră ***rugăciunea*** ca fiind *legătura omului* Dumnezeu.

Cel de ***al treilea stâlp*** al islamului es *milostenia*. Ea este dată de *cei ce au din ce pentru a-i ajuta pe oamenii fără mijloace de t* Totodată este modul în care *se salvează demnita* acestora.

Postul este cel de ***al patrulea stâlp*** al credin musulmanului. El se ține în luna Ramadan, *luna care* **Profetul Mahomed** *primeşte prima revelație* Coranului. Spre deosebire de postul evreilor şi de al creştinilor, în care se pot mânca anumite alimente, cel musulm implică o *privațiune totală în ceea ce priveşte hrana solidă, de la răsăr soarelui până la apus.*

Pelerinajul la Mecca este cea de **a *cincea obligație*** a mus manului. *Măcar o dată în viață* el trebuie să facă acest drum. Comu tatea musulmană dintr-un oraş se adună la **moschee** pentru a închina lui Allah.

Şi în islam se întâlnesc *mai multe curente,* cele mai răspândite fi *şiismul* şi *sunismul.*

Şiiții sunt cei care susțin califatul ereditar pe linia descendenților Mahomed. Ei sunt adepții lui Ali, cel de ***al patrulea calif legiuit*** şi ***prim imam şiit.***

Suniții sunt musulmanii ortodocşi, *în opoziție cu* **şiiții.** Ei urmea *tradiția (sunna)* lăsată de Profet.

Budismul. Budismul susține că *totul este suferință în jurul oam nilor* şi că *aceştia trebuie să se elibereze de ea.* Această religie apare **INDIA** secolelor al VI-lea şi al V-lea î.Hr. La începutul secolului I d.H budismul ajunge în **China,** unde este supus influențelor locale, pent ca apoi să treacă în **Japonia,** în jurul anului 530 d. Hr.

Buddha. Existența lui Buddha este situată în secolul al V-lea î.H Acesta se naşte într-o familie bogată din regatul **Nepalului.** Numele care îl are la naştere este Siddhartha. Până la vârsta de 30 de ani duce viață plină de îndestulare.

Când are 30 de ani şi aşteaptă să devină tată, *descoperă suferințe ce îi macină pe oameni: bătrânețea, boala, moartea,* dar şi *calea sp eliberarea de aceste suferințe în imaginea unui* călugăr ce *trăieşte solitudine.* În acest moment, renunță la viața pe care o duce şi ale „Calea de mijloc". Astfel el înțelege că *lucrurile de pe pământ sunt iluz şi aducătoare de suferință.* Acum este momentul în care primeş numele de Buddha sau „cel Deşteptat".

Timp de 40 de ani, Buddha călătoreşte prin **INDIA,** înconjurat călugări şi adepți laici, şi îşi expune doctrina. Fiind înaintat în vârstă, retrage din această lume definitiv în ***Nirvana.***

El desemnează ca succesor un călugăr bătrân. Acesta este prim care organizează învățământul budist. Ca şi alți fondatori de religii, Buddha ține predici. Ele devin, după ridicarea sa în ***Nirvana,*** *regulile ghidează viața călugărilor şi ale adepților budişti.* Buddha îşi transmi gândirea prin viu grai, fără să fixeze ceva în scris. Cei care o fac su urmaşii săi.

Doctrina budistă. Religia budistă are la bază „Cele patru adevăruri sfinte" enunțate de Buddha în predicile sale.

Primul adevăr sfânt este acela al universalității suferinței **(D2)**.

Cel de **al doilea adevăr** arată care este *sursa acestei suferințe:* setea neostoită a oamenilor de plăceri ce țin de simțurile fizice, de satisfacții materiale şi intelectuale efemere.

Oamenii se pot elibera de suferință. Această eliberare este **al treilea adevăr** sfânt. Ea este posibilă numai prin atingerea ***Nirvanei*** (Nirvana înseamnă „ceea ce este mai presus de omenesc").

Cel de **al patrulea adevăr** este calea prin care se poate ajunge la eliberare şi la atingerea ***Nirvanei.*** Cel ce doreşte să ajungă în ***Nirvana*** trebuie să se abțină de la minciună, de la fapte urâte. El trebuie să ştie că faptele sale sunt cântărite şi că, în funcție de ele, devine „cel Deşteptat".

Buddha nu lasă nimic scris, dar *ceea ce spune şi face este consemnat de* discipolii *săi în lucrarea* ***Tripitaka.*** Învățătura lui este numită „drumul de mijloc". La începutul mileniului creştin se desprind două ramuri: una care *păstrează elementele originale ale gândirii lui* Buddha, şi alta care *dezvoltă elemente ce țin de supranatural.*

Prima ramură are adepți în **Ceylon, Bîrmania, Thailanda, Laos,** iar cea de a doua ramură în **Asia Centrală, Tibet, China, Coreea, Japonia.**

Buddha *arată o cale pe care oamenii o pot urma pentru a scăpa de suferință.* Este o cale pe care fiecare o alege sau nu, ea fiind propusă, nu şi impusă. La capătul unui drum lung şi solitar se află ***Nirvana.***

Toate aceste religii au la începutul lor puțini adepți. Cu timpul însă mesajul transmis de ele este acceptat de tot mai mulți oameni. Se ajunge astfel ca în secolul al XXI-lea iudaismul, creştinismul, islamul şi budismul să se răspândească pe toate continentele. Din religii regionale la începuturi, ținând cont de actuala răspândire geografică, putem spune că ***astăzi toate sunt religii universale,*** ele având adepți în aproape toate țările lumii.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Priviți **H1** de la pagina 42. Identificați principalele centre ale iudaismului,creştinismului şi islamului.
2. Precizați dacă există un centru comun al celor trei religii.
3. Precizați trei elemente comune iudaismului, creştinismului şi islamului.
4. Citiți **D1.** Argumentați caracterul monoteist al religiei islamice.
5. Citiți **D2.** Menționați care este primul „adevăr sfânt" al budismului.
6. Realizați o comparație între islam şi budism.

Ştiați că...

... denumirea „Coran" vine din limba arabă de la verbul „a citi"?

... budismul şi creştinismul sunt religii iconice, în timp ce iudaismul şi islamul sunt religii aniconice?

... cuvântul „biblie" este de origine grecească, elenistică?

El înseamnă carte.

Roată de rugăciune budistă.

Termeni

calif
Coran
Hegira
imam
moschee
Nirvana
profet
Ramadan
şiism
sunism

Evaluare – Capitolul 4

1. Citiți următorul text din ***Coran:***

„Toți oamenii sunt egali, ca dinții din pieptenele țesătorului; nicio deosebire nu este între un arab şi un negru, între un arab şi un nearab, decât măsura în care ei se tem de Allah [...]. Răsplata pentru rău să fie rău deopotrivă, iar cel ce iartă şi face pace, răsplata sa este la Allah: el nu-i iubeşte pe nelegiuiți. Şi cel ce se răzbună pentru nedreptate împotriva aceluia nu este în drum. Iar cel ce este statornic şi iartă acesta este un lucru hotărât."

Pornind de la text, răspundeți următoarelor cerințe:

a) transcrieți din text fragmentul care scoate în evidență concepția musulmanilor despre egalitatea oamenilor;

b) explicați ideea musulmanilor despre justiție;

c) comparați mesajul acestui text cu mesajul iudaismului şi al creştinismului.

2. Alegeți varianta corectă de răspuns:

2.1. Mesajul religios al iudaismului este:
a) iubirea față de Allah;
b) iubirea față de oameni şi dreptate;
c) iubirea față de iudei.

2.2. Isus comentează ***Scripturile*** în:
a) moschei;
b) biserici;
c) sinagogi.

2.3. ***Coranul*** are comun cu ***Biblia:***
a) Vechiul Testament;
b) Cabala;
c) Noul Testament.

2.4. Unul dintre adevărurile budiste este:
a) universalitatea fericirii;
b) oamenii nu se pot elibera de suferință;
c) suferința oamenilor vine din plăcerile lumeşti.

3. Citiți enunțurile următoare. Dacă apreciați un enunț este fals, scrieți în dreptul lui **F**, iar dacă este adevărat, **A**.

3.1. Cele mai mari persecuții împotriva creştinilor au loc în timpul lui Constantin cel Mare.

3.2. Buddha lasă urmaşilor săi mai multe scrieri, printre care şi *Tripitaka.*

3.3. Pentru a fi mai aproape de Yahve, evreii trebuie să spună rugăciuni.

3.4. Printre cei cinci stâlpi ai credinței în islam se numără şi pelerinajul la Medina.

4. Elaborați, în aproximativ o jumătate de pagină, un text referitor la istoria universală. Aveți în vedere următoarele personalități, date şi termeni:
Mahomed; 630; Hegira; politeism; calif.

5. Precizați două izvoare ale creştinismului.

6. Analizați cele două imagini de mai jos. Identificați două elemente comune şi două deosebiri.

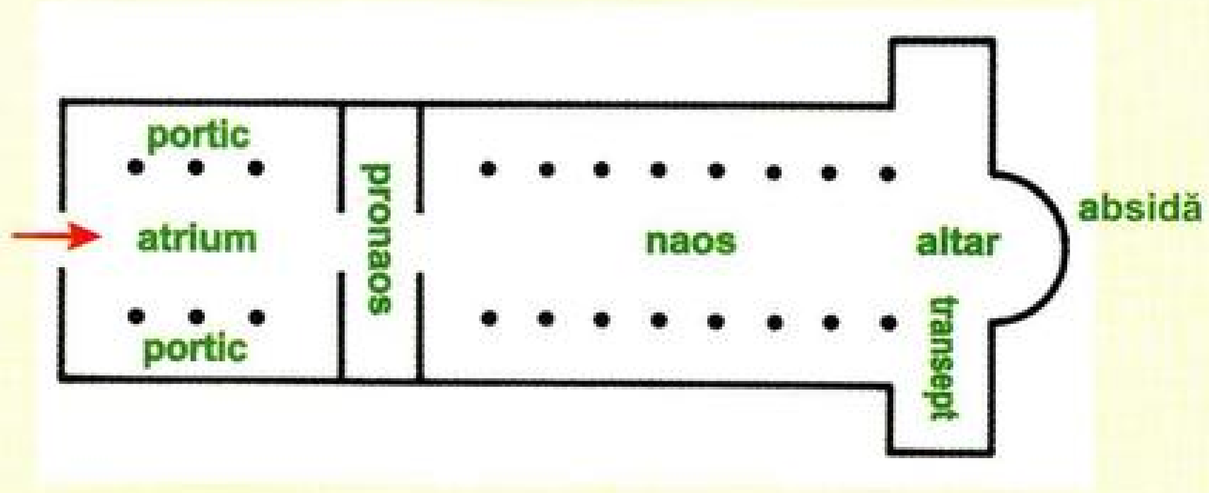

Planul unei basilici creştine

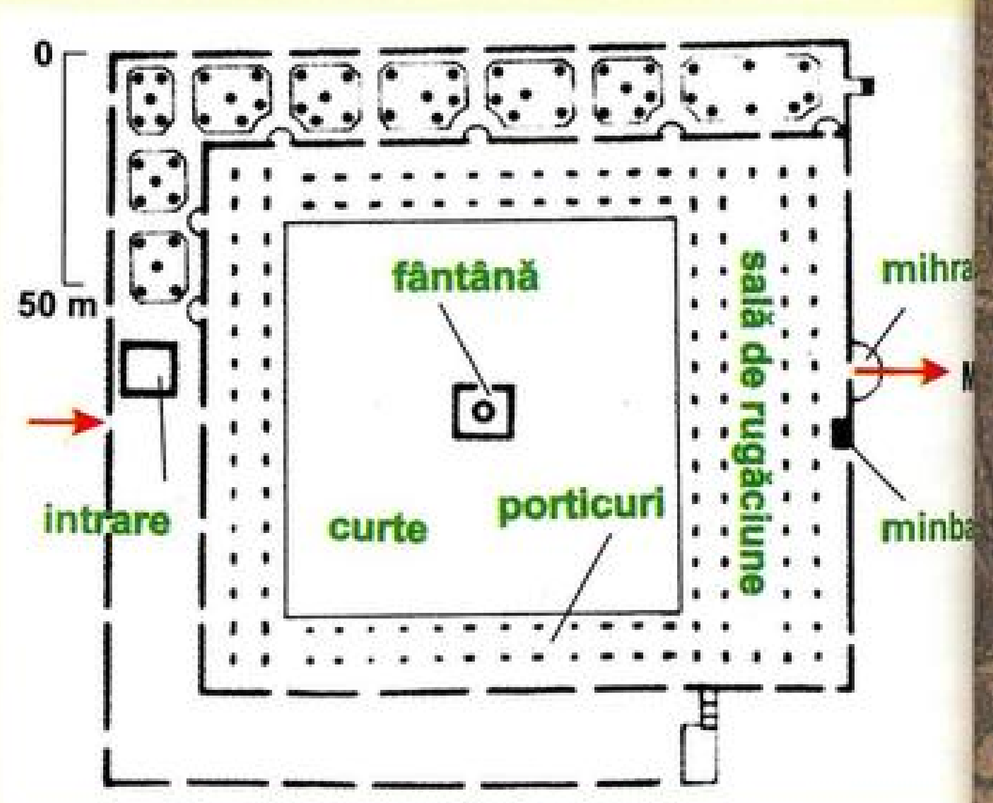

Planul unei moschei

FORMAREA POPOARELOR MEDIEVALE

5

Capitolul 5

Conținut

Popoarele germanice
Popoarele romanice
Popoarele slave
Popoarele fino-ugrice
Arabii
Popoarele turcice

– invazia hunilor în Europa. Începutul marilor migrații	375
– cucerirea Romei sub conducerea lui Alaric	410
– regatul ostrogot din Italia	sec. V – VI
– regatul vizigot din Spania	sec. V – VII
– regatul vandal din nordul Africii	sec. V – VI
– domnia lui Clovis, întemeietorul regatului franc	481 – 511
– pătrunderea slavilor în Balcani	602
– cucerirea Spaniei de către arabi	711
– aşezarea ungurilor în Panonia	896

Popoarele europene

Termeni

popoare migratoare
barbari
Romanitate Occidentală
Romanitate Orientală

Un luptător barbar.

1. Analizați **H1** și:
   a. identificați cinci popoare germanice;
   b. precizați direcțiile migrațiilor.

Formarea popoarelor din Evul Mediu este influențată decisiv doi factori: 1. Roma – opera de cucerire și civilizatoare; 2. marile migra

Perioada cuprinsă între ***secolele al IV-lea și al VII-lea*** a intrat istoria **Europei** sub numele de **epoca marilor migrații ale popoarel** Un fenomen atât de complex, prin amploare și consecințe, es determinat de **cauze** importante: creșterea demografică, schimbări structura socială, răcirea climei, presiunea exercitată de alți migratori.

Între secolele al II-lea, al VII-lea și, respectiv, al XIII-lea se pun mișcare trei mari grupuri de populații.

Germanii, așezați în antichitate în Peninsula Scandinavă și regiunea din jurul Mării Baltice.

Slavii, de origine indo-europeană, situați în regiunea dintre Mar Baltică, fluviile Oder, Nipru și Volga.

Turco-mongolii, originari din Asia; aceștia populează terito Mongoliei de unde se îndreaptă spre vest și sud.

Popoarele germanice. Triburile germanice, aparținând familiei limbi indo-europene, apar la *sfârșitul neoliticului*. Numele de „germa este menționat pentru prima dată de istoricul grec **Poseidonios** introdus în literatura romană de **Cezar**.

În epoca de expansiune a germanilor se disting trei mari grupuri:

a) ***germanii din nord,*** din care derivă actualii danezi, suedezi norvegieni;

b) ***germanii din răsărit:*** goții, vandalii, burgunzii;

c) ***germanii din vest:*** anglii, saxonii, suevii, bavarii, alaman francii.

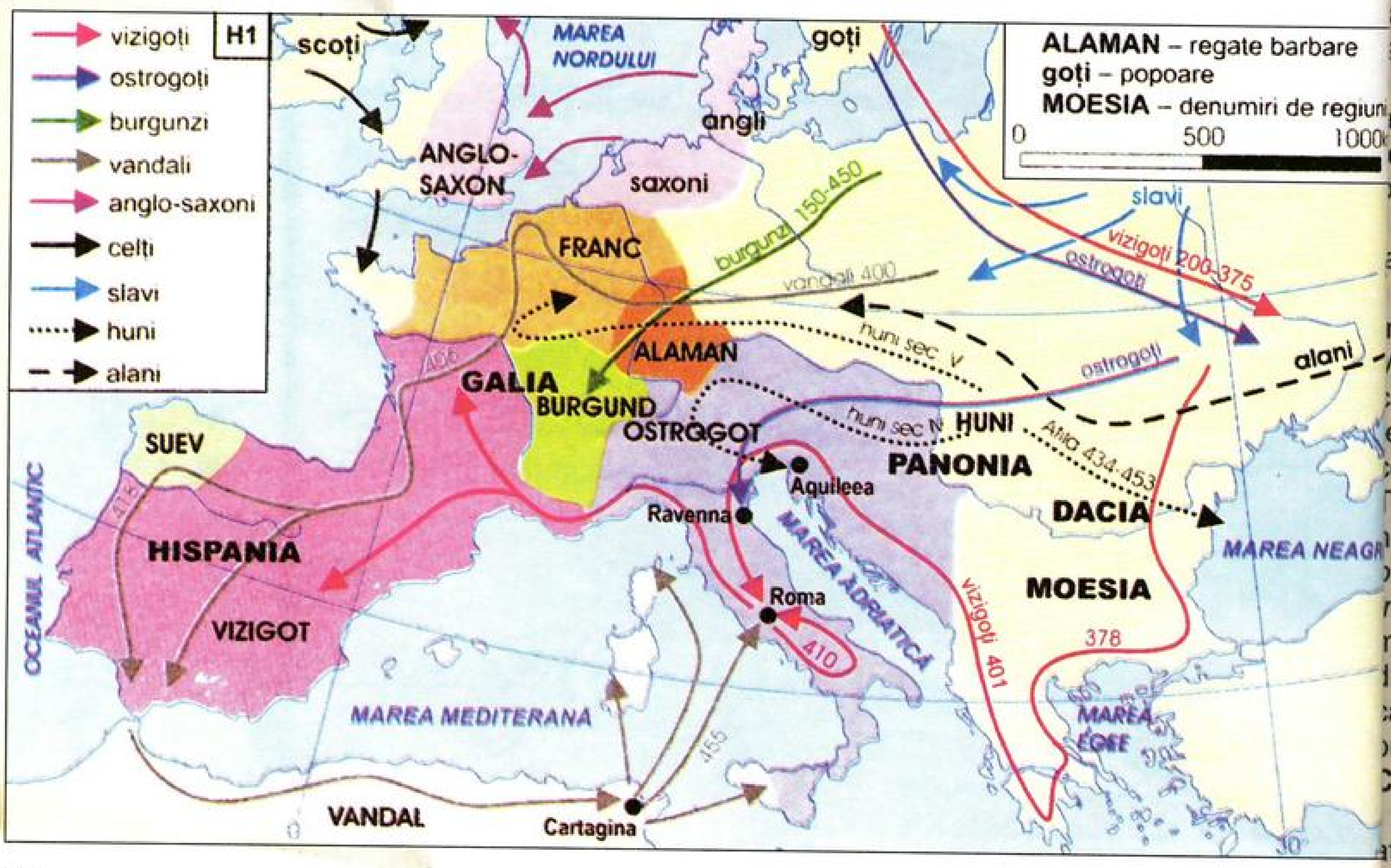

În general, marele grup al **germanilor occidentali** este cel care creează state importante şi de durată. Vechii ***germani*** se ocupă cu creşterea vitelor şi cu agricultura. **Ginta** reprezintă unitatea cea mai importantă. Membrii ei sunt legaţi prin *strămoşi comuni.* Ginta oferă pace, protecţie şi dreptate membrilor ei. Toţi bărbaţii capabili să poarte arme formează ***trupele de luptă***, *organizate în formaţii triunghiulare.* Autoritatea supremă este deţinută de ***adunarea generală***, convocată la intervale regulate **(D1)**.

Sub impactul ***hunilor***, după 375, continuă presiunea germanică începută încă din Antichitate. Primii care se deplasează sunt ***goţii.*** În jurul anului 1, ***goţii*** se aşază la gurile Vistulei. În secolul al II-lea migrează spre sud-est şi se despart în ***vizigoţi*** şi ***ostrogoţi*** **(D2)**.

Regatul ostrogot de la Marea Neagră este distrus de ***huni***. După moartea lui **Attila** (453), ***ostrogoţii*** se aşază în Panonia. Conduşi de **Teodoric,** pradă Peninsula Balcanică. După numirea sa ca *„magister militum"* şi *„patricius"* al **Italiei,** el pleacă în fruntea ***goţilor*** în Italia şi-l înfrânge pe **Odoacru.** În scurt timp devine singurul conducător al **Regatului Italiei** (493 – 526). După moartea sa regatul este cucerit de împăratul **Iustinian.**

Vizigoţii, sub presiunea hunilor, primesc permisiunea de a se aşeza în Imperiu (376). Ulterior, sub **Teodosiu**, sunt aşezaţi ca federaţi în Panonia. Atraşi de Imperiul Roman de Apus ei cuceresc ***Roma*** sub conducerea lui **Alaric** (410), după care trec în sudul Galiei şi în Spania. Aici pun bazele primului „regat barbar". Stăpânirea lor ia sfârşit ca urmarea a cuceririi Spaniei de către *arabii din* nordul Africii (711).

Vandalii trăiesc în secolul al III-lea între Vistula şi Oder. Împreună cu ***alanii*** şi ***suebii*** invadează **Galia** la începutul secolului al V-lea. În 429, sub conducerea regelui **Genseric,** ***vandalii*** trec Gibraltarul şi se stabilesc în **nordul Africii,** unde întemeiază un regat vandal cu capitala la ***Cartagina.*** În anul 534 sunt cuceriţi de generalul bizantin **Belizarie.**

Longobarzii, originari din regiunea cursului inferior al Elbei, se aşază pentru un timp în **Panonia.** În anul 568, sub presiunea ***avarilor, longobarzii*** se stabilesc în **Italia.** Încercările regilor longobarzi de a ocupa posesiunile papale îi aduc pe aceştia în conflict cu ***francii***.

În secolul al VIII-lea regatul longobard este anexat de **Carol cel Mare** la statul franc.

Regatul franc. Dintre toate *popoarele germanice* ***francii*** sunt cel mai mult influenţaţi de civilizaţia romană **(D3)**. La sfârşitul secolului al V-lea, ***francii*** pătrund în nord-estul Galiei. Sub conducerea lui **Clovis**, căpetenia ***francilor salici,*** este realizat un regat puternic. Acesta reuşeşte să unifice toate triburile francilor şi să cucerească sudul şi centrul Galiei, învingându-i succesiv pe ***alamani, burgunzi*** şi ***vizigoţi***. Trecerea la catolicism a lui **Clovis** îi asigură sprijinul Bisericii şi al nobilimii galo-romane. După moartea lui **Clovis**, statul franc cunoaşte o *perioadă de tulburări* determinate de *practicile dreptului germanic de a împărţi moştenirea între toţi descendenţii masculini.* Influenţa cea mai mare în stat o au ***majordomii*** (administratorii palatului regal). Unul dintre aceştia, **Carol Martel,** îi înfrânge în 732 pe arabi la ***Poitiers***, câştigând un enorm prestigiu. Fiul său, **Pepin cel Scurt,** îi înlătură de la putere pe ultimii regi merovingieni şi se proclamă rege. Urmaşul său, **Carol cel Mare** (768-814), pune bazele unui imperiu.

Aproape concomitent cu marile migraţii terestre au loc mişcări care afectează zonele de coastă ale Europei de nord-vest. ***Iuţii, anglii*** şi

D1 „Pricinile cele mici le hotărăsc căpeteniile, cele mari toţi, însă chiar şi acelea, care sunt lăsate asupra norodului, întâi se cercetează de către căpetenii [...]; îndată ce s-au strâns în adunare, se pun jos, înarmaţi. Preoţii, care atunci au şi dreptul de a pedepsi, poruncesc să se facă tăcere. Apoi regele sau căpeteniile [...] se fac ascultaţi mai mult prin puterea cuvântului decât prin aceea a poruncii. Dacă o părere nu-i pe placul lor, o resping murmurând."

(**Tacitus**, *Despre originea şi ţara germanilor)*

D2 „Cu goţii abordăm un grup de o cu totul altă importanţă, singurul care a traversat Imperiul de la un capăt la altul, primul care a întemeiat state durabile şi a reuşit o sinteză a elementelor germanice şi romane, în fine, singurul care s-a bucurat de o cultură intelectuală autonomă."

(**Lucien Musset**, *Invaziile*)

Războinic vizigot.

D3 „Francii sunt unul dintre popoarele germanice care apar cel mai târziu şi ale căror origini sunt cele mai obscure. Totuşi, ei urmau să fie principalii beneficiari ai migraţiilor, singurii a căror operă, continuată pe tot parcursul Evului Mediu timpuriu, urma să exercite o experienţă profundă şi durabilă asupra istoriei Occidentului."

(**Lucien Musset**, *Invaziile*)

Comoara de la Sutton Hoo.
Regii şi stăpânii anglo-saxoni erau înmormântaţi în corăbiile lor, care erau trase pe pământ. Ei erau înconjuraţi de comori. La Sutton Hoo, în Anglia, a fost găsită o corabie plină cu obiecte locale sau provenind din alte părţi.

D4 „Neamurile slavilor şi anţilor, au mulţi bărbaţi şi îndură cu uşurinţă căldura şi frigul şi ploaia şi goliciunea trupului şi lipsa de hrană. Sunt blânzi şi binevoitori cu oaspeţii [...]. Ei locuiesc în păduri şi pe lângă râuri [...] unde e greu de pătruns, iar la locuinţe îşi fac ieşiri în mai multe părţi [...].

Sunt nestăpâniţi şi răzbunători, nu cunosc rânduiala şi nici nu caută să lupte în formaţie închegată, nici să se arate în locuri deschise şi netede [...]. Deoarece au mulţi regi şi nu se înţeleg între dânşii, e nimerit să fie câştigaţi unii cu vorba sau cu daruri."

(**Mauriciu**, *Strategikon*)

1. Studiaţi **S1**. Prezentaţi consecinţele marilor migraţii.

S1

Etno-lingvistice	*– apariţia unor popoare şi limbi noi*
Politice	*– formarea „regatelor barbare"*
Economice	*– decăderea vieţii urbane;* *– accentuarea procesului de ruralizare;* *– apariţia unor noi forme de proprietate.*
Sociale	*– apariţia unei noi clase conducătoare;* *– apariţia ţărănimii dependente.*

Consecinţele marilor migraţii.

saxonii pornesc din toate zonele de coastă dintre Iutlanda şi Rin şi le îndreaptă spre Britania, provincie părăsită de ***romani*** la începu secolului al V-lea. Această expansiune a durat mai mult de patru seco Cucerirea Britaniei se desfăşoară în trei faze: incursiuni, crearea u nuclee politice şi colonizarea. Cucerirea saxonă capătă un aspe constant din secolul al VI-lea. ***Britanii*** sunt alungaţi şi se formează serie de regate. Efectele colonizării germanice în Britania sunt m radicale şi durabile decât în alte părţi.

Normanzii şi vikingii (germanii nordici) îşi afirmă prezenţa timp trei secole (între secolele al VIII-lea şi al XI-lea) pe o arie imensă: de Marea Nordului la Gibraltar, de la Capul Nord până pe malurile Vol inferioare, din zona Bizanţului până în peninsula canadiană Terra Nov

Incursiunile ***vikingilor,*** efectuate de obicei pe mare şi prin gu fluviilor, sunt posibile la o asemenea scară datorită perfecţion construcţiei corăbiilor, rapide, sigure şi de mari dimensiuni. În secolu XI-lea, un conducător ***danez*** primeşte din partea regelui Fran permisiunea de a se aşeza într-o provincie bogată numită mai târ **Normandia.** Între secolele al IX-lea – al X-lea ***danezii, norvegienii suedezii*** îşi creează state stabile şi adoptă creştinismul.

Slavii. Teritoriul de obârşie al ***slavilor,*** popor de origine indo-eu peană, este cuprins între bazinul mijlociu al Vistulei şi cursul mijlociu superior al Niprului. Începând cu anul 600 popoarele slave se aşază est de Elba, în regiunile lăsate libere de triburile germanice. Înaintar ***slavilor*** urmează trei direcţii: către nord-est ***(ruşii, ucrainen bieloruşii),*** către vest ***(polonezii, cehii, slovacii)*** şi către s ***(slovenii, sârbii, croaţii*** şi ***bulgarii).*** Iniţial, ***slavii*** trăiesc în ginţi. D uniunea de ginţi se naşte tribul, cu organizarea sa militară şi cu religios comun **(D4)**. Particularismul triburilor împiedică obţine statutului de mare putere de către ***slavi.*** Neorganizaţi într-un st căutând doar terenuri cultivabile şi de păşunat, ***slavii*** pot fi caracteriz drept un popor a cărui migraţie a fost paşnică. În zona balcanică şi în a regiuni (a Rusiei, a Moraviei, a Boemiei şi a Poloniei actuale) aşezar lor duce la **formarea popoarelor slave.**

Fino-ugricii. De origine fino-ugrică, ***maghiarii*** *se* instalează, iniţ la vest de Don (secolul al VIII-lea). Sub presiunea ***chazarilor*** şi ***pecenegilor, ungurii*** se deplasează spre vest în Atelkuzu (ţinut pla ipotetic între Nipru şi Prut). De aici întreprind incursiuni de pradă sp Europa Occidentală. În anul 895, sub conducerea lui **Arpad, ungurii** îndreaptă spre Panonia. Aici, cele şapte triburi depun jurământul marchează trecerea de la autoritatea tribală a şefului militar, la cea stat. Din Panonia, ***ungurii*** întreprind, în numai 60 de ani, 33 incursiuni în occident. ***Maghiarii*** înţeleg repede că *noua lor ţară est răscruce ideală care le permite să atace toate popoare* Europei. Toate statele organizate, accesibile bazinu panonic, sunt atacate pe rând de către ***maghiari.*** În a 955, ***ungurii*** suferă o înfrângere decisivă la ***Lechfeld,*** partea împăratului **Otto I.** Aceasta *pune capăt incursiuni devastatoare în* Occident. Pe viitor, ***maghiarii*** îşi îndrea atenţia spre regiunea balcanică. Pentru Europa centra stabilirea lor în **Panonia** are ca urmare separarea ***slavi din sud*** *de* ***slavii din nord*** **(S1)**.

Apariţia noilor popoare europene. *Opera de cucer şi civilizatoare a* ***Romei*** şi *marile migraţii joacă un*

decisiv în **formarea popoarelor europene** *din Evul Mediu.* Cele două evenimente contribuie la *apariția principalelor grupuri de popoare ale* Europei de azi **(S2)**.

Prin expansiunea sa, ***Roma*** *pune bazele unei vaste comunități politice mediteraneene*. Valorile civilizației romane sunt preluate de toate popoarele aflate în cuprinsul Imperiului: ideea de stat şi de drept, cultura şi creştinismul.

Niciun popor ieşit din comunitatea romană nu are origine pură romană. Fiecare popor romanic are un nucleu format din populația pre-romană a regiunii cucerite de ***Roma*** (substrat).

După căderea Imperiului pătrund ***germanii*** şi ***slavii.*** Aceştia sunt asimilați mai târziu de populația romanică **(T1)**.

În urma căderii ***Romei*** şi a cuceririi de către triburile germanice, în Europa, şi a expansiunii islamului, în Africa, latinitatea occidentală pierde importante teritorii în secolele al VI-lea – al VII-lea: Africa romană, invadată de arabi, Britania, linia Rinului şi bazinul superior al Dunării, încorporate lumii germanice.

În toate aceste zone, populația romanofonă este asimilată. În Britania, populația romanofonă este asimilată de ***anglo-saxoni*** (în secolele al VIII-lea – al IX-lea). În Europa Centrală, în Germania meridională şi Austria populația romanică este asimilată de ***germanici.***

Formarea celor trei grupe de **popoare** şi **limbi slave** se datorează substratului etnic diferit (iliric, tracic, romanic, germanic) cu care ***slavii*** vin în contact.

Astfel, **slavii de sud** se aşază în provinciile balcanice ale Imperiului Roman, unde asimilează populațiile romanice şi modifică definitiv înfățişarea etno-lingvistică a regiunii. Aici se formează ***bulgarii, sârbii, croații*** şi ***slovenii.***

Slavii de apus – ***polonezii, cehii, slovacii*** – se stabilesc în Europa centrală unde asimilează grupurile de *germani* şi populația romanică.

Slavii de răsărit – ***ucrainenii, ruşii*** şi ***bieloruşii*** – *se* extind spre sud şi est până la Marea Neagră şi Volga, unde asimilează neamurile turco-mongole din această zonă.

La sfârşitul mileniului I, popoarele europene, indiferent de originea lor, fac parte dintr-o matrice spirituală creştină, ceea ce le individualizează decisiv în raport cu populațiile musulmane, care se află deja la porțile Europei.

S2
1. ROMANICE: francezii, italienii, portughezii, romanii, spaniolii
2. GERMANICE: germanii, englezii, danezii, suedezii, norvegienii
3. SLAVE: bulgarii, cehii, croații, polonezii, ruşii, slovacii, slovenii, sârbii, ucrainenii
4. FINO-UGRICE: ungurii, finalndezii

Principalele grupuri de popoare rezultate în urma migrațiilor.

1. Pornind de la **T1** stabiliți elementele comune şi cele care diferențiază popoarele neolatine.

T1 **Tabel cu popoarele şi limbile neolatine europene**

Popor	Substrat	Strat	Adstrat
Francez	*Galic*	Latin	Germanic
Italian	*Italic*	Latin	Germanic
Portughez	*Lusitan*	Latin	Germanic
Român	*Daco-moesic*	Latin	Slavic
Spaniol	*Celtiberic*	Latin	Germanic

Popoarele şi limbile neolatine europene.

Bijuterie anglo-saxonă din aur reprezentându-l pe regele Alfred cel Mare (sec. IX).

Verificați-vă cunoştințele!

1. Citiți **D1**. Identificați principalele categorii sociale existente la germani.
2. a. Menționați regatele „barbare" întemeiate de migratorii germanici;
   b. Identificați pe **H1** spațiile geografice ocupate de aceştia.
3. Pornind de la **D3** şi textul lecției, compuneți un text de aproximativ o jumătate de pagină despre regatul franc şi evoluția acestuia.
4. Precizați direcțiile deplasării germanilor nordici.
5. Citiți **D4**. a. Identificați trăsăturile morale ale slavilor. b. Menționați două condiții necesare pentru ca slavii să fie puternici.
6. Prezentați etapele expansiunii maghiarilor în secolele IX– X.
7. Precizați 3 elemente ale civilizației romane comune, preluate de popoarele europene.

Arabii

Patria ***arabilor*** este **Peninsula Arabia,** care este dominată d
climă tropicală. Acest spațiu de viață este marcat din loc în loc
existența oazelor, dătătoare de viață.

Se pot identifica două zone principale de viață. În nord şi cen
domină ***beduinii,*** care sunt ospitalieri şi curajoşi şi controlează come
cu caravane, iar în sud, o populație agricolă sedentară. Înainte
adoptarea islamului, ***arabii*** *se* împărteau în mai multe triburi, dintre c
unele sunt menționate în Biblie.

Ocupațiile locuitorilor sunt păstoritul, vânătoarea, schimbul
produse şi incursiunea de pradă.

Pentru ***arabii*** din nordul, cât şi pentru cei din sudul peninsu
principala formă de organizare a comunității umane este **tribul,** con
de către şeic sau emir. Triburile arabe se leagă între ele pe baza lim
arabe şi a **islamului.**

Bazele islamului sunt puse de către **Mahomed** („cel Preaslăvit"),
şi profetul, om de stat energic şi fondatorul unei re
importante. **Mahomed** combate bogăția, egoismul
propăvăduieşte o legătură directă între Dumnezeu şi om
spune că toți oamenii sunt egali. La baza religiei nou înființ
stă principiul „supunerii" față de învățăturile lui Allah **(D1)**.

Conform preceptelor islamului, este obligatoriu ca fiec
musulman să lupte împotriva „necredincioşilor" în cad
„războiului sfânt" *(jihad* sau *djihad)* **(D2)**.

Principala bogăție este pământul, mare parte din suprafa
sa fiind în proprietatea statului. Apoi cei învinşi trebuie
plătească cuceritorilor un impozit.

Structura socială cuprinde pe musulmanii cuceritori, pe
convertiți forțat sau de bunăvoie la islamism, pe cei „protej
(adepții religiilor tolerate), pe sclavi.

Expansiunea arabilor şi progresul economic duc
constituirea unei *lumi urbane bine dezvoltate.* Astfel,
fondează oraşe noi, ca de exemplu: ***Bagdad, Fez, Cairo***
sunt stimulate cele mici, deja
existente, precum ***Cordoba.***

Oraşele sunt centre ale
producției economice, ale vieții politice
şi oferă posibilități de relaxare şi
distracție. Sunt celebre în oraşele
arabe moscheile, observatoarele
astronomice, băile, spitalele,
caravanseraiurile.

Meşteşugurile şi comerțul pros-
peră, iar ***arabii*** stabilesc *legături co-
merciale, pe uscat* şi *pe apă,* cu **India,
China, Africa Orientală, *Bizanțul*** şi
sudul **Italiei.**

Negustorii, dar şi călătorii ***arabi***
leagă **Europa, Asia** şi **Africa de Nord,**
punând bazele unui important schimb
de civilizație.

Caravană în drum spre Mecca.

Miniatură ce înfățişează templul Kaaba de la Mecca.

? *Ştiați că...*

... Mahomed este orfan de mic şi se căsătoreşte cu o femeie bogată, cu care are şapte copii. Supraviețuieşte doar o fiică, Fatima?

... arabul Avicenna contribuie în mod decisiv la constituirea medicinei şi filosofiei islamice?

D1 „...Dintru început la răspândirea legii, el nu a întrebuințat nicio silă; pe arabi şi după aceea pe sirieni i-a câştigat, înduplecându-i cu vorba... Şi legiuirea o dădea pentru o liniştită contemplare... şi ... pentru o adorare entuziastă a divinității... Căci în legea lui se cere să te rogi de patru ori pe zi lui Dumnezeu şi nicio piedică să nu îți fie la aceasta...."

(Cronicarul bizantin Laoonic Chalcocondil cu privire la răspândirea religiei islamice)

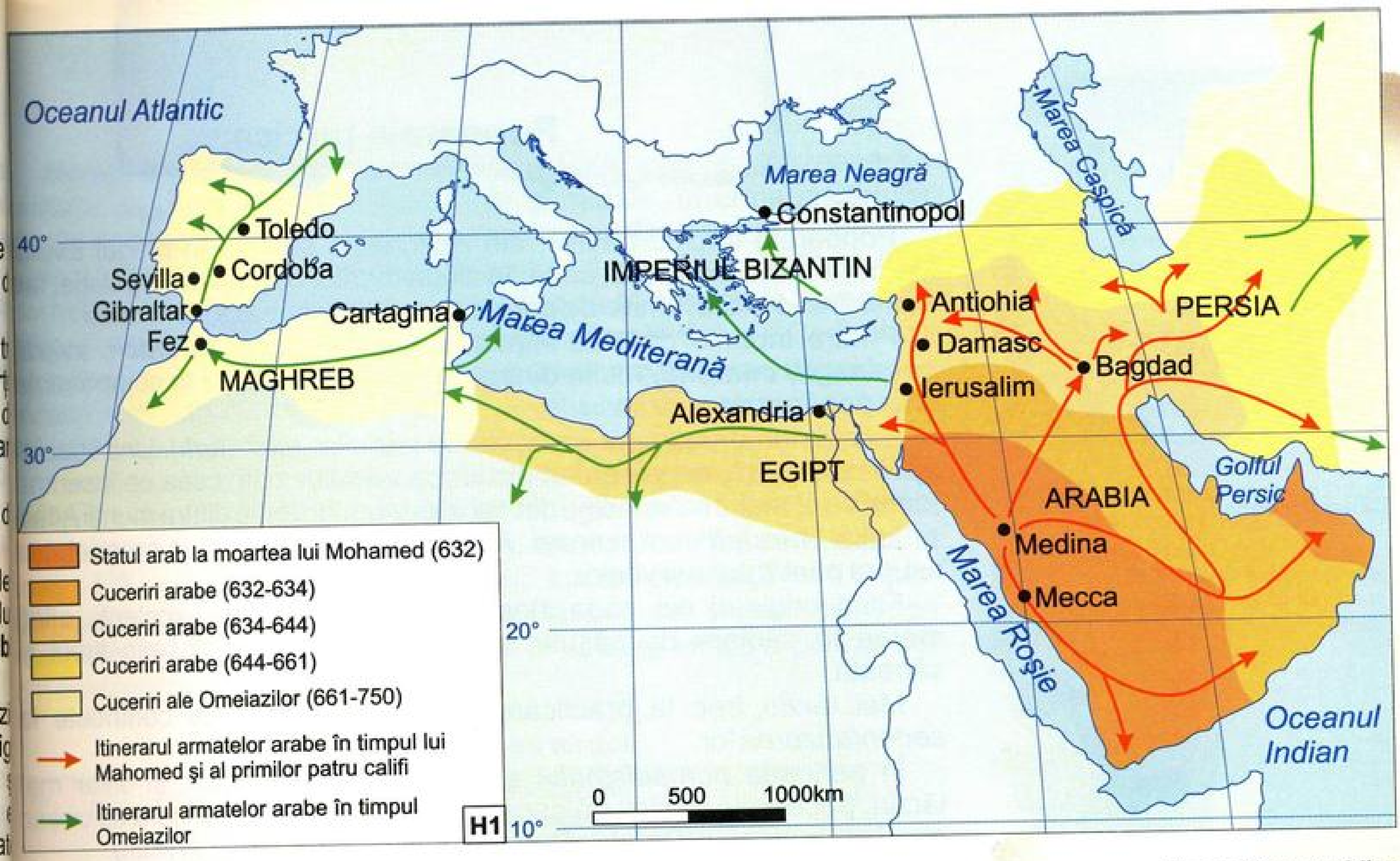

Expansiunea arabilor

Lumea arabă *se destramă* sub loviturile ***turcilor*** şi ***mongolilor***. Cei dintâi reuşesc, astfel, să se impună în cadrul ariei de dominaţie a Islamului.

Lupta între arabi şi bizantini (sec. al VIII-lea).

Termeni

beduini
caravanserai
emir
islam
şeic

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Justificaţi rolul religiei în constituirea populaţiei arabilor.
2. Priviţi imaginea ce înfăţişează caravana în drum spre Mecca şi descrieţi costumele purtate de arabi.
3. Scrieţi un scurt eseu cu privire la oraşul arab în Evul Mediu.
4. Citiţi **D1**. Precizaţi căile prin care s-au pus bazele puterii arabilor în concepţia autorului.

Războinici arabi

D2 „... Pentru numele lui Allah, eu vreau ca arabii să se intereseze de bogăţiile Imperiului Persan ca de o avere a lor. Din acest motiv nu vreau să las în Arabia niciun comandant de ceată, nici un om capabil să poarte armele, nobil sau din starea de mijloc, niciun orator, niciun poet, pentru ca toată floarea ginţii arabe să pornească ca un singur mănunchi...."

(**Califul Ben Djarir Tabari** *despre expansiunea statului arab)*

Ceramică arabă (sec. al X-lea).

Popoarele turcice

Călăreți mongoli.

Tolbă de arcaşi aparținând mongolilor.

Termeni

devălmăşie
gintă
kaganat
vareg

Locuință mongolă.

Popoarele turcice trăiesc, din Antichitate şi până în pragul Ev Mediu, în **Asia Centrală,** unde, în ciuda marilor mişcări de populație, parte dintr-o mare familie de popoare, dar îşi păstrează identitatea.

Printre triburile care se impun, pot fi menționați ***turanicii, ava pecenegii, cumanii,*** multe dintre acestea intrând apoi în compone unor popoare de mai târziu.

Există numeroase păreri legate de numele *„turc" (turk).* Unii spec lişti îl consideră ca provenind din limba vechilor sciți, ceea ce înse „omul de la malul mării", alții, din cel al denumirii unuia dintre munții Al

Inițial, ***turcicii*** sunt nomazi. Aceştia exercită în comun proprieta asupra pământului şi vitelor.

Fiind originari din zona stepelor, ei sunt călăreți excelenți, a mereu în căutare de păşuni, şi vânători iscusiți. Folosesc arcu săgeata.

Mai târziu trec la practicarea agriculturii, ceea ce contribuie *sedentarizarea* lor.

În perioada *nomadismului* sau a „culturii de stepă", şi chiar târziu, popoarele turcice trăiesc organizate în ginți *(soy),* care se un apoi în triburi (*boy).* Conducătorul poartă numele de *kagan (han).*

În plan religios, la început venerează natura. Apoi, după secolu VII-lea adoptă islamul, cu excepția ***chazarilor,*** care trec la iudaism.

Cea mai importantă problemă privind istoria acestor popoare e legată de *originea lor etnică.* Se poate afirma că popoarele turcice parte de un proces de etnogeneză foarte îndelungat, eterogen şi co plex. În cadrul acestui proces se păstrează unele *trăsături com* privind limba, tradițiile şi obiceiurile. Astfel, unii specialişti stabilesc legătură directă între popoarele turcice şi cele mongolice.

Hunii sunt printre cei mai violenți barbari. Un exemplu îl consti greaua lovitură dată vieții urbane de la Dunărea de Jos.

Primii ***turcici*** pun bazele unor formațiuni politice, mai mult sau puțin efemere, în Asia Centrală.

Alte popoare turcice migrează către apus şi formează **Imperiul S giucid** (secolul al XI-lea).

Turcii selgiucizi se impun în zonele Orientului Apropiat şi Mijlo unde intră în contact cu ***arabii.*** Luptă cu Imperiul Bizantin şi cruciații Europa apuseană.

Sunt supuse, pe rând, **Afganistanul, Iranul, Siria, Mesopotam** iar apoi **Anatolia. *Selgiucizii*** îşi impun supremația în cadrul lumii ar şi controlează Califatul de la ***Bagdad.***

Mongolii. în Asia Centrală trăiesc ***mongolii.*** Ei sunt organizați triburi. Stăpânesc pământul în devălmăşie şi sunt cunoscuți crescă de animale.

În secolul al XIII-lea, mai precis din 1206, **Temugin (Ginghis-han** impune prin forță autoritatea asupra triburilor mongole şi pune baz unui stat, bazat în mare parte pe cuceriri. Astfel, ***mongolii*** cucer teritorii întinse din Asia Centrală şi China de Nord.

Din punct de vedere administrativ statul se împarte în *unități,* reunesc *grupuri de familii.* Ele poartă numele de „zeci", „sute", „mii" ş în funcție de numărul de soldați cu care acestea contribuie la efectiv armatei.

La baza statului stă ***Marea lasă,*** legiuire care asigură pute marelui han.

Mongolii dispun de o armată remarcabilă, care se bazează pe unitățile de cavalerie, foarte rezistente şi mobile. În urma cuceririlor rămân distrugeri cumplite şi mari pierderi umane **(D1)**.

În 1236 – 1241 o mare armată mongolă condusă de **Batu-han** porneşte o expediție de pradă, care o poartă în cnezatele ruseşti, în Țările Române, Ungaria, Polonia şi ajunge până în Europa Centrală şi pe coastele Dalmației **(D2)**. În fața atacurilor ***mongolilor,*** papalitatea încearcă să stabilească contacte cu aceştia, în speranța că îi poate folosi împotriva statelor mulsumane din Orientul Apropiat.

Lipsită de o o coeziune internă şi *bazată,* cu precădere, *pe cucerirea* militară, în secolul al XIV-lea stăpânirea ***mongolilor*** *decade.* La nord de Marea Neagră rămâne un stat mongol, Hoarda de Aur, care exercită însă o influență pur nominală. Popoarele turcice provoacă mari deplasări de populație în Asia şi Europa de Răsărit, dar şi mari distrugeri materiale. Totuşi joacă un rol important în sinteza etnică a popoarelor din aceste zone.

Principalele popoare turcice

Nr. crt.	Poporul	De unde provin şi unde se stabilesc Activitatea economică şi politică	Sfârşitul
1.	Hunii	– Sunt o populație de neam turanic din Asia. Migrează din Asia Centrală către Europa; – În migrația lor în Europa înfrâng pe ostrogoți; – Attila pune bazele unei mari formațiuni tribale al cărei centru de putere este în Panonia; – În 451 Attila este înfrânt decisiv la Câmpiile Catalaunice de către generalul roman Aetius Flavius.	Se destramă după moartea lui Attila (sec. V).
2.	Bulgarii	– Este o străveche populație asiatică; – La sfârşitul secolului al V-lea se stabilesc pe urmele hunilor între Dunărea de Jos şi cursul inferior al Volgăi; – La baza apariției lor se află resturi ale hunilor, care se amestecă cu uigurii; – Pun bazele, la sudul Dunării, unui stat care atinge apogeul sub Kuvrat (681).	Statul este înfrânt de chazari. Ulterior, se fondează un stat bulgar la Dunăre, iar un altul pe Volga (ultimul este distrus de mongoli în secolul al XIII-lea).
3.	Avarii	– Sunt originari din Asia Centrală (Mongolia de astăzi); – În secolul al V-lea fondează un stat uriaş din Asia până către Europa; – După ce statul lor este desființat de către turcomani (secolul al VI-lea) migrează în Câmpia Tisei; – Formează, alături de anți şi sclavini, o comunitate avaro-slavă.	
4.	Chazarii	– Formează un stat la nord de Caucaz; – Sunt singurii turcici care au îmbrățişat religia iudaică; – Obțin mari câştiguri din taxele vamale.	Se prăbuşeşte sub loviturile vikingilor (varegilor).

Verificați-vă cunoştințele!

1. Explicați cauzele marilor deplasări ale populațiilor turcice.
2. Priviți imaginea ce înfățişează locuința vechilor mongoli şi comparați condițiile de viață ale popoarelor din Europa şi Asia.
3. Precizați rolul războiului în societatea popoarelor turcice.
4. Studiați tabelul privind principalele popoare turcice. Identificați trăsăturile vieții sociale.

D1 „... În același an a sosit hanul Bătu în orașul Kiev, cu o mulțime de războinici și a înconjurat orașul... Și asedia puterea tătărească, că nu putea nimeni nici să intre, nici să iasă din oraș... Astfel, cu ajutorul multor mașini de asalt, au doborât zidurile orașului și au intrat în oraș... Și au fost înfrânți orășenii și tătarii au ajuns la ziduri și cu mare istovire s-au așezat pe zidurile orașului...."

(**Inscripțiile de pe Orhon** cu privire la rolul popoarelor turcice și politica de urmat)

D2 „...Dacă te vei încrede iarăși în privirea blândă a dușmanului, în vorbele sale dulci, sau în darurile sale, hei popor turc, atunci vei pieri! Dar dacă vei apăra unitatea în ținuturile tale, atunci vei trăi!... Să știi și să nu uiți niciodată din ce cauză anume ai fost înfrânt și de ce anume ai stat în captivitate... ."

(**Letopisețul lui Nicon** despre cucerirea Kievului de către tătari)

Ştiați că...

... primele mențiuni despre popoarele turcice aparțin domeniului legendelor. Astfel, se succed multe ipoteze, și anume:Turk este numele unuia dintre fiii lui Jafes, urmașul legendarului Noe, turcii sunt urmașii vechilor troieni, denumirea Targhitaos, utilizată de către Herodot i-ar desemna pe turci?

... în 1226–1227 un comandant mongol propune lui Ginghis-han să masacreze întreaga populație din provincia chineză Guansu?

Capitolul 6

Conținut

„Sigiliul Romei” 106 – 271
Romanitate şi barbari
Etnogeneza românească

– Dacia este provincie romană 106 – 271

– retragerea armatei şi administrației din Dacia 271

– perioada marilor migrații sec. IV – VI

– Edictul de la Milano 313

– încetarea stăpânirii romane asupra Dobrogei 602

– desăvârşirea etnogenezei românilor sec. VIII – IX

Sigiliul Romei

În a doua jumătate a mileniului întâi apar **popoarele romanice uropene**, proces în care se încadrează şi **formarea poporului român** etnogeneza românească).

După cum s-a arătat în capitolul precedent, popoarele romanice sunt ezultatul unei duble sinteze.

Poporul român nu constituie o excepție în aceasta privință, dar omânii constituie *unicul popor care mai reprezintă, la ora actuală, amura răsăriteană a latinității.*

Odată cu cucerirea **Daciei** de către ***romani,*** *cea mai mare parte a eritoriului carpato-dunărean este integrată în lumea romană.* Procesul le romanizare se intensifică. Acest proces nu începe în vremea lui **Traian,** ci încă din secolul al II-lea î.Hr., când au loc primele contacte dintre ***geto-daci*** şi ***romani.*** Contactele se intensifică pe măsură ce ***omanii*** se apropie de ***Dunăre***. în această etapă preliminară a omanizării predomină *împrumuturile din creația materială romană:* moneda romană este adoptată şi imitată de ***geto-daci*** de la mijlocul secolului I î.Hr.; în davele geto-dace au fost descoperite obiecte de podoabă, ceramică, armament etc.

Dobrogea se află *sub control roman* încă din secolul I î.Hr., când este cucerită. În anul 46 d.Hr. este *anexată provinciei Moesia.* La începutul secolului I al erei creştine, **Muntenia** devine un *teritoriu controlat de armata romană,* romanii instalându-şi frontiera pe ***Dunăre.*** În vara anului 106 *regatul lui* **Decebal** *își încetează existența.* Astfel, după ce înglobase **Dobrogea, Imperiul Roman** se întinde acum şi în **Muntenia,** sudul **Moldovei, Oltenia, Banat** şi **Transilvania.**

Integrarea provinciilor romane în vastul angrenaj al Imperiului se impune prin instituții specifice şi exemplar organizate: administrația, armata, fiscul imperial.

Administrația. **Dacia** este organizată de **Traian** ca provincie imperială, condusă de un delegat al împăratului – *legatus Augusti pro praetore* – membru al ordinului senatorial şi fost consul la ***Roma.***

Din provincia **Dacia** fac parte: vestul Olteniei, Banatul şi cea mai mare parte a Transilvaniei. Celelalte teritorii nord-dunărene cucerite nu sunt incluse în Imperiu, rămânând în stăpânirea ***dacilor liberi.*** Capitala provinciei este ***Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa,*** construită la aproximativ 40 de km de fosta capitală dacă.

Pentru o mai bună administrare şi apărare provincia cunoaşte mai multe reorganizări administrativ-teritoriale, fără ca unitatea ei să fie afectată **(H1).**

Armata. Armata romană contribuie la stabilirea, consolidarea şi apărarea vieții romane la **Dunărea de Jos.** Securitatea granițelor **Daciei** şi **Dobrogei** este menținută prin masarea a numeroase trupe şi printr-o bună organizare a sistemului defensiv.

Termeni

antroponim
autohtoni
canabae
castru
collegia
colonizare
vicus
villa rustica

Ştiați că...

... pentru a comemora victoria lui Traian asupra dacilor, la Roma este ridicată Columna lui Traian în anul 113. Înălțimea coloanei este de 39,83 m, iar banda sculptată se întinde pe 200 m?

... potrivit datelor furnizate de Ioannes Lydus, Traian ar fi capturat din Dacia 165 000 kg de aur și 331 000 kg de argint?

1. Priviți **H1**. Identificați cele două reorganizări administrativ-teritoriale în perioada stăpânirii romane.

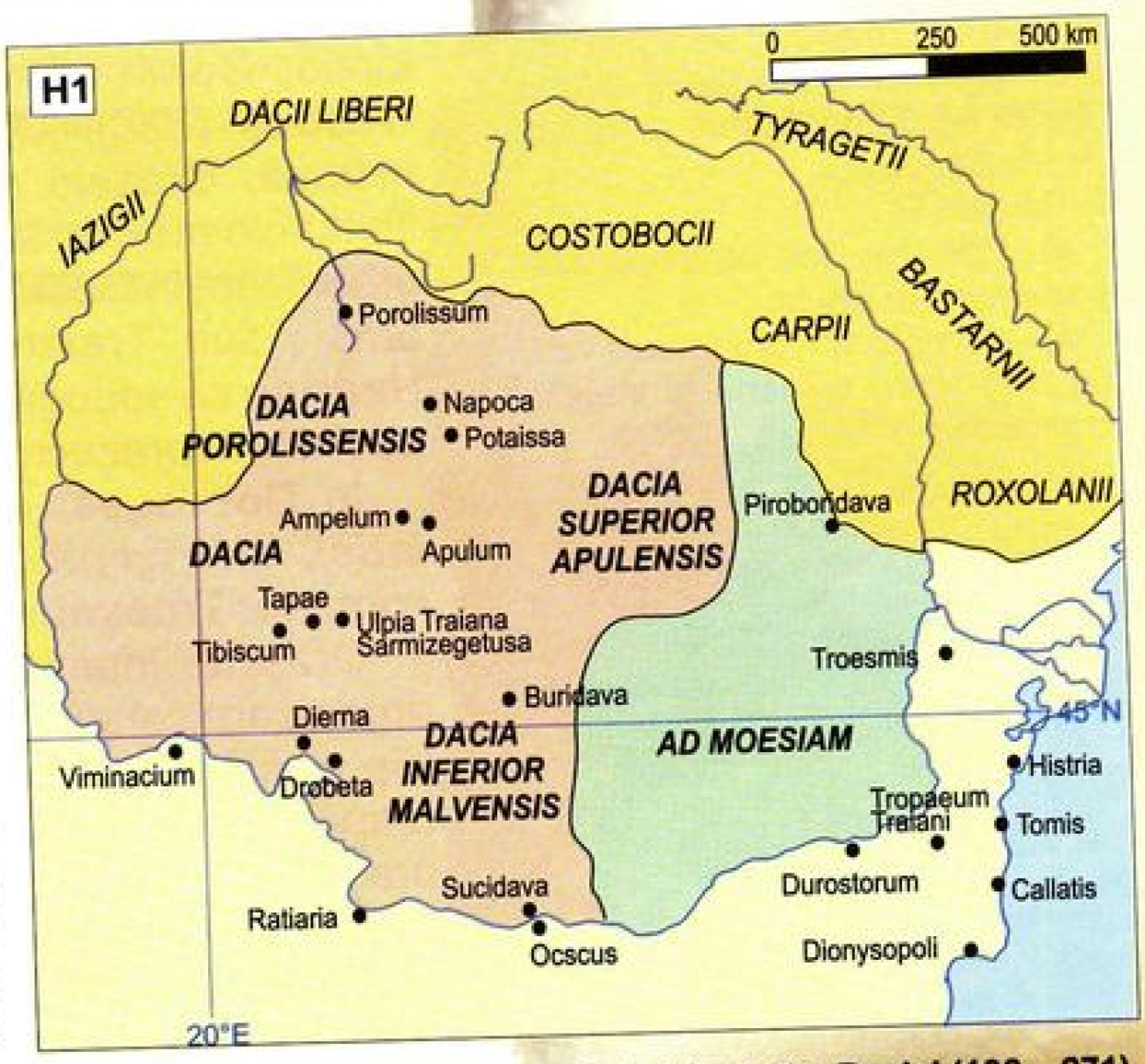

Organizarea administrativă a Daciei (106 – 271).

D1 „După moartea lui Traian a fost făcut împărat Aelius Hadrianus [...]; el a rechemat armatele din Asiria [...], a încercat să facă acelaşi lucru şi în Dacia, dar l-au oprit de la aceasta prietenii săi, ca nu cumva să fie dați pe mâna barbariior numeroşi cetățeni romani, deoarece Traian, după cucerirea Daciei, adusese o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane pentru populareа oraşelor şi cultivarea ogoarelor: căci Dacia fusese secătuită de bărbați în urma lungului război al lui Decebal."

(Eutropius, *Scurtă istorie de la întemeierea Romei)*

T1

Antroponime în Dacia

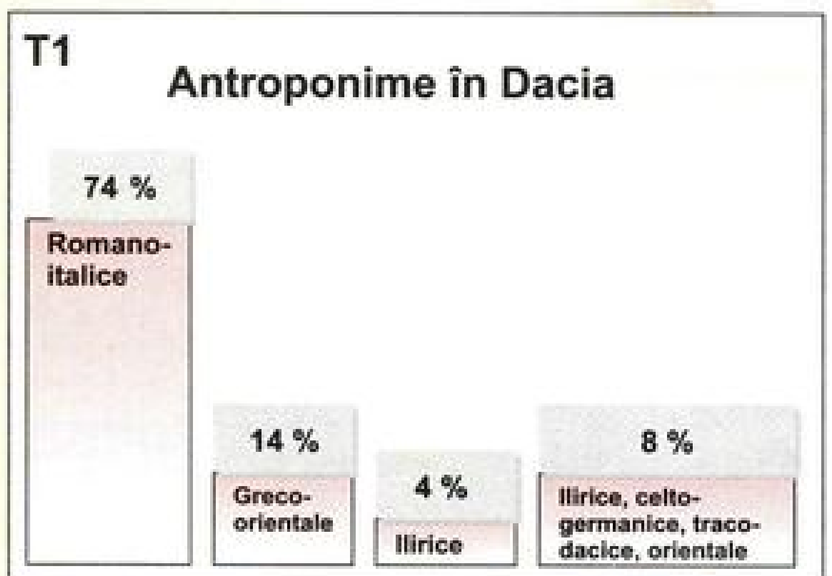

1. Citiți **D1**. Precizați ce argument au folosit prietenii lui Hadrian pentru a-l determina să păstreze provincia.
2. Studiați **T1**.
   a) Precizați ce antroponime predomină în Dacia.
   b) Comparați procentele de pe cele patru coloane şi stabiliți concluziile.

Sarmizegetusa. Amfiteatrul roman.

În **Dacia Traiana** staționează, între 106 – 271, **legiunea a XI Gemina**, la ***Apulum.*** În perioada *războaielor marcomanice* este adu şi legiunea a V-a Macedonica în castrul de la ***Potaissa*** (din anul 168) afara legiunilor, sunt aduse şi numeroase *trupe auxiliare:* ale şi coho La sfârşitul secolului al II-lea se găsesc în **Dacia** vreo 50 000 – 55 000 militari. Armata romană din **Dacia** şi **Dobrogea,** ca şi din celel provincii ale Imperiului este cantonată în **castre.** Acestea se găsesc ales de-a lungul granițelor, dar şi în interior. Sistemul defensiv e completat cu **limesuri.**

Armata contribuie la *creşterea demografică* importantă în loc tățile unde este cantonată. *Sporul de populație* se realizează prin *fa liile militarilor* şi prin *elemente civile* care urmează trupele în peregri rile lor. *Dezvoltarea preurbană accentuată* a unor localități ***(Micia)*** s cea *urbană* ***(Potaissa)*** se datorează armatei. Militarii şi populația ci care îi urmează, contribuie la dezvoltarea economiei şi culturii p vinciale. Armata construieşte drumuri, poduri şi fortifică oraşe (ca ***Romula),*** întreprinde lucrări de captare şi aducțiune a apei potabile.

Colonizarea şi urbanizarea. *Războaiele de cucerire* a Daciei s **Traian** provoacă ***dacilor*** numeroase pierderi umane. Încă din primii ai organizării provinciei, în Dacia sunt aduşi numeroşi colonişti din to zonele Imperiului **(D1)**. Aceştia sunt latinofoni şi contribu asemenea soldaților, la ***procesul de romanizare*** **(T1).**

Geniul ingineresc roman se manifestă prin rețeaua de drum poduri şi oraşe ridicate de romani. Temeinic construite spre folo armatei, dar şi al civililor, drumurile romane sunt utilizate până Evul Mediu. *Drumul imperial principal* străbate **Dacia** pornind d *Dunăre* şi unind principalele localități de la ***Tibiscum*** până ***Porolissum.*** Alte drumuri sunt construite de-a lungul *Oltu Mureşului* sau *Târnavei Mari.* **Dobrogea** este brăzdată de *drumuri principale.*

Dintre poduri, cel mai cunoscut este podul realizat de **Apo dor din Damasc** la ***Drobeta.*** Impresionanta realizare tehnică p voacă admirația contemporanilor şi a urmaşilor deopotrivă. târziu, **Constantin cel Mare** realizează podul dintre ***Sucidava Oescus*** (328). Civilizația romană este esențialmente o civiliz **urbană.** Oraşele din **Dacia** sunt creații ale ***romanilor. Roma*** e imitată în privința *aspectului, structurii* şi *organizării oraşului.* Progre urbanizării în **Dacia** poate fi urmărit cu uşurință: este construit un sin oraş sub **Traian** ***(Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa),*** **Hadrian** se adaugă trei ***municipia (Napoca, Drobeta*** şi ***Romula),*** a apoi douăsprezece oraşe la sfârşitul secolului al III-lea.

În **Dobrogea,** celor trei oraşe ***greceşti (Histria, Tomis*** şi ***latis),*** care *îşi păstrează vechile instituții,* li se adaugă trei ***munic romane: Troesmis, Noviodunum, Tropaeum Traiani.***

Oraşele întemeiate de romani în **Dacia** şi **Dobrogea** au organizare care *imită modul de administrare şi conducere* de la ***Ro*** Ele constituie focare de romanizare pentru zonele învecinate, răspândire a culturii şi civilizației romane. Ca şi în restul Imperiu oraşele de aici sunt ***municipii*** şi ***colonii.*** Aşezările înființate pe lân *castre* şi *oraşe,* numite ***canabae*** şi ***vicus,*** înglobează preponder populația autohtonă, fapt demonstrat de ceramica de tradiție dac descoperită în aceste aşezări.

S1

- **Varietatea: divinități grecești, orientale, romane;**
- **Predomină adorarea divinităților romane;**
- **Se impune:**
  - **„Interpretatio Romana";**
  - **sincretismul religios.**

Caracteristici ale religiei în Dacia romană.

T2

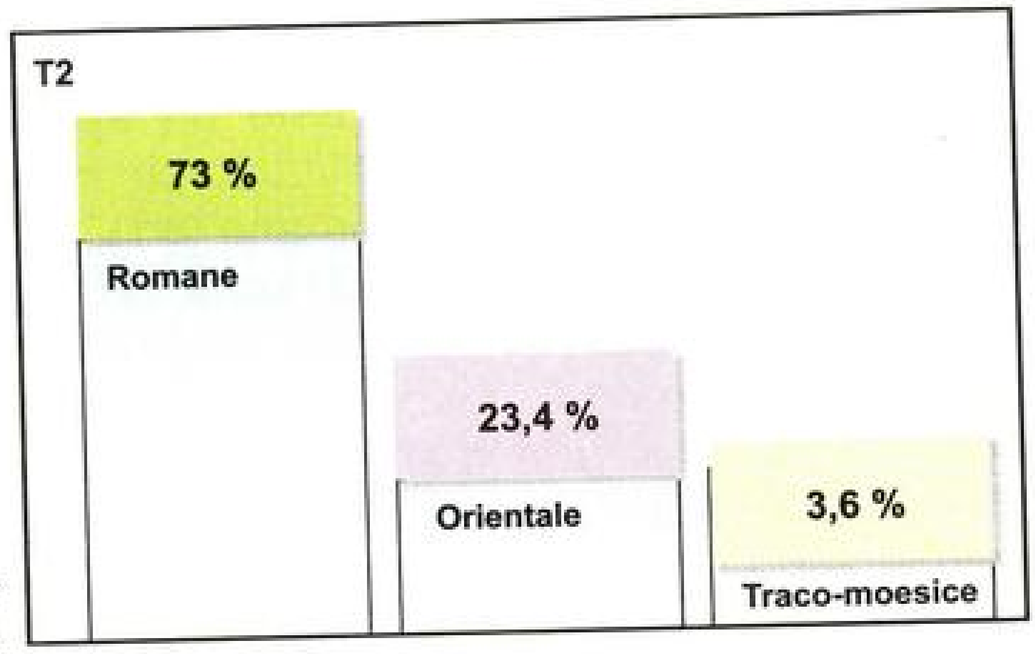

Ponderea divinităților în Dacia.

Viața economică se dezvoltă, iar numărul bogăților din **Dacia** care se îndreaptă spre ***Roma*** este mare. *Meşteşugarii,* atestați în special în *mediul urban,* sunt grupați în *collegia.*

Agricultura este practicată în cadrul fermelor agricole *(villa rustica).*

Cultura romană joacă un rol esențial în ***romanizare.***

În **Dobrogea** se realizează o simbioză culturală greco-romană. *Romanizarea lingvistică* în **Dacia** a fost rapidă. *Latina* este *limba administrației, a fiscului, a armatei şi a comerțului.* Este, în acelaşi timp, *limba comună pentru diferitele grupuri etnice* din **Dacia.** *Inscripțiile* descoperite demonstrează ***preponderența absolută a latinei şi unitatea limbii latine vorbite în* Dacia.**

Religia reprezintă cel mai bogat în manifestări domeniu spiritual al antichității romane de pe teritoriul României. Religia ilustrează convingător sinteza spirituală daco-romană (**S1, T2**).

Acțiunea factorilor enumerați face ca *romanizarea provinciei să* fie *ireversibilă.* ***Romanizarea intensă** a autohtonilor **geto-daci** constituie esența procesului de aculturație* **(D2).**

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați etapele romanizării Daciei.
2. Studiați **S1** şi **T2**:
   a) Precizați trei caracteristici ale religiei în Dacia;
   b) Interpretați **T2** din perspectiva romanizării.
3. Menționați trei orașe înființate de romani în Dacia şi Dobrogea.
4. Prezentați trei factori ai romanizării Daciei.

D2 „Superioritatea categorică a civilizației romane față de cea geto-dacă şi-a spus cuvântul; ea s-a impus în spațiul carpato-danubian, a romanizat pe băştinaşi şi a făcut din geto-daci mai întâi romani, apoi romanici şi, în cele din urmă, români."

(Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român)*

1. Citiți **D2**. Precizați care este elementul definitoriu al civilizației romane în comparație cu civilizația geto-dacilor.
2. Priviți cele două imagini de mai jos. Apreciați nivelul artistic al celor două opere.

Zeița Fortuna cu Pontos, divinitate protectoare a Tomisului (sec. II – III).

Cap de meduză. Aplică de bronz, de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

Romanitate şi barbari

D1 „După aceasta, pe dacii din ținuturile de dincolo de Dunăre [...] i-a prefăcut în provincie Traian, în timpul domniei sale, după ce regele lor, Decebal, a fost omorât. Gallienus însă le-a pierdut în timpul domniei sale, iar împăratul Aurelian, *rechemând de acolo legiunile, le-a aşezat în Moesia* şi acolo, într-o parte a acesteia, a întemeiat Dacia Mediterranea şi Dacia Ripensis, la care a adăugat Dardania."

(**Iordanes**, *Faptele romanilor)*

D2 „Odată cu ordinul de evacuare a Daciei, *toți soldații şi funcționarii, oamenii de afaceri au plecat.* Şi, odată cu aceasta, oraşele muriră. Dar *țăranii pe petecul lor de pământ au rămas.* Ei erau, după 150 de ani de cucerire, foarte numeroşi alături de dacii liberi, ce fuseseră colonizați în Dacia romană, şi de dacii locali."

(**Vasile Pârvan**, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării)*

1. Citiți **D1** şi **D2**. Interpretați fragmentele subliniate din perspectiva părăsirii provinciei de către întreaga populație romanizată.

Criza secolului al III-lea afectează direct şi Dacia romană. Împăra Aurelian părăseşte Dacia în anul 271. **Retragerea aureliană** nu seamnă părăsirea provinciei Dacia de către întreaga populație. Impe retrage la sudul Dunării *armata* şi *administrația.* Majoritatea popula civile daco-romane continuă să locuiască în fosta provincie (**D1**).

O romanitate fără imperiu se perpetuează la nord de Dunăre, ch şi în Transilvania. Procesul de **romanizare a dacilor liberi** intensifică, o parte a acestora stabilindu-se pe teritoriul fostei provinci

Retragerea aureliană este un eveniment important de natu *politică, administrativă* şi *militară,* cu importante consecințe, fără însemna însă sfârşitul vieții romane **(S1).**

Romanitatea nord-dunăreană. O consecință imediată a retrag aureliene este *decăderea vieții urbane* în fosta provincie. Oraşele depopulează rapid în favoarea comunităților rurale, mai sigure. Ap *germenii statului rural şi ai civilizației țărăneşti* ca prefigurare a Evu Mediu (**D2**). Ariile locuite în oraşe se restrâng. Ele se păstrează fostele zone rezidențiale (ca la ***Potaissa)*** sau se mută alături de fos oraş (ca la ***Napoca).*** Edificiile vechi sunt modificate, aşa cum întâmplă la ***Ulpia Traiana Sarmizegetusa:*** amfiteatrul este transform în fortăreață.

Dovadă a *continuității populației autohtone* este şi practicarea n întreruptă a îndeletnicirilor specifice unei vieți sedentare, incompatib cu nomadismul: *agricultura* şi *meşteşugurile.* Continuitatea ocupați oferă imaginea completă a unei civilizații locale unitare, superioare vi materiale a migratorilor. Aceştia conviețuiesc cu autohtonii de la ca preiau elementele specifice modului de trai din aria romanității răs ritene. Imperiul Roman nu renunță definitiv la teritoriile abandonate **Aurelian.** În perioada domniilor lui **Dioclețian** (284 – 305) **Constantin cel Mare** (306 – 337) se realizează o adevărată stăpân romană la nord de Dunăre. O mare parte din Muntenia, Oltenia şi Ba este readusă în cadrul Imperiului. **Dioclețian** reconstruieşte cetățile pe vechiul limes danubian până la ***Aegyssus.*** **Constantin cel Ma** rezideşte cetățile ***Histria, Ulmetum*** şi ***Tropaeum Traiani,*** distruse goți. Cea mai puternică fortificație nord-dupăreană este ***Sucidava*** trei etape de fortificare romano-bizantină. Între ***Oescus*** şi ***Sucida*** **Constantin cel Mare** construieşte un po Dobrogea rămâne în cadrul Imperiului până anul 602. După mutarea capitalei ***Constantinopol,*** rolul strategic al Dobro creşte.

Înainte de acest eveniment, **Diocleți** organizează Dobrogea ca provincie separa – *Scythia Minor* – cu capitala la ***Tomis.***

Viața economico-socială a Dobrogei c noaşte, între secolele al IV-lea – al VII-le importante mutații. Perioadele de înflori economică şi culturală a oraşelor alternea cu perioadele de distrugere, provocate năvălirile migratorilor.

S1 Consecințele retragerii aureliene

Politice	➢ dispar structurile politico-statale; ➢ obştile se organizează în *romanii.*
Demografice	➢ scăderea masivă a populației în marile centre militare; ➢ scăderea minoră a populației în zonele rurale.
Social-economice	➢ restrângerea activității economice; ➢ revenirea la economia naturală; ➢ ruralizarea.

Creştinismul. Răspândirea creştinismului în *limba latină* la nord de Dunăre demonstrează **romanizarea** ireversibilă a geto-daciior şi **continuitatea daco-romanilor.**

Creştinismul la români a avut „un caracter popular" **(D3)**. Până la adoptarea *Edictului de la Milano* (313), creştinismul se răspândeşte fără susținerea politică a structurilor Bisericii. Primii creştini pătrund în Dacia odată cu armatele şi coloniştii aduşi de **Traian,** ca şi în alte zone ale Imperiului. Răspândirea creştinismului până în secolul al IV-lea este influențată de politica împăraților romani. Unii împărați îi persecută pe creştini: **Traian, Diocleţian.** O dovadă în acest sens sunt inscripțiile cu martiri descoperite *la* ***Axiopolis, Noviodunum, Dinogeția*** şi ***Niculițel***.

După *Edictul de la Milano* (313), care acordă libertate de cult creştinilor în Imperiul Roman, numărul comunităților creştine creşte. Creşte şi sprijinul statului pentru organizarea Bisericii, mai ales după ce **Teodosiu** interzice cultele păgâne. Drept urmare, Dobrogea cunoaşte o bogată viață creştină. La ***Tomis*** este înființat un *episcopat* unde îşi desfăşoară activitatea **Bretanion** şi **Teotim I** în secolul al IV-lea. Un călugăr originar din *Scythia Minor,* **Dionisie cel Mic,** este inițiatorul *cronologiei creştine.* Numărul bazilicilor creştine, datând din perioada secolelor al IV-lea – al VI-lea, descoperite în Dobrogea, depăşeşte cifra de 40.

Misionari sud-dunăreni trec la nordul fluviului pentru a răspândi religia creştină în rândul populației romanice. Numărul obiectelor cu simboluri creştine *(cruci, opaițe, vase cu forme cruciforme),* descoperite în spațiul nord-dunărean, creşte considerabil. Bazilici creştine au fost descoperite la ***Slăveni, Porolissum*** (secolul al IV-lea) şi la ***Sucidava*** (secolul al VI-lea). Multe necropole din această perioadă atestă practicarea ritului şi ritualului creştin de înmormântare. Coexistența creştinismului cu vechile credințe păgâne este demonstrată de identificarea unor morminte specifice unor populații necreştinate.

Pentru comunitățile daco-romane majoritatea izvoarelor confirmă răspândirea *creştinismului în limba latină.* Dintre descoperirile arheologice, foarte cunoscut este *donarium*-ul de la **Biertan** cu inscripția: „Ego Zenovius votum posui".

Din limba latină provin în limba română şi termenii de bază ai religiei creştine: *biserică* („basilica"), a *boteza* („baptisare"), *creştin* („christianus"), *cruce* („crux"), *Dumnezeu* („Domine Deo"), *înger* („angelus"), *Paşte* („Paschae"), *sfânt* („sanctus").

Născut în Imperiul Roman, **creştinismul devine element de identitate etnică, de afirmare a apartenenței la spiritualitatea latină.**

D3 „Toate popoarele romanice din jurul Daciei îşi cunosc data precisă când au devenit creştine, cu anul şi uneori chiar ziua, căci toate au adoptat noua religie târziu, din calcule politice, minuțios chibzuite. Poporul nostru însă n-o poate preciza, deoarece n-are certificat de botez. S-a născut creştin, în mod spontan, odată cu formarea romanității sale, la a cărei desăvârşire creştinismul popular şi-a adus contribuția cea mai de seamă."

(**Radu Vulpe**, *De la Dunăre la Mare)*

1. Citiți **D3**. Precizați care este principala caracteristică a creştinismului la nord de Dunăre.

Donariul de la Biertan, sec. al IV-lea, Județul Sibiu. Obiect creştin din bronz alcătuit dintr-o tăbliță cu inscripția „Ego Zenovius votum posui" („Eu, Zenovie, am pus ofranda") şi un disc cu monograma lui Hristos.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Citiți **D2** şi analizați **S1**. Prezentați trei consecințe ale retragerii aureliene.
2. Prezentați trei dovezi ale continuității populației daco-romane după părăsirea Daciei de către autoritățile romane.
3. Argumentați rolul creştinismului în romanizarea şi în demonstrarea continuității daco-romane.
4. Prezentați rolul Dobrogei ca provincie a Imperiului Roman în perioada secolelor IV–VI.

Ştiați că...

... potrivit tradiției, Sf. Apostol Andrei ar fi predicat în Scythia Minor (Dobogea)?

... cel dintâi preot creştin daco-roman menționat în izvoare scrise este un oarecare Sansala(s), în secolul al IV-lea?

D1 „Vă sfătuiesc deci pe voi şi pe urmaşii voştri următoarele: deoarece poporul blachilor este cu totul necredincios [...], deoarece n-a păstrat niciodată credința față de împărații mai de mult ai romeilor. Loviți cu război de către împăratul Traian şi înfrânți deplin, au fost supuşi de acesta, iar regele lor numit Decebal a fost ucis [...]. Căci aceştia sunt aşa-numiți daci [zişi] şi besi."

(**Kekaumenos**, *Strategikon)*

Etnogeneza românească

Romanici şi migratori în Dacia. În perioada cuprinsă în sfârşitul secolului al III-lea şi secolul al VIII-lea, spațiul carpato-dunăre cunoaşte o serie de pătrunderi succesive ale unor populații migrato venite din nordul Europei şi din stepele asiatice. De aceea acea perioadă este denumită **epoca migrațiilor.**

Indiferent de originea lor etnică (germanici, turanici, sla populațiile migratoare au o serie de *trăsături comune* **(S1)**. Domina migratorilor asupra populației romanice din spațiul carpato-dunărean exercită în mod diferit.

Astfel, ***hunii*** (secolele al IV-lea – al V-lea) şi ***avarii*** (secol al VI-lea – al VII-lea), populații de *neam turanic,* îşi ins lează centrele de putere în Panonia. Prezența lor ef tivă în spațiul carpato-dunărean este slab document arheologic. Dominația asupra autohtonilor se realizea de la distanță.

În schimb, prezența efectivă a ***goților*** (secolele III-lea – al IV-lea) şi a ***gepizilor*** (secolul al V-lea - VI-lea) – populații germanice – şi a ***slavilor*** (secolele VI-lea – al VII-lea) este bine documentată. Goții se aşa în Moldova, Câmpia Munteană şi Transilvania, iar gep în Transilvania şi parțial în Oltenia. Pentru **Iordan** vechea Dacie se numea Gothia, iar în vremea sa (secol al VI-lea) se numea „Gepidia". Centre de put germanică ***(ostrogoți*** sau ***gepizi)*** există în Transilvania până la mijlo secolului al VI-lea. Dovada o constituie *mormintele princiare* de ***Apahida*** şi ***Turda*** sau *tezaurul de* la ***Someşeni.***

Slavii ajung în regiunile de la nord şi nord-est de Carpați secolele al V-lea – al VI-lea. În drumul lor slavii întâlnesc aşez romanice, atât în Moldova, cât şi în Câmpia Dunării. Ei numesc ținu din Câmpia Munteană „Vlaşca" (țara vlahilor).În Transilvania pătrund secolele al VI-lea – al VII-lea. Caracterul romanic al popula autohtone nu poate fi schimbat **(D1)**. Contribuția slavilor se reflectă n ales în *îmbogățirea vocabularului* şi în *preluarea unor instituții terminologie slavă.*

În anul 602, limesul dunărean al Imperiului este străpuns: slavii t la sud de Dunăre şi se stabilesc aici definitiv. Aceasta determi ruperea Romanității Orientale. Romanitatea nord-dunăreană devine insulă în marele ocean slav. La separarea Romanității Orientale în do grupuri – nord-dunărean şi balcanic – contribuie şi migrația ***bulgari*** de la sfârşitul secolului al VII-lea. Aceştia întemeiază un stat în no estul actualei Bulgarii.

Slavii rămaşi în zonele nord-danubiene dispar treptat, în parte fi asimilați în secolele al VIII-lea – al X-lea.

Ethnogeneza românească. *Sinteza daco-romană.* Popoar romanice sunt rezultatul unei *duble sinteze* **(D2).** ***Românii*** *se* formea pe un teritoriu vast, care se întinde la nordul şi la sudul Dună înglobând fostele provincii romane Dacia şi Moesia. Cuceritorii roman se suprapun unei serii de populații tracice, înrudite între ele: ***dacii, ge*** şi ***moesii.*** **Prima sinteză** este aceea dintre ***geto-daci*** şi ***romani*** şi *la baza formării poporului român.*

S1

Trăsături comune ale migratorilor

- **modul de viață nomad;**
- **buni războinici;**
- **aristocrația militară deține rolul principal;**
- **organizarea socială şi politică arhaică.**

Fibulă aviformă din tezaurul de la Apahida (Județul Cluj).

După **retragerea aureliană,** în fosta provincie Dacia rămâne o *populație romanizată, latinofonă.*

În perioada migrațiilor, acestei populații din spațiul daco-moesic i se adaugă *populații* ***germanice*** (din secolul al III-lea) și ***slave*** (din secolul al VI-lea). Înainte de venirea slavilor se produce treptat o anumită uniformizare a culturii materiale de factură romanică, deosebită de aceea a migratorilor. Această cultură este denumită după variantele ei regionale ***Ipoteşti – Cândeşti*** (în Muntenia), ***Costişa Botoşana – Hansca*** (în Moldova și Basarabia), ***Eratei – Moreşti*** (în Transilvania).

A doua sinteză se produce în decursul mai multor secole între populația **daco-romană** și **noii veniți.** Anul 602, când ***slavii*** *trec masiv în Imperiul Roman de Răsărit, unde se stabilesc,* marchează o dată importantă în evoluția romanității răsăritene. **La sud de Dunăre,** *majoritatea populației romanice este asimilată de către slavi.* **La nord de Dunăre,** *populația romanică mai numeroasă asimilează elementele slave rămase.* Procesul se produce paralel cu crearea, pe fondul cultural romanic mai vechi, a *culturii balcano-carpatice Dridu.*

Etnogeneza românilor apare astfel ca având trei componente fundamentale: *substratul geto-dac, stratul roman, adstratul slav.*

Limba română. Limba română este o *limbă romanică,* structura gramaticală și cea mai mare parte a fondului principal de cuvinte fiind de origine latină. *Aportul slav* are o pondere însemnată în lexicul limbii române, dar el nu afectează *caracterul latin* al acesteia **(T1)**.

O dată cu încheierea etnogenezei românilor, în secolele al VIII-lea – al IX-lea, apar și *primele mențiuni în izvoare externe despre români.* Ei sunt denumiți ***vlahi, valahi, volohi, blachi.*** Se pare că *mențiunea cea mai veche despre români* este întâlnită în „Geografia" armeanului **Moise de Choren** (secolul al IX-lea). Autorul semnalează „țara necunoscută, căreia îi zice Balak", plasată la nord de Dunăre.

D2 „Toate popoarele romanice din Europa își datorează existența unei duble asimilări. Mai întâi se petrece asimilarea elementului autohton de către elementul roman. [..,] Asimilarea elementului autohton este rezultatul, pretutindeni, al colonizării și romanizării, apărând astfel sinteze etnice romanice: daco-romanii, gallo-romanii, ibero-romanii. [...] A doua asimilare înseamnă «topirea» unor elemente migratorii în masa populațiilor romanice: francii, vizigoții și burgunzii în Gallia, vizigoții și suebii în Peninsula Iberică, ostrogoții și longobarzii în Italia, unele neamuri germanice, iar mai târziu slavii, în Dacia."

(**Istoria României,** colectiv)

T1

Vocabularul poeziilor lui M. Eminescu
(după Al. Rosetti)

Total cuvinte	Cuvinte	Frecvența folosirii
3607 (100 %)	De origine latină (46, 6%)	83 %
	De origine slavă (18,81 %)	6,93 %

1. Studiați **T1** și interpretați datele.
2. Pornind de la **T1**, infirmați sau susțineți afirmația „limba română este o limbă romanică".

Verificați-vă cunoștințele!

1. Studiați **S1**. Precizați trei trăsături comune ale migratorilor.
2. Stabiliți două tipuri de populații migratoare în funcție de prezența lor efectivă în spațiul carpato-dunărean.
3. Explicați ce consecințe a avut asupra Romanității Orientale așezarea slavilor la sud de Dunăre.
4. Prezentați cele două etape ale etnogenezei românilor. Precizați caracteristicile fiecăreia dintre ele.

Termeni

barbar
continuitate
episcopie
etnogeneză
martir
migratori

Evaluare – Capitolele 5 şi 6

1. a) Definiți următorii termeni:
barbari; Romanitate Orientală; etnogeneză; caravanserai; vicus.

b) Cu fiecare dintre aceştia alcătuiți o propoziție/frază cu caracter istoric.

2. Alegeți varianta corectă:

2. 1. Regatul franc s-a format în:
a) Italia; b) nordul Africii; c) Galia;
d) Spania.

2. 2. Regele ostrogoților era:
a) Atila; b) Teodoric; c) Alaric; d) Clovis.

2.3. La sfârşitul secolului al IX-lea ungurii se aşază în Panonia venind dinspre:
a) est; b) vest; c) sud; d) nord.

2.4. Vechii bulgari sunt de origine:
a) slavă; b) fino-ugrică;
c) asiatică; d) occidentală.

2.5. Singura legiune cantonată permanent în Dacia, în perioada 106– 271, a fost legiunea:
a) IX Claudia; b) V Macedonica;
c) XIII Gemina; d) IV Flavia Felix.

3. Citiți enunțurile următoare.
3.1. Dacă apreciați că un enunț este fals, scrieți în dreptul lui **F**, iar dacă este adevărat, **A**.
a) În secolul al VI-lea longobarzii se stabilesc în Spania.
b) Regatul vandal avea centrul în nordul Africii.
c) Expansiunea arabilor în Europa este stopată de regele vizigoților în anul 732, la Poitiers.
d) În perioada stăpânirii romane în Dacia predomină adorarea divinităților greceşti.
e) O consecință imediată a retragerii aurelie este decăderea vieții urbane în fosta provincie.
f) În anul 602 bulgarii trec masiv la sud Dunăre.

3.2. Înlocuiți singurul cuvânt incorect din f care afirmație considerată falsă, astfel înc aceasta să devină adevărată.

4. Prezentați trei elemente ale civilizației mane preluate de popoarele europene.

5. Prezentați rolul oraşului în lumea arabă.

6. Elaborați, în aproximativ o jumătate de p gină, un text referitor la istoria universală, având vedere următoarele personalități, date şi termen

a) Batu-han; 1206; mongoli; Marea la Hoarda de Aur;

b) Dioclețian; 271; romanizare; slavi; etnog nează.

7. Realizați în 1 – 2 pagini o sinteză cu tit ***Romanitate şi barbari la nord de Dunăre,*** avâ în vedere următoarele aspecte:
– consecințele retragerii aureliene;
– trei dovezi ale continuității autohtonilor;
– romanici şi migratori în Dacia.

8. Alegeți din lista dată denumirea core şi realizați concordanța cu imaginile de mai jos:

a) o fibulă de origine germanică;
b) călăreți mongoli;
c) războinic barbar;
d) războinic vizigot.

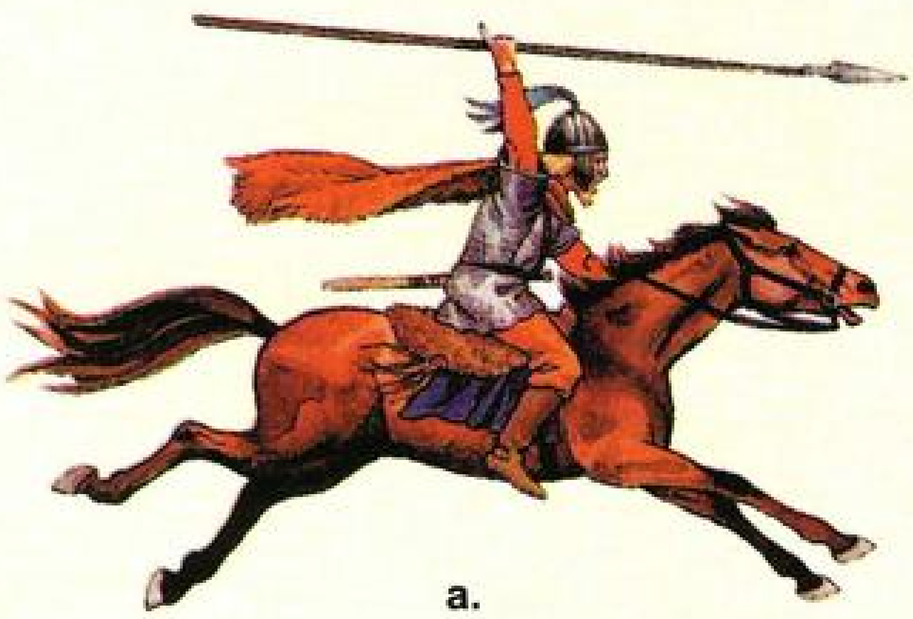
a.

b.

c.

d.

CIVILIZAȚIA MEDIEVALĂ

7

Capitolul 7

Conținut

Lumea rurală. Domeniul feudal
Lumea urbană
Ierarhia feudală
Europa romantică şi gotică
Influențe orientale în Europa
Arhitectura medievală românească

d.Hr.

– introducerea asolamentului trienal	sec. VIII
– primul jurământ de vasalitate, Pepin cel Scurt	757
– inițierea „reformei gregoriene” de către papa Grigore al VII-lea	1075
– „mişcarea comunală”. Apariția şi afirmarea artei romanice – şi a artei gotice	sec. XI – XIII

Demografie şi economie

D1 „Casa lui Dumnezeu, pe care oamenii o cred una, este deci împărțită în trei: unii se roagă, alții se luptă, alții în sfârşit muncesc. Aceste trei părți care coexistă nu suferă să fie despărțite: slujbele aduse de una sunt condițiile împlinirilor celor două; fiecare la această întreită îmbinare nu este mai puțin unită...."

(**Episcopul Adalberon** din Laon, secolul al XI-lea)

1. Citiți **D1**. Identificați cele 3 ordine (stări) ale societății.
2. Priviți imaginile de mai jos. Descrieți activitățile ce au loc în iulie şi septembrie.

Iulie.

Septembrie.
(Miniaturi. Secolul al XIII-lea)

Categorii	Statutul juridic	Obligații
Țărani liberi	liberi	– zeciuiala față de Biserică
Țărani dependenți *a.* şerbi	– nu au libertate personală; – dependenți prin lot.	– zeciuiala *personale:* - capitația; - taxa pentru căsătorie în afara domeniului; - taxa de mână moartă. *reale:* - claca; - dijma; - censul.
b. „liberi în dependență"	– au libertate personală; – dependenți prin lot	– zeciuiala **S1**

Categoriile de țărani în Evul Mediu.

Lumea rurală. Civilizația Evului Mediu se bazează pe agricultu Întreaga societate este dependentă de mediul rural. În condițiile în c 90 % din populație este rurală, satul reprezintă *celula fundamental societății medievale*. Societatea este compusă din trei ordine sau s **(D1)**.

La baza acestei structuri se află „cei care muncesc", adică **țăra** şi, mai târziu, orăşenii. Occidentul este organizat în această perioad mii de sate, care produc aproape tot ce este necesar țăranu cavalerului şi preotului.

Satul are câteva zeci de familii formate în medie din cinci persoa Mortalitatea este foarte ridicată din cauza foametei, epidemiilor, in ziilor sau războaielor.

Media de vârstă a oamenilor este foarte scăzută: 35 – 40 de ani.

În jurul anului 1000, Occidentul este subpopulat, dar până secolul XIII populația se dublează. Această **explozie demografică** e determinată de progresele înregistrate în agricultură.

Inițial, utilajul agricol este primitiv, iar randamentul slab. La un î însămânțat țăranul obține două sau cei mult trei boabe.

Treptat, utilajele şi tehnica agricolă se perfecționează: *adopta brăzdarului de fier,* în locul celui de lemn, *folosirea plugului cu roat cormană, răspândirea asolamentului trienal,* în locul celui bienal, a *narea cultivării cerealelor de primăvară şi toamnă.*

Randamentul utilizării calului este îmbunătățit prin *folosi potcoavelor fixate cu cuie* şi *inventarea sistemului de înhămare.* inventează şi un nou sistem de înjugare a boului, pe după spete.

Astfel se produce o *creştere a suprafețelor cultivate, diversifica producției şi a alimentației.* Terenurile sunt puse în valoare prin *defriş şi desțeleniri.* Din produsele obținute cu atâta trudă de țărani, o m parte îi revine stăpânului feudal, pe domeniul căruia îşi desfăşoară a vitatea, şi o altă parte îi revine Bisericii.

Domeniul feudal este format din mai multe sate sau părți acestea. Acesta cuprinde **rezerva feudală** (porțiunea lucrată direc folosul seniorului) şi **loturile țăranilor** primite de țărani de la seniori schimbul unor *obligații*. Denumirea generică folosită pentru a desem aceste obligații este aceea de **rentă feudală (S1)**.

În secolele al XIII-lea – al XIV-lea, natura obligațiilor şi cond juridică a şerbului se modifică radical. Creşte demografică, economia de schimb şi dezvolta oraşului determină declinul şerbiei în Occident. Şe redevin liberi, iar obligațiile lor în muncă s convertite în bani.

Viața țăranilor, monotonă şi dominată de s răcie, se desfăşoară în ritmul anotimpurilor, al m cilor agricole şi al sărbătorilor religioase. Este o ex tență limitată în timp şi spațiu, dominată de tradiție.

Abuzurile nobililor, tendința de a mări obligați țărănimii sau dorința țăranilor de a reduce mon polurile senioriale determină izbucnirea unor r **coale:** „Jacqueria" (Franța; 1358), răscoala condu de **Wat Tyler** (Anglia; 1381).

Lumea urbană. Din secolul al XI-lea, dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor și progresele din viața agricolă, determină apariția orașelor. **Orașul medieval** se formează pretutindeni unde afluența oamenilor și a mărfurilor este mare: pe lângă un castel sau o mănăstire, de-a lungul căilor de comunicație, sau renaște pe locul unui vechi oraș antic. Orașul medieval, denumit generic cu termenul german de **burg,** este un centru meșteșugăresc și comercial, un loc de afirmare a libertății.

Activitățile economice din orașe sunt total diferite de cele din lumea rurală. **Meșteșugarul** produce pentru piață mărfurile cerute de o populație în permanentă creștere. **Negustorul,** elementul cel mai dinamic al orașului, asigură mărfurile necesare, de la produse de lux până la alimente. **Cămătarii** și **zarafii** se ocupă de activitățile financiare. Pentru a-și apăra drepturile, meșteșugarii și negustorii se organizează în asociații denumite **bresle** și respectiv, **ghilde, hanse** sau **companii.**

Societatea urbană este dinamică și bine ierarhizată. În vârful acesteia se află **patriciatul** compus din familiile nobiliare, din cămătari, zarafi, negustori bogați. Din pătura mijlocie face parte **burghezia** formată din patronii atelierelor meșteșugărești și negustori. Pe ultima treaptă se află meșteșugarii, calfele, ucenicii, micii negustori și muncitorii necalificați. Inițial, statutul orășeanului este identic cu acela al țăranului dependent de pe domeniul feudal. Locuitorii sunt obligați să achite numeroase taxe și obligații senioriale. Orășenii au însă nevoie de libertate deplină pentru a-și exercita meseriile. Astfel apare în secolele al XI-lea – al XII-lea mișcarea comunală. Toți locuitorii se unesc într-o asociație pentru a obține emanciparea față de senior. Această asociație se numește **comună.** Mișcarea comunală are ca rezultat recunoașterea libertății printr-o *cartă de emancipare* **(D2)**. Statutul comunelor variază de la o regiune la alta: de la **republică urbană** și **orașe libere** (***Veneția, Genova, Florența, Pisa,*** orașele germane), la orașe cu **autonomie largă** (comunele din Flandra, Franța meridională) sau orașe cu **autonomie limitată** (***Paris,*** orașe din Anglia).

Importanța orașelor medievale este enormă. Dezvoltarea producției și a schimbului de mărfuri, permanentizarea legăturilor cu satele contribuie la formarea pieței interne.

Apare burghezia, care impune o nouă mentalitate, creează o nouă civilizație și un nou mod de viață. Orașele susțin regalitatea în procesul de unificare teritorială și centralizare statală.

Termeni

breaslă
calfă
comună
domeniu
ghildă (hansă, companie)
rentă feudală
rezervă feudală (seniorială)
șerb
țăran dependent
țăran „liber în dependență"
ucenic
zaraf

D2 „Niciun om din parohia de la Lorris nu va plăti vamă și nici altă obligație pentru hrană; el nu va da nici dijma din recolta pe care o va dobândi prin munca sa și a animalelor sale și nu va plăti taxa pentru vinul pe care-l obține din via sa.

Nimeni, nici regele, nici (alt slujitor regal) nu va impune locuitorilor din Lorris nici tallia, nici alte obligații senioriale.

Cine va locui un an și o zi în parohia de la Lorris, dacă nu va fi urmărit de nimeni, dacă se va purta corect față de noi și de prepozitul nostru, va fi liber în viitor și va trăi în liniște."

(Carta de libertăți dată de Filip al II-lea August, *regele Franței, orașului Lorris (1187)*

1. Citiți **D2**. Justificați afirmația: „aerul orașului te face liber".
2. Priviți imaginea. Explicați aspectul de cetate al orașului Carcassonne.

Orașul Carcassonne. Franța

Verificați-vă cunoștințele!

1. Prezentați doi factori care au favorizat creșterea demografică din secolul al XIII-lea.
2. Studiați **S1** și:
   a. precizați categoriile de țărani;
   b. depistați care este criteriul diferențierii acestora;
   c. prezentați obligațiile țăranilor.
3. Prezentați trei factori care au contribuit la declinul șerbiei.
4. Precizați ce tip de economie se dezvoltă în orașe.
5. Identificați trei categorii sociale aparținând societății urbane.
6. Precizați care este forma de luptă a orășenilor și scopul acesteia.

Ierarhia feudală

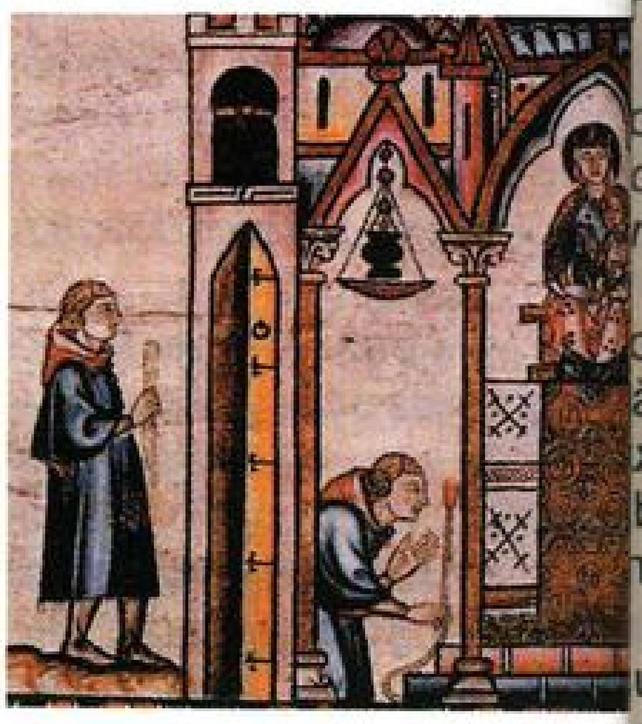

1. Priviți imaginile de mai sus.
a. Identificați cele trei ordine ale societății feudale.
b. Explicați dacă ordinea în care sunt așezate are vreo semnificație.

D1 „Justiția înseamnă că vasalul se abține să dăuneze [...] seniorului său [...] să-i dea în mod fidel seniorului său sfatul și ajutorul, dacă vrea să pară demn de beneficiul său și să se achite de fidelitatea pe care a jurat-o. Seniorul trebuie, de asemenea, ca în toate aceste domenii să facă la fel față de cel care i-a jurat fidelitate. Altfel, va fi pe bună dreptate taxat de reacredință. Tot așa cum vasalul care va fi surprins că nu-și îndeplinește datoriile, în act sau prin simplu consimțământ, va fi vinovat de perfidie și de sperjur."

(**Fulbert, Episcop de Chartres,** *Despre obligațiile vasalului și seniorului,* secolul al XI-lea)

Seniori și vasali. Sistemul social și politic al Europei anului 1 este **feudal.** Acest termen caracterizează atât sistemul în întregul s cât și clasa socială dominantă a acestui sistem, precum și normele c îi sunt proprii. Aceste norme pun în evidență valorile societății feud legăturile personale și pământul.

În schema trifuncțională a societății feudale seniorii și vasalii s „cei ce luptă". Acest ordin oferă protecție celorlalte două ordine, cler țăranii. Formarea ordinului cavalerilor este rezultatul destrămării Im riului Carolingian în zeci de principate și al declinului puterii monarhic

Atacurile ***ungurilor, normanzilor*** și ***sarazinilor*** favorize ascensiunea unei **clase de războinici (cavaleri)** care-și arogă fun de protecție în societate. Și cum unica bogăție este pământul, servi acestui ordin sunt plătite prin danii funciare.

Cei care oferă protecție sunt numiți „seniori" sau „suzerani", iar care solicită, „vasali". Legătura dintre senior și vasal se face prin c **tractul vasalic.** Acesta are la bază **feudul (feuda)** și creează obli reciproce **(S1, D1).**

Cele două instituții, ***vasalitatea*** și ***feudul,*** dau naștere **regim feudal,** propriu lumii occidentale, ieșită din Imperiul Carolingian. **regim feudal** (sau feudalitate) se definesc raporturile feudo-vasa stabilite la nivelul clasei cavalerilor din Occident.

Raporturile feudo-vasalice se stabilesc în cadrul unui du ceremonial: al *omagiului* și al *învestiturii.*

Omagiul vasalic este un ceremonial în cadrul căruia vasalul îi j seniorului fidelitate. Îngenuncheat în fața suzeranului, vasalul roste jurământul de credință și jurământul religios **(D2)**. În al doi act urmează învestirea vasalului cu feuda acordată de sen Feuda constă de obicei într-un domeniu funciar. În cad ceremoniei, seniorul înmânează vasalului un obiect cu valo simbolică, un bulgăre de pământ, o lance, un inel. În cazu care un vasal prestează jurământul de credință mai mu seniori care pot intra în conflict, vasalul urmează să-i acor ajutor seniorului căruia îi prestase *omagiu ligiu* (princi-pal) și celor cărora le prestase *omagiu plan* (secundar).

Domeniul feudal. Feudul primit de vasali se constit într-un **domeniu feudal** (format dintr-un sat, mai multe sa sau chiar un principat teritorial).

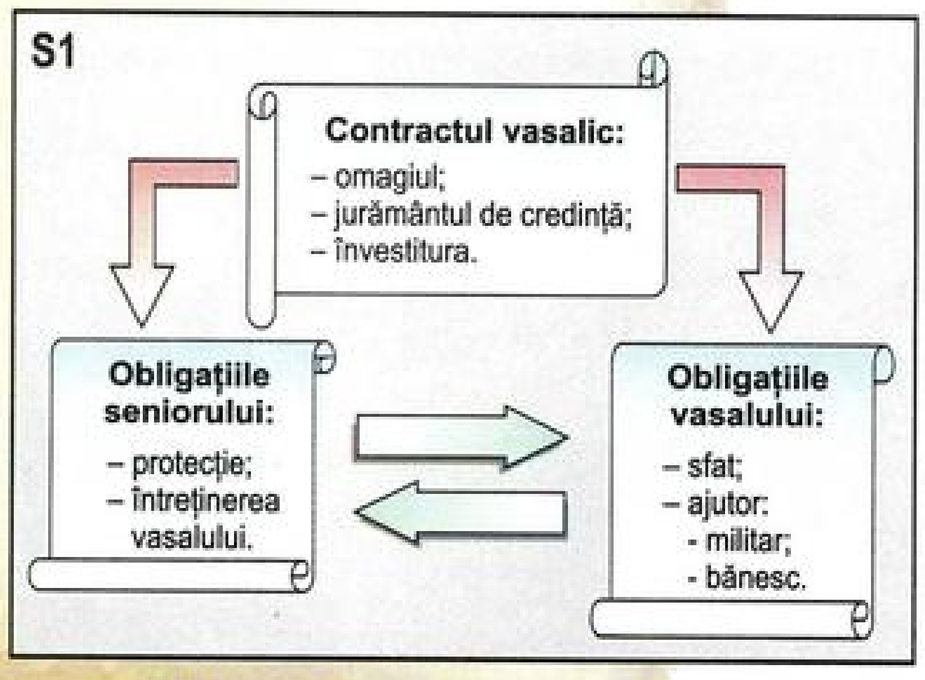

Contractul vasalic.

Inițial, feudul este un beneficiu cu caracter provizoriu. La moartea vasalului acesta trebuie returnat suzeranului. Cu timpul, feudul capătă un caracter ***ereditar.***

Conform ***dreptului de imunitate*** acordat de monarh, proprietarul domeniului (Dominus) beneficiază de *privilegii militare, judiciare, administrative şi fiscale* care exclud amestecul ***puterii centrale.*** El are *dreptul de judecată,* conform legii şi cutumei tradiționale. Are *dreptul de a percepe veniturile rezultate* (taxe şi amenzi). Domeniul feudal îi conferă nobilului ***putere economică şi politică,*** având în stăpânire pământul, bunurile, animalele şi supuşii. Seniorul îşi rezervă şi ***drepturi exclusive*** numite *monopoluri:* monopolul de a construi mori, unde sunt obligați să macine țăranii, monopolul de a vinde băuturi pe domeniu, monopolul vânatului şi pescuitului.

Ca ***exploatare economică,*** domeniul seniorial constă dintr-o suprafață de câteva mii de hectare. El cuprinde ***rezerva seniorială*** şi ***loturile țăranilor*** (manse).

Rezerva seniorială, unde se găseşte şi *castelul,* cuprinde terenurile arabile, lucrate de țărani, livezile, fânețele, pădurile şi păşunile, apele.

Mansele țăranilor cuprind gospodăriile şi ogoarele.

În centrul domeniului se află **castelul feudal**. Castelul are o funcție militară, dar şi social-politică. Este *simbolul puterii nobilului.* Aici se află reşedința stăpânului, cu toate dependințele, dar şi locul de refugiu al țăranilor de pe domeniu în caz de pericol.

Castelul este construit pe înălțimi, pe insule sau în zone inundabile. Accesul se face cu ajutorul unui *pod mobil,* care face legătura cu zidul de apărare. Construcția principală o reprezintă ***donjonul,*** turnul principal, cel mai bine fortificat, care poate exista şi izolat. În donjon se afla locuința familiei stăpânului. Donjonul are mai multe niveluri. Parterul, fără legătură cu exteriorul, are rol de pivniță. La primul etaj se afla sala cea mare, în care seniorul îşi primeşte oaspeții. La nivelurile superioare se află dormitoarele familiei. În afara donjonului se află *curtea* şi *dependințele.* Acest ansamblu este înconjurat cu *ziduri groase şi înalte, prevăzute cu turnuri de apărare*. În exterior, zidul este înconjurat cu un *şanț larg cu apă,* peste care se poate trece în castel pe un *pod mobil.*

Castelul şi donjonul acestuia au reprezentat uneori punctul de plecare pentru înființarea unor oraşe.

Castelul de la Roche-Guyon (Franța).

Verificați-vă cunoştințele!

1. Citiți **D1** şi studiați **S1**. a. Precizați în ce constă contractul vasalic. b. Menționați obligațiile seniorului şi pe acelea ale vasalului c. Explicați relația senior – vasal.
2. Explicați în ce constă dreptul de imunitate.
3. Prezentați domeniul feudal.
4. Menționați trei funcții îndeplinite de castelul medieval.

D2 „În primul rând ei făcură omagiu după cum urmează. Contele îl întrebă pe viitorul vasal dacă voia să devină omul său fără rezerve şi acesta răspunse: «Vreau», în al doilea rând, cel care promise omagiu, jură contelui din astfel: «Promit, cu credință, să fiu acest moment fidel contelui Wilhelm, să respect contra tuturor şi deplin omagiul meu, de bună-credință şi fără viclenie». În al treilea rând, el jură toate acestea cu mâna pe relicvele sfinților."

(Jurământ prestat contelui Wilhelm de Flandra, 1127)

Termeni

contract vasalic
domeniu feudal
donjon
feud(ă)
imunitate (feudală)
învestitură
mansă
monopol
omagiu
omagiu ligiu
omagiu plan
regim feudal (feudalitate)
senior
suzeran
vasal

1. Priviți imaginea cu castelul. Identificați părțile componente evidențiate pe imagine cu *a* şi *b*. Explicați ce rol aveau acestea.

Miniatură provenind dintr-un manuscris de la începutul secolului al XIV-lea. Seniorul, aşezat şi înconjurat de curtea sa, ține în mâinile sale mâinile vasalului. Acesta este reprezentat de alte trei mâini simbolice: cu una se desemnează pe el însuşi şi cu celelalte două indică feuda (reprezentată prin spice), pentru care el depune jurământul.

Europa romanică şi Europa gotică

Sf. Benedict din Nursia.
Benedict din Nursia întemeiază în secolul al VI-lea mănăstirea Monte Cassino din Campania, punând bazele vieții monahale occidentale prin „regula Benedicti": statornicia în mănăstire, sărăcie şi abstinență, ascultare față de stareț, rugăciune şi muncă şi respingerea ascetismului exagerat.

Papa Grigore al VII-lea voia ca nicio putere civilă să nu domine Biserica romană, crez formulat în anul 1075, în documentul „Dictatus Papae".

D1 „I. Biserica romană e întemeiată numai de Dumnezeu. [...]

VII. Numai lui (papei) îi este îngăduit ca, după împrejurări, să întocmească legi noi, [...] să împartă o episcopie bogată şi să unească episcopii sărace. [...]

XIX. El (papa) nu trebuie să fie judecat de nimeni. [...]

XXII. Biserica romană n-a greşit niciodată şi, după mărturia Scripturii, nu va greşi în veci."

(**Papa Grigore al VII-lea,** *Dictatus Papae)*

Biserica şi societatea medievală. În viziunea medievală a ier hiei sociale, concepută după imaginea cetății lui Dumnezeu, cel de treilea ordin este reprezentat de „cei care se roagă" (oratores) pen salvarea sufletelor tuturor. Biserica, al cărei rol este acela de a de spiritual poporul creştin, se implică treptat în procesul de „feudalizare corpului social. Amestecul Bisericii în sistemul feudal este dublat d slăbire a disciplinei, a moravurilor şi a sentimentului religios în râ clerului. Biserica catolică cunoaşte în secolele al IX-lea – al XI-le perioadă de criză profundă. *Simonia* ia amploare, traficul cu fun episcopale făcut de principii laici se extinde. Astfel, în funcț ecleziastice sunt numite persoane fără vocație sau fără moralita Prestigiul Bisericii scade.

Reacția împotriva acestei situații porneşte de la ***mănăstirea Clu*** din Burgundia şi de la ***mănăstirea Cîteaux*** din regiunea Dijon.

În mediul monahal apare ideea unei reforme morale, care sus *respectarea regulii* **Sfântului Benedict** şi *eliminarea intervenției pu laice* în desfăşurarea vieții monahale.

O nouă interpretare a **regulii benedictine** este susținută **ordinul cistercian,** apărut în urma constituirii ***abației din Cîte*** (1098). Supuşi unor reguli foarte severe, călugării cistercieni trebui renunțe la orice bogăție, să ducă o viață ascetică şi să-şi consacre mai mare parte a timpului muncii manuale. Voința Bisericii de a scăp sub dominația laicilor se manifestă însă în mod concret o dată reforma gregoriană.

Reforma gregoriană. Termenul de reformă gregoriană caract zează activitatea mai multor papi ce luptă pentru asanarea mora Bisericii şi pentru scoaterea sa de sub autoritatea suveranilor laici.

Cei mai importanți papi au fost **Grigore al VII-lea** (1073 – 108 **Inocențiu al III-lea** (1198 – 1216).

Grigore al VII-lea reformează Biserica la toate nivelurile ierarhi **(D1)**. El urmăreşte să facă din episcopul Romei cea mai mare autor din Occident, prin subordonarea împăratului.

Papa interzice în mod absolut practica învestirii episcopilor către laici şi intră în conflict cu împăratul **Henric al IV-lea,** care cont autoritatea papei. Excomunicat de papă, Henric al IV-lea este obliga facă penitență la ***Canossa*** (1077) pentru a nu-şi pierde tronul.

Cel care aduce papalitatea medievală la culmea puterii ei **Inocențiu al III-lea.** El se comportă ca un adevărat şef al creştinătă ca un suveran temporal dornic să-şi mărească statele, susținându **Filip al II-lea August** împotriva lui **Ioan Fără de Țară,** excomuni suveranii rebeli şi impunându-şi suzeranitatea asupra celorlalți. Ini două cruciade: a patra, care este deturnată către ***Constantin*** (1202 – 1204), şi expediția împotriva albigenzilor.

În secolele al XI-lea – al XII-lea, papalitatea inițiază şi *ordi militare călugăreşti* (ospitalierii, templierii, teutonii), adevărați ager puterii pontificale în lumea catolică. Biserica devine, astfel, o insti militară în Occident.

Reforma gregoriană, cu idealul unei vieți morale şi asce *influențează profund evoluția culturii şi artei* în secolele XI – XII.

Naşterea ***artei romanice*** are loc într-o Europă rurală, dominat valorile reformei gregoriene.

Arta romanică. Numele stilului este dat în secolul al XIX-lea pentru a desemna *monumentele inspirate de arta romană şi influenţate de arta bizantină şi arabă.* Apărută în ultimele decenii ale secolului al X-lea, arta romanică se răspândeşte rapid în tot spațiul catolic, iar dominația sa se menține şi în secolele următoare. Principalele forme de manifestare ale arhitecturii romanice sunt biserica şi mănăstirea.

Bisericile romanice sunt construite după un **plan rotund** (modelul *Bisericii Sfântului Mormânt* de la ***Ierusalim),*** în **cruce grecească** sau **latină**, ori **poligonal**.

Soluțiile, găsite de meşteri pentru a asigura rezistența edificiilor şi a ridica construcții monumentale, sunt numeroase. Este utilizată ***bolta semicirculară*** pentru a sprijini acoperişul şi cei doi pereți ai navei centrale a bisericii. Sunt folosite ***coloanele,*** în interior, şi ***contraforturile,*** în exterior, pentru a mări rezistența construcției.

Alte două elemente caracteristice ale arhitecturii romanice: ***transeptul,*** ce se încrucişează cu nava centrală şi care urmează brațul scurt al crucii latine, şi ***turnul clopotniță,*** înălțat la punctul de încrucişare dintre nava centrală şi transept.

Un alt element important este ***portalul,*** aflat la intrarea în biserică, semnificând „poarta cerului".

În arta romanică, sculptura se constituie într-o prelungire a arhitecturii, iar pictura este şi ea subordonată arhitecturii. Arta romanică se adresează unei elite formate din monahi. De aceea, artistul este preocupat să reprezinte absolutul, nu realitatea concretă. Totuşi, arta romanică îşi menține şi funcția didactică, aceea de a expune credincioşilor neştiutori de carte, prin imagini şi simboluri, învățăturile lui Hristos.

Simbolurile artei romanice sunt numeroase. Edificiul însuşi al bisericii este simbolul lumii creştine, al drumului spre viața veşnică.

În simbolistica Evului Mediu, pătratul sau dreptunghiul reprezintă finitul, pământescul, iar cercul veşnicia, infinitul.

Primele monumente romanice apar în ***Provența*** (Franța), ***Lombardia*** (Italia) şi ***Catalonia*** (Spania).

Printre cele mai reprezentative edificii sunt: în **Franța** – *biserica abațială de la Cluny, Nôtre-Dame din Clermont* şi *biserica abațială din Vezelay;* în **Spania** – *biserica Sfântul Iacob din Compostella;* în Germania – *catedralele din Mainz, Worms, Regensburg;* în **Italia** – *baptisteriul din Florența* şi *bazilica San Marco din Veneția.*

Arta gotică. Renaşterea vieții urbane este legată şi de un nou ideal estetic, materializat în marile **catedrale gotice.** Centrul de greutate al vieții Bisericii catolice se deplasează din mănăstirile din spațiul rural, în cel urban. Ca şi la stilul romanic, domeniul predilect este ***arhitectura.*** De asemenea, ca în cazul stilului romanic, predomină *edificiile religioase,* dar sunt realizate şi *construcții civile:* palate, primării, spitale, universități.

Arhitectura gotică introduce **principiul verticalității.** Elementele fundamentale ale stilului gotic sunt **ogiva** şi **arcul de susținere (arc butant).** Meşterii înalță pe patru coloane, dispuse în plan pătrat, câte două perechi de arcuri în ogivă; fiecare arc este susținut de două coloane diagonal opuse. Prin multiplicarea acestor grupuri de arcuri se poate obține o construcție solidă, capabilă să susțină bolta edificiului. Arcurile de susținere sprijină din exterior pereții navei centrale împreună cu contraforții. Spațiul interior al catedralei devine mai liber. Nava şi transeptul, specifice bisericii romanice, dispar treptat, iar spațiul catedralei tinde spre unitate. Catedrala are portaluri pe toate laturile. În

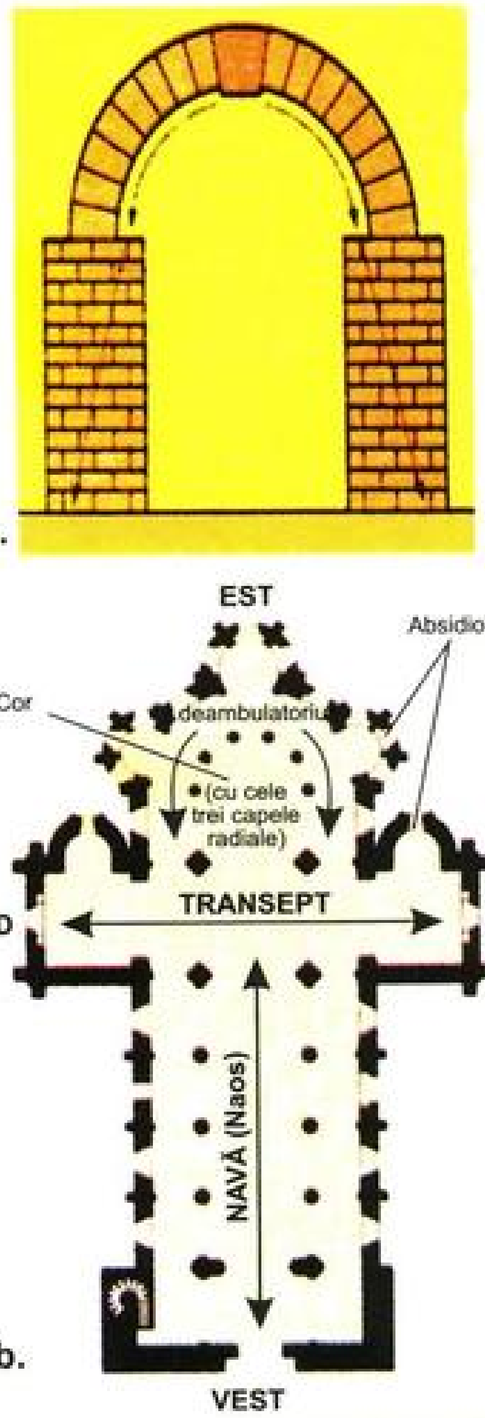

a. Arc romanic.
b. Planul unei biserici romanice.

1. Realizați corespondența între imaginea bisericii romanice şi planul bisericii.

Ştiați că...

... cel mai mare monument gotic din Franța este catedrala din Amiens?

Biserică romanică.

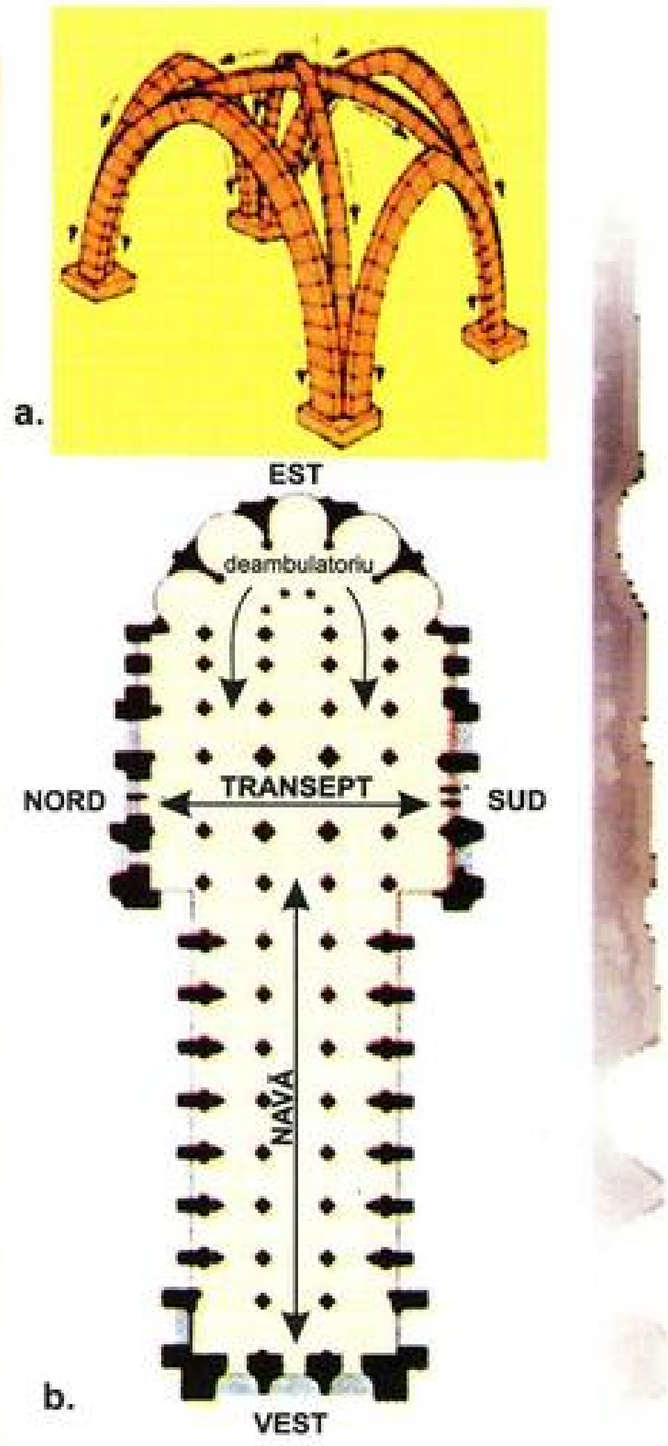

a. Arc gotic.
b. Planul unei biserici gotice.

1. Realizați corespondența între imaginea bisericii gotice și planul bisericii.

Catedrala din Reims. Franța.

D3 „Concepția despre puterea imperială, așa cum o cunoscuse Bizanțul și cum o definise Codul lui Iustinian, era un model bine făcut pentru a plăcea absolutismului tuturor suveranilor."

(Ch. Diehl)

interiorul catedralei, imaginile de pe portal sunt reluate în vit Vitraliile cu scene clasice se constituie într-o „Biblie în imagini". fi filtrarea luminii în interior se creează o atmosferă copleșitoare pe credincios. Arta vitraliului atinge perfecțiunea în ferestrele circu (**rozase**).

În arta gotică *sculptura și pictura se desprind treptat de sub do nația arhitecturii.* Sculptura monumentală domină exteriorul cate lelor. Statuile coloană îmbracă masa edificiului și devin opere de-si stătătoare. Arta gotică își propune, prin imagini și simboluri, să f lumină asupra adevărurilor creștine. Din verticalitatea catedral gotice și din relația dintre goluri și plinuri, edificiul este inundat de lum iar lumina înseamnă Dumnezeu.

Primele catedrale gotice apar în **Franța**, pe domeniul regal secolul al XII-lea este înălțată *biserica abațială de la Saint-Denis* ***Paris***. Urmează *Nôtre-Dame din* ***Paris***, *catedralele din* ***Chartres***, ***Amiens*** *și cea din* ***Reims***, comparată cu Partenonul.

În **Germania** goticul apare mai târziu, fiind influențat de monum tele franceze. Caracteristică edificiilor germane este ***„biserica hală"*** trei nave de înălțimi egale. Cele mai cunoscute sunt *domurile din* ***Köl*** ***Nürnberg***.

În **Anglia** monumentele gotice se caracterizează prin ***masivita*** *catedralele din* ***Canterbury, Lincoln*** și ***Salisbury***.

Cel mai reprezentativ monument gotic din **Italia** este *Domul* ***Milano***, iar în arhitectura civilă, *Palatul Dogilor* și *„Casa de Aur"* ***Veneția***.

Influențe orientale în Europa. Cele trei civilizații din spa mediteranean sunt receptive la influențele venite din afară. Mai inter sunt *legăturile dintre lumea occidentală și* ***Bizanț,*** datorită credi comune și contactelor politice și economice strânse. Influențele lu arabe în Occident sunt mai puține și mai târzii.

Influențe bizantine. Strălucirea civilizației și culturii bizant produc în lumea occidentală numeroase influențe pozitive. ***Bizan*** *păstrează și cultivă timp de un mileniu tradițiile culturii grecești și drep roman* și își creează structuri politice, administrative, diplomatice și m tare eficiente. Prestigiul politic al Imperiului Bizantin în Europa Occid tală este enorm. *Modelul politic bizantin* îi influențează pe princ occidentali în secolele al XII-lea și al XIII-lea în opera de reconstru politică **(D3)**. Noua ***Romă*** este pentru latini și *centrul intelectual al lu creștine*. În secolul al IX-lea dogii Veneției își trimit fiii să-și complet educația la *Constantinopol. Universitatea* de aici, înființată în 330, e un mare centru de cultură. După cucerirea Constantinopolului de că otomani (1453), numeroși clerici, artiști și savanți bizantini se refugia în Occident (Italia, Franța) și aduc știința bizantină și mari fonduri manuscrise antice.

Cele mai puternice *influențe bizantine* apar în arta occidentală. E pătrund prin intermediul ***Genovei*** și ***Veneției,*** orașe care dom comerțul cu ***Bizanțul***. Arhitectura și pictura Veneției sunt influențate arta bizantină. *Biserica San Marco din* ***Veneția*** este înălțată de maeș bizantini după modelul *Bisericii Sfinților Apostoli din* ***Constantinopol*** secolul al XI-lea), ca și *San Vitale din* ***Ravenna.***

În Sicilia și sudul Italiei, influența artistică a maeștrilor bizan apare în bisericile normande din secolele al XI-lea – al XII-lea, decor cu *mozaicuri* splendide.

Influențe arabe. Legăturile dintre lumea occidentala şi cea arabă se realizează prin trei zone de contact: ***Spania musulmană, Sicilia*** şi ***statele latine*** fondate de cruciați în Orient.

Pentru locuitorii Peninsulei Iberice victoria arabilor nu a însemnat un dezastru. Ocupația arabă uşurează situația țăranilor: foştii servi din perioada dominației vizigote devin *țărani liberi,* iar *taxele şi impozitele sunt reduse.*

Arabii introduc în **Spania** şi **Sicilia** *metode noi şi specii necunoscute în agricultură* (orezul, cânepa, bumbacul), *pomicultură* (bananierul, curmalul, gutuiul, portocalul, caisul, piersicul) şi *horticultura* (strugurii ursului).

O serie de *invenții* importante sunt aduse de arabi în Europa: *busola, praful de puşcă, hârtia* (preluate de la chinezi), *moara de vânt, cifrele „arabe"* **(D4)**.

Valorile culturii şi ştiinței antice greceşti ajung în Occident prin intermediul arabilor. Cele mai importante centre de *traducători se* află la ***Toledo*** şi ***Palermo***. Pe această filieră pătrund scrierile medicilor antici **Hipocrate** şi **Galienus**, ca şi lucrări originale ale savanților arabi: **Avicenna** (980 -1037), supranumit „prințul medicilor." Aceste lucrări stau la baza dezvoltării *medicinii* europene la sfârşitul Evului Mediu şi în epoca Renaşterii.

Cele mai importante influențe ale lumii arabe se înregistrează în *filozofie.* Cel mai important gânditor arab este **Averroes** (1126–1198). O mare parte a lucrărilor sale sunt comentarii la operele lui **Aristotel, Platon** şi **Ptolemeu.** El aduce în sprijinul teoriei sale argumente din textele lui **Aristotel** şi ajunge să distingă între adevărul Coranului şi adevărul ştiinței, separând teologia de filozofie.

Prin intermediul arabilor, **Roger Bacon, Toma d'Aquino** şi **Alexandre de Hales** îi descoperă pe **Platon** şi **Aristotel**.

Arhitectura Evului Mediu occidental este influențată, mai ales în ***Sicilia*** şi în ***Spania,*** de tradițiile arhitecturii arabo-musulmane. *Arcul trilobat* este preluat în arhitectura gotică, ca şi *arcul dantelat* sau *ascuțit,* de la arabi. Tipul de *arc obtuz* devine cunoscut în ***Anglia*** sub numele de „arc Tudor".

Contactul Europei occidentale cu lumea arabă se constituie într-un important aport cultural şi de civilizație arabo-islamică la configurarea identității europene.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Prezentați cauzele reformei gregoriene.
2. Citiți **D1** şi identificați principalele idei ale reformei gregoriene.
3. Menționați trei consecințe ale reformării Bisericii în secolele XI -XII.
4. Apreciați efectele reformei asupra Bisericii.
5. a. Identificați elementele caracteristice ale arhitecturii romanice şi ale celei gotice.
   b. Precizați două asemănări şi două deosebiri ale acestor arhitecturi.
6. Prezentați:
   a. trei domenii în care se manifestă influențele bizantine;
   b. trei domenii în care se manifestă influențele arabe.

Hristos Pantocrator. Catedrala din Cefalu, Sicilia (realizat de artişti bizantini specializați în arta mozaicului, sec. XII).

D4 „Creştinii cer pe teritoriul lor plata unei taxe de la musulmani şi care este aplicată cu bună-credință. Negustorii creştini, la rândul lor, plătesc pe teritoriul musulman taxe pe mărfurile lor. Înțelegerea între ei e desăvârşită şi dreptatea e păzită în orice împrejurare. Războinicii îşi văd de războiul lor, poporul rămâne în pace."

(**Ibn Jobair,** *Coabitarea)*

Interiorul Capelei Palatine din Palermo (planul capelei este acela al unei bazilici, pereții sunt decorați cu mozaicuri, plafoanele sunt din lemn pictat. De remarcat sinteza tradițiilor bizantine, latine şi islamice).

Termeni

absidă
absidiolă
arc butant
artă romanică
contrafort
cor
deambulatoriu
navă (naos)
ogivă
ospitalieri
reformă gregoriană
simonie
templieri
teutoni
timpan
transept
vitraliu

Arhitectura medievală românească

Termeni

palisadă
stil triconc

Creația artistică reflectă concepția despre lume a omului medieva în spațiul Țărilor Române. Aceasta se realizează în conformitate aspirațiile culturale ale epocii, cu posibilitățile materiale, dar și influența unor factori exteriori.

Războaiele purtate în spațiul românesc, ca de exemplu luptele con Imperiului Otoman, determină intensificarea ritmului de ridic a lucrărilor de apărare. Astfel, în categoria **arhitecturii milit** se construiesc, mai întâi, cetățile de tip tradițional, apărate *șanț înconjurător* și *un val cu palisadă.*

Mai apoi, fortificațiile de pământ și de lemn sunt înlocuite altele de piatră. Acestea apără deopotrivă așezări rurale urbane, ca la ***Basarabi, Brașov, Alba Iulia*** sau ***Frumoasa.***

Între secolele al XIV-lea – al XVI-lea marea majoritat orașelor transilvane ridică *fortificații din piatră:* ***Sighișoa Mediaș, Sibiu.*** De asemenea, **curțile domnești,** precum d de la ***Târgoviște*** și ***Suceava*** se înconjoară cu incinte din zid.

Castelul de la Hunedoara.

La hotare și în pozițiile strategice se construiesc, după p **dreptunghiular** sau **pătrat, cetăți,** precum: ***Soroca, Orhei, Nea Suceava, Turnu, Giurgiu, Târgoviște, Deva,*** sau **castele,** prec ***Bran*** și ***Hunedoara,*** cel din urmă fiind ridicat, în mai multe etape către **Iancu de Hunedoara** și fiul său, **Matei Corvin (D1).** Ele folos avantajele terenului, de cele mai multe ori accidentat, și controle drumuri de acces și direcții strategice.

Un rol important joacă și **fortificațiile sătești,** în interiorul cărora secolul al XV-lea, se introduce și biserica, ce îndeplinește rolul redută. De asemenea, demne de remarcat sunt și incintele fortific care apără biserici sau mănăstiri, precum *Curtea de Argeș* și *Dealu.*

În cadrul **arhitecturii civile** putem distinge clădirile din pia care sunt însă foarte rare și sunt situate mai ales în ca orașelor, cu precădere transilvane. Ne referim la unele clădir rol administrativ, de locuit sau cu scop comercial.

Începând cu secolul al XIV-lea **arhitectura religioa** românească face pași importanți. Primul edificiu de seamă e *biserica Sf. Nicolae Domnesc* de la ***Curtea de Argeș,*** ridicată porunca voievodului **Basarab I.** Modelul preferat pentru edific de cult din **Țara Românească** este însă cel de la *mănăst Vodița,* care prezintă un ***stil triconc,*** iar în interior, colo interioare delimitează absidele. Din același plan se inspir *mănăstirea Cozia,* ctitoria lui **Mircea cel Bătrân.**

În **Moldova** se impun ***bisericile tip sală.*** Planul triconc este prez într-o manieră specific moldovenească. Aceasta dă naștere, în per da domniei lui **Ștefan cel Mare,** ***stilului moldovenesc.*** Astfel, exist aplecare către folosirea policromiei din cărămizi și discuri smălțu Marele voievod construiește, conform tradiției, după fiecare bătălie lăcaș religios: ***Sucevița, Voroneț, Putna*** **(D2).**

Pentru perioada secolului al XVI-lea în Țara Românească se impu *biserica episcopală de la* ***Curtea de Argeș,*** care se remarcă p desființarea tuturor pereților despărțitori și înlocuirea acestora arcade, dar și cu o decorație artistică foarte bogată, cu motive florale.

D1 Târgoviște este un oraș nu foarte mare, așezat în șes și înconjurat de ziduri... castelul..., în care locuiește domnul țării este împrejmuit de pari de stejar foarte groși...."

(**Călătorul Francesco della Valle** *despre orașul Târgoviște*)

Biserica mănăstirii Moldovița.

D2 „... Au tras cu arcul Ștefan-vodă dintr-un vârf de munte ce iaște lângă mănăstire. Și unde au agiunsu săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu (altarul)...."

(**Cronicarul Ion Neculce** *despre fondarea mănăstirii Putna de către Ștefan cel Mare*)

În secolul al XI-lea Transilvania este cucerită de regatul Ungariei şi, deşi se bucură de o largă autonomie, se integrează spațiului politic şi cultural al Europei Occidentale. Cu toate că în cazul românilor există numeroase restricții (cele prevăzute în decretele din 1366 ale regelui **Ludovic cel Mare),** practicarea cultului ortodox se supune deseori realităților locale sau este influențată de intervenția voievozilor din Țara Românească şi Moldova, care ctitoresc lăcaşuri de cult în Transilvania. Astfel, inițial, bisericile din lemn, unele pomenite în documente, îndeplinesc un rol important, deopotrivă politic şi religios.

Prin grija călugărilor din ordinul cistercienilor în Transilvania se construieşte *abația de la* ***Cârța,*** edificată inițial în stil romanic, iar după refacerea sa, în urma invaziei tătarilor (secolul al XIII-lea), în stil gotic. Arhitectura în stil romanic este reprezentată în secolele al XII-lea – al XIII-lea de *catedrala de la* ***Alba Iulia*** şi de *bisericile* de la ***Avrig*** şi ***Herina.***

Dezvoltarea oraşelor impune şi deschiderea de şantiere de *construcții religioase* de pe urma cărora sunt edificate mari biserici, aparținând cultului catolic sau reformat. Deseori construcțiile durează mult, fiind întrerupte de evenimente, ca de pildă războaie, catastrofe naturale, epidemii. Domină tipul bisericii de zid, de tip hală, de mari dimensiuni şi care este construită, de cele mai multe ori, în **stilul gotic.** Astfel, putem menționa *biserica* din ***Cristian,*** *Sf. Maria* din ***Sibiu,*** *Sf. Mihail* din ***Cluj-Napoca,*** *Biserica Neagră* din ***Braşov,*** *biserica evanghelică* din ***Biertan.*** Stilul gotic pătrunde în lumea rurală sau influențează arhitectura statelor medievale de peste munți.

Biserica episcopală de la Curtea de Argeş.

Monumente de arhitectură medievală în Țările Române

Tip de construcție	Țara Românească	Moldova	Transilvania
Cetate	București, Târgoviște, Giurgiu, Turnu	Suceava, Neamț, Şcheia, Cetatea Albă, Soroca	Deva, Aiud, Rupea, Cristian
Biserică	Curtea de Argeş, Cozia, Cotmeana, Vodița	Humor, Moldovița, Sucevița, Voroneț, Putna, Rădăuți, Dobrovăț, Reuseni	Bistrița, Cluj-Napoca, Sibiu, Prislop, Hunedoara, Cârța, Gurasada, Turda, Alba Iulia
Castel	–	–	Bran, Hunedoara

Știați că...

... cetatea Hotinului începe să fie edificată sub domnia lui Alexandru cel Bun, domnitor al Moldovei?

... biserica episcopală de la Curtea de Argeş este ctitoria lui Neagoe Basarab, domnitorul Țării Româneşti?

... biserica parohială din Braşov primeşte, după incendiul din 1689, denumirea de Biserica Neagră?

Mănăstirea Cozia.

Biserica din Cisnădie.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați principalele tipuri de edificii religioase din Țările Române şi trăsăturile lor principale.
2. Realizați o comparație între principalele tipuri de edificii religioase din Țările Române.
3. Scrieți un eseu în care să prezentați viața cotidiană într-un oraş din Țările Române în Evul Mediu.

Capitolul 9

Conținut

Moştenirea Romei: Imperiul Bizantin
Regatul în Europa apuseană: Franța
Imperiul Romano-German

– domnia lui Iustinian 527 – 565
– domnia lui Heraklios 610 – 641
– domnia lui Carol cel Mare 768 – 814
– dinastia macedoneană – apogeul Imperiului Bizantin 867 – 1056
– domnia lui Otto I cel Mare 936 – 973
– dinastia capețienilor în Franța 987 – 1328
– „marele interregn” 1254 – 1273
– dinastia din Habsburg 1273 – 1918

Imperiul Bizantin

De la Imperiul Roman la Imperiul Bizantin. În timp ce, în Occident, Imperiul dispare, el se menține în Orient, centrat în jurul *Bizanțului*. ***Constantinopolul*** continuă opera politică a ***Romei*** şi cultura elenistică bazate pe credința creştină, care îşi pune amprenta asupra civilizației bizantine.

În prima perioadă a istoriei sale (până în secolul al VII-lea), caracterul civilizației bizantine este **latin.** Este o perioadă de tranziție. În primele secole, istoria ***Bizanțului*** este istoria părții răsăritene a Imperiului Roman.

Odată cu domnia lui **Justinian** (527 – 565), Imperiul Roman de Răsărit se desprinde de instituțiile romane. Împăratul patronează opera legislativă, prin *Corpus Iuris Civilis,* intervine în problemele Bisericii, pe care o dirijează efectiv, şi se preocupă de refacerea unității Imperiului. Generalii săi, **Belizarie** şi **Narses,** recuceresc teritoriile pierdute din Occident: nordul Africii de la vandali, Italia de la ostrogoți şi Spania de la vizigoți. Este realizată unitatea mediteraneană a Imperiului Roman. De numele lui **Justinian** este legată şi construirea *Bisericii Sfânta Sofia* din ***Constantinopol,*** cea mai mare construcție bizantină, simbol al puterii imperiale. Dar războaiele costisitoare duc la epuizarea resurselor.

Grecizarea Imperiului. Secolul al VII-lea este o perioadă decisivă pentru istoria **Noii Rome.** Imperiul este redus la Asia Mică şi la ***Constantinopol,*** prin pierderea provinciilor din Orient şi din Africa: Siria, Mesopotamia, Armenia, Palestina, Egipt şi Cartagina, luate în stăpânire de *Islam*.

Frontiera dunăreană se prăbuşeşte (602) şi triburile slave pătrund în Balcani. Pentru câteva secole este promovată o politică defensivă. Imperiul capătă un *caracter predominant grecesc,* iar greaca devine limba oficială.

Termeni

iconoclasm
iconoduli
strateg
stratioți
themă

Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol.

1. Priviți imaginea de mai jos. Identificați însemnele puterii imperiale la Iustinian.

Împăratul Justinian şi curtea sa (mozaic din biserica San-Vitale din Ravenna).

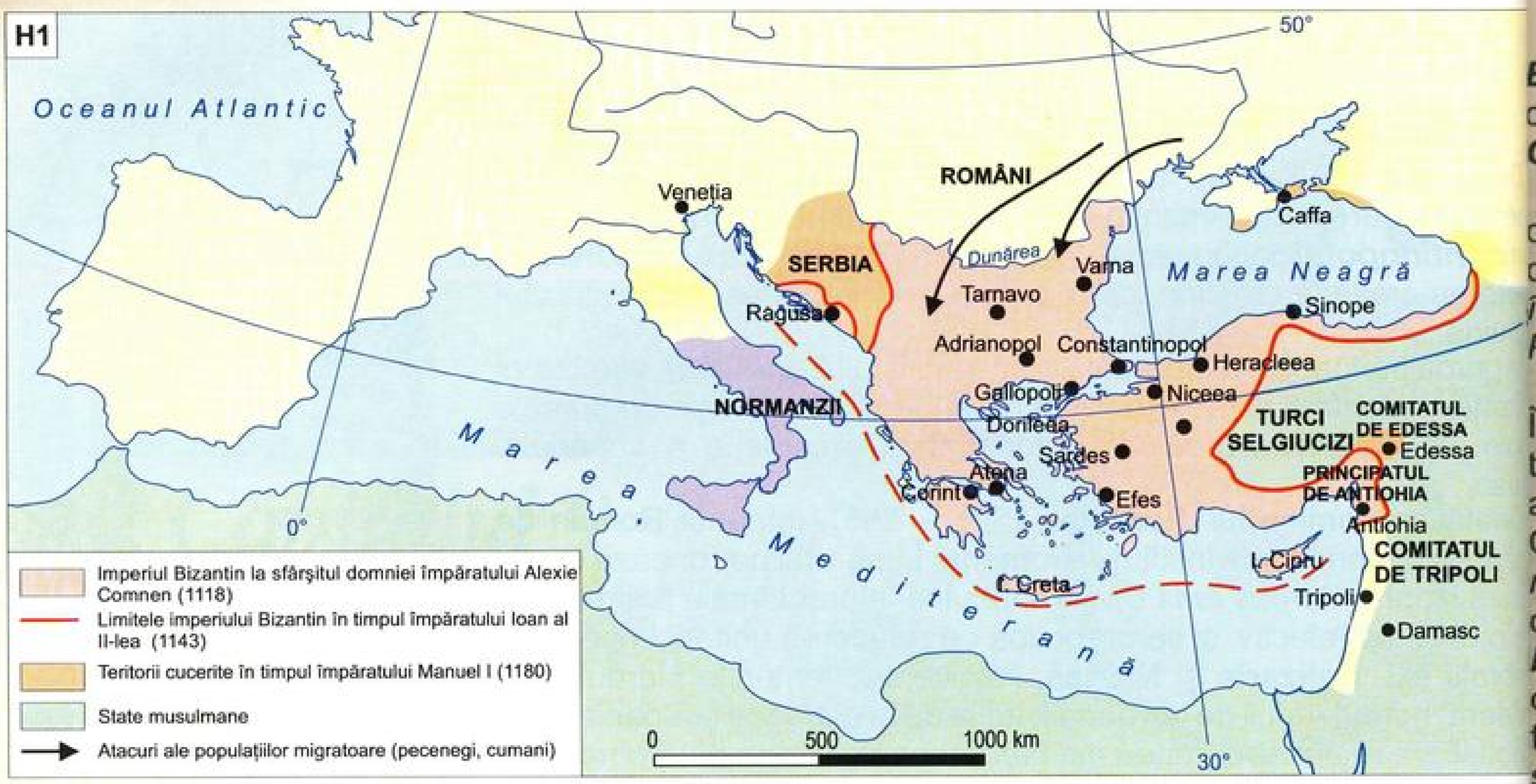

Imperiul Bizantin

1. Identificați pe **H1** etapele expansiunii Imperiului Bizantin.

D1 „Tiranul împărat a distrus cu temeritate biserica Blacherne, închinată Maicii Domnului, ai cărei pereți fuseseră împodobiți cu picturi reprezentând coborârea lui Dumnezeu printre noi, miracolele sale şi viața sa până la Înălțare; îndepărtând astfel toate reprezentările lui Christos, a lăsat biserica în seama vegetației şi a păsărilor."

(Viața Sfântului Ştefan cel Tânăr, *relatarea distrugerii icoanelor de către împăratul Constantin al V-lea*)

S1

CAUZE	CONSECINȚE
– *Impunerea aristocrației funciare şi militare*	– *Dispariția micii proprietăți țărăneşti* – *Armată bazată pe mercenari*
– *Acordarea de privilegii comerciale Veneției şi Genovei*	– *Reducerea resurselor financiare ale statului*
– *Ocuparea Constantinopolului de către Cruciați (1204 – 1261)*	– *Subminarea forței economice şi politice a Imperiului*
– *Expansiunea Imperiului Otoman în Balcani*	

Criza Imperiului Bizantin.

Perioada începe cu domnia lui **Heraklios** (610 – 641). Este prim împărat care-şi ia titlul de „basileu al romanilor". Genial strateg şi organizator al administrației statului bizantin, el introduce o nouă circumscripție militară: **thema,** condusă de un ***strateg*. Heraklios** şi următorii împărați promovează *mica proprietate țărănească liberă*. În armată mercenarii sunt înlocuiți cu *țăranii soldați (stratioți)*. Reformele întreprinse de împărați în secolele al VII-lea – al X-lea apără interesele sociale şi economice ale țărănimii libere, care salvează imperiul de asaltul arabilor.

Secolul al VIII-lea este dominat de lupta dintre „iconoclaşti" şi „iconoduli", care divizează societatea bizantină. În cele din urmă se impune iconodulii **(D1)**.

În preajma anului 1000 este reluată politica de expansiune teritorială în perioada *dinastiei macedonene* (867 – 1056). Imperiul Bizantin atinge apogeul. Împărații soldați **Nikephor Phokas** şi **Ioan Tzimiskes** recuceresc o mare parte a provinciilor din Orient şi restabilesc hegemonia comercială în bazinul Mării Mediterane.

Vasile al II-lea Macedoneanul (976 – 1025), cel mai mare împărat bizantin, recucereşte Peninsula Balcanică şi desființează Țaratul bulgar.

Declinul Imperiului. Începând cu **dinastia Comnenilor,** Imperiul Bizantin intră în declin **(S1)**.

În 1261 ***Constantinopolul*** este cucerit de **Mihail al VIII-lea Paleologul** şi Imperiul Latin este desființat. Dar metropola nu este decât umbra vechii împărății.

Războaiele civile determină pauperizarea populației, iar pierderea Asiei Mici în fața turcilor selgiucizi dă o nouă lovitură statului.

La începutul secolului al XIV-lea, otomanii încep cucerirea ***Bizanțului.*** În 1397 este asediat ***Constantinopolul*** şi în 1430 este cucerit ***Thesalonicul.*** Victoriile otomanilor culminează cu cucerirea ***Constantinopolului*** în 1453.

Ideologia imperială. ***Bizanțul*** este primul mare stat care-şi fondează existența politică pe principii creştine. Ideologia imperială are în centrul său ideea că imperiul este o emanație a voinței divine şi *împăratul* este *alesul lui Dumnezeu* şi reprezentantul său pe pământ. *Puterea* sa are un *caracter divin*, deci este *absolută.*

În **Bizanț** nu există o lege care să reglementeze succesiunea la tron. Împăratul poate să-şi asocieze la domnie pe unul din fiii săi, căruia îi dă titlul de co-imperator şi succesor al său. Pretendentul la tron este aclamat de Senat, de armata şi de populația ***Constantinopolului.*** Ceremonia învestiturii constă în înălțarea celui ales pe scut. *Încoronarea religioasă* reprezintă *ceremonia esențială*, deoarece evidențiază caracterul religios al autorității imperiale. Cultul imperial devine în ***Bizanț*** *o* adevărată religie. Ceremoniile de la „Palatul Sacru" capătă caracterul unui ritual religios. Întreaga etichetă de la Curte este de un fast impresionant, după modelul oriental: prosternarea obligatorie, sărutul mâinii şi încălțărilor împăratului **(D2)**.

Prerogativele împăratului se extind în toate domeniile importante: administrație, justiție, finanțe, armată şi biserică.

Ideologia imperială se foloseşte şi de *diplomație*. Mijloacele utilizate sunt variate: convertirea la creştinism, acordarea de titluri onorifice unor conducători ai statelor străine, primirea solemnă la Curtea imperială, spionajul, legăturile matrimoniale.

Ideile şi simbolurile acestei ideologii politice reprezintă o sursă de inspirație pentru lumea creştină europeană în următorul mileniu.

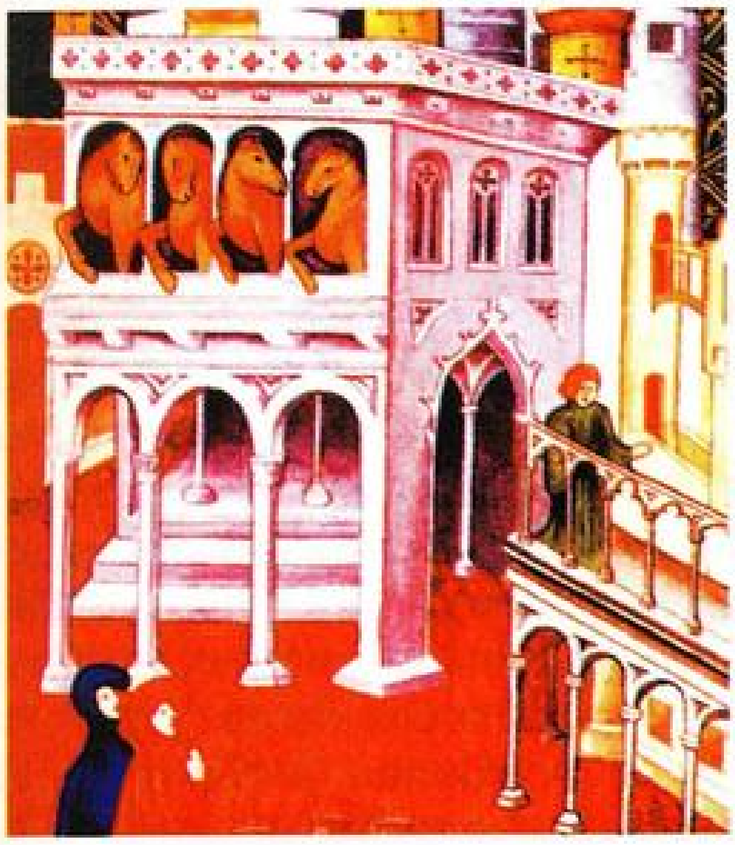

Biserica San Marco din Veneția
(cei patru cai de bronz provin de la cucerirea Constantinopolului de către cruciați în 1204).

Verificați-vă cunoştințele!

1. Explicați caracterul latin al civilizației bizantine până în secolul al VII-lea.
2. Prezentați domnia lui Iustinian şi importanța acesteia.
3. Identificați două caracteristici ale Imperiului Bizantin, care demonstrează grecizarea acestuia după secolul al VII-lea.
4. Citiți **D1**. Precizați din ce tabără face parte autorul, în funcție de conținutul documentului.

D2 „În schimb, toți câți intrau la Iustinian şi Teodora, până şi cei din treapta patricienilor, se aruncau repede cu fața la pământ, întindeau cât puteau mâinile şi picioarele, sărutau încălțămintea împăratului şi împărătesei şi apoi se ridicau."

(Procopius din Caesarea,
Istoria secretă)

1. Citiți **D2**. Explicați care era scopul acestui ceremonial.
2. Priviți imaginea de mai jos.
   a. Apreciați nivelul artistic.
   b. Identificați influențele greceşti.

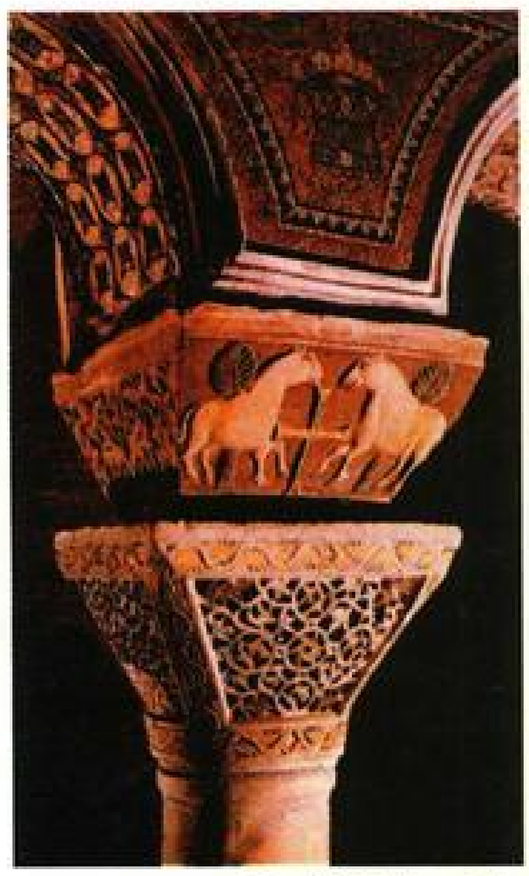

Capitel bizantin
(biserica San-Vitale din Ravenna).

Ştiați că...

... nouă zecimi din tezaurul bazilicii San Marco din Veneția, precum şi cei patru cai din bronz aurit, provin din jefuirea Constantinopolului de către cruciați (1204)?

D1 „După toate acestea, s-au adunat cu toții din nou în bazilica Sfântului Petru, cu ocazia sărbătoririi Crăciunului. Atunci venerabilul şi augustul pontif l-a încoronat pe rege cu propriile-i mâini, aşezându-i pe creştet o coroană foarte prețioasă. Atunci credincioşii romani, văzând iubirea atât de mare pe care o purta Bisericii Romane şi vicarului său, a cărui apărare o jurase, au exclamat într-un glas, [...] «Lui Carol, preacucernicul August, încoronat de Dumnezeu, mare şi aducător de pace împărat, viață şi izbândă»."

(Liber Pontificalis)

1. Citiți **D1**. Explicați semnificația fragmentului subliniat în text.

Carol cel Mare (768 – 814). Vitraliul catedralei din Strassbourg.

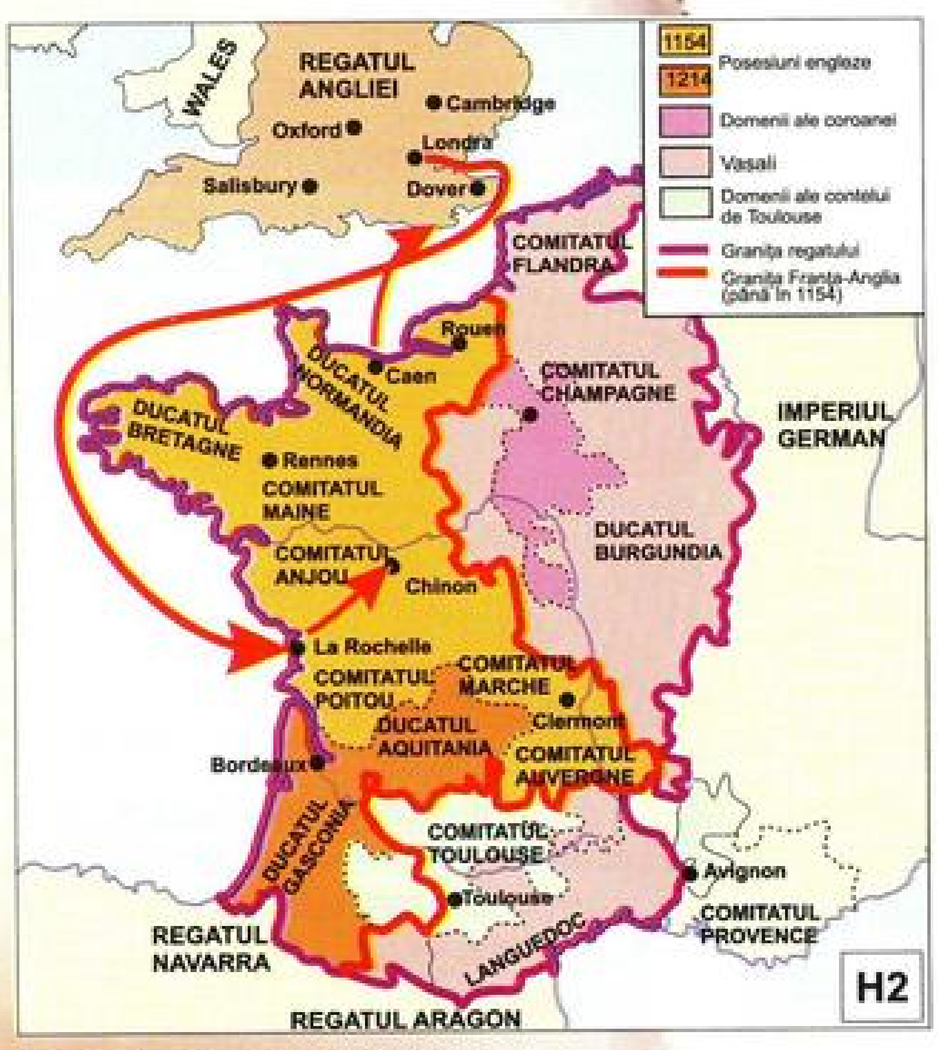

Franța în secolul al XIII-lea.

Franța

Geneza statului medieval. La sfârşitul Antichității se produc schimbări în privința concepției despre stat: ideea romană de stat dispare în Occident. Se formează regatele barbare. Noile regate au la bază instituții germanice: *regalitatea* şi *organizarea militară.* Teritoriul lor este privit de cuceritori ca o simplă proprietate de care dispun în întregime. **Clovis** îşi împarte regatul, ca pe o moşie, între fiii săi. Ideea romană de stat ca instituție publică *(res publica)* dispare. Pierderea moştenirii politice a Romei creează premisele apariției legăturilor personale dintre regi şi membrii aristocrației, ale ***formării regimului feudal.***

În principal este opera lui **Carol cel Mare** (768 – 814). Acesta este conştient de dificultatea exercitării controlului asupra imperiului său şi stabileşte între el şi demnitarii săi relații personale feudo-vasalice. Se impune ***suzeranul*** în dauna ***suveranului.*** Această situație se perpetuează şi în statele apărute din Imperiul Carolingian.

Imperiul Carolingian. Sub domnia lui **Carol cel Mare,** regatul franc cunoaşte o perioadă de expansiune. La cererea papalității, **Carol** intervine în Italia împotriva longobarzilor, al căror regat este cucerit. Este distrus hanatul avar din Panonia, sunt supuse triburile germanice şi slave şi este ocupat nordul Spaniei arabe. Regele franc apare contemporanilor ca singurul apărător al creştinătății. La 25 decembrie 800 acesta este încoronat de papă ca „împărat roman" **(D1)**. Noul imperiu este doar în teorie unul roman. Teritorial, Imperiul Carolingian avea în comun cu Imperiul Roman numai Galia şi o parte a Italiei. Centrul său se află pe valea Rinului, unde este fixată şi capitala împăratului, la ***Aachen*** (Aix-la-Chapelle).

Carol cel Mare încearcă să integreze teritoriile cucerite, să găsească o soluție unitară. La nivel central, conducerea este exercitată de monarh şi consilierii împăratului, *palatinii.* Pe plan local, *conții* şi *episcopii* asigură funcționarea sistemului. Aceştia sunt controlați de împărat cu ajutorul aşa-numiților *missi dominici* (mesagerii regelui).

Perioada domniei lui **Carol cel Mare** este şi o perioadă de mare *înflorire culturală.* El sprijină dezvoltarea şcolilor şi mănăstirilor şi îmbunătățeşte sistemul juridic. La curtea sa, ***Aachen,*** îi reuneşte pe marii savanți ai vremii, în cadrul *Academiei Palatine,* generând o amplă mişcare culturală numită „Renaşterea carolingiană". Cultura renaşterii carolingiene este latină şi creştină. În această perioadă se impune un nou tip de scriere, „minuscula carolingiană", care se răspândeşte treptat în tot Occidentul. în mănăstiri, devenite centre de cultură, copiştii transcriu în ateliere speciale operele antice latine. Are loc şi o renaştere a artelor, arhitectura şi sculptura, în special.

După moartea sa, Imperiul intră în criză. În 843, prin ***Tratatul de la Verdun,*** imperiul creat de **Carol cel Mare** este moştenit de fiul său, **Ludovic cel Pios,** este împărțit între fiii acestuia: partea de apus, cu titlul de regat, este luată de **Carol cel Pleşuv,** partea de răsărit, viitorul regat german, de **Ludovic Germanicul,** iar partea centrală, cu Italia, de **Lothar,** care păstrează şi titlul imperial.

Primii Capețieni. Autoritatea regală scade progresiv datorită răspândirii sistemului feudo-vasalic, care permite transmiterea ereditară a feudului către vasali. Creşte puterea aristocrației în raport cu regalitatea. Apar *principate teritoriale,* care nu mai depind decât teoretic de autoritatea centrală. Aceasta este etapa ***monarhiei feudale*** sau ***senioriale*** din evoluția statului medieval.

Franța oferă modelul clasic al evoluției monarhiei senioriale. În 987, marii vasali îl aleg în fruntea regatului francez pe **Hugo Capet,** titularul unui mic principat teritorial, comitatul de ***Paris.*** El pune bazele dinastiei capețiene (987 – 1328). Domeniul regal este situat în centrul regatului, între Sena şi Loara şi cuprinde oraşele ***Paris*** şi ***Orléans.*** Veniturile aduse de domeniu sunt modeste în comparație cu cele ale marilor săi vasali. Resursele regale sunt exclusiv feudale, nu publice.

Singura instituție cu care regele conduce regatul este ***„Curtea regelui" („Curia Regis").*** Toți vasalii din regat ar fi trebuit să participe la *Curia Regis,* în virtutea faptului că regele este suzeran suprem. În realitate însă la Curtea regelui participă doar micii vasali.

Capețienii îşi consolidează treptat pozițiile în raport cu marii vasali, profitând de bogăția pământului şi impunând *succesiunea ereditară,* prin asocierea urmaşilor la tron.

Al doilea câştig al regalității este recunoaşterea *caracterului ei sacru,* cu ajutorul Bisericii. Regele este încoronat şi uns cu mir, ceea ce îl transformă în „alesul lui Dumnezeu". Puterea lui este considerată de origine divină. În secolul al XII-lea doi suverani contribuie la întărirea puterii şi autorității monarhiei franceze: **Ludovic al VI-lea cel Gros** şi **Ludovic al VII-lea (D2).** Domniile acestora marchează începutul ***centralizării politice a statului*** în Franța. Monarhia îşi impune autoritatea asupra marilor vasali şi îşi creează instituții care fac să renască noțiunea de stat.

Centralizarea. Domnia lui **Filip al II-lea August** (1180 – 1223) inaugurează o etapă nouă în evoluția monarhiei franceze. El profită de slăbiciunea adversarilor interni, dar şi externi – **Plantageneții** din Anglia. Victoria obținută de **Filip al II-lea** în confruntarea cu **Ioan Fără Țară** la ***Bouvines*** (1214) duce la mărirea domeniului regal în defavoarea regelui Angliei. La moartea lui **Filip al II-lea,** domeniul regal îşi triplează suprafața, iar comitatul Flandrei trece sub tutela suveranului capețian.

În timpul lui **Filip al IV-lea cel Frumos** (1285 – 1314) autoritatea regală face noi paşi. Domeniului regal îi sunt alipite noi teritorii (Champagne). Regele ştie să se înconjoare de sfetnici de marcă: „legiştii", numiți astfel pentru că erau *experți în drept roman.* În virtutea acestei competențe, ei proclamă faptul că „regele este împărat în regatul său", ceea ce înseamnă că nu recunoaşte nicio altă autoritate, temporală (împăratul) sau spirituală (papa). Intrat în conflict cu papalitatea, iese învingător, mutând sediul acesteia de la **Roma** la **Avignon.**

Războiul de 100 de Ani. Progresele centralizării în Franța sunt puse sub semnul întrebării de izbucnirea *Războiului de 100 de Ani* (1337 – 1453). La stingerea dinastiei capețiene (1328) tronul Franței este ocu-pat de **Filip al VI-lea de Valois.** Drepturile acestuia sunt contestate de regele Angliei, **Eduard al III-lea.** Disputa dinastică nu este singura cauză a războiului. Trebuie adăugate şi refuzul lui **Eduard** de a presta omagiu pentru **Guyenne** şi problema Flandrei, aflată în posesia Franței, dar dependentă economic de Anglia.

Ludovic al VII-lea (1137 – 1180). Miniatură din secolul XV.

D2 „Thomas de Marle a devastat şi devorat țara, ca un lup furios. El a masacrat totul, a ruinat totul. Regele şi-a pus repede în mişcare armata şi, însoțit de clerici, s-a îndreptat spre castelul vasalului său de la Coney. Grație puterii cavalerilor săi, dar ce spun, grație voinței lui Dumnezeu, regele a luat cu asalt turnul castelului ca şi cum ar fi fost coliba unui țăran, a redus la tăcere pe criminali, i-a ucis pe necredincioşi."

(**Suger,** *Viața regelui Ludovic al VI-lea)*

1. Citiți **D2**. Explicați ce semnificație atribuie autorul voinței lui Dumnezeu în victoria regelui.

Filip al II-lea August (1285 – 1314).

Termeni

baliv
consiliu regal
conți
„Curia Regis"
curtea de conturi
episcopi
palatini
parlament
prepozit
„Renaştere carolingiană"
seneşal

D2 „Către 1500, harta politică a Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană era complexă, un mozaic de teritorii dinastice şi ecleziastice, cu oraşe libere imperiale şi castele ale cavalerilor imperiali independenți. [...] Aceste teritorii erau supravegheate de împărat. Totuşi, împăratul nu era preocupat numai de conducerea teritoriilor din cadrul Imperiului: puterea lui venea, în principal, din posesiile sale dinastice. Dominioanele habsburgilor se întindeau din Țările de Jos [...] până în Aragon, Castilia, Italia şi Burgundia. [...] Aceasta va fi nu numai o sursă de putere, ci şi o potențială sursă de slăbiciune pentru Imperiu."

(**Mary Fulbrook,** *O scurtă istorie a Germaniei)*

de papalitate şi odată cu perioada „marelui interregn" (1254 – 1273 această perioadă, de gravă anarhie, niciunul din cei trei pretendenți reuşesc să obțină coroana imperială. Germania se fărâmițează în de principate laice şi ecleziastice, aproape independente, în timp monarhul are numai o autoritate nominală **(D1)**. Starea de anarhi sfârşit odată cu alegerea lui **Rudolf I de Habsburg** ca împă **Dinastia de Habsburg** deține tronul imperial până în 1806.

Tendințe centrifuge se manifestă în Burgundia, Țările de Jo Elveția. Dar, paralel cu aceste tendințe se semnalează şi o relativă c solidare a Imperiului. Este elaborată o *ideologie* care combate prim şi ierarhia ecleziastică, dar şi pretențiile politice ale papalității. Co marea papală pentru alegerea împăratului este desființată. În timpu **Carol al IV-lea** (1346 – 1378) sunt adoptate reforme constituțion importante. În *1356,* prin ***Bula de Aur,*** autoritatea alegerii împărat este atribuită unui număr de şapte prinți electori. Acestora li se acc deplină suveranitate în statele lor.

În secolul al XV-lea, pentru a limita autoritatea electorilor, este or nizată *Dieta Imperială (Reichstag),* adunare politică şi legislativă c uneşte reprezentanți ai celor trei stări: principii, seniorii şi oraşele im riale. În cadrul *Dietei* funcționează şi *Camera Imperială de Justiție* (S

S1

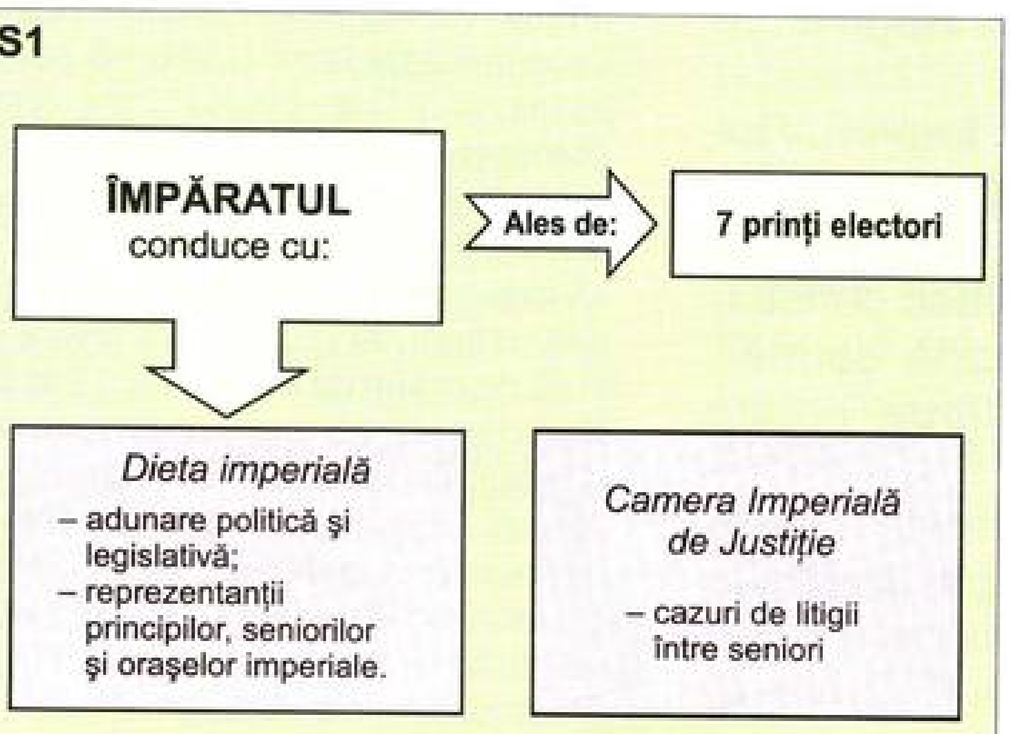

Prin ramura austriacă, **dinastia de Habsb** încearcă să-şi extindă posesiunile, în special în zo danubiană, şi se consolidează politic printr-o a politică matrimonială.

În afara *Dietei* se formează şi *adunările terito (Landtag),* în cadrul cărora principele şi reprezenta stărilor privilegiate se întâlnesc pentru a vota impozite

Slăbirea Imperiului continuă ca urmare a „lu comunale" a oraşelor germane organizate în „ligi" **(D2**

Către 1500, Germania elaborează un model po diferit de cel al monarhiilor centralizate din Anglia Franța. Slăbiciunea monarhiei din Evul Mediu germa explică printr-o serie de factori: mărimea teritoriului, lip unor granițe geografice bine delimitate, consolida puterii prinților episcopi în detrimentul puterii centra natura electivă a regalității germane, lupta pentru supremație di Imperiu şi papalitate. Imperiul German se caracterizează printr *separatism teritorial* continuu într-un cadru imperial larg.

1. Citiți **D2**. Identificați cauza principală a slăbiciunii Imperiului.
2. Studiați **S1**.
a. Explicați funcționarea instituțiilor imperiale.
b. Apreciați eficiența acestora.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Stabiliți trei caracteristici ale statului german în perioada secolelor X – XI.
2. Prezentați domnia lui Otto I.
3. Explicați relația dintre Biserica imperială şi împăratul german.
4. Identificați două cauze, care au împiedicat centralizarea Imperiului German.
5. Citiți **D1**. Depistați două elemente caracteristice ale anarhiei din perioada in regnului.
6. Prezentați ideologia imperială.
7. Prezentați trei factori, care explică menținerea separatismului teritorial al Imperi Romano-German.

Ştiați că...

... Otto al III-lea (983 – 1002) era fiul unei prințese bizantine?

Pentru a marca legătura cu Imperiul Roman, îşi stabileşte reşedința la Roma.

STATE MEDIEVALE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

9

Capitolul 9

Conținut

Trăsături generale	
Transilvania	
Țara Românească. Moldova	
Dobrogea	
– cucerirea maghiară a Transilvaniei	**secolele X – XIII**
– Thema Paristrion	**971 – 1204**
– Mercurius, principe al Transilvaniei	**1113**
– Leustachiu, voievodul Transilvaniei	**1176**
– Țara Cavarnei în Dobrogea	**1230**
– Marea invazie tătaro-mongolă	**1241**
– Diploma Cavalerilor Ioaniți	**1247**
– Bătălia de la Posada. – Independența Țării Românești	**1330**
– Întemeierea Mitropoliei Țării Românești – Răscoala populației locale din Moldova. Bogdan din Cuhea trece în Moldova	**1359**
– Independența Moldovei	**1364 – 1365**
– Diplomele regelui Ludovic cel Mare	**1366**

Trăsături generale

Constituirea statelor medievale în spațiul românesc – **Transilvania**, **Țara Românească, Moldova** şi **Dobrogea** – reprezintă un moment esențial în evoluția politică a teritoriului de la nordul Dunării **(H1)**.

În cadrul său se regăsesc *românii constituiți ca popor, migratorii, diferitele influențe de tip slav şi bizantin* **(D1)**. La baza sa stau *țările, obştile săteşti, câmpurile* sau *codrii*. Acestea se reunesc mai târziu în cadrul unor formațiuni prestatale – **jupanate, cnezate** şi **voievodate**, locuite de ***români,*** dar şi de ***slavi.*** În interiorul lor apare *aristocrația feudală* şi se desfăşoară procesul de *aservire a țărănimii.* Condițiile preliminare constituirii statelor vizează existența unui *centru unificator*, condus de un lider politic şi militar, un *nivel de dezvoltare social-economic* şi o *forță armată,* care să asigure controlul asupra unui teritoriu bine determinat. Factorii care stau la baza acestui proces sunt: creşterea numărului de locuitori, progresul activității economice, destrămarea aristocrației feudale în cadrul obştilor săteşti, contextul extern favorabil. Începuturile **Țării Româneşti** şi ale **Moldovei** au la bază ***fenomenul descălecatului.*** Acesta semnifică *trecerea periodică de populație din* **Transilvania** *în afara arcului carpatic.*

Statele medievale din spațiul românesc se nasc pe fondul afirmării în zona învecinată lor, a unor noi state şi al trecerii *ultimilor migratori turanici.* Ca urmare, organizarea politică a românilor, la începuturile Evului Mediu, este şi în funcție de raporturile cu migratorii, deşi influența acestora este deseori pur nominală.

Condițiile externe apariției lor sunt legate de *cucerirea maghiară* – în Transilvania, *slăbirea autorității Hoardei de Aur* şi *tendințele expansioniste ale regatului Ungariei* la sud şi răsărit de Munții Carpați – în Țara Românească şi Moldova, *slăbirea puterii Bizanțului* – în Dobrogea. Totodată, statele medievale s-au născut în spațiul românesc şi din necesitatea de a garanta buna funcționare a activității economice de-a lungul *drumurilor comerciale,* care traversau teritoriile lor şi uneau Europa de Orient. Odată constituite statele şi obținută independența, se trece la *edificarea instituțiilor politice* **(S1)**. Se naşte o *ierarhie socială şi politică,* despre care oamenii cred că este opera lui Dumnezeu şi o acceptă ca atare. La baza ei se află ascultarea pe care supuşii o datorează conducătorului. Astfel, boierii sau nobilii sunt fideli suzeranului lor, iar țăranii, boierilor sau nobililor.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Alcătuiți un eseu de o jumătate de pagină, în care să prezentați contextul extern al apariției statelor româneşti în Evul Mediu.
2. Citiți **D1**. Justificați de ce autorul îi compară pe daci cu romanii.
3. Identificați factorii interni, care stau la baza constituirii statelor medievale în spațiul românesc.

Termeni

Adunarea Țării
cnezat
comis
comitat
descălecat
district
domn
Hoarda de Aur
județ
jupanat
logofăt
obşte sătească
paharnic
postelnic
țară
ținut
voievod
voievodat

D1 „Este acest neam, dacii, viteaz în ale războiului şi are o organizare cu legi nu prea bune; locuieşte prin sate şi e aplecat spre viață mai mult păstorească... Dacii au un grai asemănător cu al italienilor, dar stricat. [...] Se aseamănă însă cu italienii şi în alte privințe şi în întocmirea traiului de toate zilele...".

(Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondilas *despre românii socotiți daci în secolul al XIV-lea)*

– Conducătorul poartă numele de voievod şi domn. Domnitorul este sprijinit de Sfatul domnesc care îl ajută în adoptarea celor mai importante decizii
– Principalii dregători sunt portarul Sucevei (Moldova), banul Olteniei (Țara Românească), logofătul (şeful cancelariei), paharnicul (pivnițele domneşti), vistiernicul (finanțele), postelnicul (diplomația), comisul (funcție militară)
– În cazuri deosebite se convoacă Adunarea Țării
– Principalele forme de organizare administrativă sunt: județul (Țara Românească), ținutul (Moldova), districtul, comitatul, scaunul (Transilvania) **S1**

Organizarea Țărilor Române în Evul Mediu.

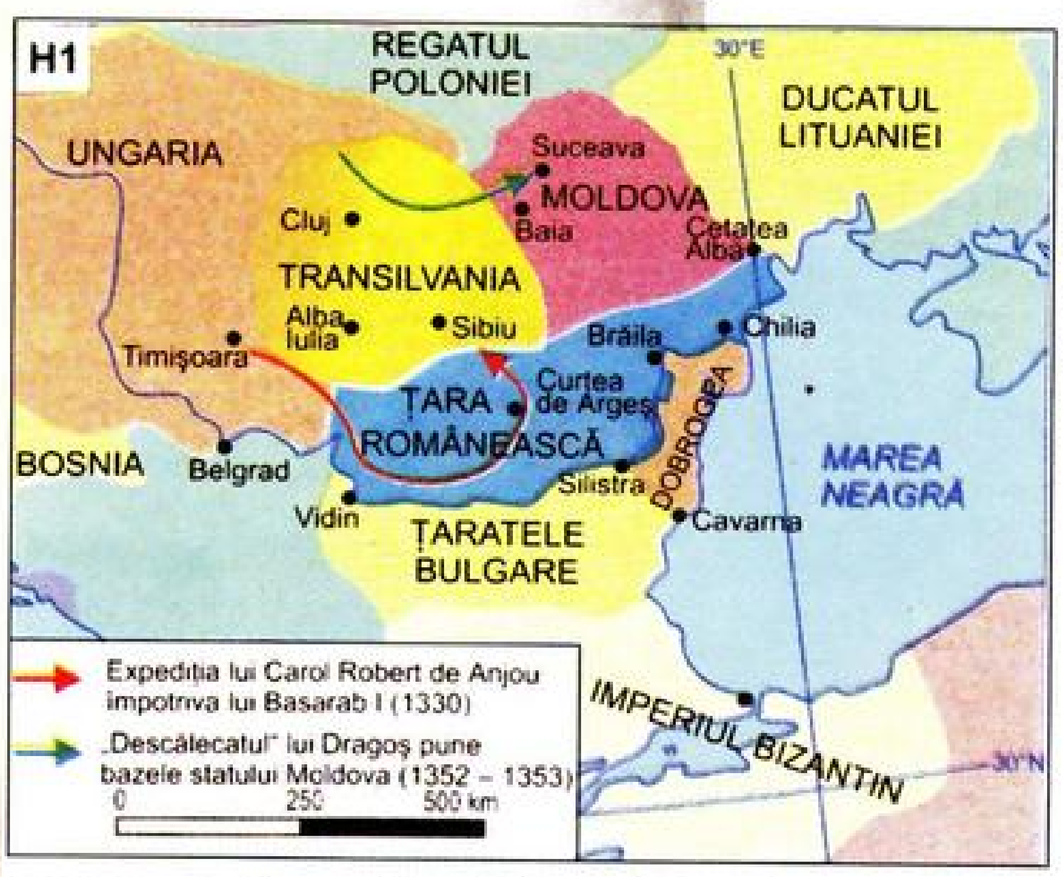

Formarea statelor medievale în spațiul românesc.

Transilvania

Formarea statului medieval Transilvania este un proces complex şi îndelungat. Pentru înțelegerea sa este necesară cunoaşterea izvoarelor de care dispunem, şi anume: *Gesta Hungarorum* a lui **Anonymus,** *Legenda Sf. Gerard,* poemul *Carmen Miserabile* a canonicului **Rogerius** de la Oradea. În analiza acestui proces trebuie avuți în vedere trei factori: populația autohtonă, migratorii şi cucerirea întreprinsă de regatul maghiar **(D1)**.

Izvoarele atestă existența în Transilvania, la începutul Evului Mediu, a unor *formațiuni politice locale,* şi anume: ***ducatele*** lui **Menumorut, Gelu şi Glad** (secolul al X-lea), urmați apoi de **Gyla (Geula)** şi **Ahtum.** Aceştia opun rezistență pătrunderii maghiarilor în interiorul arcului carpatic **(D2)**.

Deplasarea maghiarilor în Transilvania se desfăşoară lent, de la vest către sud-est, vreme de aproape trei secole (al X-lea – al XIII-lea). Aceasta se poate explica prin teama de necunoscut, dar şi rezistența opusă de băştinaşi.

Odată pătrunşi în Transilvania, maghiarii încep organizarea provinciei. Monarhii maghiari impun în Transilvania ***sistemul feudalismului apusean.*** Ei acordă pământuri, înzestrează cu privilegii, colonizează populații străine pentru asigurarea frontierelor. Astfel, se instaurează noi forme de organizare administrativă, ca de exemplu: ***comitatul,*** în care locuiesc *maghiarii,* ***scaunele,*** unde se regăsesc *secuii* şi *saşii. Românii* se grupează în cadrul ***districtelor.***

Interesul acordat de maghiari pentru organizarea politică a teritoriului este reliefat de *schimbarea formei de conducere.* Inițial se încearcă impunerea în Transilvania a unei forme de organizare de tip occidental, mai precis a ***principatului.*** Astfel, în 1113 apare în documente **Mercurius,** *„principele* Țării Ultransilvane".

După şase decenii, în condițiile în care instituția principatului nu se dovedeşte viabilă, se revine la ***voievodat*** **(D3).** În 1176 izvoarele amintesc pe *voievodul* **Leustachiu.** Voievodul Transilvaniei este vasal regelui Ungariei, dar se bucură de autonomie, fiind un important membru al anturajului regal. Astfel, **Ladislau Kan,** voievod (1294 – 1315), îşi permite să întrețină o curte proprie la Deva. Voievodatul rămâne forma de organizare politică până la cucerirea Ungariei de către otomani (1541). Din anul următor Transilvania devine *mare principat,* sub suzeranitatea Imperiului Otoman. În situația de criză de politică a autorității centrale, de pildă, la stingerea dinastiei Arpadiene, voievodul Transilvaniei se comportă ca un conducător al unui stat autonom.

În regiunile de graniță, cu precădere în zonele depresiunilor intracarpatice, continuă să viețuiască ***țările,*** locuite de către români – Făgăraşul, Hațegul, Maramureşul, care păstrează importante autonomii. Se mențin vechile forme de administrație, de impunere fiscală şi de judecată.

Noua dinastie, suită pe tronul maghiar în secolul al XIV-lea, cea a Angevinilor, tinde să lichideze aceste autonomii, ceea ce grăbeşte fenomenul descălecatului.

Pătrunderea maghiarilor este însoțită şi de *colonizarea secuilor, saşilor şi Cavalerilor Teutoni.* Aceştia primesc privilegii politice şi

Termeni

diplomă regală
ducat
„rege apostolic"
saşi
schismatici
secui
Unio Trium Nationum

D1 „[...] Şi ungurii lăudau pământul Transilvaniei, ce este peste măsură de roditor... Pentru că... aici se împlinesc izvoarele renumite ale apelor Dunării şi Tisei. [...] Pe acest pământ locuiesc slavii, bulgarii şi *păstorii romanilor..."*

(Anonymus, *Gesta Hungarorum)*

D2 „... Fericitul Ştefan... a purtat un vestit şi rodnic război împotriva unchiului său, cu numele de Gyula, care pe acea vreme avea domnie peste întreg regatul Ultransilvaniei... [Gyula]... nici nu s-a întors la legea creştină, nici nu a încetat să atace pe unguri... Şi întregul regat, foarte mare şi foarte bogat, l-a unit cu regatul Ungariei..."

(Cronica Pictată de la Viena despre luptele lui Ştefan cel Sfânt în Transilvania)

D3 „... Locuitorii țării îşi zic ardeleni, care se învecinează cu ungurii spre apus, aşa cum îi zic unii Panonia... Iară pre la marginea ei sunt alte țări mai mici, care toate de dânsa țin şi sub ascultare ei sunt: ...Maramureşul, Țara Secuiască..., Țara Oltului..., Țara Bârsei, Țara Oaşului... şi sunt şi alte multe, care toate ascultă de Crăia Ungurească şi se țin de Ardeal...".

(Grigore Ureche *despre formarea voievodatului Transilvaniei)*

Ştiaţi că...

... la început, voievodul Transilvaniei are sub autoritatea sa şapte comitate?

... în 1241 românii luptă, alături de secui, în zonele trecătorilor din Carpaţii Orientali împotriva invaziei tătaro-mongole?

... la începutul Evului Mediu românii din Transilvania se află din punct de vedere religios sub egida Mitropoliei Ungrovlahiei?

economice importante şi îşi stabilesc forme proprii de organiza politică şi administrativă. Ei au misiunea de a respinge atacurile tătar mongolilor şi ale cumanilor.

Secuii sunt înrudiţi cu maghiarii şi se aşază mai întâi în Crişana, ap pe Mureş şi Târnave, pentru ca în final să se instaleze în curbu Carpaţilor.

Saşii sunt originari din zonele Rinului şi Saxoniei şi se stabilesc zona Orăştie, Sibiu, Bistriţa-Năsăud. Ulterior, oraşe, ca Braşov, Sig şoara, Mediaş, profită masiv de pe urma priceperii şi iscusinţei lor.

Aşadar, aspectul etnic al Transilvaniei suferă modificări. Popula majoritară, cea a românilor, coabitează cu noii veniţi şi colaborea pentru a respinge atacurile duşmanilor externi şi, în primul rând, a migratorilor turanici.

În conformitate cu caracterul de *„regi apostolici"*, conducătorii U gariei medievale susţin pe toate căile Biserica romano-catolică.

În 1366 regele **Ludovic cel Mare** emite *diplomele regale*, ca condiţionează calitatea de nobil de apartenenţa la religia catolic Acestea consemnează începutul excluderii românilor, consider „schismatici", din viaţa politică a Transilvaniei.

Viaţa politică din Transilvania este dominată în Evul Mediu de că *nobilimea maghiară şi de fruntaşii saşilor şi secuilor,* grupaţi din 1437 ***Unio Trium Nationum***.

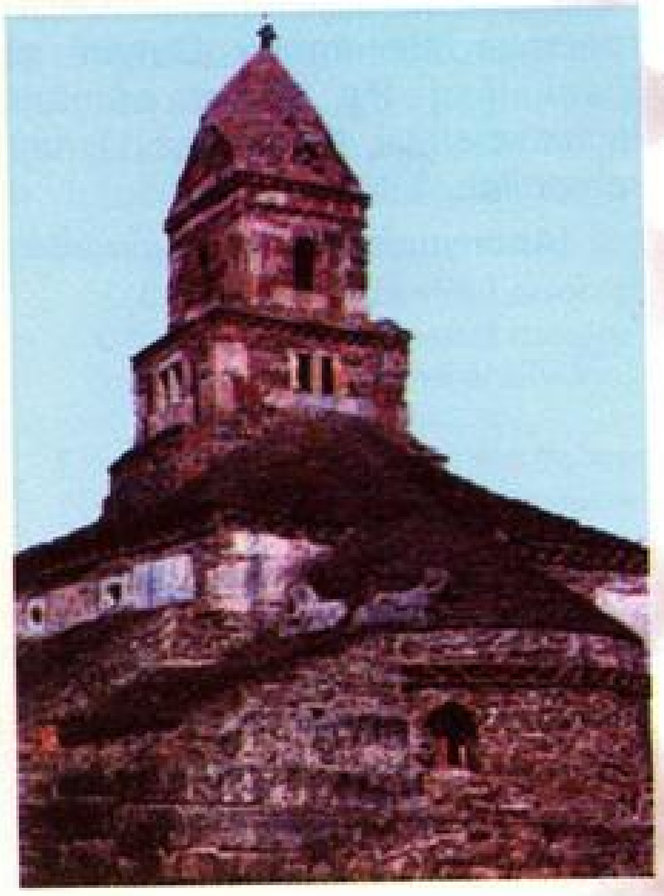

Biserica din Densuş.

Amuletă de bronz din Transilvania.

Cetatea de la D

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Prezentaţi condiţiile interne şi externe ale constituirii statului Transilvania.
2. Citiţi **D1**. Justificaţi interesul economic al maghiarilor în cucerirea Transilvan Explicaţi sensul termenului „păstorii romanilor".
3. Alcătuiţi un eseu de o pagină, în care să prezentaţi rolul populaţiilor străine coloniz în Transilvania.
4. Precizaţi pretextul pentru care românii sunt excluşi din viaţa politică a Transilvanie
5. Prezentaţi raporturile existente în Evul Mediu între regatul Ungariei şi voievod Transilvaniei.

Țara Românească. Moldova

Țara Românească. După instaurarea controlului în Transilvania, regii maghiari își îndreaptă privirile asupra zonelor de la sud de Carpați. Ei doresc să devină stăpânii *drumului comercial* de la Dunărea de Jos.

Prezența cumanilor și invazia tătaro-mongolă din 1241 îi determină să *colonizeze, cu scop de apărare,* în zonele de graniță, populații străine. Ei fac apel mai întâi la ***Cavalerii Teutoni.*** Aceștia se așază în Țara Bârsei, dar manifestă ambiții politice evidente, ceea ce îi determină pe regii maghiari să decidă să-i alunge. Apoi sunt așezați ***Cavalerii Ioaniți*** în Banat. ***Diploma Cavalerilor Ioaniți*** din 2 iulie 1247 este un document important, care ilustrează realitățile politice și social-economice din zona dintre Carpați și Dunăre. El reprezintă un *contract feudal,* având clauze de sfat și ajutor. Diploma amintește despre *existența unor formațiuni politice,* și anume: *voievodatele* lui **Seneslau** și **Litovoi,** *cnezatele* lui **Ioan** și **Farcaș.** Totodată, sunt menționate unele *categorii sociale,* de exemplu „mai marii pământului" *(maiores terrae),* țăranii *(rustici),* și prezentate aspecte privind gradul de dezvoltare economică, precum morile și terenurile pentru agricultură. Cu excepția lui **Seneslau,** ceilalți conducători locali se află în raporturi de dependență față de coroana maghiară. **Litovoi** încearcă să se rupă de sub *suzeranitatea maghiară,* dar este înfrânt și cade în luptă. Fratele său, **Bărbat,** este luat prizonier, dar apoi se răscumpără pe o mare sumă de bani. Criza politică prin care trece statul maghiar la sfârșitul secolului al XIII-lea îi determină pe conducătorii săi să reducă autonomia voievodatului Transilvaniei, inclusiv a românilor din unele zone de graniță. În aceste condiții, **Radu Negru** sau **Negru Vodă,** considerat de mulți istorici un personaj de legendă, pleacă din Făgăraș și descalecă la Câmpulung, în Argeș **(D1)**.

Descălecatul din Argeș este considerat de unii istorici *începutul procesului de constituire* a Țării Românești. Treptat, autoritatea conducătorului este recunoscută de către șefii politici și militari din această zonă. Noii conducători politici provin din familia **Basarabilor** și se intitulează *voievozi* și *domni.*

Unul dintre ei este **Basarab I,** zis și Întemeietorul (? – 1352). Inițial, el se află sub suzeranitatea coroanei maghiare pentru Banatul de Severin. În 1324, într-un document al cancelariei maghiare, **Basarab** este numit „voievodul nostru transalpin". **Basarab I** unifică formațiunile politice din bazinul Oltului și își extinde controlul și asupra zonei de la nord de gurile Dunării, denumită de atunci Basarabia. În 1330 regele Ungariei întreprinde o expediție la sud de Carpați și înaintează către Curtea de Argeș, capitala lui **Basarab.** Pe drumul de întoarcere regele este surprins și înfrânt la *o posadă* în Munții Carpați (1330) **(D2)**. Victoria de la 1330 consfințește independența Țării Românești.

Fiul său, **Nicolae Alexandru Basarab**, domn (1352 – 1364), se intitulează *domn autocrat.* El pune bazele *Mitropoliei* Ungrovlahiei, semn al independenței țării (1359).

Vladislav Vlaicu, voievod (1364 – 1376) se dedică operei de organizare a principalelor instituții. Domnia sa stă sub semnul oscilării, în relațiile cu Ungaria, între conflict și cooperare. Emite primele *monede* muntene. Pentru a aplana neînțelegerile cu Ungaria, în 1366, decide să accepte suzeranitatea regelui Ungariei și să îi cedeze Severinul. În schimb, i se recunoaște controlul asupra Amlașului și Făgărașului.

Termeni

cavaleri teutoni
cobâle
cumani
despot
marcă de apărare
posadă
samodârjaț
suzeranitate
Ungrovlahia

D1 „Radu Vodă Negrul, care avea scaunul la Făgăraș de la moșii și strămoșii românilor..., s-au socotit să mute scaunul domnesc peste plai pentru ca să-și facă întărituri locurilor... laste și o altă pricină a socoti și poate să se fi și învrăjbit domnul românilor cu domnii ungurilor, și cu ai sașilor, de niscaiva pricini, și de aceea să se fi mutat dincoace... Și pentru ca să se arate că nu iaste supus nimănui, se scrie în hrisoave samodârjaț [singur stăpânitor]."

(**Cronicarul Radu Popescu**
despre descălecatul lui Negru Vodă)

Basarab I, zis Întemeietorul.

D2 „... Mulțimea nenumărată a vlahilor, sus pe râpe... aruncau săgeți asupra oastei regelui, care se găsea în fundul unei văi adânci. Din pricina urcușului prăpăstios din acea vale, nu se putea sui în contra vlahilor, pe niciuna din râpile de pe..laturile drumului, nici nu puteau merge înainte, nici nu aveau loc de fugă... . Și a fost aici un dezastru cumplit, iar regele își schimbase însemnele hainelor sale...."

(*Cronica Pictată de la Viena despre lupta de la o posadă, 1330)*

D3 „... Când păstorii din munții ungureşti, pogorându-se după vânat, au nimerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpi deschişi, cu ape curgătoare, cu păduri dese şi îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramureş...".

(**Grigore Ureche** *despre importanța descălecatului în Moldova)*

Cronica Pictată de la Viena înfățișează lupta de la Posada.

D4 „...Iar în această vreme, Bogdan, voievodul românilor din Maramureş, strângând în jurul său românii din acel district, a trecut în taină în Țara Moldovei, supusă Coroanei Regatului Ungariei, însă pustie de locuitori de multă vreme din pricina vecinătății tătarilor...

Şi, cu toate că s-a războit adesea, ea s-a extins şi s-a constituit ca stat...".

(**Chronicon Dubnicese** *despre Bogdan I)*

Ştiați că...

... ioaniții sunt cavalerii Ordinului Sf. Ioan de la Ierusalim?

... primul mitropolit al Țării Româneşti este Iachint de Vicina?

... simbolul heraldic al Țării Româneşti este vulturul cu o cruce în cioc?

... legenda spune că numele țării de la răsărit de Munții Carpați vine de la cățeaua lui Dragoş, Molda, care s-a înecat în apa unui râu în cursul unei vânători?

... simbolul heraldic al Moldovei este capul de bour?

Formarea statului medieval Țara Românească determină consti tuirea unui factor politic important la Dunărea de Jos.

Moldova. La începuturile Evului Mediu izvoarele istorice, d exemplu: *Cronica lui Nestor, Povestea vremurilor de demu* menționează în zonele dintre răsăritul Carpaților, Nistru şi Mare Neagră unele formațiuni politice, şi anume: ***țări, codri, câmpu cobâle.*** Populația din aceste zone este amintită ca opunându-se, secolul al XIII-lea, deopotrivă ruşilor din Halici, dar şi incursiunilor tătar mongole.

La baza constituirii Moldovei stă un ***dublu descălecat*** (D Inițiativa vine de la fruntaşii politici ai românilor din Maramureş. C prilejul unei expediții împotriva tătarilor, inițiată de regele maghi **Ludovic I de Anjou,** la est de Carpați, voievodul maramureşan **Drago** se aşază în teritoriul delimitat de râul Moldova. El organizează acolo *marcă de apărare.*

Urmaşii lui **Dragoş,** şi anume **Sas** şi **Bale,** mențin raporturile de d pendență cu Ungaria, ceea ce duce în 1359 la izbucnirea unei *răscoa* locale. Profitând de aceasta, un alt voievod din Maramureş, **Bogdan** Cuhea, trece munții la răsărit şi alungă pe urmaşii lui **Dragoş** (D Astfel, se naşte un nou stat românesc independent, şi anume Moldo Noul său statut politico-juridic este recunoscut în 1364 – 1365 de că Ungaria.

Cel mai de seamă urmaş a lui **Bogdan** este **Petru I Muşat,** voiev (cca 1375 – 1391). Pune bazele principalelor instituții din Moldova. Mu capitala statului de la Baia la Suceava şi construieşte un sistem fortificații. Totodată, fondează mitropolia ortodoxă a Moldovei. Este primul domn moldovean care bate monedă. Acordă un împrumut de 4 000 ruble de argint regelui Poloniei, **Wladislav Jagello.** În schimb, primeşte drept zălog Haliciul şi ținutul Pocuției, devenit apoi pretext de conflict între Moldova şi Polonia.

Roman I, voievod (1391 – 1394), extinde teritoriul noului stat până la Marea Neagră şi Dunăre.

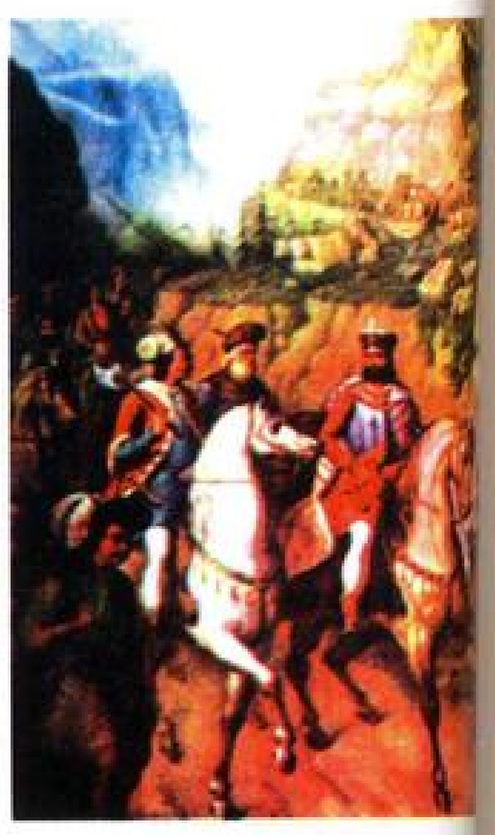

Dragoş V
Pictură de C. La

Verificați-vă cunoştințele!

1. Prezentați cadrul intern al constituirii Țării Româneşti.
2. Citiți **D1**. Prezentați cauzele descălecatului la sud de Carpați. Justificați sen termenului de „samodârjaț".
3. Prezentați cauzele conflictului dintre Carol Robert de Anjou şi Basarab I.
4. Studiați **D2**. Alcătuiți un eseu de o pagină în care, pe baza cunoştințelor dobân să descrieți lupta din 1330. Identificați tipul de luptă care are loc.
5. Prezentați principalele măsuri adoptate de către urmaşii lui Basarab pe organizarea statului.
6. Citiți **D3**. Justificați de ce a fost necesar un dublu descălecat în cazul consti Moldovei.
7. Alcătuiți o listă, care să cuprindă principalele măsuri adoptate pentru organiza statului Moldova.

Dobrogea

În teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră, rolul cel mai important îl are Imperiul Bizantin. Primele formaţiuni politice din aceste zone la începutul Evului Mediu sunt pomenite în secolul al X-lea, când sunt amintiţi unii conducători locali, precum: jupan **Dimitrie,** jupan **Gheorghe** şi strategul **Theodor.** Între 971 – 1204 acolo fiinţează **thema Paristrion** (Paradunavon), unitate militară şi administrativă bizantină.

În perioada secolelor al X-lea – al XIII-lea spaţiul dobrogean este afectat de invaziile repetate ale *migratorilor turanici*. Pentru apărare se construiesc *cetăţi,* ca de exemplu: ***Păcuiul lui Soare***, şi se întăreşte vechiul *sistem de fortificaţii* de la marginile provinciei. Cu acest prilej, poemul *„Alexiada"*, redactat de împărăteasa bizantină **Ana Comnena**, menţionează şefi locali, unii de origine slavă, implicaţi în luptele de apărare, şi anume: **Satza (Saccea), Seslav, Tatos** şi **Pudilă.**

După cucerirea Constantinopolului de care cruciaţii apuseni, în 1204, şi fondarea Imperiul Latin de la Răsărit, Dobrogea intră, pentru o perioadă, sub controlul statului Asăneştilor **(S1)**. Pe la 1230 este amintită Ţara Cavarnei, probabil plasată între Varna şi Mangalia, şi care este *nucleul viitorului stat medieval*.

După reîntoarcerea bizantinilor la Constantinopol, aceştia reiau stăpânirea Dobrogei. Populaţia provinciei recunoaşte în plan spiritual autoritatea mitropoliei de la Vicina, care joacă un rol de seamă în apărarea religiei ortodoxe. În secolul al XIV-lea se impune **Balica,** voievod (cca 1346 – 1354). Acesta se amestecă în luptele civile din Imperiul Bizantin, dintre familiile **Paleologilor** şi **Cantacuzinilor.** Urmaşul său, **Dobrotici,** voievod (1354 –1386), este *întemeietorul statului dobrogean,* unificând formaţiunile dintre Dunăre şi Marea Neagră. Îşi stabileşte reşedinţa la ***Caliacra.*** Primeşte din partea împăratului bizantin titlul de *despot* şi de *strateg* **(D1)**. Se amestecă, în continuare, în luptele pentru succesiunea la tronul bizantin. Este urmat de fiii săi, **Ivanco** (sau **Ioancu)** şi **Terter.** În final, controlul asupra Dobrogei este preluat de către **Mircea cel Bătrân.**

Termeni

strateg
themă

D1 „... împăratul Ioan al VI-lea Cantacuzino, după ce a ajuns la Midia, i-a trimis vorbă lui Dobrotiţă să i se supună şi să predea cetatea. Iar acela, văzând că-i este cu neputinţă să ridice armele împotriva împăratului, a căzut la înţelegere şi i-a predat cetatea. Împăratul l-a învrednicit de bunăvoinţa şi purtarea de grijă ce i se cuvenea şi l-a rânduit printre romeii cei mai de vază...".

(**Ioan Cantacuzino** *despre politica lui Dobrotiţă)*

S1 Este cunoscut şi sub numele de al doilea ţarat vlaho-bulgar. Populaţia sa cuprinde pe vlahii sud-dunăreni şi pe bulgari. La originea sa stă revolta izbucnită în 1185, sub conducerea fraţilor Petru şi Asan şi îndreptată împotriva Imperiului Bizantin. Cu sprijinul cumanilor, bizantinii sunt înfrânţi. Statul constituit se întinde în nordul Peninsulei Balcanice şi este recunoscut de împăratul de la Constantinopol. Unul dintre conducătorii săi, Ioniţă cel Frumos (1197 – 1207) este încoronat în capitala sa de la Târnovo de către un legat papal şi recunoaşte religia catolică. Apogeul statului este înregistrat sub domnia lui Ioan Asan al II-lea (1218 – 1241), care se reîntoarce la ortodoxie. Totodată, el intră în conflict cu regele Ungariei şi cu Imperiul Bizantin. Pe fondul fărâmiţării politice statul este cucerit de către turci în secolul al XIV-lea. **Statul Asăneştilor**

Ştiaţi că:

... reşedinţa themei Paristrion era în cetatea de la Dorostolon?

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Justificaţi rolul important al Dobrogei în planurile Imperiului Bizantin.
2. Prezentaţi raporturile dintre Balica şi, respectiv, Dobrotici şi Imperiul Bizantin.
3. Identificaţi căile de constituire ale statului Dobrogea.
4. Alcătuiţi un eseu de o jumătate de pagină, în care să realizaţi o comparaţie între formarea Ţării Româneşti, a Moldovei şi a Dobrogei.

Balica, Dobrotiţă, Ioancu.

Capitolul 10

Conținut

Califatul arab
Imperiul Otoman
Ideea de cruciadă

– dinastia Omeiazilor	661 – 750
– dinastia Abbasidă	750 – 1258
– cruciadele organizate de creştini în Orient	1096 – 1291
– mongolii ocupă Bagdadul	1258
– bătălia de la Gallipoli; pătrunderea otomanilor în Europa	1354
– oraşul Adrianopol devine capitala Imperiului Otoman	1365
– cucerirea Constantinopolului de către Imperiul Otoman	1453
– domnia lui Soliman Magnificul; maxima expansiune a Imperiului Otoman	1520 – 1566

Califatul arab

Începând din secolul al VII-lea, având o religie care îi unește și mobilizează la luptă, precum și o limbă comună, arabii cuceresc teritorii întinse **(H1)**.

În 632, la moartea lui **Mahomed,** este ales șef al noii comunități **Abu Bakr** (socrul Profetului) cu titlul de *calif-halifa,* „locțiitor" al Profetului. Astfel ia naștere instituția califatului, caracteristică lumii musulmane. Primii patru califi (632 – 661) sunt aleși din comunitatea islamică de la ***Mecca***, dintre apropiații și rudele lui **Mahomed.**

Criza prin care trec statele vecine, Imperiul Bizantin și Persia, ușurează succesele militare ale arabilor. Sunt cucerite Siria, Palestina, Irakul, Imperiul Persan și Egiptul. Pământurile din țările cucerite devin proprietate de stat, dar sunt lucrate de vechii proprietari în schimbul unui tribut. Totodată, arabii manifestă toleranță față de religia popoarelor cucerite **(D1)**. Crește, în schimb, autoritatea generalilor și a guvernatorilor arabi din provincii. Se formează, din cauza luptei pentru succesiune, două tabere: *sunniții (sunna* – tradiție), fideli principiului electiv la conducerea califatului, și *șiiții,* care susțin principiul conducerii statului de către descendenții lui **Mahomed.**

În anul 661, guvernatorul Siriei se declară *calif* și mută capitala la ***Damasc***. Se pun bazele **dinastiei Omeiazilor** (661 – 750). Cei 90 de ani de domnie ai acestei dinastii înseamnă, din punct de vedere militar, cucerirea unor noi teritorii: din Africa Septentrională (Maghreb) până la Atlantic și valea Indului, incursiuni de pradă în teritoriul Bizanțului și în Europa.

Termeni

calif
sunniți
șiiți

D1 „Lăsând deoparte respectul pe care îl aveau Mahomed și Abu Bakr pentru creștinism în general, [...] în primii ani ai cuceririi teritoriilor creștine, se remarcă ceva cu totul neobișnuit: musulmanii vin și se roagă în incinta aceleiași biserici, împreună cu creștinii, bineînțeles unii pentru Allah, ceilalți pentru Dumnezeu. Pare ciudat, dar izvoarele atestă că aceasta este situația."

(**Mehmet Ablai,** *Arabii)*

1. Citiți **D1**. Explicați atitudinea cuceritorilor musulmani față de creștini.
2. Studiați **H1**.
   a. stabiliți direcțiile expansiunii arabe până în secolul VIII;
   b. menționați teritoriile cucerite de arabi în Europa, în nordul Africii și Orient.

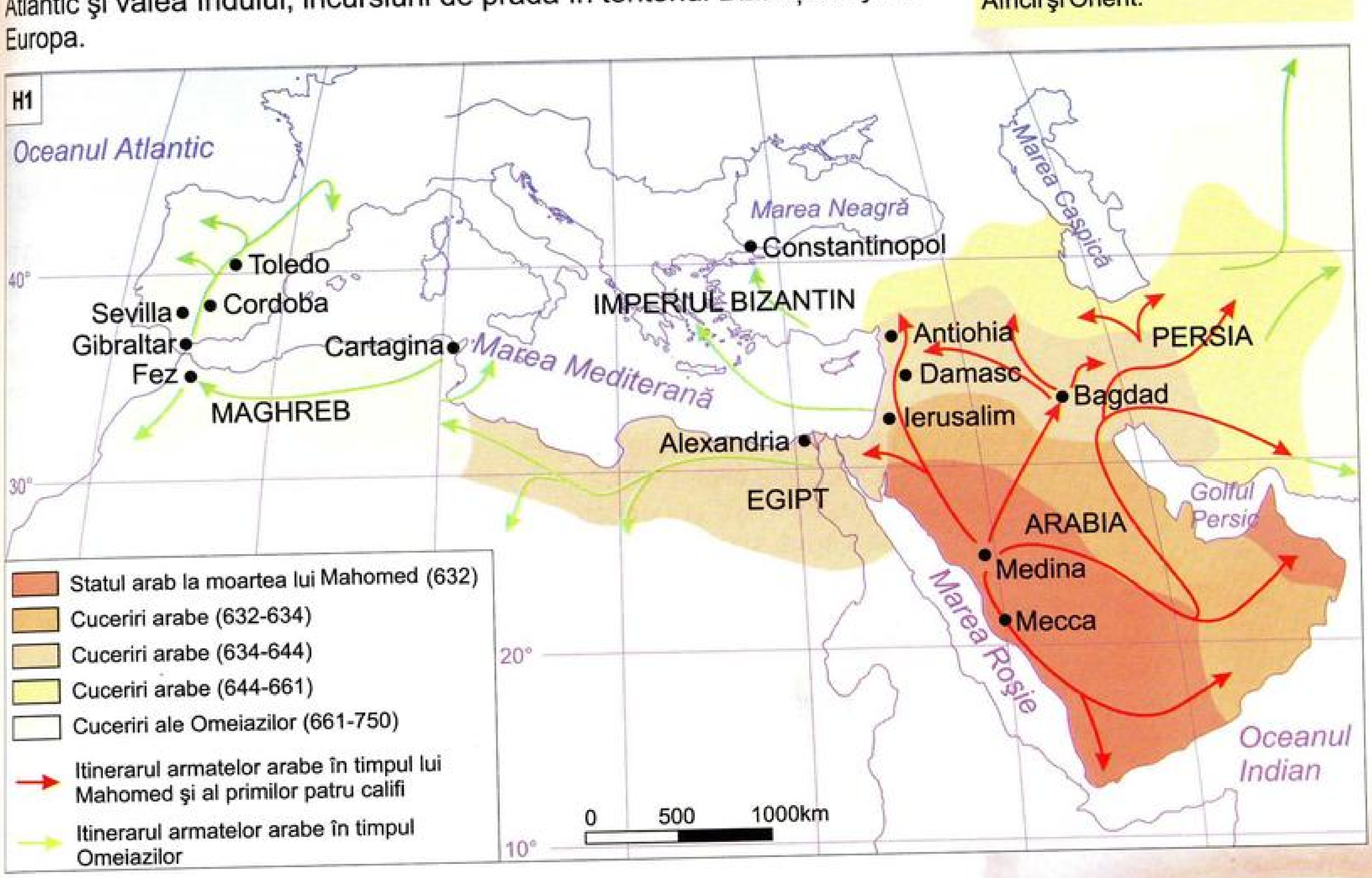

Califatul arab.

D2 „Musulmanii au fost vecini cu europenii, cu care au împărțit bazinul Mediteranei. O serie de țări devenite islamice făcuseră parte mult timp din Imperiul Roman şi, asemenea Europei, aceste țări au cunoscut din îndepărtata vechime moştenirea culturală greco-romană şi iudeo-creştină. Din punct de vedere cultural, rasial, religios chiar, musulmanii aveau mult mai multe lucruri în comun cu creştinismul europenilor decât cu civilizațiile, mult mai îndepărtate în spațiu, din Asia şi Africa."

(B. Lewis)

Curtea interioară a palatului Alhambra (Granada, Spania).

1. Priviți imaginea de mai sus. Identificați două elemente specifice arhitecturii arabe.
2. Citiți **D2**. Identificați două elemente de unitate între lumea arabă şi cea creştină.

Miniatură dintr-un manuscris arab din secolul al XIII-lea: un detaşament militar de stegari şi trâmbițaşi.

Ştiați că...

... numele strâmtorii *Gibraltar* vine de la generalul arab *Tariq Ibn Zyad: Gebel-Tariq,* în limba arabă „muntele lui Tariq"?

Dinastia următoare, cea a **Abasizilor** controlează lumea arabă pân în secolul al XIII-lea. Capitala este mutată la ***Bagdad.***

După o perioadă de mare strălucire (secolele al VIII-lea – al X-lea urmează, din secolul al XI-lea, o perioadă de decadență progresiv Dinastia abasidă instaurează un *regim politic absolutist* de tipul vechil monarhii orientale. În structura statului sunt introduse schimbări rad cale. Clasa conducătoare este recrutată din elemente etnice diferit islamizate (iranieni, turci, kurzi, berberi, hispanici), care au în comu *religia islamică* şi *limba arabă.* Hegemonia politică arabă se transform într-o *hegemonie culturală arabă.* Cel mai cunoscut dintre califii abasi este **Harun al-Raşid** (786 – 809), a cărui domnie se remarcă prin acti tatea de organizare internă, economică, administrativă şi culturală.

Cu timpul are loc un proces de dezagregare a statului în mai mul formații politice. Chiar din secolul al VIII-lea un membru al familiei om iade, masacrate de Abasizi, scapă şi ajunge în Spania unc organizează ***califatul de Cordoba.*** În Egipt este instalată *dinastia şi a* **Fatimizilor** (secolul al X-lea). Există acum *trei califate* cu capitalele ***Bagdad, Cordoba*** şi ***Cairo.***

Treptat, controlul politic efectiv trece în mâna turcilor selgiucizi, pân când, în 1258, mongolii ocupă ***Bagdadul*** şi înlătură ultimul calif arab.

Arabii şi europenii. În Occident, în nordul Africii, în Spania şi Sic istoria şi cultura arabă capătă particularități distincte.

Primul contact al războinicilor arabi cu europenii are loc în anul 7 când generalul **Tariq Ibn Zyad** traversează strâmtoarea Gibraltar pătrunde în Peninsula Iberică, învingându-l pe regele vizigoților. Spa este cucerită rapid şi arabii se îndreaptă spre Galia. În anul 732 expa siunea lor spre Occident este stopată de **Carol Martel,** la ***Poitiers.*** sfârşitul secolului al VIII-lea, **Carol cel Mare** creează la sud de Pir marca Spaniei. Aceasta reprezintă punctul de plecare al cruciade creştine în Spania islamică din secolele următoare. Ocupația arab Spaniei durează aproape opt secole. În primele trei, Califatul Cordoba este un *stat arab unitar,* cu o viață culturală înfloritoare şi o viață de curte al cărei fast rivalizează cu cel al Bizanțului.

Din secolul al X-lea, regatul omeiad din Spania se dezmembrează peste douăzeci de mici state provinciale. Această stare de anar favorizează *Reconquista,* desfăşurată în mai multe etape şi încheiată 1492. Înfruntarea militară nu împiedică contactele economice şi cu rale. Prin Spania şi Sicilia, aflate sub dominația Islamului, au loc sch buri de mărfuri şi idei de care beneficiază Occidentul, încă rural şi o cultură slab dezvoltată **(D2)**.

Civilizația arabă este o civilizație a oraşului, care *dezvoltă ocupați meşteşugăreşti şi negustoria*. Domeniile în care se impune civiliza arabă sunt: ştiința, filozofia şi arhitectura. Arhitectura civilă şi religioa este reprezentată de monumente unice la ***Cordoba, Toledo*** şi ***Sevil***

Verificați-vă cunoştințele!

1. Prezentați evoluția califatului arab până în secolul al VIII-lea.
2. Identificați trei factori, care au asigurat succesul expansiunii arabe în prim două secole.
3. Prezentați trei caracteristici ale califatului arab în perioada dinastiei Abaside.
4. Delimitați zonele de contact dintre civilizația arabă şi cea europeană.

Imperiul Otoman

Destrămarea statului selgiucid în secolul al XIII-lea şi criza Imperiului Bizantin duc la constituirea unor *regate independente* în zonele periferice ale Asiei Mici. Majoritatea acestora aparţin turcilor din tribul kaia. Dintre acestea, cel mai important este condus de către **Osman,** care *pune bazele statului otoman.*

Fiul lui, **Orham** (1326 – 1359), care-i urmează la tron, cucereşte oraşul ***Brusa,*** pe care-l transformă în *capitala statului otoman.* Noul conducător introduce o *nouă monedă*, iar, ca simbol naţional, *fesul* şi *organizează armata.* Emirul înfiinţează faimosul corp al *ienicerilor* (copii luaţi de la creştini, crescuţi ca sclavi şi educaţi în spirit musulman fanatic). Armata se mai compune din *trupe uşoare* (achingii) şi din *spahii,* trupe de cavalerie, extrem de mobile. Puterea militară a otomanilor este superioară forţei militare a Bizanţului şi a statelor din Balcani. Politica conducătorilor otomani de a acorda aristocraţiei o mare parte din teritoriile cucerite asigură sprijinul deplin al acesteia în expansiunea teritorială. Sub **Orham** sunt cucerite toate posesiunile bizantine din Asia Mică. În 1354, chemaţi de o facţiune bizantină, otomanii traversează în Europa şi cuceresc Gallipoli, prima lor posesiune europeană. În aproximativ 30 de ani, sub **Murad I** şi **Baiazid I** (1389 – 1402), este cucerită întreaga Peninsulă Balcanică până la Dunăre.

Murad I (1359 – 1389) mută capitala la ***Adrianopol*** şi este primul care îşi ia titlul de *sultan.*

Baiazid I încearcă să cucerească ***Constantinopolul.*** Dar cruciada din 1396 şi invazia lui **Timur-Lenk** (1402), urmată de înfrângerea lui **Baiazid** la ***Ankara,*** amână cucerirea ***Bizanţului.*** **Baiazid** este făcut prizonier şi moare în captivitate. Între fiii săi începe lupta pentru succesiune la tron. Pentru o scurtă perioadă, statul otoman se confruntă cu anarhia internă.

Otomanii ating culmea puterii lor după ce **Mahomed al II-lea** (1451 – 1481) reuşeşte să cucerească în 1453 ***Constantinopolul*** şi să transfere capitala statului în acest oraş, numit de atunci ***Istanbul*** **(D1)**.

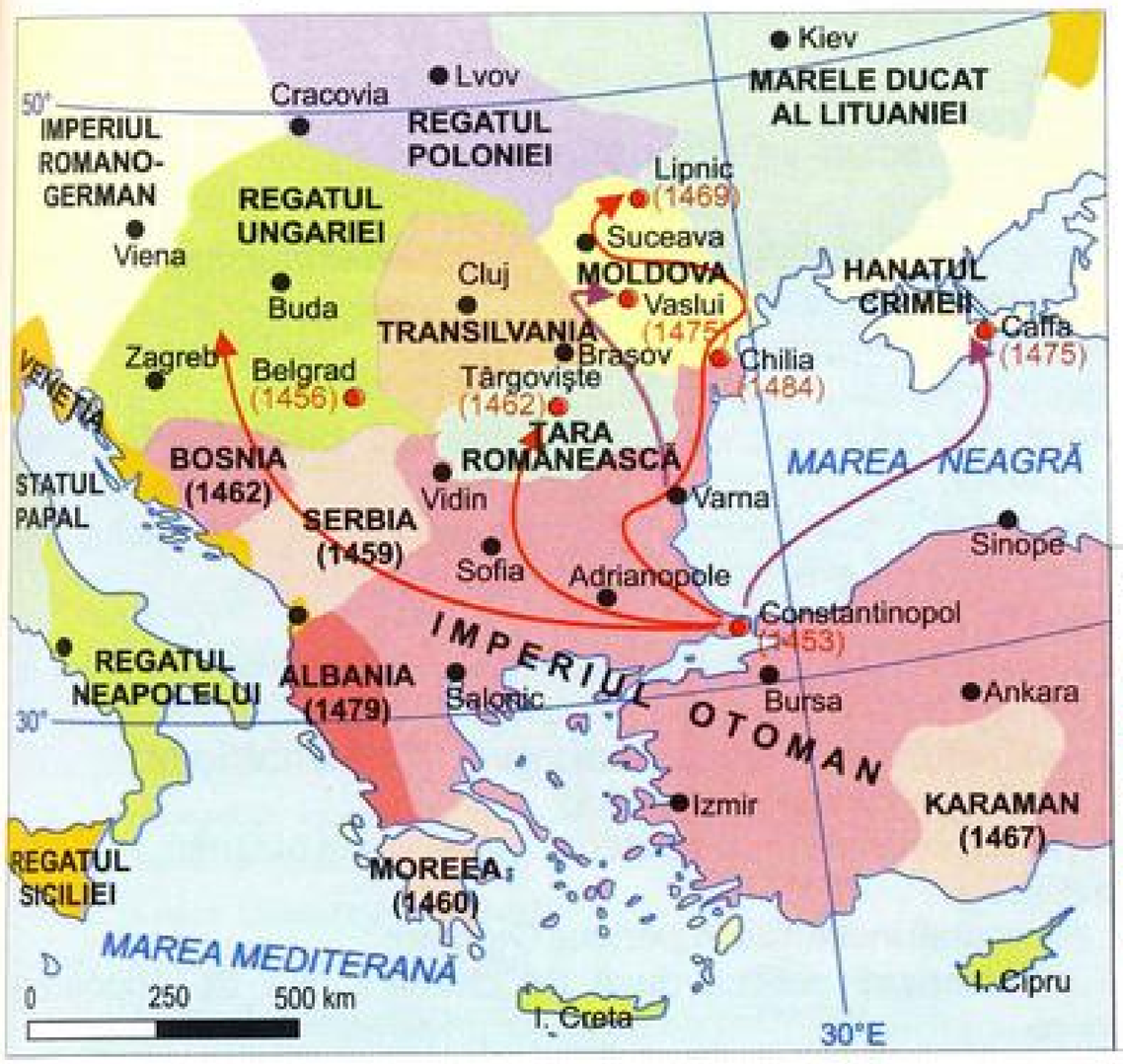

Osman I (1281 – 1326)

D1 „Pătrund înăuntru şi, răspândindu-se de la Poarta lui Charsias până la palat, [turcii] ucideau pe cine le ieşea în cale. Turcii se temeau, căci ei mereu socotiseră că înlăuntrul oraşului vor fi cel puţin la cincizeci de mii de luptători... de-ar fi ştiut că toată oastea sub arme nu trece de opt mii, n-ar fi ucis pe niciunul. Poporul întreg a fost robit, cei mai mulţi fiind prinşi în Marea Biserică. Intrând înăuntru cu săbiile în mână şi văzând poporul adunat cu zecile de mii, fiecare îşi lega robul lui. Toate acestea se întâmplaseră de la ora întâi din zi până la ora opt.

Atunci şi tiranul a intrat în oraş cu vizirii lui... Coborând la Biserica cea Mare, a descălecat şi, intrând înăuntru, a rămas în extaz la vederea ei... [a spus] Ajungă-vă comorile şi robii! Clădirile oraşului sunt ale mele."

(**Ducas,** *Istoria turco-bizantină* [1341–1462])

Mahomed al II-lea (1451–1481).

Soliman Magnificul (1520 – 1566) şi Curtea sa.

Sfârşitul Imperiului Bizantin înseamnă întemeierea unui *imperiu otoman asiatic-european*, care ameninţă nemijlocit Occidentul creştin.

Până la Soliman **al II-lea Magnificul** (1520 – 1566), Imperiul Otoman cunoaşte o permanentă extindere. Soliman obţine trei victorii decisive cucereşte ***Belgradul*** (1521), ***insula Rodos*** (1522) şi îi învinge pe unguri la ***Mohacs*** (1526). O parte a Ungariei este transformată în paşalâc (1541), iar Viena este asediată pentru prima dată. Statul otoman se întinde pe trei continente: Europa răsăriteană şi centrală până la Viena, Africa de nord, Asia Mică şi o parte importantă din Asia.

Imperiul otoman este un stat militar feudal. *Sultanul* deţine *puterea politică nelimitată* şi calitatea de *calif* (şef spiritual).

Cel mai important demnitar este marele vizir, care face parte, alături de ceilalţi funcţionari, din *Divan* (consiliul suprem). *Judecătorii religioşi* (cadii) au drept de judecată asupra musulmanilor. Administrat de mari viziri, teritoriul cucerit este împărţit în *feude militare* şi lăsat în exploatare în seama paşalelor. Otomanii dau dovadă de toleranţă faţă de popoarele cucerite, cu condiţia supunerii şi a achitării obligaţiilor fiscale. Acestea nu sunt convertite forţat la islam. Turcii îi folosesc pe armeni şi greci în comerţ, administraţie şi ca interpreţi.

După domnia lui **Soliman Magnificul,** începe declinul Imperiului Otoman. În secolul al XVII-lea acesta devine „omul bolnav" al Europei, iar „Problema Orientală" se transformă treptat într-o reală problemă pentru Marile Puteri.

1. Asociaţi imaginea de mai jos cu informaţiile oferite de **D1** şi scrieţi un eseu de o pagină, în care să descrieţi cucerirea Constantinopolului de către turci.

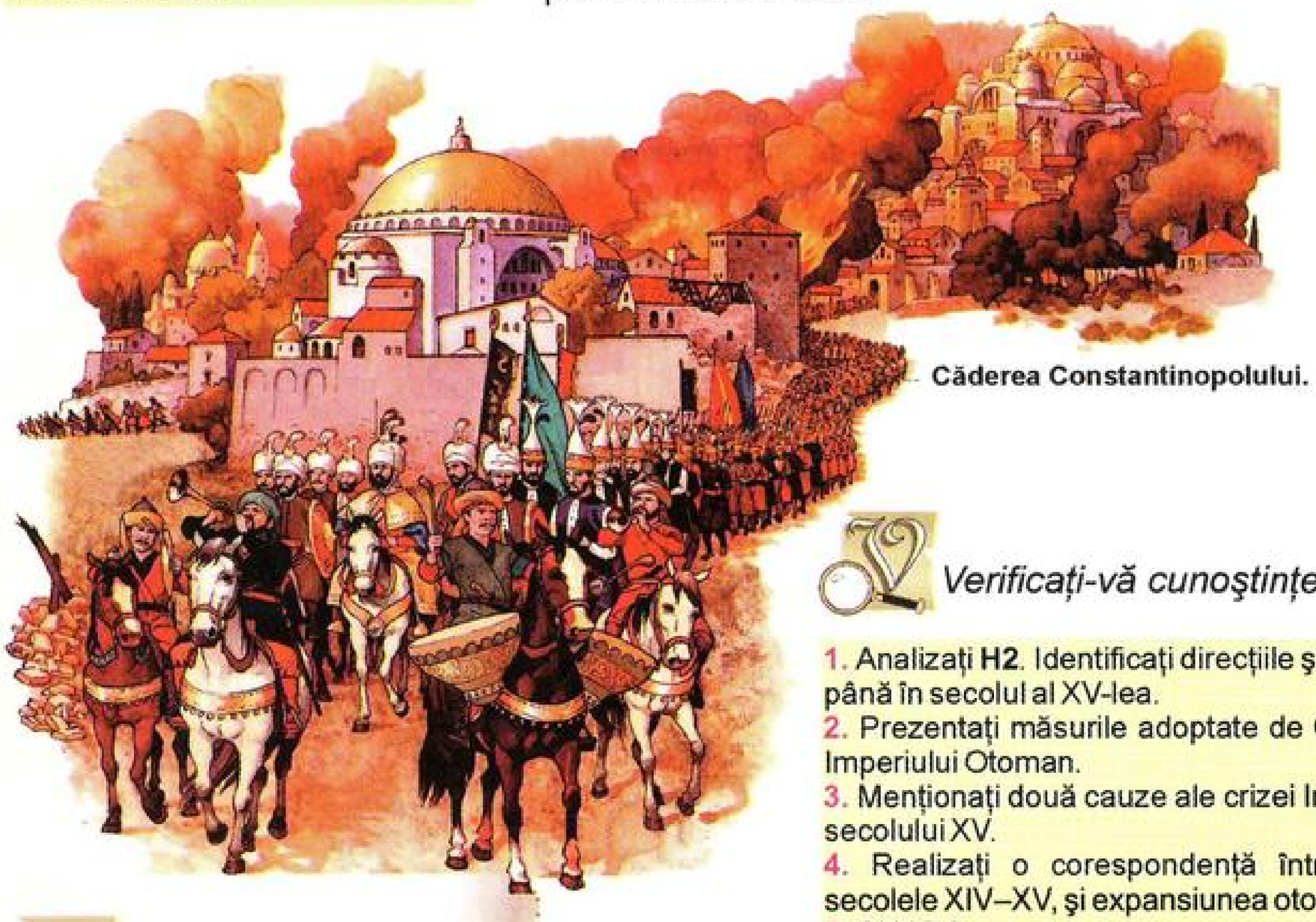

Căderea Constantinopolului.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Analizaţi **H2**. Identificaţi direcţiile şi etapele expansiunii otomane până în secolul al XV-lea.
2. Prezentaţi măsurile adoptate de Orham în vederea organizării Imperiului Otoman.
3. Menţionaţi două cauze ale crizei Imperiului Otoman la începutul secolului XV.
4. Realizaţi o corespondenţă între capitalele Imperiului, din secolele XIV–XV, şi expansiunea otomană în Europa.
5. Citiţi **D1**:
   a. menţionaţi de ce se temeau turcii în momentul intrării în Constantinopol;
   b. explicaţi de ce se refugiaseră locuitorii în Sfânta Sofia;
   c. explicaţi atitudinea sultanului;
   d. putem considerarea relatarea cronicarului bizantin obiectivă?
6. a. prezentaţi instituţiile Imperiului Otoman;
   b. caracterizaţi politica dusă de otomani faţă de popoarele cucerite.

Termeni

achingii
cadii
divan
emir
ieniceri
spahii
sultan

Ideea de cruciadă

Cauzele. Puține fenomene istorice suscită atâtea dispute precum cruciadele. Acestea sunt invocate ori de câte ori se discută despre conceptul de război sfânt, sau despre orice conflict între Orient și Occident. Pe parcursul a două secole (1096 – 1291) sunt organizate opt expediții militare cu *scopul mărturisit de a elibera „Sfântul Mormânt"* de sub stăpânirea „păgânilor".

Cauzele cruciadelor sunt complexe și țin mai ales de Occident și mai puțin de lumea islamică. În Orient, cucerirea ***Ierusalimului*** (1078) de către turcii selgiucizi determină interzicerea pelerinajelor creștine la locurile sfinte.

În aparență, în Occident cauzele religioase sunt cele mai importante: sentimentul religios este existent în toate mediile sociale. *Biserica* urmărește însă, după schisma declarată în 1054, să-și refacă influența și să-și subordoneze Biserica ortodoxă.

Regii și marii baroni doresc să-și sporească posesiunile și să-și consolideze influența politică. *Cavalerii* speră și ei să câștige domenii, iar *negustorii* din Occident, să obțină piețe de desfacere și să-i elimine pe rivalii lor bizantini.

Pentru *marea masă de țărani* cruciada înseamnă nu numai mântuirea sufletului, ci și salvarea de la sărăcie. Conta și mirajul bogățiilor fabuloase despre care povestesc pelerinii.

Punctul de plecare al **primei cruciade** îl constituie discursul papei **Urban al II-lea** la ***Conciliul de la Clermont*** (1095). Elanul colectiv provocat de această predică îl surprinde chiar și pe inițiator. Se formează patru armate bine organizate și echipate, conduse de conți și duci de mare prestigiu din Franța, Germania și Italia. **Prima cruciadă** (1096 – 1099) este considerată un succes de inițiatori. Sunt cucerite ***Niceea, Edessa, Antiohia*** și ***Ierusalimul*** **(D1).** Sunt create *regatul Ierusalimului, principatul Antiohiei, comitatul de Tripoli* și *comitatul Edessei*. Supraviețuirea acestora este dificilă în condițiile ostilității lumii musulmane și slabelor legături cu Occidentul creștin.

Termeni

cruciadă

D1 „Cruciații străbăteau străzile cu spada sau pumnalul în mână, omorând orice locuitor pe care-l întâlneau, fără să cruțe nici femeile, nici copiii. Spectacolul unui asemenea număr de cadavre era insuportabil. [...] În incinta însăși a templului erau peste 10.000 de cadavre, cifră la care trebuiau adăugate cadavrele care zăceau pe străzile orașului. Apoi, după ce au asigurat paza orașului, [...] au pornit desculți, într-un concert de plânsete și gemete, prin toate locurile orașului pe care le străbătuse Hristos, sărutând urmele tălpilor lui...".

(Guillaume, arhiepiscop de Tir, *relatare despre cucerirea Ierusalimului)*

1. Citiți **D1**. Precizați dacă imaginile descrise de autor sunt în concordanță cu conceptul de „război sfânt" al cruciaților.

Saladin, sultanul Egiptului.

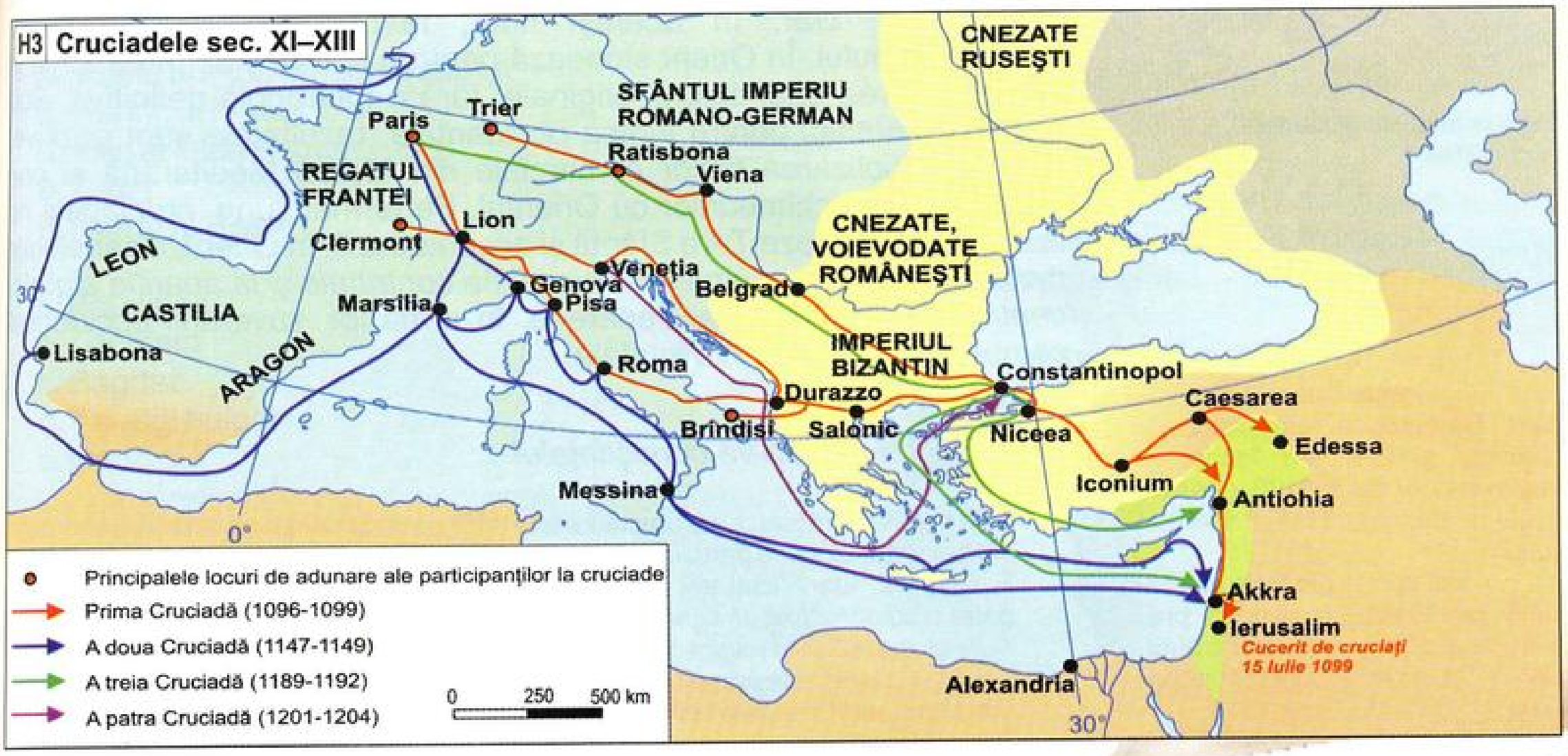

D2 „Aţi abătut şi aţi făcut armata creştină să se abată de la calea cea bună, la cea rea..., aţi deturnat această armată atât de numeroasă... care fusese adunată cu atâta greutate, a cărei conducere costase atât de scump, cu care trăgeam nădejde nu numai să recăpătăm Ierusalimul, dar şi să punem stăpânire pe cea mai mare parte a regatului Egiptului."

(**Papa Inocenţiu al III-lea,** *despre Cruciada a IV-a)*

Distrugerea Sfântului Mormânt din Ierusalim de către musulmani.

Cavaler templier şi soldaţi musulmani.

Ştiaţi că...

... împăratul Germaniei, Frederic Barbarossa, participant la cruciada a III-a, s-a înecat la trecerea unui râu în 1190, ceea ce duce la dezorganizarea armatei sale?

... nouă zecimi din tezaurul bazilicii San Marco din Veneţia, precum şi cei patru cai de bronz aurit, provin din jefuirea Constantinopolului în 1204?

Ocuparea comitatului Edessei de către musulmani provoacă o profundă emoţie în Occident. La predicile lui **Bernard de Clairvaux** răspund împăratul german **Conrad al III-lea** şi regele Franţei **Ludovic al VII-lea,** doi dintre cei mai puternici suverani din Europa. În ciuda numărului mare de participanţi şi a celor două armate bine organizate, *a doua cruciadă înseamnă un eşec.* Ea este mai degrabă un pelerinaj princiar şi se încheie fără niciun rezultat. În următoarele decenii tendinţele de unitate de acţiune în lumea musulmană fac progrese. Sultanul Egiptului, **Salah ad-Din (Saladin)** ocupă Siria şi apoi Ierusalimul. Vestea cuceririi ***Ierusalimului*** reprezintă impulsul pentru *a treia cruciadă* (1189 – 1192), la care participă **Frederic Barbarossa** împăratul Germaniei şi regii Franţei şi Angliei, **Filip al II-lea August** şi **Richard Inimă de Leu.** Cruciada a treia eliberează Acra şi redă cruciaţilor aproape întreg litoralul vechiului regat al ***Ierusalimului***. Această situaţie durează aproape un secol. Dar ***Ierusalimul*** nu este eliberat. *A patra cruciadă* (1202 – 1204) este anunţată de **Papa Inocenţiu al III-lea** şi are ca *scop declarat eliberarea* ***Ierusalimului.*** În realitate, această a patra cruciadă este deviată încă de la început. Este *cucerit oraşul creştin* ***Zara,*** din Dalmaţia, rivalul comercial al Veneţiei. A doilea act de deviere a expediţiei este *cucerirea* ***Constantinopolului*** în 1204. Este organizat „Imperiul Latin de Răsărit", lipsit de o bază etnică istorică sau religioasă, care se prăbuşeşte în 1261. Cruciada a patra *distruge forţa politică a* ***Bizanţului*** *şi adânceşte schisma politică între Biserici.* Însuşi papa vorbeşte despre deturnarea cruciadei, şi-i acuză pe venetieni **(D2)**.

Cruciadele următoare nu mai urmăresc cucerirea unor noi teritorii, ci doar *menţinerea* celor existente. Majoritatea acestor expediţii eşuează. Ultimele poziţii creştine din Ţara Sfântă sunt pierdute în 1291. Apoi, la începutul secolului al XIV-lea, pentru Europa pericolul musulman vine dinspre sud. Otomanii încep cuceririle, în detrimentul creştinilor, la ei „acasă". Aşa-zisele „cruciade târzii" urmăresc *stoparea expansiunii Imperiului Otoman în Europa.* Cruciada devine o acţiune antiotomană organizată de puteri regionale (Ungaria, Ţările Române).

Importanţa şi consecinţele. Pe termen scurt, cruciadele contribuie în Europa, la atenuarea dezordinilor care domnesc în rândul creştinătăţii. Dar, în acelaşi timp, favorizează recrudescenţa antisemitismului. În Orient stopează pentru un timp înaintarea turcă şi duc la crearea unei colonii originale, fără o metropolă definitivă. Sub raport economic, pentru lumea occidentală, rezultatele sunt pozitive prin monopolizarea căilor comerciale din Marea Mediterană şi prin intensificarea schimburilor cu Orientul. Pe termen lung, cruciadele nu reuşesc să păstreze Ţara Sfântă şi accentuează, în Orient, disensiunile dintre creştini şi musulmani. Cruciadele *contribuie şi la apariţia statelor centralizate din Europa,* deoarece, în urma lor, suveranii occidentali combat mai uşor anarhia feudală.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Prezentaţi trei cauze ale cruciadelor în ordinea importanţei pe care le-o acordaţi.
2. Prezentaţi primele patru cruciade şi apreciaţi rezultatele acestora.
3. Citiţi **D2**. Identificaţi trei argumente folosite de papă pentru a demonstra că patra cruciadă a fost un eşec.
4. Analizaţi **H3** de la pagina 99.
   a. Stabiliţi traseele primelor patru cruciade.
   b. Menţionaţi trei state latine organizate de cruciaţi.

Evaluare – Capitolele 7, 8 şi 10

1. a) Definiți următorii termeni:
domeniu; rentă feudală; omagiu; senior; donjon.

b) Cu fiecare dintre termeni alcătuiți o propoziție/frază cu caracter istoric.

2. Elaborați, în aproximativ o jumătate de pagină, un text referitor la istoria universală, având în vedere următoarele personalități, date şi termeni:

Heraklios; 1204; thema; stratioți; ideologie imperială.

3. Realizați o comparație între:

a) viața cotidiană din lumea rurală şi aceea din oraşe;
b) statutul juridic al țăranilor şi cel al orăşenilor;
c) obligațiile vasalului şi ale seniorului.

4. Folosiți trei argumente pentru a demonstra importanța oraşului medieval.

5. Stabiliți trei asemănări şi trei deosebiri între Imperiul Bizantin şi Imperiul Romano-German.

6. Realizați corespondența între primele cinci elemente notate cu **A, B, C, D, E** şi cele notate cu **a, b, c, d, e:**

A. Vasile al II-lea Macedoneanul
B. Henric al IV-lea
C. Filip al II-lea August
D. Otto I
E. Harun al Raşid

a. Bouvines
b. Lechfeld
c. Bagdad
d. Țaratul bulgar
e. Canossa

7. Menționați trei țări al căror teritoriu făcea parte din:
a) Califatul arab;
b) Imperiul Bizantin;
c) Imperiul Carolingian;
d) Imperiul Otoman.

8. Citiți **D1** şi **D2**.

D1. „Crucea care va străluci pe armele şi stindardele voastre [...] vă va aminti fără încetare că Isus Hristos a murit pentru voi şi că voi trebuie să muriți pentru El."
(Discursul papei Urban al II-lea *la Conciliul de la Clermont, 1095)*

D2. „Latinii fuseseră aduşi de lăcomie şi aţâțați de pofta de câştig, căci ei nu doreau, cu adevărat, decât să pună stăpânire pe Noua Romă şi, mânați de rapacitate, să scufunde marea navă a universului care este imperiul nostru."
(Eusthatie, *Mitropolit al Thesalonicului, 1185)*

Pornind de la documentele de mai sus, răspundeți următoarelor cerințe:
a) Transcrieți din **D1** şi, respectiv, **D2** scopul cruciadelor în viziunea *papei* şi a *bizantinilor.*
b) Explicați pozițiile diferite ale occidentalilor şi bizantinilor.
c) Comparați rezultatele obținute în urma Cruciadei I şi cele ale Cruciadei a IV-a.

9. Prezentați trei influențe bizantine şi trei influențe arabe asupra civilizației europene.

10. Realizați, în aproximativ două pagini, o lucrare cu titlul *Franța şi Imperiul Romano-German în perioada sec. al X-lea – al XV-lea,* având în vedere:
– formarea statului în Franța şi Germania;
– evoluția în sec. al X-lea – al XIII-lea şi sec. al XIV-lea – al XV-lea;
– instituțiile;
– două asemănări şi două deosebiri.

11 ȚĂRILE ROMÂNE ŞI STATELE VECINE ÎN EVUL MEDIU (SECOLELE XIV – XVI)

Capitolul 11

Conținut

Contextul internațional
Relații comerciale
Alianțe politico-diplomatice şi militare
Mircea cel Bătrân
Iancu de Hunedoara
Vlad Țepeş
Ştefan cel Mare şi Sfânt
Mihai Viteazul

– Domnia lui Mircea cel Bătrân în Țara Românească	1386 – 1418
– Lupta de la Rovine	1394 – 1395
– Cruciada antiotomană de la Nicopole	1396
– Domnia lui Iancu de Hunedoara în Transilvania	1441 – 1456
– Lupta de la Varna	1444
– Cucerirea Constantinopolului de către otomani	1453
– Asediul otoman al Belgradului	1456
– Domniile lui Vlad Țepeş în Țara Românească	1448; 1456 – 1462; 1476
– Domnia lui Ştefan ce Mare şi Sfânt în Moldova	1457 – 1504
– Lupta de la Vaslui	1475
– Lupta de la Războieni	1476
– Lupta de la Codrii Cosminului	1497
– Domnia lui Mihai Viteazul	1593 – 1601
– Prima unire politică a Țărilor Române	1600
– Asasinarea lui Mihai Viteazul	1601

Relații între Țările Române în Evul Mediu

Contextul Internațional. Istoria Țărilor Române se desfăşoară, între secolele al XIV-lea – al XVI-lea, într-un context internațional complicat. Acesta este marcat de expansiunea Imperiului Otoman şi de tendințele regatelor creştine - Polonia şi Ungaria de a-şi subordona Țările Române şi de a-şi extinde controlul în zonele Dunării de Jos şi în Peninsula Balcanică.

Relații comerciale. După constituirea statelor medievale româneşti, acestea se integrează circuitului economic al continentului european. Cadrul natural şi tipul de economie determină legături economice firești între Țările Române. Principalele lor produse de export sunt *cerealele, animalele, peştele, ceara* şi *mierea de albine, sarea*. Aceste produse sunt exportate către statele vecine şi chiar mai îndepărtate. Astfel, ele sunt exportate pe mare către Constantinopol şi Marea Mediterană, către Polonia şi Transilvania. Sunt folosite *drumurile comerciale,* care străbat teritoriile Țărilor Române. Un drum porneşte de la Cetatea Albă şi Chilia şi merge prin Moldova la Liov, iar de acolo către Marea Baltică sau Germania. Un altul străbate cursul Dunării, către centrul Europei, cu o ramificație prin Brăila către Braşov, de unde se îndreaptă, prin Transilvania, către Ungaria şi Boemia.

Majoritatea domnitorilor români în Evul Mediu acordă privilegii economice şi încheie *tratate cu caracter comercial* cu statele vecine, fie ele chiar celelalte țări româneşti. Astfel, pot fi amintite privilegiul acordat de către **Mircea cel Bătrân** către Braşov (1412), cel al lui **Alexandru cel Bun**, domnitorul Moldovei către negustorii din Liov (1408), cel al lui **Ştefan cel Mare** către Braşov (1458) şi multe altele. Prin veniturile percepute din exploatarea vămilor de pe aceste drumuri *domnitorii români îşi consolidează puterea şi grăbesc procesul de centralizare politică.*

În aceste condiții un rol important îl joacă lupta pentru *controlul zonei Dunării de Jos şi a drumurilor comerciale din această regiune* **(H1)**.

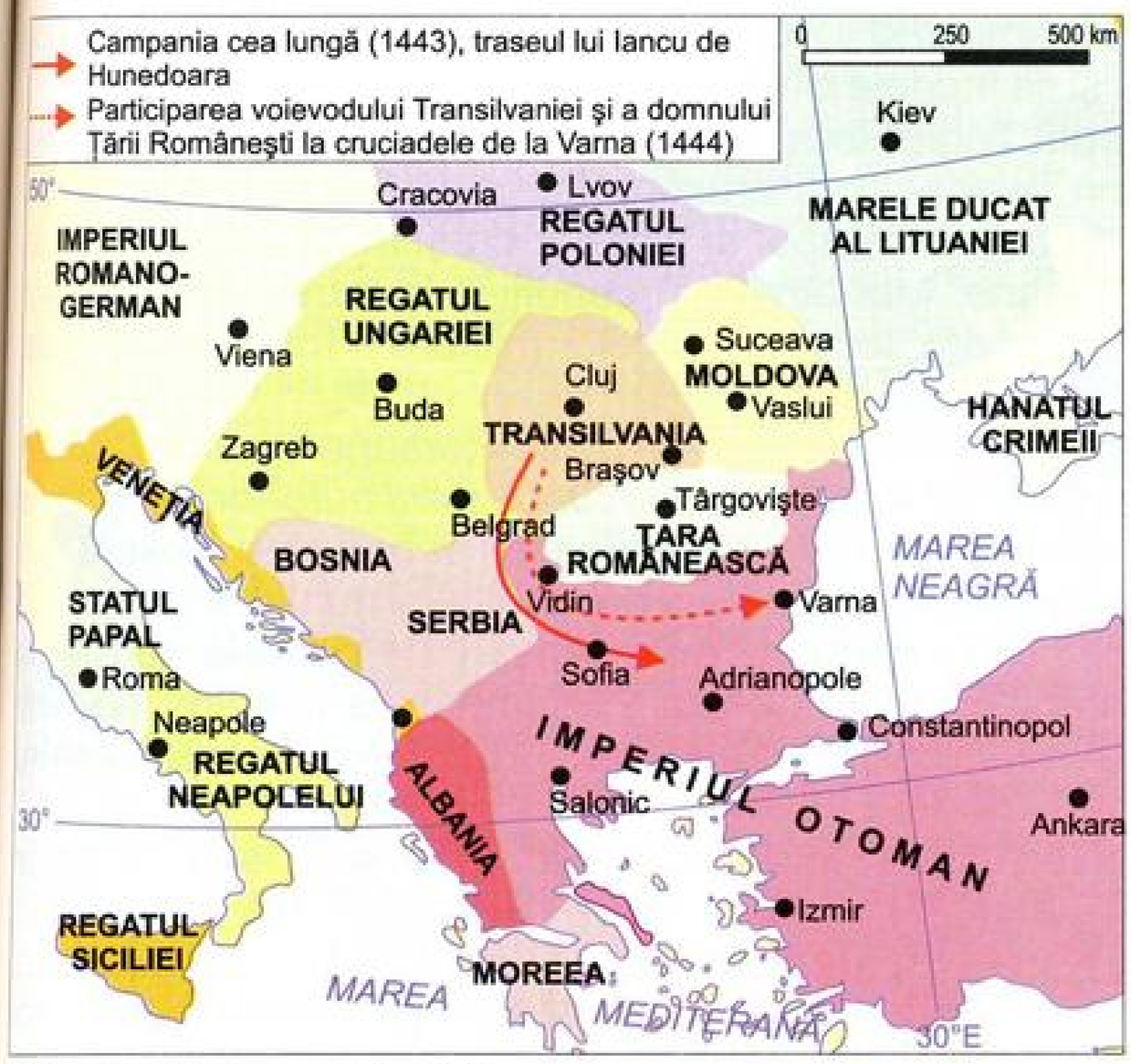

Țările Române (sec. XIV – XVI).

Termeni

autonomie
capitulație
despot
legat papal
paşalâc
Poartă

Soli turci la Vlad Țepeş.

D1 „De când oştile otomane s-au arătat pe malurile Dunăriului şi până în vremea lui Ştefan cel Mare, moldovenii şi-au apărat... libertatea şi n-au putut fi momiți să-şi pună grumazul sub jug străin, nici prin ademeneli,... nici prin mari făgăduieli."

(**Dimitrie Cantemir,** *Descrierea Moldovei)*

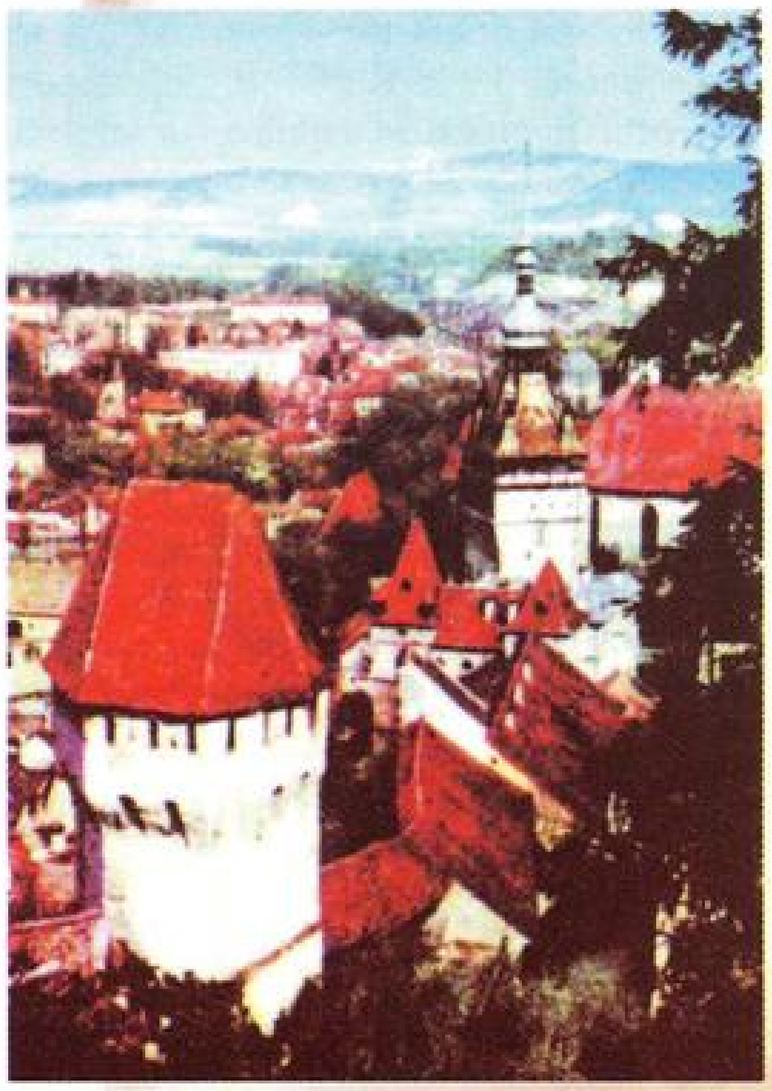

Cetatea Sighişoara.

Turnul Chindiei de la Târgovişte.

Frescă înfăţişând asediul Constantinopolului. Mănăstirea Moldoviţa.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Descrieţi raporturile dintre Ţările Române şi statele vecine de religie creştină în secolele XIV – XVI.
2. Argumentaţi rolul Capitulaţiilor în raporturile dintre Ţările Române şi Imperiul Otoman.
3. Citiţi **D1**. Prezentaţi formele de luptă utilizate de Ţările Române în lupta antiotomană.
4. Analizaţi fotografia cu Turnul Chindiei şi descrieţi rolul unei astfel de fortificaţii într-un oraş medieval.
5. Priviţi imaginea ce reprezintă fresca. Justificaţi de ce o astfel de frescă este pictată într-o mănăstire creştină.
6. Pe baza cunoştinţelor dobândite, exprimaţi-vă părerea cu privire la rolul boierimii în lupta pentru independenţă.

Alianţe politico-diplomatice şi militare. Conducerea politic externe în Evul Mediu revine domnitorilor, uneori sprijiniţi de către sfat domnesc. Obiectivul fundamental îl reprezintă *lupta pentru menţinere independenţei şi autonomiei politice, apărarea teritoriului ţării şi hotarelor sale.* Domnitorii români luptă împotriva oricărei încercări de anexa teritorii din trupul Ţărilor Române. Ei iau iniţiativa unor înţelege politice şi dinastice. Uneori acestea au la bază legături matrimoniale Prin aceasta se pun bazele unor *alianţe politice româneşti* **(D1)**.

În faţa tendinţelor marilor puteri politice vecine şi, mai ales, Imperiului Otoman, de a controla teritoriile de la nordul Dunării, Ţări Române nu dispun de resursele umane şi materiale necesare pentru purta campanii militare de durată. Experienţa primelor lor confrunt militare, cu precădere cu Imperiul Otoman, demonstrează că es nevoie de o coordonare politică şi o concentrare de forţe militare, ca să conducă, în final, la o victorie militară. De aceea, voievozii încear să obţină mai întâi alianţa conducătorilor din celelalte state româneşti altor state creştine în faţa pericolului reprezentat de unii inamici, inclus otomanii. Astfel, iniţiativa unor acţiuni antiotomane porneşte, fie d spaţiul Ţărilor Române, fie din alte spaţii din Europa, dar care capă sprijinul domnitorilor români.

De cele mai multe ori domnitorii nu reuşesc să obţină sprijinul so citat, în condiţiile în care, date fiind contradicţiile dintre ele, statele cre tine se luptă deseori între ele. De aceea, domnitorii promovează în Ev Mediu o *politică defensivă,* un război de uzură, iar atunci când nu p evita lupta, tactica utilizată poartă numele de „cea a pământului pârjol Astfel, voievozii români evită bătăliile în câmp deschis, armata inami este hărţuită încontinuu, populaţia se retrage în zonele mai ferite, su distruse recoltele şi atacate detaşamentele plecate după pradă.

Deşi, în faţa pericolului străin, este nevoie în mod absolut de soli ritatea boierimii, atitudinea acesteia este, de cele mai multe ori, inco secventă. Astfel, unii boieri îl sprijină pe domnitor, atunci când apa pericolul cuceririi străine, de exemplu: al transformării în paşalâc şi pierderii privilegiilor lor. În alte cazuri, atunci când apare posibilita unei înţelegeri cu inamicul şi a menţinerii privilegiilor lor, boierii acce să înceteze lupta şi să încheie o înţelegere.

Încă de la început Ţările Române îşi manifestă *spiritul de cruciad* dorinţa de a fi un avanpost al creştinătăţii la Dunăre. Astfel, Ţă Române răspund chemării Papei şi statelor creştine de a participa cruciadele antiotomane. Mai târziu, în condiţiile în care poziţiile Po s-au consolidat la Dunăre, locul mijloacelor militare a fost luat de că diplomaţie.

La baza raporturilor dintre Poartă şi Ţările Române se află ***Capi laţiile.*** Acestea prevăd ca *în schimbul recunoaşterii autonomiei inte de către sultan, Ţările Române să plătească tribut.* Dar acesta mereu tendinţa de creştere. Se adaugă dări plătite la numirea în scau domnesc şi la reînnoirea domniei, mari cantităţi de cereale, turme animale, sprijinul militar acordat Porţii în campaniile militare, oam pentru repararea cetăţilor şi întreţinerea drumurilor, vâslaşi pe vasele de pe Dunăre etc.

Primele conflicte militare între Ţările Române şi Poartă înce 1369 în perioada domniei lui **Vlaicu Vodă.** Urmează cele din 138 Dobrogea, 1394/139 – cu Ţara Românească şi în 1420 – cu Moldo Importante personalităţi, comandanţi militari şi oameni de s ilustrează cu succes rezistenţa antiotomană.

Mircea cel Bătrân. Iancu de Hunedoara. Vlad Țepeș

Mircea cel Bătrân este domn al Țării Româneşti între 1386 – 1418 (D1). Este fiul lui **Radu I,** domn al Țării Româneşti. Se instaurează la conducerea Țării Româneşti într-un moment dificil pe plan extern, în care se manifestă cu putere expansiunea otomană, iar Ungaria nu îşi ascunde dorința de a controla cursul Dunării.

În politica internă pune bazele ***principalelor instituții*** ale statului medieval. De numele său se leagă reconstruirea cetății ***Turnu*** şi ridicarea celei de la ***Giurgiu.***

În plan extern, profită de solicitarea despotului **Ivanco,** ce îl cheamă să îl sprijine împotriva otomanilor, şi astfel intră în stăpânirea Dobrogei şi a cetății Silistra (1388 – 1389). În aceeaşi perioadă, în condițiile slăbiciunii regatului maghiar, preia controlul asupra Făgăraşului, Amlaşului şi Țării Severinului, pe care înaintaşii săi le stăpâniseră cândva. Pentru a preîntâmpina reacția Ungariei, încheie la începutul anului 1390, prin mijlocirea lui **Petru II Muşat,** domn al Moldovei, un tratat de alianță cu **Vladislav II Jagello,** regele Poloniei **(D1)**.

Bunele relații cu statele de la sud de Dunăre şi sprijinul constant pe care îl acordă acestora îi atrag dușmănia sultanului **Baiazid I,** supranumit „Trăsnetul". În 1391 domnitorul încearcă să cumpere pacea cu Poarta, dar ca urmare a intervenției sale în lupta de la Karinovasi (1394), finalizată cu alungarea garnizoanei otomane de aici, sultanul hotărăşte o expediție la nordul Dunării. Expediția se desfăşoară la o dată pe care sursele o stabilesc fie la 10 mai 1394 (cele sârbeşti), fie la 17 mai 1395 (cele bizantine), la o *rovină* **(D2)**. Locul bătăliei nu este localizat precis pe hartă. După unii autori, el este situat pe malul Argeşului. Lupta, soldată cu pierderi de ambele părți, dă sorți de izbândă românilor. Copleşit însă de otomani, domnul muntean se retrage în Transilvania, o parte a Țării Româneşti intrând sub controlul lui **Vlad Uzurpatorul,** sprijinit de către unii boieri. La aceasta se adaugă tulburările din Moldova, ca urmare a suirii pe tron a voievodului **Ştefan I,** care este ostil domnului muntean. Acestea îl determină pe **Mircea** să încheie un nou sistem de alianțe. Astfel, în 1395 se încheie la Braşov un tratat cu **Sigismund de Luxemburg,** regele Ungariei şi împăratul Germaniei, în care se prevede un sprijin real în lupta antiotomană. Sprijinul acordat de **Mircea** în confruntările ulterioare cu Poarta şi participarea sa la *cruciada de la Nicopole* (1396), unde armata de cavaleri din Europa Occidentală suferă un dezastru în fața armatei otomane, dovedesc trăinicia acestei alianțe. Ocuparea țării de către otomani fiind iminentă după victoria acestora de la ***Nicopole,*** fapt care ar fi dus la desființarea Țării Româneşti, determină regruparea forțelor politice în jurul lui **Mircea,** devenit unic stăpânitor al țării. În 1397 şi 1401 au loc noi confruntări victorioase cu otomanii. Înfrângerea lui **Baiazid,** de către mongolii conduşi de hanul turcmen **Timur Lenk,** la ***Ankara*** (1402) şi declanşarea între urmaşii acestuia a luptelor pentru putere în Imperiul Otoman îi permit lui **Mircea** să promoveze o politică îndrăzneață.

Astfel, este reînnoit tratatul cu Polonia, sunt recucerite Dobrogea şi Silistra, are loc întâlnirea voievodului cu **Sigismund de Luxemburg** la ***Severin*** pentru reînnoirea tratatului antiotoman. Este sprijinit **Musa,** fiul lui **Baiazid,** pentru a obține puterea.

? *Ştiați că...*

... Mircea cel Bătrân se preocupă de consolidarea şi înmulțirea proprietăților Tismanei, cea mai bogată mănăstire a vremii?

...portretul care pare că îl înfățişează pe Vlad Țepeş se află în Sala Cavalerilor de la castelul Ambras din Austria?

... personalitatea lui Vlad Țepeş îl inspiră pe scriitorul irlandez Bram Stoker, care scrie romanul Dracula?

... Iancu de Hunedoara este apreciat de către papa Nicolae V, care îi conferă titlul de principe?

Cetatea de la Făgăraş

D1 „... Io Mircea mare voievod şi domn, din mila lui Dumnezeu, şi cu darul lui Dumnezeu, stăpânind şi domnind peste toată țara Ungrovlahiei şi a părților de peste munți, încă şi către părțile tătăreşti, şi Amlaşului şi Făgăraşului herțeg şi domn al Banatului Severinului şi pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă şi până la Marea cea Mare şi stăpânitor al cetății Dârstorului...."

(Titulatura lui Mircea cel Bătrân)

Mircea cel Bătrân

D2 „... Baiazid, al lui Amurat, găsindu-i vină a pornit cu război; şi trecând fluviul Istru mergea înainte robind ţara. Dar Mircea, strângând cu grijă oastea ţării, nu şi-a făcut planul să vină asupra lui şi să dea lupta, că cu multă grijă şi-a pus la adăpost în muntele Braşovului femeile şi copiii. Mai după aceea se ţinea şi el cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejar ale ţării... [şi] dând lupte, când vreo unitate duşmană rupându-se, se îndrepta... după hrană sau la prădat de vite...".

(**Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil** *despre campania otomană din 1394/1395 în Ţara Românească)*

Iancu de Hunedoara.
Miniatură dintr-un manuscris.

Termeni

raia
rovină
tribut

D3 „... Şi a fost acest bărbat destoinic întru toate şi de jos s-a ridicat la mare putere şi a săvârşit isprăvi... dar şi încă faţă de turci a săvârşit nu puţine isprăvi mari, deşi se credea că din cauza mulţimii nu o să biruiască niciodată armata împăratului... Se vede că, acest bărbat toate le făcea cu râvnă şi, la nevoie, ştia să se folosească de ce-i sta la îndemân...".

(**Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil** *despre personalitatea lui Iancu de Hunedoara)*

Victoria însă a lui **Mehmed** asupra fratelui său, **Musa** şi, mai ales, lipsa unui sprijin real în lupta antiotomană, atât din partea Poloniei, cât şi a Ungariei, îl determină pe **Mircea** să accepte *plata tributului* către sultanul **Mehmed I** (1415). În schimb, Poarta promite că va menţine raporturi paşnice cu Ţara Românească. Ulterior, **Mircea** nu încetează să se amestece în treburile Imperiului Otoman, prin sprijinul acordat lui **Mustafa,** un alt frate al sultanului. Aceasta determină reacţia sultanului Mehmed I. După lupte duse în Dobogea, jefuirea ţării şi pierderea cetăţilor ***Giurgiu*** şi ***Turnu***, transformate în *raiale* (1417), **Mircea** se vede silit, cu puţin înainte de moarte, să reînceapă să plătească *tribut* Porţii. Este înmormântat la ctitoria sa, mănăstirea Cozia.

Iancu de Hunedoara este conducătorul militar şi politic al Transilvaniei. Este fiul cneazului român **Voicu** şi tatăl lui **Matia Corvin**, regele Ungariei. Se integrează nobilimii maghiare, atât prin stilul de viaţă, comportament, cât şi prin adoptarea religiei catolice. Ocupă importante demnităţi, şi anume: *ban de Severin* (1438), iar apoi, *voievodal Transilvaniei, comite al Timişoarei şi al Bistriţei* (1441).

Este un exponent excelent al cruciadei târzii **(D3)**. În acest sens acţionează pentru a aduce Moldova şi Ţara Românească, alături de Transilvania, în alianţa contra Porţii. Astfel, îl înlocuieşte pe **Vlad Dracul** cu **Dan II** în Ţara Românească. În Moldova îl înscăunează pe **Petru,** fiul lui **Alexandru cel Bun.** Se manifestă ca un iscusit strateg şi diplomat. Pornind lupta contra Porţii, îl înfrânge pe paşa de Vidin, pătruns în Transilvania. Intră apoi în Ţara Românească şi-l surprinde pe **Sehabedin,** beglerbegul Rumeliei, pe Ialomiţa, producându-i o înfrângere (1442).

Între 1443 – 1444 conduce *„campania cea lungă"*, care se încheie cu *pacea de la* ***Seghedin.*** La insistenţele nobilimii şi ale legatului papal, **Vladislav I**, regele Ungariei şi al Poloniei, încalcă pacea abia încheiată şi începe o nouă campanie militară în Peninsula Balcanică. În bătălia de la ***Varna*** (1444) forţele creştine suferă însă o grea înfrângere, iar regele cade ucis în luptă. Ca urmare, **Iancu** este ales guvernator general (regent) al Ungariei (1446-1453).

În 1456 sultanul **Mahomed II** ia cu asalt ***Belgradul***, considerat cheia Europei centrale, căci odată căzut, nimic nu mai putea opri pe otomani în marşul lor către Viena. **Iancu** conduce şi organizează apărarea cetăţii, oprind astfel ofensiva otomană în Europa Centrală. Moare de ciumă în tabăra de la Zemun, lângă Belgrad (august 1456).

Este înmormântat la catedrala catolică de la Alba Iulia. Pe piatra sa de mormânt scrie: „S-a stins lumina lumii".

Vlad Ţepeş este domn al Ţării Româneşti (1448; 1456 – 1462; 1476). Esfe fiul domnitorului Ţării Româneşti, **Vlad Dracul.** Acesta este numit astfel după Ordinul Dragonului, o înaltă decoraţie germană. Otomanii îl numesc **Ţepeş,** iar în străinătate, deseori, poartă numele de **Draculea** sau **Dracula.**

În 1448 **Vlad** reuşeşte să dobândească tronul Ţării Româneşti. Dar după o domnie de numai o lună, este alungat de către voievodul **Vladislav II.** Ca urmare, se refugiază, mai întâi, în Moldova, iar apoi în Transilvania. În 1456 ocupă, din nou, tronul cu ajutorul voievodului Transilvaniei.

Este renumit pentru modul exemplar de pedepsire a marilor boieri şi trădători, şi anume *tragerea în ţeapă*, care este totuşi o pedeapsă destul de răspândită în Europa medievală. În aceste condiţii, izvoarele istorice îl consideră, în general, un principe violent.

În politica internă urmăreşte *consolidarea autorităţii centrale şi încetarea luptelor interne*. Astfel, înlătură numeroşi boieri, care îi sunt adversari. Din considerente legate de politica sa comercială, de tip protecţionist, îi sprijină pe negustorii autohtoni şi loveşte în interesele economice ale negustorilor din Braşov şi Sibiu **(D4)**.

Aceasta trezeşte ostilitatea negustorilor din oraşele din sudul Transilvaniei, care îl ponegresc în fel şi chip. În schimb, izvoarele slavone îi ţin partea, mai ales că unele sunt redactate pentru a justifica, de exemplu, politica autoritară a lui **Ivan al IV-lea,** ţarul Rusiei. Reorganizează sfatul domnesc şi creează unele dregătorii. Pentru a întări potenţialul militar formează o oaste a ţării, constituită din mercenari şi curteni devotaţi.

În 1457, profitând de luptele dintre **Matia Corvin,** regele Ungariei, şi **Frederic al III-lea,** împăratul Germaniei, pentru coroana Ungariei şi deoarece negustorii saşi doresc să controleze comerţul muntean, pătrunde în Transilvania şi pradă zona Braşovului şi Sibiului.

Aceste atacuri îi creează o faimă rea, fiind iarăşi ponegrit în scrierile negustorilor originari din zonele prădate. În 1457 îl sprijină pe **Ştefan cel Mare** să ocupe tronul de la Suceava.

În 1458 surprinde şi înfrânge oastea vizirului **Mehmed Paşa,** care se întoarce dintr-o expediţie de pradă din Ţara Românească. Ca urmare a refuzului de a mai plăti, după 1459, tributul de 10 000 de galbeni, intră în conflict cu otomanii. Mai apoi, dejoacă complotul organizat de către otomani la Giurgiu şi capturează şi execută, prin tragere în ţeapă, pe **Hamza,** paşa de Nicopole, şi pe grecul **Catavolinos.** În iarna 1461/1462, ca represalii, atacă şi pradă malul stâng al Dunării, de la Nicopole până la vărsarea fluviului.

În 1462, are loc o mare expediţie militară, condusă de către însuşi sultanul **Mehmed II.** Acesta îşi propune să transforme Ţara Românească în provincie otomană. **Vlad Ţepeş** aplică cu succes tactica „pământului pârjolit", care nu permite otomanilor să facă uz de supremaţia lor numerică. Astfel, otomanii sunt mereu hărţuiţi şi înfometaţi. În atacul de noapte de la 16/17 iunie 1462 Vlad atacă, dar fără un succes deosebit, tabăra sultanului de lângă Târgovişte.

Fiind însă confruntat cu ostilitatea crescândă a boierimii, este nevoit să caute adăpost la curtea regelui **Matia Corvin.** În locul său, boierii ostili îl aduc la tron pe fratele său, **Radu cel Frumos.**

Ca atare, **Vlad** se refugiază în Transilvania, pentru a primi sprijin. **Matia Corvin,** dând însă crezare intrigilor negustorilor saşi, ordonă arestarea lui **Vlad,** care este închis, la Vişegrad, apoi la Pesta.

În 1462 sau 1463 sultanul acordă o capitulaţie Ţării Româneşti, prin care îşi ia angajamentul să nu mărească *haraciul*. În 1476 **Vlad** este eliberat din temniţă şi îşi reia tronul, având şi sprijinul lui **Ştefan cel Mare.**

Nu mai domneşte decât o lună, fiind ucis de către **Laiotă Basarab**, care trece de partea turcilor. Nu se ştie foarte precis unde este înmormântat, după unii la Cotmeana, după alţii, la Snagov.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Citiţi cu atenţie **D2, D3** şi **D4**. Alcătuiţi o listă a calităţilor politice, militare şi diplomatice necesare unui conducător politic din Evul Mediu.
2. Studiaţi **D1**. Precizaţi limitele geografice ale stăpânirii lui Mircea cel Bătrân.
3. Scrieţi un scurt eseu cu privire la rolul lui Iancu de Hunedoara în cruciada creştină.
4. Explicaţi raporturile tensionate dintre Vlad Ţepeş şi Imperiul Otoman.
5. Justificaţi rolul factorului economic în raporturile politice dintre state.

Vlad Ţepeş.

D4 „... Iată, acum a venit vremea şi ceasul; [...] sarcini mari, aproape cu neputinţă de purtat, turcii vor să pună pe umerii noştri şi să ne îngreuie, şi nu pentru noi sau pentru ai noştri [pun] greutăţi aşa de mari, ci pentru voi şi ai voştri, acei turci vor să facă şi să ne constrângă la aceasta, deoarece, în ce priveşte treburile noastre uşor am putea face pace..., dar pentru voi... nu putem face pace cu acei turci, deoarece ei caută cale să prade la voi prin ţara noastră...."

(Scrisoare din 1456 a lui Vlad Ţepeş către braşoveni)

Sultanul Mahomed al II-lea.

Ştefan cel Mare şi Sfânt. Mihai Viteazul

Ştefan cel Mare. Este domn al Moldovei (1457 – 1504), fiul domnitorului **Bogdan II.** Îşi petrece tinereţea în Ţara Românească, unde se refugiază după uciderea tatălui său de către unchiul său, **Petru Aron** (1451).

Se remarcă drept unul dintre cei mai importanţi voievozi români din Evul Mediu, având o domnie de aproape o jumătate de secol. Totodată, numele său este un *simbol al luptei pentru independenţa românilor.* Dă numele său unei perioade importante din istoria Moldovei.

Fiind un bun gospodar, strateg şi diplomat de excepţie, guvernarea sa coincide cu o *epocă de prosperitate a statului moldovean,* denumit deseori în izvoarele vremii ***„Poarta creştinătăţii".***

Ocupă tronul în 1457 cu ajutorul lui **Vlad Ţepeş,** domnitorul Ţării Româneşti. După ce intră în Moldova, îl înfrânge pe **Petru Aron** la ***Doljeşti*** (1457) şi acesta este silit să fugă în Polonia.

Este aclamat ca domnitor de către popor pe câmpul de la Direptate, nu departe de cetatea de scaun a Sucevei.

Pe plan intern promovează o *politică de consolidare a domniei* şi este nemilos cu marii boieri, înfrângând rezistenţa unora dintre aceştia. Totodată înlătură, pe rând, pe toţi pretendenţii la tron. Se sprijină pe boierimea mică şi mijlocie, pe răzeşi şi pe orăşeni. În acelaşi timp, creşt veniturile domniei, mare parte provenind din *negoţ,* mai ales ca urmare a *scutirilor de taxe vamale.*

Deşi nu determină modificări semnificative în ceea ce priveşte organizarea instituţiilor, *reintroduce dregătoria de portar* al Sucevei şi fixează atribuţii precise, de pildă cel din urmă fiind şi comandantul întregii cavalerii şi al lefegiilor. Un rol de seamă în administraţie revine *pârcălabilor,* care sunt comandanţi ai cetăţilor.

Iniţiază construcţia unui *sistem important de fortificaţii,* ridicând cetăţi, precum: ***Hotin, Neamţ, Soroca, Cetatea Albă, Crăciuna Chilia, Roman*** şi altele. Armata capătă un rol de seamă prin efectivele umane şi materiale implicate, dar şi prin adeziunea păturilor sociale la programul politic al domniei.

Urmare a rolului său important în cadrul luptei antiotomane este numit de către papa **Sixt IV** drept ***„Atletul lui Christos".*** În politica externă, grija sa de căpetenie este *emanciparea ţării* de sub stăpânirea străină. Totodată, voievodul caută să evite confruntarea cu mai mulţi duşmani deodată şi ţine seama în mod deosebit de raporturile de forţe.

Astfel, prin *tratatul de la* ***Overchelăuţi*** (1459) se aliază cu Polonia pentru a obţine un sprijin în vederea reinstaurării controlului asupra cetăţilor ***Chilia*** şi ***Cetatea Albă.***

Respinge încercarea lui **Matia Corvin** de a ocupa Moldova (1467 lupta de la Baia), ca şi incursiunile tătarilor, de exemplu la Lipnic (1470).

încearcă să impună domnitori pe tronul Ţării Româneşti, ca de exemplu: **Laiotă Basarab, Vlad Tepeş, Vlad Călugărul,** care, la rândul lor, urmau să îl sprijine în lupta antiotomană (1470 -1481).

Refuzând să mai plătească tribut turcilor, *începe lupta antiotomană.* În aceste condiţii otomanii reacţionează şi îl trimit în Moldova pe **Soliman Hadâmbul,** beglerbegul Rumeliei. **Ştefan** îl atrage pe **Soliman** în zona mlăştinoasă de la Vaslui şi îi provoacă o mare înfrângere (1475) **(D1)**.

Ştiaţi că...

... conform tradiţiei, după fiecare bătălie, Ştefan cel Mare zideşte câte un lăcaş religios. Astfel, se apreciază că ridică peste 40 de biserici şi mănăstiri în Moldova, Ţara Românească, Transilvania si la Muntele Athos?

... Minai Viteazul este unul dintre cei mai bogaţi boieri din Ţara Românească, căci are un domeniu uriaş, format din 44 de sate şi părţi?

Termeni

beglerbeg
lefegii
portarul Sucevei
sfat domnesc

Ştefan cel Mare. Detaliu din Tetraevangheliarul de la Humor.

D1 „... O, bărbat demn de admirat, cu nimic mai prejos de ducii eroici, pe care îi admirăm atât, care în timpul nostru primul dintre principii lumii a dobândit o victorie atât de glorioasă împotriva turcilor... [El] este cel mai demn să i se încredinţeze conducerea stăpânirii lumii şi, mai ales, funcţia de comandant împotriva turcilor...".

(Cronicarul polonez Jan Dlugosz despre personalitatea lui Ştefan cel Mare)

Voievodul moldovean înțelege însă foarte repede că urma să se confrunte cu o nouă ripostă a Porții şi de aceea, în ianuarie 1475, adresează puterilor creştine o scrisoare, în care le solicită sprijin militar (D2).

În vara lui 1476, fiind atacat concomitent şi de tătari şi de otomani, în fruntea cărora se afla sultanul **Mahomed II, Ştefan** face față cu greutate pericolului. Deşi inițial este înfrânt la Războieni (1476), rezistența cetăților, seceta care afectează rezervele oştirii otomane, mobilizarea întregii țări determină, în final, transformarea înfrângerii în victorie. Sultanul se retrage către Dunăre.

În 1484 **Ştefan** pierde însă cetățile ***Cetatea Albă*** şi ***Chilia*** în favoarea Porții. Aceasta îl determină să reînnoiască jurământul de fidelitate față de Polonia (1485). Ulterior însă înlătură pretențiile de suzeranitate ale Poloniei asupra Moldovei şi îl înfrânge decisiv pe regele Poloniei, **Ioan Albert,** în bătălia de la Codrii Cosminului (1497).

Este înhumat la ***ctitoria*** sa de la Putna şi este *canonizat de către Biserica Ortodoxă Română.*

Mihai Viteazul. Este domn al Țării Româneşti (1593 – 1601). Este supranumit şi Bravul. Este fiul natural al domnitorului Țării Româneşti, **Pătraşcu cel Bun.** Nu se cunosc foarte multe date despre copilăria şi tinerețea sa. Se ştie că se ocupă cu negoțul de vite şi pietre prețioase. În același timp, urcă treptele dregătoriilor boiereşti. Astfel, în câțiva ani, **Mihai** avansează de la demnitatea de *ban de Mehedinți* la cea de *mare ban al Craiovei.* Ocupă tronul, fiind sprijinit şi de o parte importantă a marii boierimi muntene şi beneficiind de sprijnul rudei sale, **Andronic Cantacuzino (D3).**

Își începe domnia în condițiile creşterii presiunilor Porții asupra Țărilor Române, dar şi a ciocnirii de interese dintre otomani, pe de o parte, şi, pe de altă parte, habsburgi sau polonezi, în zonele de la nordul Dunării. Din inițiativa papei **Clement VIII** se constituie *Liga Sfântă,* care reuneşte Spania, Imperiul Habsburgic, ducatele de Mantua, Ferrara şi Toscana.

Domnia sa este bine-cunoscută, ca urmare a numeroaselor izvoare păstrate şi a numărului impresionant de lucrări care i-au fost dedicate. De numele său se leagă *prima unire politică a Țărilor Române.*

Ridică steagul luptei antiotomane la sfârşitul anului 1594, odată cu răscoala din Bucureşti, în care sunt ucişi *creditorii turco-levantini.* Urmează campania de la Dunăre din iarna lui 1594 –1595.

În mai 1595 semnează la Alba Iulia un tratat de alianță, prin care, în schimbul recunoaşterii suzeranității Transilvaniei, **Mihai** obține sprijinul principelui **Sigismund Bathory** şi este confirmat membru al coaliției antiotomane. Alianța este absolut necesară domnitorului muntean, căci sultanul proclamă Moldova şi Țara Românească provincii otomane şi se pregăteşte să intervină militar.

Alianța nu îi foloseşte însă prea mult, căci **Mihai** este silit să îl înfrunte aproape singur pe **Sinan Paşa** în lupta de la ***Călugăreni*** (august 1595), unde obține victoria.

În toamna anului 1595, este silit să se retragă inițial către munte. Cu ajutorul principelui Transilvaniei, **Mihai** înregistrează victorii, înfrângând pe otomani la Târgovişte, Bucureşti şi Giurgiu. Victoriile obținute îl determină pe sultanul **Mehmed III** să încheie pace cu **Mihai Viteazul** şi să îi trimită steag de domnie (1597).

În același timp **Mihai** este preocupat de apropierea de Imperiul Habsburgic, în care întrevede un viitor aliat. Astfel, în 1598 el încheie la

D2 „... şi după ce a auzit de această înfrângere păgânul împărat al turcilor şi-a pus în plan să se răzbune şi el însuşi cu toată puterea să vină... în luna mai asupra noastră şi să supună țara noastră care e poarta tuturor creştinilor... Dar dacă această poartă va fi pierdută... creştinătatea va fi în mare primejdie... De aceea, noi ne rugăm... să ne trimiteți în ajutorul nostru pe căpitanii voştri contra dușmanilor creştinătății...."

(Scrisoarea lui Ştefan cel Mare, din 25 ianuarie 1475, adresată principilor creştini)

Steagul lui Ştefan cel Mare.

D3 „... [Era] cel ce îşi pune capul în luptă...; acesta este zidul creştinătății şi răzbunătorul său... Mare la suflet şi prin tăria brațului...".

(**Cronicarul Balthazar Walter** *despre personalitatea lui Minai Viteazul)*

Mihai Viteazul.

D4 „... Gonind din scaun pe Ieremia Movilă... l-am urmărit cu armele până la hotarele Podoliei. Şi prinzându-l în cale din fuga lui, am bătut oştile cu omor mare... Acum... avem ţara aceasta toată sub puterea Mării Sale [Împăratul]...".

(Scrisoarea lui Mihai Viteazul din 1600 către comisarii imperiali)

Cresus arătându-şi comorile lui Solon. **Tablou de Valentin von Frankenstein. Între personaje apare Minai Viteazul.**

D5 „... Acum, oricine poate vedea câtă muncă şi osteneală am îndurat şapte ani de-a rândul şi câtă slujbă am făcut creştinătăţii, căci am luat de la turci 100 de tunuri şi am ocârmuit trei ţări: Ţara Românească, Transilvania şi Moldova şi le-am supus Măriei Sale împăratului... Acum am ajuns la acest sfârşit, pierzând tot ce câştigasem din zilele tinereţii până la bătrâneţe, şi ţări şi averi şi soţia şi copiii... şi dacă le-aş fi pierdut din cauza duşmanilor..., nu m-ar durea atâta cât mă doare, fiindcă au fost făptuite de aceia de la care nădăjduiam şi aşteptam ajutor şi razim...".

(Memoriul lui Mihai Viteazul din 1601 către ducele de Toscana)

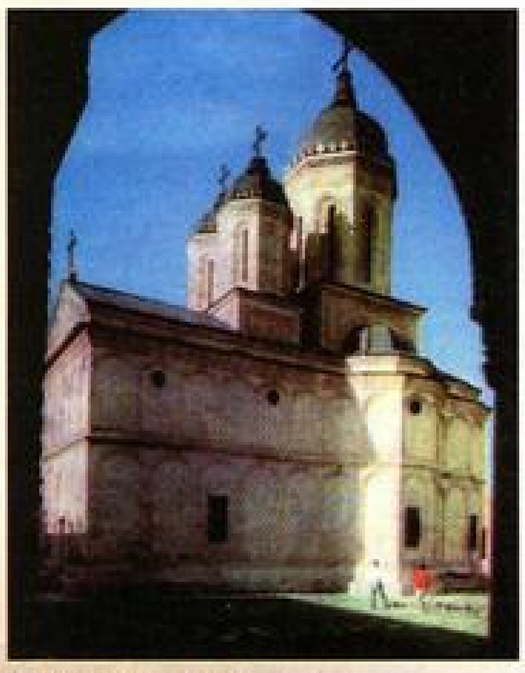

Mănăstirea Dealu.

mănăstirea Dealu, de lângă Târgovişte, un tratat cu **Rudolf II** d **Habsburg,** împăratul Germaniei. Ca urmare obţine subsidii pentr întreţinerea armatei şi sprijin pentru continuarea luptei antiotomane.

Renunţarea la tron a lui **Sigismund Bathory,** poziţia duşmănoasă succesorului său, cardinalul **Andrei Bathory,** precum şi pericol reprezentat de Polonia, care sprijină pe **Ieremia Movilă,** ce stăpâneş în Moldova, îl determină pe **Mihai** să treacă la *unirea Transilvaniei* c *Ţara Românească.*

Astfel, pătrunzând în Transilvania în 1599, **Mihai** susţine cu **Andr Bathory** *lupta de la Şelimbăr,* unde câştigă o importantă victorie. Ulte rior, el intră în Alba Iulia, unde este acceptat în calitate de „locţiitor împăratului". În mai 1600 **Mihai** întreprinde o expediţie în Moldova, ca i se supune. Astfel se înfăptuieşte ***prima unire politică a Ţărilo Române.*** La 29 mai 1600 **Mihai** se intitulează, *„voievod, cu mila l Dumnezeu, domn al Ţării Româneşti, al Ardealului şi al Moldovei* **(D4)**.

Scăderea sprijinului intern, ca urmare a adoptării *„legăturii lui Miha* prin care ţăranii dependenţi sunt legaţi de glie, piedicile în adm nistrarea tuturor Ţărilor Române şi presiunile externe, duşmănia p care i-o poartă voievodului nobilimea maghiară din Transilvania, dar generalul **Gheorghe Basta,** duc la destrămarea unirii politice.

În septembrie 1600 **Mihai Viteazul** este înfrânt în lupta de la Mirăs lău, pe Mureş. Apoi este înfrânt şi de către poloni în Ţara Românească De aceea, el este nevoit să plece la Praga şi Viena, pentru a ce sprijinul împăratului **Rudolf II.** Cu ajutor imperial, obţine o nouă victo împotriva lui **Sigismund Bathory,** revenit pe tron, de data aceasta bătălia de la Gurăslău (august 1601) **(D5)**.

Teama de refacere a unirii politice a Ţărilor Române îi determină p duşmanii săi, care văd în el un pericol, să acţioneze. Astfel, în urm complotului organizat cu sprijinul lui **Basta, Mihai Viteazul** este ucis Câmpia Turzii de un detaşament de mercenari valoni.

Trupul îi este înmormântat pe ascuns, iar capul, adus la mănăstir Dealu, de lângă Târgovişte.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Identificaţi principalele direcţii de acţiune ale politicii lui Ştefan cel Mare faţă de sta creştine.
2. Studiaţi **D1**. Scrieţi un eseu de o pagină cu privire la rolul lui Ştefan cel Mar apărarea creştinătăţii.
3. Citiţi **D2**. Pornind de la document justificaţi caracterul realist al politicii lui Ştefan Mare.
4. Identificaţi principalele momente în relaţiile dintre Mihai Viteazul şi Imperiul Otom
5. Citiţi **D5**. Prezentaţi rolul alianţelor politice în politica lui Mihai Viteazul.
6. Precizaţi factorii care l-au determinat pe Mihai Viteazul să treacă la unirea politi Ţărilor Române.
7. Enumeraţi cauzele eşecului Unirii înfăptuite de Mihai Viteazul.

Evaluare – Capitolele 9 şi 11

1. Definiți termenii:
descălecat, unire politică, paşalâc, rovină, Poartă.

Cu fiecare dintre aceştia alcătuiți câte o propoziție sau frază referitoare la temele studiate.

2. Citiți documentul:
„... Dis de dimineață sultanul a dat semnalul de năvală... Şi îndată ienicerii s-au urcat şi scoborându-se de pe zid... şi năpustindu-se credeau că au... ocupat oraşul... Cei din oraş însă... stăteau gata de luptă şi aşteptau ca ienicerii să fi intrat... Fiecare [şi-au ocupat locul] şi... au ucis mare mulțime dintre ei...".

(**Laonic Chalcocondil** *despre lupta de la Belgrad din 1456)*

a) Stabiliți importanța cetății Belgrad în planurile creştinilor şi ale otomanilor.
b) Prezentați rolul lui Iancu de Hunedoara în apărarea cetății.

3. Prezentați în aproximativ o pagină o sinteză cu tema *Țările Române în cruciada antiotomană în Evul Mediu,* având în vedere următoarele:
a) statutul politico-juridic al Țărilor Române în raporturile cu Poarta;
b) trei evenimente importante;
c) raporturile dintre Țările Române şi statele creştine vecine.

4. Elaborați în aproximativ o jumătate de pagină un text cu caracter istoric având în vedere următoarele personalități, date şi termeni:
Negru Vodă, Dragoş, descălecat, secolul al XIV-lea, independență, voievodat.

5. Ordonați cronologic următoarele evenimente:
a) sfârşitul domniei lui Vladislav Vlaicu;
b) asediul Belgradului de către otomani;
c) lupta de Vaslui;
d) *Diploma Cavalerilor Ioaniți.*

6. Completați spațiile libere cu informațiile istorice corespunzătoare următoarelor definiții:
a) trimis diplomatic al papei într-un stat – ..... .
b) loc strâmt, trecătoare – ..... .
c) important dregător bizantin din secolul al XII-lea – ..... .

7. Citiți afirmațiile de mai jos şi încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect:

7.1. Mitropolia Țării Româneşti este fondată în:
a) 1330; b) 1359; c) 1365

7.2. În lupta de la Gurăslău, Mihai Viteazul se înfruntă cu:
a) Ieremia Movilă;
b) Andrei Bathory;
c) Sigismund Bathory.

7.3. Dobrotiță se amestecă în luptele interne din:
a) Imperiul Bizantin;
b) Țara Românească;
c) Hoarda de Aur.

7. 4. Fenomenul descălecatului este semnalat pentru prima dată în:
a) Moldova;
b) Dobrogea;
c) Țara Românească.

8. Alcătuiți scurte fişe bibliografice privind personalitatea lui: Vlad Țepeş, Dragoş, Vladislav Vlaicu, Basarab I.

9. Completați spațiile libere cu un eveniment istoric în care a fost implicată fiecare dintre personalitățile de mai jos:
Mircea cel Bătrân ..... .
Mihai Viteazul ..... .
Bogdan din Cuhea ..... .
Petru I Muşat ..... .

10. Ordonați cronologic evenimentele/procesele scriind în în spațiile libere literele corecte:
a) Prima unire politică a Țărilor Române .....
b) Este menționat Leustachiu .....
c) Diplomele lui Ludovic cel Mare .....
d) Ştefan cel Mare depune jurământ de credință regelui Poloniei .....
e) Ultima domnie a lui Vlad Țepeş .....

11. Numiți două urmări ale constituirii statelor medievale în spațiul românesc.

Capitolul 12

Conținut

Cauzele
Umanismul
Renaşterea artistică

– Descoperirea tiparului de către Johannes Gutenberg 1434 – 1441
– Leonardo da Vinci 1452 – 1519
– Fondarea Academiei Platoniciene din Florența 1463
– Erasmus (Deziderius) din Rotterdam 1469 – 1536
– Niccolo Machiavelli 1469 – 1527
– Albrecht Dürer 1471 – 1528
– Fondarea Bibliotecii Vaticanului de către papa Nicolae al V-lea 1450

Cauze. Umanismul – o nouă concepție cu privire la individ

Cauze. La începuturile lumii moderne societatea medievală, aflată în criză, se găseşte în contradicție evidentă cu noile realități sociale şi economice, caracterizate prin *apariția burgheziei.* În acelaşi timp au loc procese sociale, economice şi politice importante, după cum urmează: centralizarea politică, începutul expansiunii europenilor pe alte continente, afirmarea burgheziei şi a capitalului.

În secolele al XIV-lea – al XVI-lea, Italia, care fusese *leagănul unei înfloritoare civilizații antice,* se impune drept cea mai dezvoltată regiune a Europei. La aceasta concură creşterea demografică, progresul oraşelor, comerțul intens cu zona de răsărit a Mării Mediterane. Oraşe, ca: ***Florența, Veneția, Milano, Genova, Pisa, Roma*** şi altele, se organizează sub forma *comunei* şi cunosc o prosperitate economică.

Ele au un prestigiu cultural deosebit şi sunt martorele apariției unei noi clase sociale, reprezentată de burghezia în ascensiune – bancheri, negustori, armatori, proprietari de *manufacturi.* Aceasta, devenind bogată, atacă deschis privilegiile nobilimii, care se bazează pe principiul naşterii, şi propune munca şi avuția drept surse unice ale unui statut social deosebit. Burghezia critică deschis ordinea socială şi politică medievală şi morala, care o justifică.

Un rol important îl joacă apariția *tiparului,* inventat de **Johannes Gutenberg** din ***Mainz.*** Această invenție permite răspândirea cu repeziciune a cuvântului scris, cu precădere în limbile naționale.

Noua clasă socială are la dispoziție importante resurse financiare, care îi permit să întemeieze veritabile dinastii financiare, precum **Medici** în Italia sau **Fugger** în Germania. Ea îşi află originea bogăției în *tranzacțiile economice,* ceea ce îi dă posibilitatea şi să sprijine din plin pe filosofi, scriitori şi artişti. Astfel, mai ales în oraşele italiene este la modă *mecenatul.* Papii – **Alexandru al VI-lea, Iuliu al II-lea, Leon al X-lea** – şi principii din familiile **Aldobrandini,** la Roma, **Medici,** la Florența (de exemplu **Lorenzo de Medici), Este,** la Ferrara, **Doria,** la Genova oferă găzduire şi îi sprijină financiar pe artişti.

În atari condiții, burghezia, aflată în plină afirmare, propune un nou tip de cultură, şi anume ***Renaşterea.*** Aceasta are un pronunțat caracter urban şi se bazează pe modelul oferit de antichitatea greco-romană. Ea este expresia interesului noii clase sociale pentru valorificarea pe deplin a tuturor calităților omului. Omul, în plenitudinea sa, se impune drept modelul de comparație cu Evul Mediu, atunci când omul era supus Bisericii şi avea un rol cu totul scăzut.

Noua cultură se manifestă plenar în domeniile ştiinței, literaturii, artelor plastice. Ea face trecerea de la Evul Mediu la lumea modernă.

Umanismul. Ideologia Renaşterii poartă numele de ***Umanism.*** Ea reprezintă o nouă concepție cu privire la om, la locul şi rolul său în societate. Principiul epocii este că omul este „măsura tuturor lucrurilor" (D1).

Pentru învățații acestei epoci omul este o ființă înzestrată cu *rațiune,* care trebuie să dovedească responsabilitate, să fie liber, să îşi manifeste dorința de a cunoaşte lumea înconjurătoare, să fie virtuos. El ocupă funcții diferite – funcționar, militar, întreprinzător şi locuieşte în cetate, ceea ce îi conferă statutul de cetățean.

Gânditorii Renaşterii concep individul ca având o vastă cultură, ceea ce poate să îl ajute într-o mai bună cunoaştere a lumii înconjurătoare.

Termeni

comună
manufactură
manuscris
mecenat
Renaştere
scolastică
tipar
Umanism
utopie

Lorenzo de Medici.

D1 „... Vreau ca omul nostru... să fie instruit în litere şi să ştie nu doar limba latină, dar şi pe cea greacă... să cunoască poeți, oratori şi istorici şi... să se priceapă a scrie versuri şi proză...".

(**B. Castiglione** *despre omul din perioada Renaşterii)*

Ştiați că...

... Renaşterea este definită de istorici celebri, ca de exemplu: Jules Michelet şi Jakob Burckhardt?

... scriitorul Irving Stone este autorul romanului *Agonie şi extaz,* care înfățişează drama artistului în Renaştere?

... în perioada Renaşterii apar, în oraşele Europei, academii la Roma, Neapole, Paris?

... principiul căruia i se supune Pico della Mirandolla este *„Despre tot ce se poate şti"?*

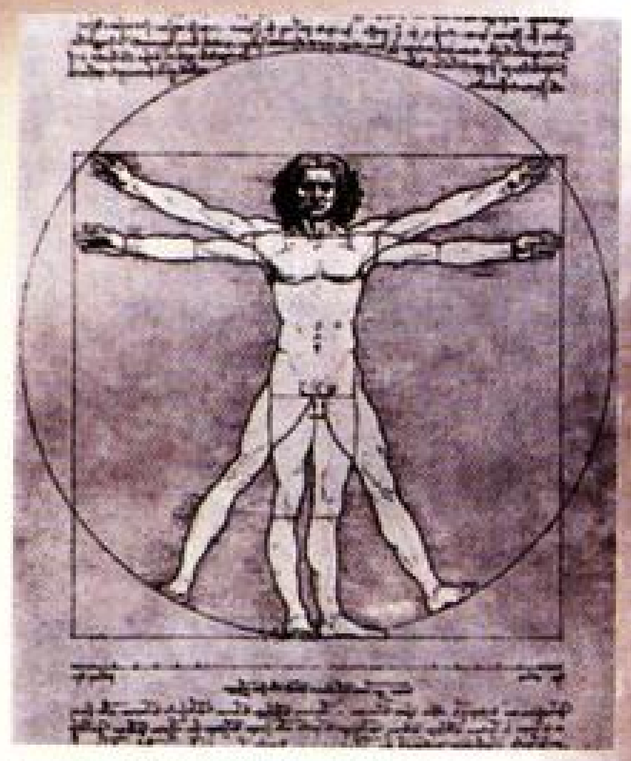

Leonardo da Vinci. Canon de proporții.

D2 „... Dar acum din mila cerului, ... scrisului i s-a redat cinstirea cuvenită, iar stările... s-au schimbat... Acum s-a făcut rânduială între toate, ca și în privința limbilor: greacă, fără de care niciun om cu obraz nu se poate socoti învățat, caldeiana, ebraica și latina... Te întâmpină peste tot dugheni cu cărți de tot felul, încât sunt înclinat să cred că nici pe vremea lui Platon, Cicero sau Papinian învățătura nu era mai la îndemână oamenilor decât astăzi...".

(François Rabelais)

D3 „... Prin urmare, întrucât un principe trebuie să știe să se folosească bine de mijloacele animalului, el va trebui să ia ca exemplu vulpea și leul... De altfel, un principe are întotdeauna la îndemână tot felul de motive îndreptățite să-i îngăduie să-și calce cuvântul dat sub aparențe cinstite...".

(Niccolo Machiavelli *despre arta guvernării)*

Monede de aur de la Florența.

În epoca modernă, morala cuprinde *valori cu totul noi.* Astfe important pentru om este succesul său în tranzacțiile economice, cee ce îi poate aduce un anumit nivel de viață și un prestigiu în societate.

Dacă în Evul Mediu teologia și metoda sa principală de cercetare, ș anume cea *scolastică,* constituie un obstacol în calea cunoașterii liber a lumii, în perioada ***Renașterii,*** redescoperirea antichității greco-roma ne marchează un interes sporit pentru un nou sistem de educație Accentul cade pe studierea științelor umaniste, pe cultivarea spiritulu critic, pe valorificarea posibilităților și rațiunii umane. Totodată, se mar festă dorința de cunoaștere a trecutului, care oferă pilde interesant pentru viața socială și politică din secolele al XIV-lea – al XVI-lea. Pri grija statului sau a unor învățați se constituie primele mari *bibliotec* precum cele de la ***Veneția, Paris, Florența, Vatican,*** unde sunt reunit *manuscrise,* lucrări tipărite. Multe dintre operele lui **Cicero, Platon Aristotel, Seneca, Titus Livius,** dar și din zona culturii musulmane ș iudaice, sunt redescoperite, comentate și publicate în ediții critice d către erudiții ***Renașterii,*** ca de exemplu: **Pico delia Mirandoll Lorenzo Valla.** La Florența, sub conducerea lui **Marsilio Ficino,** s constituie *Academia Platoniciană.* Se dezvoltă mult interesul pentr studirea limbilor antichității: *greaca, latina, ebraica.* În acest domeniu s fac progrese demne de consemnat. Cucerirea ***Constantinopolului*** d către otomani (1453) determină refugierea în Occidentul Europei, m ales în Italia, a unor buni cunoscători ai acestor limbi savante **(D2)**.

În perioada ***Renașterii*** numeroase științe se individualizează ș devin domenii distincte ale cunoașterii. Astfel, spiritul umanist transpa din *istoriografie,* unde dincolo de analiza de tip evenimențial, apar și el mente de critică a istoriei. Omul devine cel care decide soarta acțiuni sale politice, chiar dacă pornind de la considerente politice, **Niccol Machiavelli** declară că „scopul scuză mijloacele" **(D3)**.

Apelând la *spiritul critic,* eruditi, ca de exemplu **Erasmus d Rotterdam,** autorul *Elogiului nebuniei,* supune unei analize îndrăzne pentru epoca în care trăiește, o lucrare fundamentală pentru doctri creștină, și anume: *Noul Testament.* În noul context politic și cultural d la începutul epocii moderne, **Erasmus** dezvoltă un nou concept d privire la Europa, care are la bază *pacea și toleranța.* Intelectualii epo caută noi soluții la problemele sociale și politice din epocă. Astfel, s naște *literatura utopică,* reprezentată de **Thomas Morus** (*Utopi* **Tommaso Campanella** *(Cetatea Soarelui),* **Francis Bacon** *(No Organon).* Influența lucrărilor lor este foarte pronunțată în domen științelor politice moderne. Concepția umanistă se răspândește întreaga Europă, fiind favorizată de utilizarea tiparului și de noul siste de educație.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Citiți **D1**. Argumentați importanța culturii generale în formarea omului din perioa Renașterii.
2. Prezentați principalele cauze care duc la apariția Renașterii. Clasificați-le pe dom de activitate.
3. Justificați rolul decisiv conferit omului în cadrul ideologiei Renașterii.
4. Precizați principalele trăsături, pe care erudiții le atribuie individului în epo Renașterii.
5. Studiați **D3**. Identificați trăsăturile unui conducător politic în lumea modernă.
6. Argumentați rolul proiectelor utopice de organizare a lumii.
7. Elaborați un eseu de o pagină, în care să subliniați importanța modelului antic pen cărturarii Renașterii.

Renaşterea artistică

Influența ***Umanismului*** este dominantă în planul artelor, unde au loc importante inovații în ceea ce privește subiectele de inspirație, formele de manifestare și tehnicile de lucru.

Italia este în secolul al XV-lea martora unei arte înfloritoare. Artiștii intră în serviciul orașelor, principilor, papilor, care devin destinatarii artei și își pun o amprentă de neconfundat asupra lucrărilor lor. Subiectele de inspirație aparțin de domeniul laicului, adică *viața de toate zilele,* bucuria de a trăi. Arta capătă în cadrul Renașterii *un caracter* predominant *realist și profan,* depășind cadrul religios.

Personajele principale ale operelor de artă provin din istoria creștinismului, dar și a Antichității. Artiștii pun în valoare natura și *corpul omenesc*. **Michelangelo** realizează prin pictura de pe bolta Cupolei Sixtine de la Vatican o imagine a modului în care oamenii din perioada Renașterii vedeau apariția primilor lor semeni **(D1)**.

Totodată artiștii Renașterii cultivă *genul nudului.* Inspirată din anticchitatea greco-romană, această tehnică constituie o modalitate de prezentare a omului pe deplin egal cu semenii săi.

Arta Renașterii înflorește și în Germania, Țările de Jos, Spania și Franța.

Arhitectura. În acest domeniu creează artiști de renume, ca: **Giuliano da Sangallo, Giotto, Donato Bramante, Filippo Brunelleschi** în Italia, **Pierre Lescot** în Franța. Inovațiile privesc *arcul rotunjit, adoptarea perspectivei, bolta semicilindrică.* Sub influența Antichității domină *coloanele, cupolele, frontoanele,* deopotrivă simple, austere, dar și impunătoare.

Se poate identifica o *arhitectură civilă* și respectiv, una *religioasă.* Astfel, se construiesc *piețe publice* ***(Roma, Florența),*** *reședințe ale burgheziei* ***(Florența),*** *palate* ***(Veneția, Florența),*** *primării* ***(Siena, Florența),*** *biblioteci* ***(Veneția).*** Dintre cele mai de seamă edificii religioase putem menționa *domul* din ***Florența*** **(D2),** și *catedrala Sf. Petru* de la ***Roma,*** una dintre cele mai impozante *bazilici* ale lumii occidentale. Se introduce turnul *(campanila),* care însoțește, de obicei, edificiul primăriei.

Sculptura. Această artă devine de-sine-stătătoare și pune în evidență *frumusețea corpului uman.* Se impun artiști, precum: **Michelangelo Buonarroti, Donatello, Andrea Della Verocchio, Lorenzo Ghiberti, Luca Della Robia.**

Ea se desprinde total de arhitectură și în cadrul său se resimte plenar influența spiritului Antichității. Printre tehnicile utilizate menționăm *statuia ecvestră,* turnată în bronz sau sculptată în piatră, ca de exemplu: cea a *condotierului* Gattamelata, basorelieful de pe porțile catedralei de la Florența, nudul, ilustrat cu cinste de *David* și *Pietà,* operele lui **Michelangelo,** *bustul-portret.*

Pictura. Este cea mai de seamă artă din perioada Renașterii. Artiștii introduc desenul anatomic, perspectiva liniară și pluridimensională și a treia dimnensiune, ceea ce conferă armonie și proporții desăvârșite. Pentru a se conferi orginalitate, se studiază fenomenul luminii și umbrelor, se face apel la diferite perspective, care contribuie la identificarea unui loc precis pentru om în cadrul universului. Personajele prezentate sunt încadrate într-un decor, trăsăturile feței și gesturile devin foarte firești.

Termeni

bazilică
campanilă
condotier
cupolă
dom
fronton

D1 „... Papa Pius era și el tare dornic să vadă picturile ce se făceau și, din pricină că acestea erau ascunse, dorința sa era de nestăpânit... Într-una din zile a voit... să se ducă să le vadă, dar nu i s-a deschis... De aici s-a iscat o mare ceartă... Papa însă,... dându-și bine seama de talentul lui Michelangelo, a ținut ca el să continue lucrarea... Michelangelo a terminat totul în chip desăvârșit, în douăzeci de luni, lucrând singur fără niciun alt ajutor...".

(Cu privire la pictura lui Michelangelo la Capela Sixtină)

D2 „... Dacă ar fi cu putință să o facem rotundă, am ține socoteală de metodele folosite de romani...; aici însă e vorba de opt fețe, de lanțuri, de pietrele de la colțuri..., un lucru deosebit de greu... Se poate spune, fără putință de tăgadă, că cei vechi nu au atins niciodată în construcțiile lor o asemenea înălțime și nici nu au trecut printr-o primejdie așa de cumplită, voind să înfrunte cerul...".

(Filippo Brunelleschi *despre cupola domului din Florența)*

Mona Lisa (Gioconda). Pictură de Leonardo da Vinci.

Albrecht Dürer. Autoportret.

Romană – *Rafael Sanzio şi Michelangelo Buonarroti;*

Florentină – Sandro Boticelli, Pietro Perugino, Giotto di Bondone, Cimabue, Ambrogio Lorezetti;

Venețiană – *Giovanni Bellini, Tiziano Vecellio, Giorgione, Tintoretto.*

Şcoli de pictură în Italia Renaşt

Se constituie *şcolile naționale de pictură,* ca de exemplu: venețian florentină, romană **(S1)**. Se remarcă, astfel, **Paolo Ucello,** Fr **Angelico, Michelangelo Buonarroti, Leonardo da Vinci,** Rafa **Sanzio, Piero Della Francesca, Tiziano Vecellio, Paolo Veroness Sandro Boticelli, Domenico Ghirlandajo** şi alții.

Renaşterea se manifestă cu forță şi în afara Italiei. în German creează **Albrecht Dürer,** care ilustrează cu cinste domeniul *gravurii,* **Lucas Cranach.** În Țările de Jos pictura flamandă are străluciți repr zentanți, precum: **Pieter Breughel cel Bătrân şi Jan Van Eyck.** Sti ***Renaşterii*** se resimte şi în Franța, mai ales în arhitectura unor edific somptuoase, ca de exemplu: castelul de la Chambord de pe Loara palatul Luvru de la Paris. **Leonardo Da Vinci** lucrează la Curtea regel Francisc I şi, la finalul vieții, se stabileşte în Franța. În Spania se m marcă opera de inspirație mistică a lui **Domenikos Teutokopulos,** c noscut şi sub numele de **El Greco.**

Catedrala Sf. Petru de la Roma.

Geneza. Detaliu din pictură de Michelangelo.

Pictură de Rafael.

Ştiați că...

... o interesantă frescă a realizărilor în acest domeniu creează Giorgio Vasari, autorul unei *Vieți a celor mai însemnați pictori, sculptori şi arhitecți?*

... cea mai de seamă pictură a lui Leonardo da Vinci este *Gioconda (Mona Lisa)* şi că aceasta are un surâs aproape imperceptibil şi nicicând imitat ?

... Rafael Sanzio este celebru prin decorarea logiilor Vaticanului şi prin ciclul *Madonelor?*

Verificați-vă cunoştințele!

1. Întocmiți o listă a tuturor inovațiilor din tehnica artelor plastice în perioada Renaşter
2. Citiți **D1**. Alcătuiți un eseu de o pagină cu privire la raporturile dintre artişti şi princ în Renaştere.
3. Argumentați rolul vieții cotidiene ca izvor de inspirație pentru artişti.
4. Prezentați modalitățile de realizare a interferențelor dintre domeniile artelor plastic
5. Elaborați un eseu de o pagină, în care să justificați rolul lui Michelangelo de titan Renaşterii.

REFORMA RELIGIOASĂ ŞI URMĂRILE SALE

13

Capitolul 13

Conținut

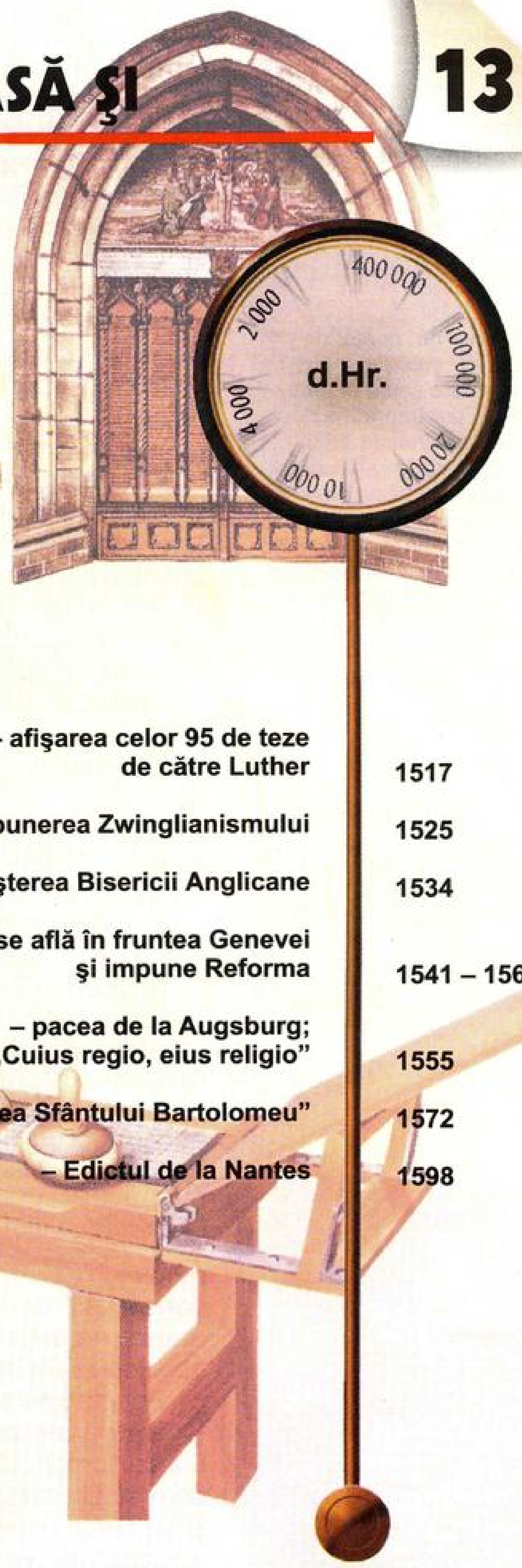

Cauzele Reformei
Reforma – forme de manifestare
Războaiele religioase în Franța
Reforma religioasă în Transilvania
Contrareforma

– afişarea celor 95 de teze de către Luther	1517
– impunerea Zwinglianismului	1525
– „Actul de supremație” – naşterea Bisericii Anglicane	1534
– Jean Calvin se află în fruntea Genevei şi impune Reforma	1541 – 1564
– pacea de la Augsburg; impunerea principiului „Cuius regio, eius religio”	1555
– „Noaptea Sfântului Bartolomeu”	1572
– Edictul de la Nantes	1598

Cauzele Reformei

Termeni

calvinism
Contrareformă
hughenot
luteranism
protestantism
Reformă
zwinglianism

D1 „Nimeni nu poate deveni cleric decât cu preţul banilor, iar mâinile celor care caută îndurarea sfinţilor nu se pot împreuna decât dacă au dat mai înainte bani. [...] Mulţi episcopi n-au intrat niciodată în oraşele lor, n-au văzut bisericile şi n-au vizitat diocezele lor. [...] Eu îi numesc mercenari străini, pentru că ei nu caută binecuvântarea credincioşilor, ci numai veniturile lor."

(**H. de Clamanges,** *Tratat despre ruina Bisericii)*

1. Citiţi **D1**. Selectaţi din text două argumente folosite de autor pentru a descrie decăderea morală a clerului.

Alexandru al VI-lea Borgia.

Reforma reprezintă o mişcare social-politică şi ideologică de la începutul secolului al XVI-lea cu implicaţii majore în multiple planuri ale civilizaţiei şi culturii. În esenţă, Reforma este un fenomen religios determinat de conştiinţa religioasă şi de starea instituţiilor şi a practicilor ecleziastice. Reforma este rezultatul unei evoluţii în cadrul Bisericii Catolice, dar şi al unor cauze mai generale.

Cauze. În Europa anilor 1500 există două puteri: cea *civilă* (seculară), reprezentată de monarh, şi cea *ecleziastică* (temporală), reprezentată de Biserică, al cărei şef suprem în Occident este Papa. Societatea medievală se bazează pe religie, care are un rol esenţial în viaţa omului. Accesul la mântuire este asigurat prin intermediul Bisericii. Aceasta cunoaşte însă o profundă criză, manifestată pe multiple planuri.

Decăderea morală a clerului înalt este una din cauze. Acesta uită de preceptele creştinismului primitiv, care presupune smerenie şi simplitate, înaltul cler trăieşte în lux şi acumulează averi din beneficii şi funcţii obţinute prin cumpărare şi trafic de influenţă **(D1)**.

Are loc şi o *slăbire a autorităţii papale*. În secolul al XIV-lea izbucneşte un conflict între papă şi regele Franţei. Sediul papalităţii este mutat de la Roma la ***Avignon*** (1309 – 1377).

Prestigiul papalităţii scade. Pontifii care urmează contribuie la *declinul moral al papalităţii*. Fie sunt implicaţi în combinaţii, intrigi politice şi războaie, fie sunt preocupaţi mai mult de artă şi literatură, fie sunt corupţi.

Cel mai cunoscut este **Alexandru al VI-lea Borgia.** Numele lui este sinonim cu crima, simonia, corupţia, nepotismul, vânzarea de indulgenţe sau orice alt păcat condamnat de Biserică.

În aceste condiţii nu este de mirare că ostilitatea faţă de Biserică şi faţă de cei care ocupă posturi în Biserică se accentuează.

Anticlericalismul este susţinut şi de umanişti. Aceştia nu neagă credinţa şi nu cer desfiinţarea Bisericii. Ei urmăresc *regenerarea spirituală a Bisericii,* iar lucrările lor eliberează spiritul uman de sub dominaţia Bisericii. **Erasmus din Rotterdam** atrage atenţia că unele din învăţăturile Bisericii se bazează pe texte care sunt de fapt traduceri greşite ale Bibliei. Satira sa, „Elogiul nebuniei", în care ridiculizează clerul, cunoaşte o largă răspândire. De fapt şi contemporanii spuneau „Erasmus a aşezat oul şi Luther a scos pui din el".

Situaţia economică a Bisericii Catolice reprezintă un alt motiv de nemulţumire. Biserica este unul din cei mai mari proprietari funciari şi beneficiază de venituri considerabile obţinute de la populaţie. În Germania, ea deţine aproape o treime din suprafaţa arabilă. Funcţiile de episcopi şi arhiepiscopi sunt cumpărate.

Spectacolul bogăţiilor exorbitante ale Bisericii şi ale oamenilor săi face pe ţărani, orăşeni, cavaleri să dorească o redistribuire echitabilă a marilor proprietăţi ecleziastice. Apoi dezvoltarea burgheziei se află în contradicţie cu existenţa unui cler parazitar şi corupt. O Biserică săracă şi un ceremonial simplificat sunt aspiraţii considerate legitime de către această categorie socială dinamică.

Voința monarhilor de a avea un control total asupra activităților din statele în plin proces de centralizare constituie principala cauză politică a ***Reformei.*** Monarhia centralizată, precum cea engleză, nu mai putea să accepte implicarea papalității în problemele sale.

În secolul al XV-lea, difuzarea cărților tipărite în limbile naționale, tratând teme religioase şi destinate laicilor, determină întărirea pietății populare. Se dezvoltă un curent popular, „Devotio moderna" (Credința modernă). Pentru „Devotio moderna", esența creştinismului se află în comuniunea, prin Hristos, cu divinitatea. Esențială este spiritualitatea interioară: o religiozitate personală.

În acest climat se afirmă o serie de *predicatori* care se adresează direct poporului şi arată abaterile Bisericii de la învățătura *Bibliei* şi necesitatea reformării ei. Doi dintre aceştia se remarcă: **John Wycliffe** (1320 – 1384), în Anglia, şi **Ian Hus** (1368 – 1415), în Boemia.

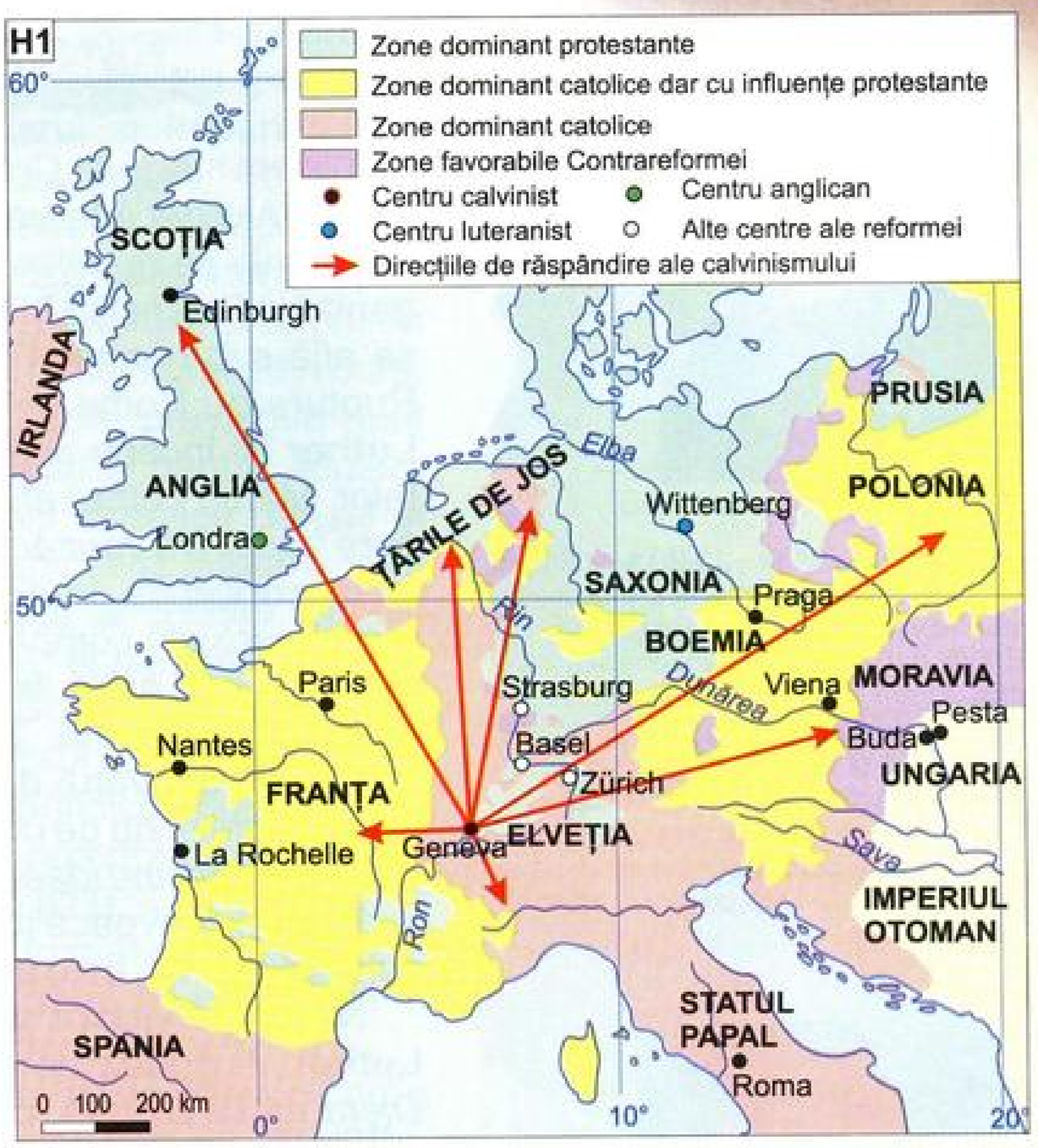

Reforma religioasă.

J. Wycliffe, spirit îndrăzneț, reformat cu multă vreme înainte de ***Reformă,*** puritan înainte de a fi existat cuvântul, este preot şi profesor la Universitatea din Oxford. Izbit de imoralitatea clerului, ajunge la concluzia că bunurile Bisericii trebuie secularizate şi aceasta trebuie să fie readusă la sărăcia primitivă pentru a-i reda virtuțile. El denunță ierarhia, celibatul, indulgențele şi propune o Biserică națională.

J. Wycliffe susține că ***Biblia*** *este singurul izvor al adevărurilor creştine*. Din acest motiv traduce *Biblia* în limba engleză.

Învățăturile lui sunt reprimate în Anglia, dar sunt propovăduite în Boemia de către **Ian Hus.** Preot, decan al Facultății de Filosofie şi rector al Universității din Praga, el *traduce* ***Biblia*** *în limba cehă*. În lucrările sale introduce principiul predestinării, înaintea lui **Calvin,** şi se asociază tendințelor de emancipare națională a Bisericii din Boemia. **Ian Hus** cere credincioşilor să-şi bazeze credința numai pe Scriptură şi ține o serie de predici împotriva clerului şi a papalității. Condamnarea corupției găseşte ecou în rândul intelectualilor şi al poporului. Excomunicat în 1411, **Ian Hus** este chemat în fața Conciliului de la Constanz. Refuză să-şi retracteze ideile, este condamnat la moarte şi ars pe rug (1415).

1. Priviți imaginea cu supliciul lui Ian Hus. Apreciați dacă acest mijloc de combatere a ereziilor, folosit de Biserică, a dat rezultate.

Arderea pe rug a lui Ian Hus.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Prezentați trei cauze ale Reformei.
2. Explicați poziția țăranilor, cavalerilor şi a burgheziei în legătură cu necesitatea unei reformări a Bisericii.
3. Explicați cum a pregătit Umanismul terenul pentru reformă.
4. Explicați sensul expresiei „Erasmus a aşezat oul şi Luther a scos pui din el".
5. Apreciați rolul predicatorilor din secolele XIV – XV.

Reforma – forme de manifestare

Martin Luther

Martin Luther (1483 – 1546) s-a născut în oraşul german Eisleben. Începe să studieze filozofia la Universitatea din Erfurt, dar în 1505 abandonează studiile şi intră în Mănăstirea Augustinilor. Este hirotonisit preot şi devine doctor în teologie şi titular al Universităţii din Wittenberg. Scandalizat de corupţia şi venalitatea clerului îşi propune să reformeze Biserica. Acţiunea sa începe în octombrie 1517 şi continuă până la sfârşitul vieţii.

D1 „21. Greşesc [...] acei predicatori de indulgenţe care spun că prin indulgenţele papei omul e dezlegat de orice pedeapsă şi că se mântuie. [...]

27. Ei predică spunând că îndată ce banul sună în cutie, sufletul se ridică în zbor.

28. E un lucru sigur că prin banul ce sună în cutie poate să crească câştigul şi lăcomia de bani. [...]

32. Se vor osândi pe veci, împreună cu cei ce-l învaţă, aceia care cred că prin scrisori de iertare a păcatelor îşi asigură mântuirea."

(**Martin Luther,** *Cele 95 de teze*)

1. Citiţi **D1**. Identificaţi două argumente folosite de Luther pentru a combate indulgenţele.
2. Citiţi **D2**. Precizaţi dacă din text se desprinde doctrina „mântuirea prin credinţă".

D2 „Am început să înţeleg că justiţia lui Dumnezeu înseamnă acea dreptate prin care omul trăieşte prin darul lui Dumnezeu, adică prin credinţă. Justiţia lui Dumnezeu este revelată de Evanghelie [...] după cum este scris: «cel care este justificat prin credinţă, va trăi»".

(**Martin Luther,** *Prefaţă* la ediţia de *Opere*, 1545)

Luteranismul. Criza acestei perioade se manifestă acut în Germania. Aici decăderea morală şi abuzurile înaltului cler sunt evidente. În Germania se manifestă resentimente majore în privinţa structurii şi organizării Bisericii. Multe dintre acestea pornesc de la faptul că Biserica se află sub controlul străinilor. Starea generală este de nemulţumire. Ruptura de Roma este singura soluţie. Acesta este contextul în care **Luther** îşi începe acţiunea. Scandalizat de practica vânzării indulgenţelor, Martin Luther afişează pe uşile bisericii din Wittenberg cele **95 de *teze*** *împotriva vânzării indulgenţelor* (octombrie, 1517) **(D1)**.

În concepţia tradiţională mântuirea poate fi obţinută prin „fapte bune", inclusiv cumpărarea de indulgenţe. Dimpotrivă, **Luther** susţine că mântuirea este oferită gratuit tuturor de către Dumnezeu, dacă ai credinţă adevărată. Fiecare credincios, care studiază Biblia, poate descoperi adevărul despre divinitate. *Mântuirea* poate fi asigurată de *ceea ce crezi*, nu de ceea ce faci. *Expresia latină „sola fide"* („numai prin credinţă") *devine ideea centrală a doctrinei sale* **(D2)**.

Papa îl convoacă pe **Luther** la ***Roma*** ca să se disculpe. Luther nu dă curs solicitării şi este excomunicat în 1521.

Nobili şi principi germani, umanişti, oameni de rând îl susţin pe **Luther.** Acţiunea de revoltă împotriva deciziilor ***Romei*** ia amploare. *Dieta de la Worms,* convocată de împăratul **Carol Quintul** îl declară eretic. Aflat sub protecţia lui **Frederic de Saxa, Luther** este ascuns la castelul de la Wartburg. Timpul petrecut aici este folosit pentru traducerea *Bibliei în limba germană,* o adevărată capodoperă literară.

Aderarea la principiile lui **Luther** ia forme violente. Micii nobili germani, „cavalerii săraci", se revoltă împotriva principilor teritoriali şi înaltului cler. În 1525, protestele ţăranilor se transformă într-un adevărat război ţărănesc, sub conducerea predicatorului popular, teologul **Thomas Münzer. Luther** se dezice de aceşti adepţi violenţi, fiind un partizan al ordinii stabilite. Adeziunea marilor principi instituţionalizează însă Reforma **(S1)**. Secularizarea bunurilor Bisericii se face în folosul lor. Cea mai importantă este aceea realizată de **Albert de Branderburg,** Marele Maestru al Ordinului Cavalerilor Teutoni. În 1525 pământurile Ordinului sunt transformate în Ducatul Prusiei. **Carol Quintul,** deşi catolic convins, este obligat să promoveze o politică de conciliere, fiind ameninţat atât de turci, cât şi de francezi. În cele din urmă, izbucneşte un conflict deschis între catolici şi luterani. Prin *pacea de la Augsburg* (1555) se ajunge la un compromis: dreptul liberei alegeri a confesiunii, conform principiului „cuius regio, eius religio" (religia suveranului este religia supuşilor). *Protestantismul este instituţionalizat* ca religie de stat **(S1)**.

Zwinglianismul. ***Reforma luterană*** se extinde în zone compacte, cuprinzând patru cincimi din teritoriul Germaniei, dar şi în ţările învecinate, care întreţin raporturi comerciale cu lumea germană. Între acestea, şi Elveţia. Zurich este cel mai modern stat al confederaţiei elveţiene, fiind guvernat de un consiliu, care deţine controlul inclusiv asupra religiei. În 1518, **Ulrich Zwingli** (1484 – 1531), venit aici, primeşte postul de predicator. Ca şi **Luther, Zwingli** studiază ***Biblia*** şi înţelege că multe dintre învăţăturile Bisericii sunt total incorecte. Remediul este simplu: orice problemă religioasă poate fi rezolvată pe baza unei interpretări a ***Bibliei.*** Ceea ce nu se bazează pe ***Biblie*** este incorect.

Reformele lui **Zwingli,** extrem de radicale, sunt acceptate până în 1525 şi se impun. Slujba tradiţională este înlocuită cu predicile, singurele sacramente recunoscute rămân botezul şi împărtăşania, serviciul religios este simplificat, mănăstirile sunt desfiinţate.

Calvinismul. Sub conducerea lui **Calvin, *Geneva*** *devine centrul protestantismului european.* Jurisdicţia ecleziastică este încredinţată unui consistor compus din pastori şi membri ai consiliului municipal. În fiecare lună pastorii se întâlnesc ca să discute abaterile morale din oraş. Cei vinovaţi sunt convocaţi şi judecaţi, iar sancţiunile prevăzute sunt foarte severe: pedeapsa capitală pentru erezie, dar şi pentru adulter. Este obligatorie prezenţa la serviciile divine, sunt interzise dansul şi luxul ostentativ. ***Geneva*** lui **Calvin** este un loc auster şi puritan. Sunt adoptate şi măsuri pozitive: încurajarea instrucţiei, a cultului muncii, finanţarea unor industrii, dispoziţii de ordin igienic şi sanitar. În timpul administraţiei lui este înfiinţată *Universitatea din* ***Geneva.*** În susţinerea doctrinei sale, **Calvin** porneşte de la *ideea primatului absolut al* ***Bibliei,*** *ca singură sursă a credinţei.* **Calvin** formulează principiul *predestinării* absolute, rezervată doar „celor aleşi". Mântuirea noastră nu este hotărâtă de fapte bune, ci doar de voinţa lui Dumnezeu **(D3)**.

Biserica este colectivitatea celor predestinaţi. În materie de cult respinge toate ceremoniile. Influenţa doctrinei lui **Calvin** se manifestă în Franţa, Anglia, Scoţia, Ţările de Jos, Boemia, Ungaria, Polonia.

Anglicanismul. În Anglia mişcările contestatare ale Bisericii au o veche tradiţie: din secolul al XIV-lea datează mişcarea lui **Wycliffe.** Anglia secolului al XVI-lea devine anticlericală. Papalitatea, prea îndepărtată, sacrifică interesele englezilor în favoarea acelora ale principilor de pe continent. Terenul este astfel pregătit.

Dar, în Anglia, ***Reforma*** are unele caracteristici. Cea mai importantă este aceea că este *impusă de rege şi guvernul său* şi că se *termină prin constituirea unei biserici naţionale de stat* ***Biserica Anglicană.***

Regele obţine din partea Parlamentului aprobarea ca Biserica să fie pusă în subordinea sa. Prin *Actul de Supremaţie* (1534), Biserica din Anglia este scoasă de sub autoritatea papei, dar sunt menţinute dogma şi liturghia catolică. Şeful suprem al Bisericii este regele, care deţine atât jurisdicţia spirituală, cât şi jurisdicţia civilă. Mănăstirile sunt desfiinţate, iar averile lor, confiscate. Biserica Anglicană preia elemente ale calvinismului. Baza doctrinară a anglicanismului este stabilită în 1563 prin cele *39 de articole* **(D4).**

Războaiele religioase în Franţa. Influenţa *calvinismului* este foarte puternică în Franţa. *Protestantismul* apare şi se răspândeşte în forma sa cea mai radicală în timpul domniei lui **Francisc I.** Acesta, iniţial, îl tolerează, pentru ca, mai apoi, să-l combată, în funcţie de interesele politice. ***Calvinismul*** este adoptat mai ales de *populaţia oprimată,* dar şi de un important cerc de *umanişti* din jurul **Margaretei de Navarra.** Din mişcarea ***protestantă*** fac parte şi *mari familii nobiliare:* **Bourbon, Coligny, Montmorency.** Rivalităţile dintre catolici şi protestanţi sunt agravate în Franţa datorită strânsei legături dintre cele două domenii: religios şi politic. După 1560, la curtea Franţei se impune puternica familie catolică a **ducilor de Guise,** susţinători ai ***Contrareformei.*** Protestanţii sunt sprijiniţi din exterior de **Elisabeta I** a Angliei, de protestanţii germani şi de cei din Ţările de Jos. **Caterina de Medici,** văduva lui **Henric al II-lea,** rămâne adevăratul conducător al Franţei, în timpul

S1

- Suspendarea ceremoniilor şi instituţiilor care nu se regăsesc în Biblie;
- Simplificarea ceremonialului;
- Celibatul preoţilor este facultativ;
- Secularizarea bunurilor Bisericii;
- Păstrarea a 2 sacramente din 7: botezul şi împărtăşania;
- Desfiinţarea ordinelor monaho-cavalereşti şi monastice.

Reforma în Germania.

Jean Calvin (1509 – 1564)

D3 „[...] Numim predestinare voinţa eternă a lui Dumnezeu, prin care El hotărăşte ce vrea să facă din fiecare om. Căci nu toţi sunt creaţi în condiţii egale, ci unii sunt făcuţi pentru viaţa eternă, iar alţii pentru veşnica pedeapsă. De aceea spunem că, după rostul cu care un om a fost creat, el este sortit ori morţii, ori vieţii. Cei chemaţi de Dumnezeu la izbăvire sunt binecuvântaţi cu mila divină, dincolo de vrerea lor. Iar, dimpotrivă, viaţa le este caznă tuturor celor sortiţi pătimirii; şi toate se fac prin voinţa neştiută şi de nepătruns."

(Jean Calvin)

1. Citiţi **D3**. Transcrieţi din text esenţa doctrinei lui Calvin.

D4 „Articolul XXII Doctrina Bisericii de la Roma privind purgatoriul, indulgențele, cultul şi adorarea atât a chipurilor, cât şi a moaştelor, invocarea sfinților este o invenție frivolă, care nu-şi are originea în niciun text din Sfânta Scriptură, fiind mai curând contrară Cuvântului lui Dumnezeu.

Articolul XXXVII Maiestatea Sa regală are putere suverană în acest regat al Angliei. [...] Episcopul Romei nu are jurisdicție în regatul Angliei."

(Cele 39 de articole, 1563)

Noaptea Sfântului Bartolomeu.

1. Citiți **D4**. Precizați care dintre articole decretează supremația regelui.
2. Asociați imaginea de mai sus cu informațiile din **D5**. Descrieți atmosfera din Noaptea Sfântului Bartolomeu.

D5 „De cu seară, ducele de Guise, căpetenia principală a acțiunii, chemă la sine pe câțiva căpitani francezi şi elvețieni, spunându-le: «Iată, a sosit ceasul în care, din voința regelui, urmează să ne răzbunăm asupra seminției potrivnice lui Dumnezeu; fiara e în cuşcă şi nu trebuie îngăduit să scape. [...] Toți să poarte ca semne distinctive o eşarfă albă la brațul stâng şi o cruce la pălărie. Ceasul execuției îl vor cunoaşte după sunetul clopotului mare de la curte»."

(**Agrippa d'Aubigne,** *Istoria universală)*

domniilor succesive ale celor trei fii ai săi (1560 – 1589). Femeie abilă, inteligentă şi cultă, dar lipsită de orice scrupule, **Caterina** încearcă o politică de conciliere între catolici şi protestanți (numiți în Franța hughenoți). Intențiile sale se lovesc de manevrele familiei **de Guise** şi de presiunile lui **Filip al II-lea** al Spaniei. În 1562, la ***Vassy,*** *oamenii ducelui* **de Guise** *împrăştie o adunare a protestanților şi ucid o parte dintre aceştia.* Este începutul războaielor religioase care însângerează Franța până la sfârşitul secolului al XVI-lea.

În 1572, în „Noaptea Sfântului Bartolomeu" peste 2 000 de protestanți sunt masacrați, în ***Paris*** şi în provincie, cu acordul regelui, incitat de **Caterina de Medici** şi de *Liga Catolică* **(D5)**. În 1588, doi şefi ai *Ligii Catolice* aparținând familiei **de Guise** sunt asasinați şi, în anul următor, însuşi regele **Henric al III-lea** le urmează. **Henric de Bourbon** devine rege sub numele de **Henric al IV-lea** (1589 – 1610), după ce îşi abjură religia sa protestantă. Urmează o perioadă dificilă de pacificare internă. Prin *Edictul de la Nantes* (1598), *regele acordă hughenoților libertatea cultului* (în unele oraşe) *şi accesul la toate funcțiile publice.*

Reforma religioasă în Transilvania. **Luther** manifestase o atitudine de apreciere față de Biserica Ortodoxă, a cărei doctrină o considera „partea cea mai bună a Bisericii universale". Reformatorul german găseşte puncte de convergență între ortodoxism şi practicile susținute de el: respingerea primatului papei, respingerea indulgențelor. Pătrunderea timpurie a ideilor lui **Martin Luther** în Transilvania are loc în condiții favorabile: existența unor pături sociale capabile să receptezе mesajul ***Reformei*** (orăşenii saşi şi nobilii maghiari) şi un cadru politic favorabil datorită crizei Ungariei. Noua credință este adusă din Germania de negustori şi studenți şi, în câteva decenii, câştigă cea mai mare parte a populației catolice a Transilvaniei. Primii care îmbrățişează *luteranismul* sunt saşii, atât oficialitățile oraşelor, cât şi masa populației. Primele *texte luterane* apar la ***Sibiu*** unde este organizată şi o *şcoală luterană.* Braşoveanul **Johannes Honterus,** umanist, organizează instituțional Biserica săsească a Braşovului şi a Țării Bârsei. Exemplul Braşovului este urmat de restul comunității saşilor din Transilvania, din oraşele ***Sibiu, Sighişoara, Mediaş*** şi ***Bistrița.*** În anii următori se definitivează organizarea ecleziastică a Bisericii săseşti prin alegerea unui *episcop* (1553). Ungurii din Transilvania preferă *calvinismul,* mult mai riguros în exigența de a controla viața comunității decât *luteranismul.* În 1564, Sinodul clericilor unguri reunit la ***Aiud*** îşi alege un *episcop,* fapt confirmat de Dieta de la ***Turda.*** Pe urmele *calvinismului* se infiltrează în Transilvania doctrina radicală a *unitarianismului,* adoptat de o parte a populației maghiare şi de principele **Ioan Sigismund.** În 1568, acesta *acordă libertatea de cult religiilor reformate.* Adoptate de „națiunile" constituționale ale principatului, cele trei ramuri desprinse din Reformă obțin statut legal alături de catolicism. Consecințele răspândirii Reformei sunt extrem de importante.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați două asemănări şi două deosebiri între luteranism şi calvinism.
2. Găsiți argumente pentru a susține sau infirma afirmația: „Reforma lui Calvin este mai radicală decât cea a lui Luther".
3. Menționați două caracteristici ale Reformei în Anglia.
4. Prezentați două cauze ale războaielor religioase din Franța.

Contrareforma

Sigură pe ea, Papalitatea a crezut că reforma lui **Luther** nu poate avea urmări mai serioase decât cele ale reformei lui **Wycliffe** sau a lui Ian **Hus.** Dar progresele realizate de Reformă neliniştesc Biserica romană şi o obligă să reacționeze la această revoluție religioasă. Biserica încearcă să se reformeze şi să stopeze expansiunea protestantismului. Această acțiune se desfăşoară pe două niveluri: al reîntoarcerii la practica catolică a unei biserici şi a unui teritoriu (ceea ce se numeşte Contrareformă) şi cel de reformare propriu-zisă a Bisericii Catolice (feno-men numit Reforma catolică).

Conciliul de la Trento. Primul papă care adoptă măsuri reale de reformă este **Paul al III-lea.** Acesta convoacă ***Conciliul de la Trento*** (1545 – 1563). Se convine ca problemele doctrinare şi cele disciplinare să fie dezbătute în paralel.

Sesiunile Conciliului se desfăşoară de-a lungul a trei perioade. Conciliul îşi propune să-i readucă pe protestanți la unitatea Bisericii, să definească precis dogma sacramentelor şi să efectueze o reformă morală şi disciplinară a întregii ierarhii ecleziastice.

În privința *dogmei Bisericii,* s-a stabilit: unica normă a credinței este Sfânta Scriptură; singura traducere a Bibliei, oficială, recunoscută ca autentică este „Vulgata" (versiunea tradusă din *ebraică* de Sfântul Ieronim); „păcatul originar" poate fi răscumpărat prin actul botezului; menținerea celor şapte sacramente; salvarea prin credință şi prin binefaceri; cultul Fecioarei şi adorarea sfinților.

Ca *măsuri disciplinare şi organizatorice* s-a decis: Papa este recunoscut ca singur conducător al Bisericii Catolice; este interzis cumulul funcțiilor episcopale; episcopii trebuie să facă vizite pastorale anuale în dioceze; asigurarea educației teologice pentru clerul fără instrucție; menținerea celibatului preoților; măsuri de eliminare a simoniei şi nepotismului; reducerea fiscalității pontificale. Transpunerea în practică a hotărârilor conciliului se face cu dificultate. Suveranii sunt îngrijorați de reafirmarea principiului supremației papei asupra clerului.

O altă măsură adoptată de către Biserica Catolică pentru a opri extinderea ideilor ***Reformei*** este crearea *Congregației Indexului.* Aceasta urma să examineze toate scrierile cu caracter religios sau laic şi să întocmească liste cu cele interzise catolicilor, numite Index. În Index sunt trecute nu numai cărți religioase ale protestanților, ci şi din alte domenii, inclusiv ştiințifice.

Compania lui Iisus. în realizarea reformelor preconizate de Conciliul de la Trento un rol important îl au ordinele religioase. Dintre acestea, instrumentul cel mai eficient de reînnoire religioasă şi de luptă împotriva protestantismului este *Ordinul Iezuiților.* Fondat de **Ignatiu de Loyola,** Ordinul *I*ezuiților, aprobat de **Paul al III-lea** (1540), se pune în serviciul papei şi jură să se consacre mântuirii sufletelor.

Membrii *Companiei lui Iisus* sunt instruiți mai ales în domeniul teologiei şi predicii. Ei poartă veşmântul preoților seculari şi acceptă o supunere totală față de superiorul lor, generalul ordinului, ales pe viață. Mijloacele de acțiune ale iezuiților sunt: predicile, spovedaniile, învățământul şi misionarismul **(D1)**.

Iezuiții desfăşoară intense activități misionare în Asia şi, în special, în America Latină.

Cu toate aceste măsuri, unitatea Bisericii Romano-Catolice nu mai poate fi refăcută. Divizarea politică este dublată de o divizare religioasă.

Papa Paul al III-lea (1534 – 1549). Inițiatorul unor măsuri de reformare a Bisericii: aprobă Compania lui Isus; reorganizează Inchiziția; convoacă Conciliul de la Trento.

D1 „Au trecut aproape doi ani de când noi patru, trimişi de venerabilul nostru părinte Ignatiu (de Loyola) la muncă, am descins în Colonia [Köln]. Noi vom studia deci aici în ce fel s-ar putea înființa colegii în orașele imperiale [...] căci acest lucru nu atârnă de un duce, de un episcop, de un rege sau împărat, ci de popor.[...] acesta e necioplit şi-i plac lucrurile grosolane şi crede mai mult ochilor decât urechii. [...] De aceea e nevoie de răbdare şi îngăduință."

(Scrisoarea lui Peter Canisius, sfetnicul lui Ferdinand al V-lea al Spaniei)

1. Citiți **D1**. Prezentați metodele folosite de iezuiți.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Precizați care au fost obiectivele Conciliului de la Trento.
2. Prezentați trei măsuri referitoare la Dogmă.
3. Prezentați trei măsuri referitoare la disciplina şi organizarea Bisericii Catolice.
4. Apreciați care din cele două categorii de măsuri au fost mai importante din punctul de vedere al credincioşilor.

Capitolul 14

Conținut

Context şi cauze
Marile descoperiri geografice
Imperiile coloniale în secolele XVI – XVII

– Războiul de 100 de Ani între Franța și Anglia 1337 – 1453

– Expediția lui Bartolomeo Diaz la Capul Bunei Speranțe 1487

– Expediția lui Vasco da Gama ajunge în India 1497 –1498

– Descoperirea Braziliei de către portughezi 1500

– Prima călătorie a lui Cristofor Columb în Lumea Nouă 1492

– Tratatul de la Tordesillas 1494

– Prima călătorie în jurul lumii a lui Fernando Magellan 1519 – 1522

Context şi cauze

Pentru o lungă perioadă de timp Europa reprezintă locul care decide soarta istoriei. Cu toate acestea, locuitorii săi nu cunosc decât propriul continent şi ceva despre zonele învecinate Mării Mediterane.

La începutul epocii moderne se modifică profund *concepția oamenilor cu privire la Pământ.* Pentru o perioadă îndelungată se consideră că Pământul are forma unei farfurii adânci. Ulterior, concepția cu privire la forma, locul şi rolul continentelor este marcată de abandonarea concepției *geocentriste,* care plasează Pământul în centrul Universului, şi însuşirea treptată, dar sigură, de către savanți şi navigatori a celei *heliocentriste,* după care Soarele se află în centrul Universului, iar Pământul se roteşte în jurul său.

La finele secolului al XV-lea unele izvoare probează forma sferică a Pământului. Astfel, se impun documentele cartografice redactate de către **PaoloToscaneli, Martin Behaim** şi **Gerhard Mercator.**

Interesul oamenilor pentru lumea de dincolo de hotarele Europei este frânat pentru multă vreme de concepțiile după care în imensitatea oceanelor şi a mărilor acționează animale uriaşe, care distrug corăbiile, sau de faptul că, odată ajunse la marginea lumii cunoscute, corăbiile se prăbuşesc de pe Pământ.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea Europa cunoaşte o dezvoltare economică deosebită. Aceasta are la bază creşterea numărului de locuitori, politica monarhiilor europene de încurajare a întreprinzătorilor, sfârşitul războaielor purtate de feudali şi care răvăşiseră continentul, ca de exemplu: Războiul de 100 de Ani (1337 – 1453), afirmarea politicii de echilibru european.

Progresul economic, dorințele de îmbogățire ale unei aristocrații din ce în ce mai rafinate cer cu necesitate mari cantități de metale prețioase şi care nu se găsesc decât în cantități modeste în Europa, poate cu excepția argintului **(D1)**.

În perioada ***Renaşterii*** se naşte ***idealul omului modern*** – cumpătat, modest, întreprinzător. *Reforma religioasă* susține şi consolidează acest ideal.

Apare o pătură de *întreprinzători,* care demonstrează deschidere față de nou şi dispune de importante mijloace financiare, cu care sunt susținute noile expediții maritime. Membrii săi caută să obțină un profit de pe urma călătoriilor şi să îşi instaleze reprezentanții în noile zone cucerite **(D2)**.

Cucerirea ***Constantinopolului*** de către sultanul **Mahomed al II-lea** în 1453 şi expansiunea otomanilor către Europa Centrală trezeşte la oameni din nou febra luptei împotriva tuturor *necredincioşilor.* La aceasta se adaugă impactul povestirilor populare cu privire la călătoria lui **Marco Polo** în China, dar şi dorința europenilor de a găsi mitica țară El Dorado, acolo unde se găseşte aur din belşug.

Toate statele, care se implică în aventura expedițiilor către Lumea Nouă, doresc să contribuie la creştinarea băştinaşilor şi să impună cuvântul lui Dumnezeu în aceste zone.

În cursa pentru a găsi mirodenii şi multe bogății, se deschide calea navigației maritime, care este mult mai sigură, dar mai lungă ca durată **(D3)**. Aceasta este încurajată de progresele tehnice înfăptuite. Astfel,

Termeni

astrolab
caravelă
geocentrism
heliocentrism

Mappa Mundi (Harta Lumii, sec. al XV-lea).

D1 „... Am rămas patruzprezece ani la negri. N-am întâlnit niciodată pe vreunul care să-mi dea o informație sigură: «Uite la ce-am fost martor; uite cum se găseşte şi se adună aurul...» De aceea, e de crezut că el vine de departe... ."

(Antonio Malfante *despre importanța aurului în secolul al XV-lea)*

Cetatea incaşilor de la Machu Pichu.

D2 „... Afirm cu certitudine că cel care ar dispune de un echipaj, de un permis de liberă trecere şi de o navă ar putea înconjura întreg Pă-mântul, atât pe sus, cât şi pe jos şi s-ar putea întoarce în ţara sa. Şi s-ar găsi mai mereu pământuri, ţări şi insule precum în ţara aceasta... ."

(**Jean de Mandenville** *despre importanţa investiţiei într-o expediţie maritimă)*

D3 „... Şi ies de acolo în fiecare zi mai bine de 100 de corăbii cu tâlhari, care umblă şi pradă pe mare... Şi păgubesc foarte mult pe negustori; ...negustorii umblă bine înarmaţi, aşa că nu se tem de ei...; şi chiar le vin de hac de multe ori, dar de multe ori o păţesc şi ei... ."

(**Marco Polo** *despre pericolele din activitatea negustorilor)*

este construită *caravela,* care este un vas mai uşor de manevrat inclusi în apele adânci. Pentru eficienţa navigaţiei sunt utilizate o serie d echipamente, ca de exemplu: *busola, astrolabul, orologiul sola portativ,* hărţi mai perfecţionate. Există preocupări numeroase pentr stabilirea latitudinii şi longitudinii.

Expediţiile organizate în afara Europei antrenează imense resurs materiale, financiare şi umane şi se soldează cu urmări deosebite.

Divinitate aztecă.

Indieni din America de Sud.

Ştiaţi că...

... în secolul al XIII-lea efectuează călătorii în Asia, înt alţii, Pian de Carpine, Wilhelm de Rubuck, Marco Polo, ca lasă însemnări de călătorie?

... Cristofor Columb este fiul unui ţesător din Genova. prezintă proiectul unei călătorii către apus, pe rând, Genov regelui Portugaliei şi apoi lui Ferdinand Catolicul şi Isabelei Castilia, regii Spaniei?

... în cadrul expediţiei conduse de către Fernan Magellan au navigat 5 corăbii, cu un echipaj de 285 oameni?

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Explicaţi cauzele economice şi politice ale expansiunii europenilor.
2. Alcătuiţi un eseu de o pagină, cu privire la premisele organizării unei expediţi Lumea Nouă.
3. Citiţi **D3**. Justificaţi importanţa economică a aurului.
4. Argumentaţi importanţa progreselor tehnice pentru marile descoperiri geografice.
5. Justificaţi contribuţia burgheziei la organizarea expediţiilor către Lumea Nouă.
6. Argumentaţi importanţa drumului maritim către Indii.

Marile descoperiri geografice

Apariția turcilor în Orientul Mijlociu şi Apropiat duce la blocarea drumului comercial dintre Europa şi Orient, de unde se aduc *mirodeniile* şi alte produse **(D1)**. De aceea, se impune căutarea unui *drum nou,* fie pe mare, fie pe uscat, către aceste zone **(H1)**. Totodată, europenii speră să găsească aur. Profitând de progresele navigației, primii care întreprind expediții către tărâmurile necunoscute sunt *portughezii*. În secolul al XIV-lea, aceştia, încurajați de prințul **Henric Navigatorul,** cercetează insulele Azore şi Canare. Apoi trec la organizarea expedițiilor către coastele apusene ale Africii. Astfel, în 1487 **Bartolomeo Diaz** conduce o flotă pentru a descoperi drumul către India. El cercetează vestul Africii şi ajunge până în sudul continentului, care este denumit Capul Bunei Speranțe. După un deceniu, în 1497, **Vasco de Gama**, conduce patru corăbii pe acelaşi drum. El depăşeşte sudul Africii, pe care îl înconjoară, şi navigând de-a lungul țărmului, prin strâmtoarea Madagascar, ajunge, în 1498, la ***Calicut,*** marele port de pe coasta de apus a Indiei. Europa avea deschis aşadar un drum către piața mirodeniilor şi a metalelor prețioase.

Au urmat expediții de cucerire în India, care consolidează prezența portughezilor în acele zone. Sunt ocupate şi se instalează garnizoane portugheze la ***Malacca, Macao,*** în sudul Chinei, la ***Goa*** şi pe coasta Malabar din India. În 1500 Alvarez Cabral descoperă Brazilia, care devine singura colonie portugheză din America de Sud.

Portughezilor le urmează *spaniolii.* Aceştia doresc să găsească un drum către India pe la apus, peste Oceanul Atlantic. Spaniolii nu doresc să interfereze cu portughezii cu care încep o lungă perioadă de rivalitate.

Cristofor Columb, italian de origine, intrat în serviciul Spaniei, este convins că navigând pe la apus poate ajunge în Indii. Începând din 1492 el întreprinde mai multe călătorii şi ajunge să exploreze insulele Cuba,

Vasco da Gama.

D1 „... Creşte acolo cel mai bun camfor, care se vinde la greutatea lui în aur... Şi vin aici [în Sumatra] mulți negustori care să cumpere mirodeniile de care v-am spus şi pe care le găsesc din belşug şi... din care se scot câştiguri mari... ."

(**Marco Polo** *despre importanța mirodeniilor)*

D2 „... Se văd plutind pe apă mici pachete de iarbă de mare care părea încă proaspătă, ...ceea ce ne-a făcut să credem că ne apropiem de pământ... Spre ora zece seara, amiralul [Columb] a văzut o lumină,... care era ca o candelă, a cărei lumină urca şi cobora... La ora două după miezul nopții, s-a observat cu adevărat pământul... ."

(**Las Casas** *cu privire la ziua descoperii Amencii de către Columb)*

H1 Expansiunea europeană

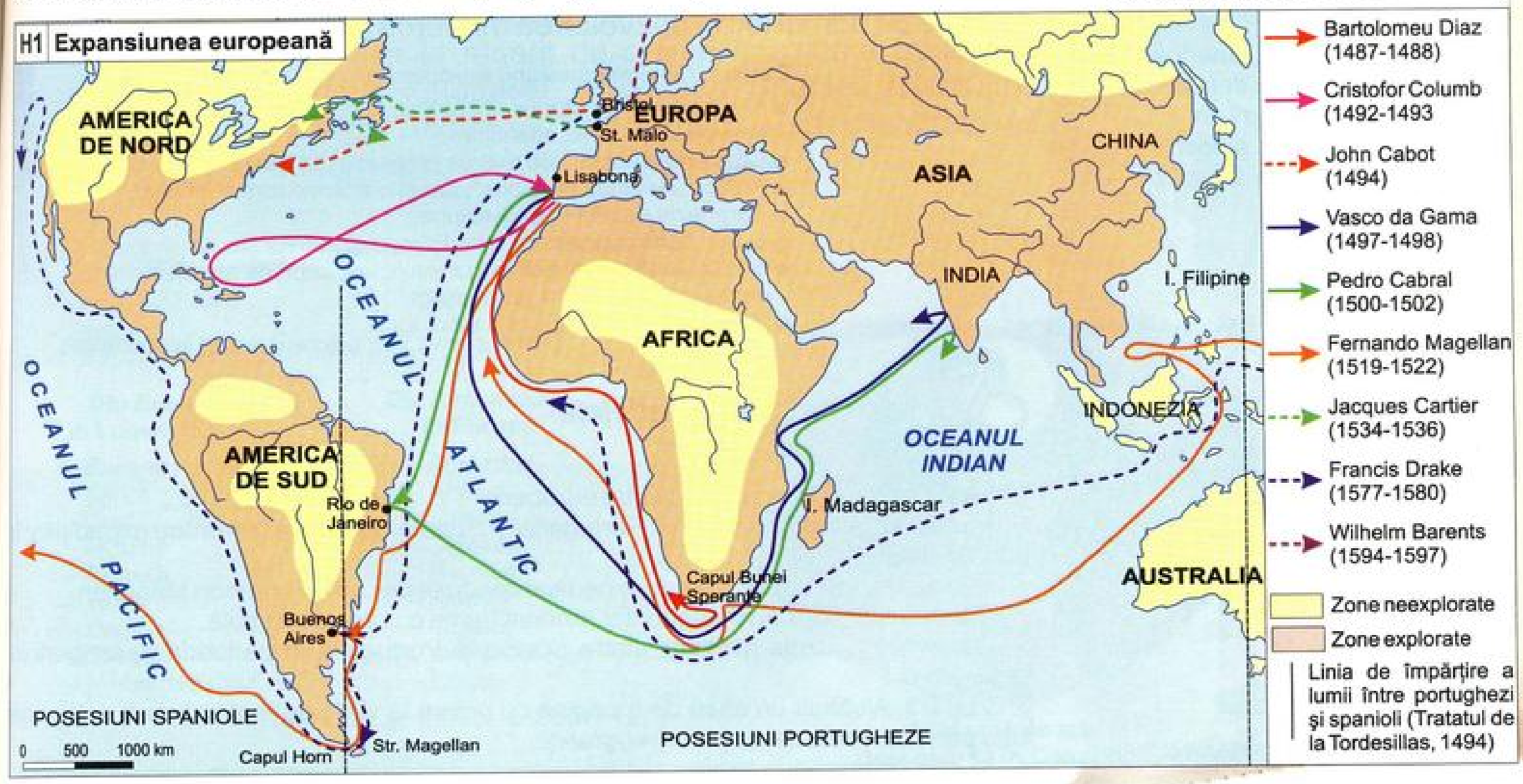

Termeni

azteci
circumnavigație
incași
mirodenii

D3 „Pentru o undiță de pescar sau pentru un cuțit, ne dădeau cinci sau șase găini; pentru un pieptene, șase perechi de gâscani; pentru o oglindă sau un foarfece, peşte cât ar fi fost de ajuns să hrăneşti zece oameni, pentru un clopoțel, un coş de cartofi; ... aceşti cartofi au gust de castane şi sunt lungi ca napii... ."

(**Antonio Pigafetta** *despre schimbul cu băştinaşii în timpul călătoriei lui Magellan)*

Corabia Santa Maria a lui Cristofor Columb.

Ştiați că...

... denumirea de America este utilizată pentru prima dată de către Martin Waldseemuller?

... inițial Brazilia a fost denumită „Țara Adevăratei Cruci"?

Hernan Cortes intră în Mexico.

Bahamas, Haiti, Dominica, Guadelupa, Porto Rico, Trinidad, coastel Americii Centrale **(D2)**. Moare cu convingerea că a ajuns în India şi numeşte pe locuitorii băştinaşi indieni.

De fapt, Columb descoperă *un nou continent,* care avea s primească numele de America, pornindu-se de la numele navigatorul italian Amerigo Vespucci. Sunt însă unii istorici care susțin că primii car au ajuns în America au fost vikingii, în zorii Evului Mediu.

Aflat tot în serviciul Spaniei, deşi portughez, **Fernando Magelia** realizează între 1519 – 1522 prima *circumnavigație* a Pământulu Astfel, el demonstrează că planeta noastră are o formă sferică. Inițial, e na-vighează către țărmurile Americii de Sud. Descoperă în sud Americii o strâmtoare, care face legătura între Oceanul Atlantic ş Pacific, şi care astăzi îi poartă numele. Apoi străbate Oceanul Pacif către nord-vest şi descoperă un grup de insule, pe care le denumeş Filipine **(D3)**.

Într-una din aceste insule îşi află moartea în luptele cu băştinaş Ultima corabie rămasă, pe nume Victoria, condusă de **Sebastian E Cano**, continuă călătoria. Astfel, acesta parcurge Oceanul Indian, trec pe la sudul Africii şi prin Oceanul Atlantic se întoarce în Spania (1522).

În continentul american, denumit generic Lumea Nouă, spanio desfăşoară expediții de cucerire. În fruntea lor se află **conchistadori** Aceştia aduc Coroanei Spaniei bogății imense şi forță de muncă ieftină în urma acțiunii lor sunt distruse civilizațiile precolumbiene: aztecii Mexic şi incaşii în Peru. Statul aztec este supus de către **Herna Cortes,** care îl înfrânge pe ultimul suveran al aztecilor şi pradă cump capitala acestora. În America de Sud acționează **Francisco Pizarr** care cucereşte Peru şi pune capăt statului incaş, descoperind în acela timp mari rezerve de argint, precum cele de la Potosi. Astfel se p bazele imperiului colonial spaniol. Expediții de explorare su întreprinse în secolele al XVI-lea – al XVII-lea şi de către francezi englezi, care cercetează zonele Americii de Nord şi din nord Oceanului Atlantic şi, respectiv, de către olandezi, care se stabilesc unele puncte din Africa de Sud şi din Extremul Orient. La capătul numeroase călătorii sunt descoperite teritorii noi, ceea ce propulsea Europa pe primul loc în dezvoltarea modernă **(S1)**.

Consecințele expansiunii europenilor

- Axa comerțului mondial se mută în zona Oceanului Atlantic. Se dezvoltă economia atlantică;
- Creşterea cantității de metale prețioase din Lumea Nouă către Europ
- Are loc „revoluția prețurilor", dar şi o intensificare a inflației;
- Burghezia se află în ascensiune;
- O mai bună cunoaştere între Europa şi Lumea Nouă;
- Se răspândesc noi boli în Lumea Nouă, ceea ce are efecte dezastruoase asupra băştinaşilor;
- Se naşte o nouă viziune asupra lumii.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Justificați importanța Indiei pentru europeni.
2. Enumerați factorii care permit Portugaliei şi Spaniei să se afle în fruntea expedițiilor Lumea Nouă.
3. Studiați **H1**. Identificați drumul expediției conduse de către Fernando Magellan.
4. Argumentați rolul conchistadorilor în constituirea coloniilor spaniole.
5. Prezentați cauzele rivalității dintre Spania şi Portugalia în perioada descoperir geografice.
6. Citiți **D3**. Alcătuiți un eseu de o pagină cu privire la viața de toate zilele a celor ce luau parte la marile descoperiri geografice.

Imperiile coloniale în secolele al XVI-lea – al XVII-lea

Urmare a descoperirilor geografice, orizontul de cunoaştere al europenilor se lărgeşte foarte mult. Astfel, teritoriile explorate în lumea extraeuropeană sunt cucerite şi colonizate sistematic. Se constituie primele *imperii coloniale* **(H1)**. În cadrul imperiilor coloniale sunt promovate, de cele mai multe ori pe cale violentă, valorile europene. Acestea reprezintă opoziția la „sălbăticia", pe care, în opinia europenilor, o afişează băştinaşii cuceriți **(D1)**.

Principalele state care iau parte la marile descoperiri geografice devin *metropole*. Rolul imperiilor coloniale este să *furnizeze metropolei forță de muncă foarte ieftină* – cea a băştinaşilor, dar, în special, să ofere imense cantități de materii prime, ca de exemplu: mirodenii, metale prețioase, mai ales aur şi argint, zahăr, cafea, tutun, bumbac şi multe altele **(S1)**. Astfel se impune *concepția economică mercantilistă,* conform căreia statul, care exportă cât mai multe produse, poate depozita o cât mai mare cantitate de metale prețioase, singura în stare să asigure prosperitatea sa economică.

În plan religios metropola promovează în colonii o politică având un caracter eminamente misionar. Aşadar, este răspândită printre băştinaşi *religia creştină* **(D2)**.

În acest sens acționează numeroase *ordine religioase,* ca de exemplu: dominicanii, franciscanii, iezuiții şi alții. De asemenea, sunt construite numeroase misiuni creştine, biserici, mănăstiri. Misionarii creştini se implică şi în activitatea de asistență socială şi exercitare a actului de justiție. Unii însă, ca de exemplu călugărul spaniol **Bartolomeo de Las Casas,** încearcă să atragă atenția conducătorilor Europei asupra consecințelor nefaste ale exploatării sălbatice a muncii băştinaşilordin colonii.

În 1494, ca urmare a medierii papei **Alexandru al VI-lea Borgia,** Portugalia şi Spania îşi împart lumea prin *tratatul de la Tordesillas.* Astfel, tot ceea ce se află la răsărit de o linie imaginară trasată în Oceanul Atlantic aparține Portugaliei, iar la apus, Spaniei. Tratatul nu este recunoscut însă de Anglia şi Franța, care sunt interesate să cucerească, la rândul lor, noi colonii.

S1

Schimburi între Europa şi Lumea Nouă

Din Europa în Lumea Nouă	Din lumea Nouă în Europa
– *Banane*	– *Porumbul*
– *Citrice*	– *Ardeiul*
– *Ceapă*	– *Cartoful*
– *Măsline*	– *Chinina*
– *Cereale*	– *Fasolea*
– *Vaci*	– *Alunele*
– *Cai*	– *Tutunul*
– *Struguri*	– *Dovleacul*
– *Numeroase boli*	– *Cacao*

Termeni

colonie
conchistadori
factorii comerciale
metropolă
ordine religioase
viceregat

D1 „... Aceşti indivizi, lipsiți de știință şi artă, fără monumente ale trecutului decât unele picturi cu evocări imprecise, nu au legi scrise, ci numai obiceiuri, tradiții barbare... Idealul lor este de a mânca, a bea, a adora idoli păgâni şi a se deda la orgii bestiale. Ce se poate aştepta de la oameni al căror cap este aşa de tare că spaniolii, luptându-se cu ei, trebuie să vegheze să nu-i lovească în cap că li se îndoaie săbiile?... Numai detonarea armelor de foc ar permite indienilor să audă vocea Evangheliei... ."

(Un călugăr francez despre modul în care europenii îi văd pe indieni)

Glob pământesc (secolul al XVI-lea).

Podoabă de aur descoperită în Columbia.

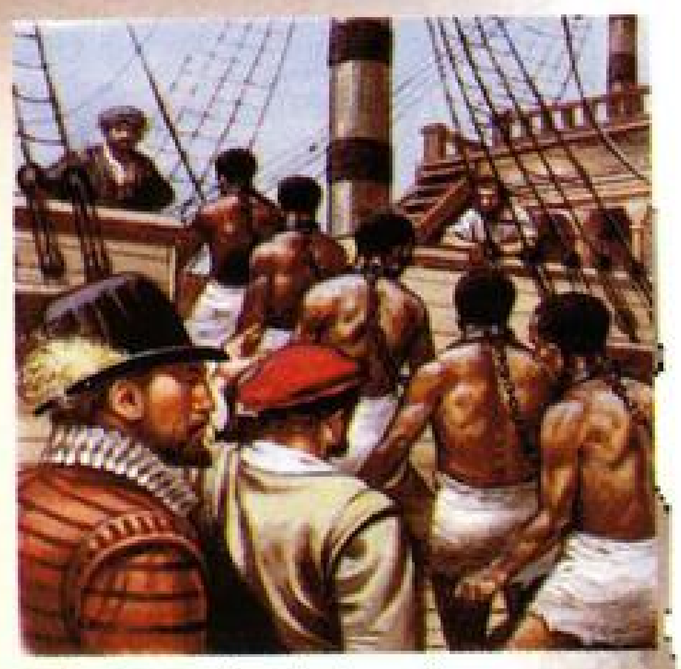

Sclavi negri se îmbarcă pentru America.

D2 „...Părintele Xavier mergea peste tot în picioarele goale. Hainele lui sunt sărace şi rupte... El spunea «Adesea mi se întâmpla că aveam mâinile obosite din cauza botezurilor; adesea, într-o singură zi am botezat sate întregi. Uneori îmi lipsea vocea şi cuvântul de a mai recita Crezul şi rugăciunile»...".

(**Mărturia călugărului portughez Xavier** despre rolul călugărilor în Lumea Nouă)

Fondatorul imperiului colonial portughez este **Alfonso de Albuquerque**. Imperiul cuprinde teritorii pe coastele apusene şi răsăritene ale Africii, pe cele apusene ale Indiei, în insulele Sonde şi Molucce, Brazilia. El este constituit din *factorii comerciale.* În Brazilia se pun bazele sistemului de plantaţii. Capitala imperiului colonial este oraşul **Goa** din India.

Cel mai întins imperiu colonial este cel spaniol. La constituirea lui participă *conchistadorii,* precum: **Hernan Cortez,** care cucereşte statul aztec în Mexic, şi **Francisco Pizzaro,** care supune statul incaşilor în Peru.

Domeniul colonial spaniol se întinde în America de Nord şi Centrală, în insulele Filipine. Unitatea adminstrativă principală este *viceregatul,* ca de exemplu: La Plata, Peru, Noua Granada. Sistemul de exploatare a coloniilor are la bază o practică de tip feudal, fiind bazat pe sistemul unor recompense acordate vasalului de către coroană, care juca rolul de senior. Coordonarea activităţii politice şi economice în colonii se realizează prin intermediul *Consiliului Indiilor* şi, respectiv, a *Casei de la Contratation.*

Depotrivă spaniolii şi portughezii recurg la munca sclavilor din Africa, care sunt transportaţi peste Oceanul Atlantic, ceea ce inaugurează una din cele mai de seamă tragedii umane ale istoriei universale.

Anglia, Franţa, Olanda formează şi ele imperii coloniale, rolul decisiv în coordonarea activităţii economice revenind companiilor comerciale.

Astfel, *se pun bazele economiei de tip mondial,* ceea ce aduce Europa mai aproape de lumea extraeuropeană şi grăbeşte intensificarea schimburilor între acestea.

Slujbă religioasă într-o colonie spaniolă.

Ştiaţi că...

... conform unor date statistice, între secolele al XV-lea – al XIX-lea sunt aduşi din Africa în America 15 milioane de sclavi?

Verificaţi-vă cunoştinţele!

1. Alcătuiţi un eseu de o pagină, cu privire la importanţa constituirii imperiilor coloniale în secolele al XVI-lea – al XVI I-lea.
2. Citiţi **D1**. Identificaţi principalele stereotipii care domină gândirea europenilor cu privire la băştinaşii din Lumea Nouă.
3. Studiaţi **H1**. Plasaţi pe hartă principalele teritorii din imperiile coloniale portughez şi spaniol.
4. Argumentaţi rolul activităţii de evanghelizare a indienilor.
5. Justificaţi roiul economic important al coloniilor pentru Spania şi Portugalia.
6. Identificaţi o asemănare şi o deosebire între imperiul colonial portughez şi cel spaniol.

Evaluare – Capitolele 12, 13 şi 14

1. Definiți termenii:
campanila, indulgență, iezuiți, Biblie, Contrareformă, spirit critic, caravelă, conchistadori.

Cu fiecare dintre aceştia alcătuiți câte o propoziție sau frază referitoare la tema studiată.

2. Prezentați, în aproximativ o pagină, o sinteză cu tema *Umanismul şi Reforma – fundamente ale Europei moderne,* având în vedere următoarele:

a) două trăsături definitorii ale *Umanismului* şi, respectiv, ale *Reformei;*
b) câte două personalități reprezentative din cadrul lor;
c) două consecințe ale *Umanismului* şi, respectiv, ale *Reformei.*

3. Elaborați în aproximativ o jumătate de pagină un text cu caracter istoric, având în vedere următoarele personalități, date şi termeni:

Erasmus din Rotterdam; 1517; luteranism; umanism; ideal uman.

4. Ordonați cronologic următoarele evenimente:
a) Tratatul de la Augsburg;
b) începutul expediției lui Magellan;
c) expediția lui Alvarez Cabrai;
d) Luther afişează *Cele 95 de teze* la Wittenberg.

5. Completați spațiile libere cu informațiile istorice corespunzătoare următoarelor definiții:

a) termen folosit pentru a-i numi pe protestanții din Franța.....;
b) punct de schimb comercial al produselor locale cu cele aduse de pe alte continente.....;
c) religie reformată impusă în Anglia de Henric al VIII-lea .....

6. Prezentați două consecințe ale Reformei şi, respectiv, două ale Renaşterii în Europa Occidentală.

7. Citiți afirmațiile de mai jos şi încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect.

7.1. Prestigiul papalității a fost compromis de unii papi, printre care şi:
a) Grigore al VII-lea;
b) Alexandru al VI-lea;
c) Inocențiu al III-lea;
d) Paul al III-lea.

7.2. În sec. XVI saşii din Transilvania au îmbrățişat:
a) calvinismul;
b) luteranismul;
c) unitarianismul;
d) catolicismul.

7.3. Aztecii locuiau în:
a) Chile; b) Honduras; c) Mexic; d) Salvador.

7.4. Luca Della Robia este:
a) sculptor; b) pictor; c) arhitect; d) actor.

8. Alcătuiți scurte fişe biografice privind personalitatea lui:
Henric al VIII-lea, Jean Calvin, Hernan Cortes, Ignațiu de Loyola.

9. Completați spațiile libere cu un eveniment istoric în care a fost implicată fiecare dintre personalitățile de mai jos:
Martin Luther .....
Francisco Pizzaro .....
Michelangelo Buonarroti .....

10. Realizați o comparație între Renaştere şi Reformă pornind de la:

a) atitudinea abordată în cadrul fiecărui proces față de rolul şi locul individului în societate;
b) contribuția fiecărui proces la modernizarea Europei.

11. Ordonați cronologic evenimentele/procesele, scriind în spațiile libere literele corecte.

a) Descoperirea drumului pe la răsărit de către portughezi .....
b) Cucerirea Constantinopolului de către otomani .....
c) Războiul țărănesc din Germania .....
d) „Cele 39 de articole” .....

Capitolul 15

Conținut

Trăsături generale
Instituții
Dinastia Habsburgilor
Dinastia Bourbonilor
Dinastia Tudorilor
Dinastia Romanovilor

– Domnia lui Henric al VII-lea în Anglia 1485 – 1509
– Domnia lui Henric al VIII-lea în Anglia 1509 – 1547
– Domnia lui Carol Quintul în Germania şi Spania 1516 – 1556
– Domnia ţarului Ivan al IV-lea în Rusia 1533 – 1584
– Domnia lui Filip al II-lea în Spania 1556 – 1598
– Domnia Elisabetei I în Anglia 1558 – 1603
– Lupta navală de la Lepanto 1571
– Dezastrul Invincibilei Armada 1588
– Domnia lui Henric al IV-lea în Franța 1589 – 1610
– Domnia lui Ludovic al XIII-lea în Franța 1610 – 1643
– Dinastia Romanovilor 1613 – 1917
– Domnia lui Ludovic al XIV-lea (Regele Soare) în Franța 1643 – 1715
– Domnia ţarului Petru I în Rusia 1689 – 1725

Trăsături generale. Instituții

Absolutismul monarhic constituie etapa finală a unui proces istoric important în evoluția unor state europene, de exemplu: Franța, Anglia, Spania, Rusia. Ea se încadrează în perioada secolelor al XVI-lea – al XVII-lea. Acest proces începe odată cu centralizarea politică **(S1)**.

În secolul al XVI-lea modelul de monarhie absolută este reprezentat de domnia lui **Carol Quintul,** rege al Spaniei şi împărat al Germaniei, iar în cel următor, de cea a lui **Ludovic al XIV-lea,** rege al Franței.

Absolutismul are la bază creşterea deosebită a puterii monarhului, care se justifică printr-o doctrină oficială. Aceasta este teoretizată, între alții, de către cardinalul **Mercurio Gatinara** în Spania, **Jean Bodin** şi **Jacques Bénigne Bossuet** în Franța **(D1)**. Aceasta insistă asupra originii divine a monarhiei, care influențează întreaga activitate a statului, inclusiv practica juridică.

Monarhul are *autoritate deplină* în cadrul statului şi se situează deasupra legilor, persoana sa fiind sacră **(S2)**. Biserica este supusă intereselor statului, care se identifică cu cele ale monarhului.

Aşadar, voința monarhului este lege în cadrul statului. Statul şi persoana regelui constituie un tot unitar, ceea ce este ilustrat în formula devenită celebră a lui **Ludovic al XIV-lea,** şi anume: *„Statul sunt eu!”*.

Regele se înconjoară de un *cult personal,* căruia îi corespund în plan artistic reşedințe somptuoase, precum cele de la Versailles (Franța), Escorial (Spania), Sankt-Petersburg (Rusia).

Regele devine un arbitru în disputele dintre burghezie şi nobilime. Nobilimea este înzestrată, în continuare, cu privilegii importante. Burghezia este susținută pe plan economic. Monarhia promovează o politică economică mercantilistă care aduce statului venituri importante.

Instituțiile statului absolutist se află în subordinea directă a monarhului, care le controlează nemijlocit. Acestea sunt monarhia, cancelaria, Consiliul regelui şi Adunarea Stărilor, corpul de funcționari.

Monarhia are un caracter ereditar, succesiunea la tron fiind clar stabilită în baza principiului *„Regele a murit! Trăiască regele!”* **(D2)**. Nobilimea este redusă la ascultare, mulți dintre membrii săi acceptând să trăiască la Curte. Aceasta devine o nobilime

S1 ***Factorii care favorizează constituirea monarhiei absolute***

- Declinul nobilimii, ca urmare a sfârşitului războaielor religioase şi civile;
- Afirmarea orăşenimii şi a burgheziei;
- Reforma religioasă;
- Încheierea procesului de centralizare politică a unor state;
- Consolidarea puterii politice şi a autorității monarhiei.

Termeni

centralizare politică
mercantilism

D1 „Dumnezeu i-a învestit pe regi ca miniştri ai săi şi domneşte prin ei asupra popoarelor. Am văzut că întreaga putere vine de la Dumnezeu. Prințul... este ministrul lui Dumnezeu pentru a înfăptui binele...; el este delegatul lui Dumnezeu pentru a pedepsi faptele rele făptuite... Prinții acționează deci ca miniştrii lui Dumnezeu şi ca locțiitori ai săi pe pământ. Căci prin ei, Dumnezeu îşi exercită puterea asupra împărăției sale...”.

(Bossuet *despre bazele monarhiei absolute de drept divin)*

Jacques Bénigne Bossuet.

D2 „...Lucrurile mărunte nu aduc nici cea mai mică celebrități şi nici avantaje. Cele dificile, din contră. Dacă puterii naturale a Franței, Regele i-ar putea adaug şi pe cea a artei, industriei şi comerțului, atunci printr-o simplă reflecție făcută asupra oraşelor şi statelor care îşi împart aceste activități, vom raționa cu uşurință că mărirea şi puterea regelui vor creşte considerabil...”.

(Jean Baptiste Colbert *despre impactul absolutismului monarhic asupra economiei)*

Ştiați că...

... Statele Generale poartă denumiri diferite, ca de exemplu: Zemski Sobor (Rusia), Cortesuri (Spania), Dietă (Germania, Ungaria, Polonia)?

... au fost publicate mai multe lucrări care justifică caracterul divin al monarhiei absolute, ca de exemplu: Jean Bodin, *Cele şase cărți ale republicii;* Jacques Bénigne Bossuet, *Orațiuni funebre;* Iacob I, *Adevărata lege a monarhiilor libere?*

S2

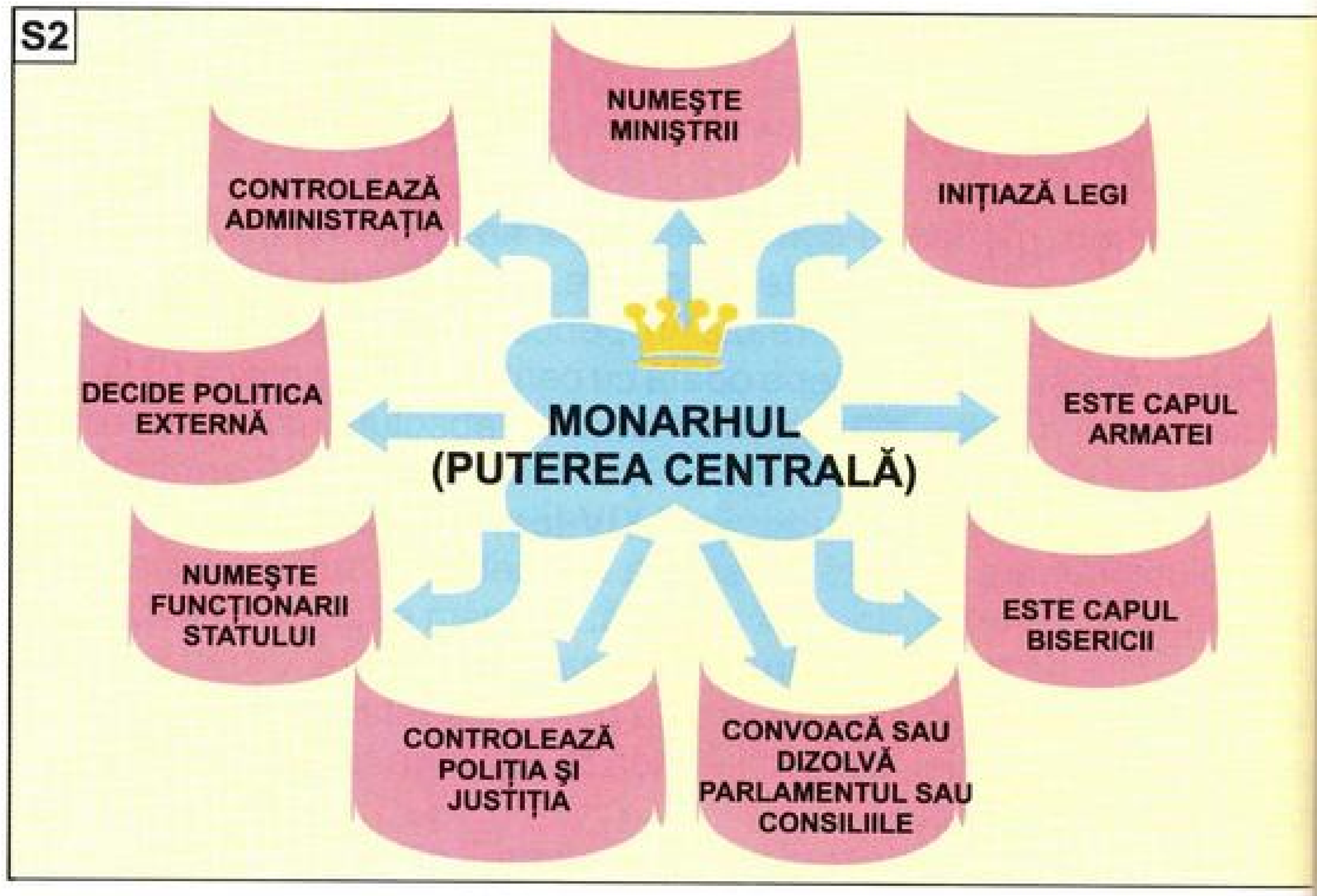

Atribuțiile monarhului absolut.

Palatul de la Escurial.

de spadă sau „de Curte", care însă, cu timpul, decade. O altă parte a sa primeşte funcții, devenind nobilime de funcții, fiind numită şi „de robă".

Cancelaria se ocupă de elaborarea actelor oficiale, a corespondenței monarhului şi de organizarea activității sale politice.

Consiliul regal, constituit din colaboratori apropiați ai monarhului, constituie o instituție cu caracter consultativ. Acesta sprijină pe rege în adoptarea celor mai importante hotărâri.

Adunarea Statelor Generale este forul legislativ al țării şi cuprinde reprezentanții stărilor sociale privilegiate. Deşi este menținută, de cele mai multe ori este convocată foarte rar sau deloc, dar mai ales pentru a aproba impozitele.

Aplicarea hotărârilor monarhului în provincii este supravegheată de un important aparat birocratic, recrutat de multe ori din rândul burgheziei.

Cardinalul Mercurio Gatinara.

Verificați-vă cunoştințele!

1. Argumentați importanța etapei centralizării politice în pregătirea absolutismului.
2. Identificați trăsăturile definitorii ale absolutismului monarhic.
3. Explicați semnificația formulei *„Statul sunt eu!"*.
4. Citiți **D1**. Prezentați legătura care se stabileşte între rege şi Dumnezeu.
5. Studiați **D2**. Prezentați politica monarhiei absolute la nivel economic.

Dinastia Habsburgilor

Habsburgii constituie una dintre cele mai de seamă familii domnitoare din istoria Europei, fiind originari din Europa Occidentală. Aceştia domnesc în secolul al XVI-lea în Europa Centrală şi în Spania, încercuind primejdios Franța.

Un reprezentant de seamă al său, **Carol Quintul,** rege al Spaniei (1516–1556) şi împărat al Germaniei (1519–1556), devine un model al monarhului absolut din secolul al XVI-lea.

Fiind permanent animat de ideea constituirii unui imperiu universal de religie catolică, se proclamă *„apărător al creştinătății"*. De asemenea, se manifestă ca un partizan convins al unui *catolicism intransigent şi dur.*

Se confruntă de la început cu revoltele nobilimii în Germania şi Spania, dar şi cu Franța, condusă de către **Francisc I,** care îşi dispută tronul imperial în Germania. În acelaşi timp, luptă în Europa Centrală şi în Nordul Africii cu Imperiul Otoman şi respinge asediul Vienei de către otomani (1529).

Face față cu dificultate războiului țărănesc din Germania (1524 – 1525). Se amestecă în problemele Italiei, unde doreşte să îşi impună suzeranitatea. În aceste condiții se desfăşoară luptele din Italia, în cadrul cărora un moment important îl marchează prădarea sălbatică a Romei de către trupele sale (1527) **(D1)**.

Este martor aproape neputincios al răspândirii *Reformei* în Germania, teoretizată de către *Luther*. În fața ameninţării protestanților şi dorind să îşi păstreze puterea absolută în Germania, luptă cu principii germani, care îmbrățişează noua religie. Dar, în 1555, prin *pacea de la Augsburg* este nevoit să recunoască libertatea de cult pentru supuşii principilor protestanți din Germania. Totodată, fiind un catolic înfocat, susține în mod deschis *Contrareforma*.

Prin politica sa pune bazele unui imperiu vast, care cuprinde, între altele, Spania, Germania, Țările de Jos, nordul Italiei, imense teritorii din America de Sud şi Centrală.

În 1556, în cadrul unei ceremonii desfăşurată la Bruxelles, renunță la tron şi îşi împarte imperiul între fiul său, **Filip,** care primeşte Spania, Țările de Jos, posesiunile italiene, America Centrală şi de Sud, şi fratele său, **Ferdinand de Habsburg,** care preia coroana imperială în Germania şi posesiunile din Europa Centrală **(H1)**. Acesta din urmă pune bazele Consiliului de război şi organizează guvernarea de tip modern în Imperiul German.

În Spania **Habsburgii** se sprijină pe o nobilime numeroasă, de cele mai multe ori neinteresată de activitățile productive şi un cler catolic foarte influent **(D2). Filip al II-lea** (1556 – 1598) este un urmaş demn al tatălui său, ducând absolutismul la apogeu. Sub domnia sa rolul *Cortesurilor* este redus, iar provinciile îşi pierd majoritatea privilegiilor şi libertăților de care dispun.

Monarhul, care se manifestă deseori ca bigot şi inflexibil, este intransigent în fața ascensiunii *Reformei*. Astfel, susține necondiționat *Contrareforma* şi religia catolică şi consolidează Inchiziția. În aceste condiții, persecută pe locuitorii denumiți ***moriscos.*** Întăreşte puterea centrală şi se angajează într-un lung conflict cu Franța, care se termină prin semnarea păcii de la Château-Cambrésis (1559). În acelaşi timp,

Termeni

Cortesuri
Inchiziția
Invincibila Armada
moriscos

D1 „... În urma unei bătălii am cucerit Roma, am ucis 6000 de oameni, am distrus şi jefuit casele, am luat tot ceea ce am găsit în biserici şi peste tot şi apoi am pus pe foc o bună parte a oraşului... Am răsturnat, am răvăşit, am distrus lucrările copiştilor, scrisorile şi documentele Curiei papale... ."

(O descriere contemporană despre jefuirea Romei, 1527)

Carol Quintul. Pictură de Tițian.

Născut şi crescut în Țările de Jos ca un bun creştin, primeşte o educație în spiritul cavalerismului medieval şi al onoarei. Este dotat cu reale calități de conducător, fiind deopotrivă, realist şi tolerant, dar şi ferm în atingerea propriilor scopuri. În acelaşi timp, este insensibil la ceea ce este nou, încăpățânat şi foarte preocupat de imaginea sa de cavaler medieval, pe care şi-o cultivă cu asiduitate.

D2 „Dacă în minte apare ideea unei reforme importante, consultă-te cu Confesorul tău sau un alt om înțelept, cu înalte principii morale, pentru a stabili cea mai bună cale de urmat. Fie ca cei care îți vor deveni prieteni sau sfetnici să fie nişte oameni virtuoşi şi respectați, mai ales dacă sunt clerici... ."

(Instrucțiunile lui Filip al II-lea către fiul său, Filip al III-lea)

Filip al II-lea.

Ferdinand de Habsburg.

Ştiați că...

... Carol Quintul şi-a petrecut ultimii ani din viață în singurătate, înconjurat de călugări, la mănăstirea lusta din Spania?

... se spune că Filip al II-lea nu ar fi râs decât o singură dată în viața sa, atunci când a fost înştiințat de masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu de la Paris?

opreşte expansiunea otomană în Marea Mediterană, obținând victoria de la Lepanto (1571).

El extinde hotarele statului în Peninsula Iberică, unde supune Portugalia, în Italia şi în coloniile din America de Sud şi Centrală.

În schimb, este înfrânt în încercarea de a supune Anglia, atunci când *Invincibila Armada* este distrusă de piraţii şi flota engleză, dar şi de furtuni (1588). Totodată, suferă o grea piedere ca urmare a izbucnirii revoluției de eliberare a Țărilor de Jos, care se emancipează la începutul secolului al XVII-lea de sub supremația Spaniei.

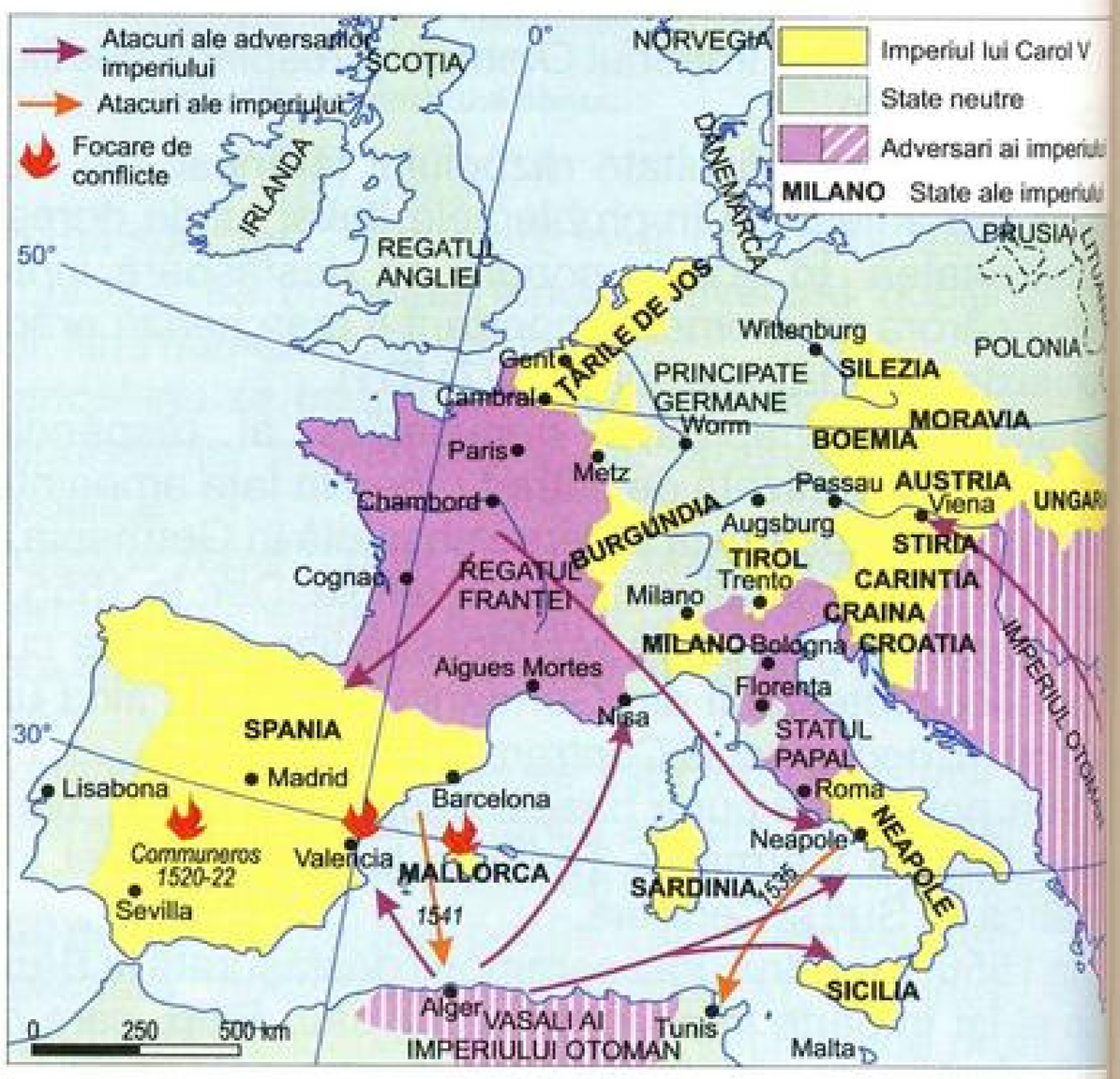

Posesiunile Habsburgilor în secolul al XVI-lea

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați cauzele principale ale ostilității dintre Habsburgi şi Franța în Europa.
2. Scrieți un eseu de o pagină cu privire la rolul lui Carol Quintul de apărător al creştinătății.
3. Menționați particularitățile monarhiei absolute în Spania.
4. Citiți **D1**. Prezentați impactul jefuirii Romei asupra creştinilor de religie catolică.
5. Studiați **D2**. Pornind de la text, justificați rolul consilierilor regelui.
6. Identificați două asemănări şi două deosebiri între absolutismul promovat de Habsburgi şi cel promovat de Bourboni.

Dinastia Bourbonilor

În Franța se edifică forma clasică a monarhiei absolute. Bossuet rezumă absolutismul în formula *„Un rege, o credință, o lege”*. Instaurarea sa are la bază întărirea domeniului regal, impunerea unui sistem modern de impozite şi de administrație, controlul de către rege al întregii activități politice, fiind ajutat de un mic grup de sfetnici.

La sfârşitul secolului al XVI-lea se încheie războaiele religioase între catolici şi protestanți, care afectează grav Franța. La finele acestora se stinge *dinastia de Valois,* care este înlocuită cu cea de *Bourbon* **(H1)**.

Henric al IV-lea (1589 – 1610) este primul reprezentant al familiei de Bourbon la conducerea țării. Se manifestă de timpuriu ca un lider al *hughenoților.* În 1593 se converteşte însă la catolicism pentru a pacifica țara. Astfel, pune capăt războaielor religioase din Franța prin *Edictul de la Nantes* (1598), prin care recunoaşte hughenoților libertatea religioasă.

Primul său ministru, **ducele de Sully,** adoptă măsuri importante pentru refacerea economiei. În plan extern se încheie luptele cu Spania. Apoi, Franța se alătură Angliei, Suediei, Veneției, Olandei şi unora dintre principatele germane în lupta contra Habsburgilor, care stăpânesc deopotrivă în Spania şi în Europa Centrală.

Politica sa este continuată de către **Ludovic al XIII-lea** (1610 – 1643), sprijinit de către **cardinalul Richelieu.** Acesta din urmă controlează pe deplin *Consiliul regal* şi întăreşte puterea centrală, înăbuşind revoltele nobilimii. Din 1614 *Adunarea Stărilor Generale* nu mai este convocată. Regele conduce fără a da socoteală cuiva pentru acțiunile sale. Prin participarea la Războiul de 30 de Ani, Franța devine cea mai de seamă putere a Europei.

Ludovic al XIV-lea (1643 – 1715) este supranumit *„Regele Soare”*. Este unul dintre cei mai importanți monarhi francezi, fiind prototipul monarhului absolut din Europa secolului al XVII-lea. Numeroşi monarhi ai Europei tind către un astfel de tip de guvernare **(D1)**.

Fiind adeptul unui control absolut al statului, regele înăbuşă ultimele acțiuni de protest ale nobilimii, cunoscute sub numele de **Fronde.** Aşadar, supune nobilimea, pe care o invită să se aşeze la *Versailles,* unde, în 1672, îşi stabileşte Curtea definitiv **(S1)**. Reprezentanții regelui în provincie sunt *intendenții.* De asemenea, el patronează un riguros ceremonial de curte, care este apoi imitat în Europa **(D2)**.

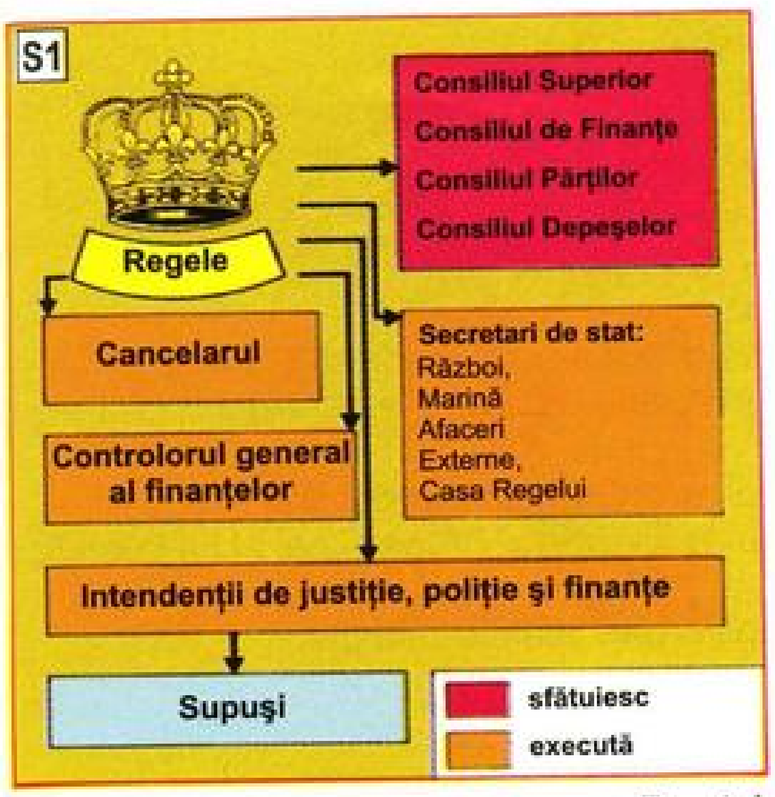

Schema sistemului de guvernare a Franței în perioada domniei lui Ludovic al XIV-lea.

Dă numele său unei perioade de prosperitate economică, politică şi culturală. Totodată, se bucură de colaborarea unor miniştri, dintre care cel mai cunoscut este **Colbert.** Revocă însă Edictul de la Nantes (1685), act cu grave consecințe pentru viitorul Franței.

Având o armată puternică, luptă în cadrul unei politici externe

Termeni

Fronde
intendenți
Regele Soare

Henric al IV-lea.

D1. „... Aduceți fericirea supuşilor voştri şi din acest punct de vedere nu purtați războaie decât atunci când sunteți constrâns şi când veți considera că este util...

Iubiți pe spanioli şi pe toți supuşii care sunt sub coroana şi persoana voastră...

Acordați o mare atenție problemelor, când vi se vorbeşte, ascultați atent, dar nu hotărâți nimic...

Nu uitați că sunteți francez, indiferent de ceea ce vi s-ar putea întâmpla... ."

(Instrucțiuni de guvernare ale lui Ludovic al XIV-lea, 1713)

D2 „... Regele se scoală la ora pe care a hotărât-o seara... şi totuşi, dacă nu se scoală la ora pe care a indicat-o, primul valet de cameră îl va deştepta... Regele stă încă în pat, când primul valet ține în mână un flacon cu alcool pe care îl varsă pe mâinile Maiestății Sale, sub care ține o farfurioară de argint aurit... Marele şambelan prezintă Maiestății Sale vasul cu apă sfințită, asupra căruia Regele face semnul crucii... ."

(Ceremonialul deşteptării Regelui Soare)

Semnarea Edictului de la Nantes.

Asasinarea lui Henric al IV-lea.

Ludovic al XIV-lea.

foarte active, pentru stabilirea *„frontierelor naturale”* ale Franței (Rin, Alpi, Pirinei). Regele întreprinde numeroase războaie în Europa, cu Olanda, Anglia, Liga de la Augsburg şi pentru succesiunea la tronul Spaniei, care însă ruinează statul. Pune bazele imperiului colonial francez.

Palatul de la Versailles.

Ştiați că...

...Henric al IV-lea este ucis la Paris de către un catolic fanatic, François Ravaillac?

...limba franceză devine, în perioada domniei lui Ludovic al XIV-lea, limba diplomatică a epocii?

...Ludovic al XIV-lea este unul dintre cei mai de seamă mecena ai epocii sale, protejând pe artişti, ca de exemplu, Molière?

...revocarea Edictului de la Nantes provoacă emigrarea a numeroşi negustori, comercianți, proprietari de manufacturi în Anglia, Germania, Elveția, Olanda?

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați direcțiile prinicipale de acțiune politică ale lui Henric al IV-lea.
2. Citiți **D1**. Pornind de la text identificați greutățile cu care s-a confruntat Ludovic al XIV-lea în perioada domniei sale.
3. Studiați **D2**. Justificați rolul ceremonialului de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea.
4. Realizați o comparație între absolutismul lui Henric al IV-lea şi cel al lui Ludovic al XIV-lea.
5. Studiați **S1**. Analizați raporturile dintre rege şi principalele instituții.

Dinastia Tudorilor

În perioada guvernării **Tudorilor** în Anglia se instituie un regim absolutist, în care regele domneşte fără sprijinul Parlamentului **(H1)**.

După faza centralizării, consolidarea puterii regale se impune cu necesitate la finele *Războiului celor Două Roze,* când tronul este ocupat de către **Henric al VII-lea** (1485 – 1509). Acesta guvernează fără sprijinul parlamentului şi mai ales cu sprijinul burgheziei, recrutată dintre negustori şi comercianți. Consolidează autoritatea centrală şi măreşte domeniile regale. Totodată, pune bazele stăpânirii engleze în Irlanda. Promovează o politică de alianțe politice şi matrimoniale. Pentru a-şi consolida puterea impune ***Camera Înstelată*** ca instanță juridică superioară.

Urmaşul său este **Henric al VIII-lea** (1509 – 1547), care întăreşte controlul asupra nobilimii. Inteligent, ambițios, cultivat şi autoritar, beneficiază de sprijinul unor consilieri de seamă.

Atunci când papa refuză să accepte divorțul de soția sa, Caterina de Aragon, regele se proclamă, prin *Actul de Supremație* (1534) în calitate de şef al Bisericii **(D1)**. El respinge astfel dogma supremației papale. Aceasta constituie începutul Reformei în Anglia şi pune bazele *Bisericii Anglicane*. Peste cinci ani publică *Cele şase articole,* care consolidează dogma anglicană. Mai mult, ordonă închiderea şi distrugerea a numeroase mănăstiri, cărora le preia veniturile.

În plan extern încearcă să mențină o poziție de echilibru în fața luptelor dintre Franța şi Habsburgi. De asemenea, întreprinde expediții în Țara Galilor şi se declară şi rege al Irlandei.

Sub domnia fiicei sale, **Elisabeta I** (1558 – 1603) absolutismul englez cunoaşte apogeul. Persoană foarte cultă, cu o formație de tip

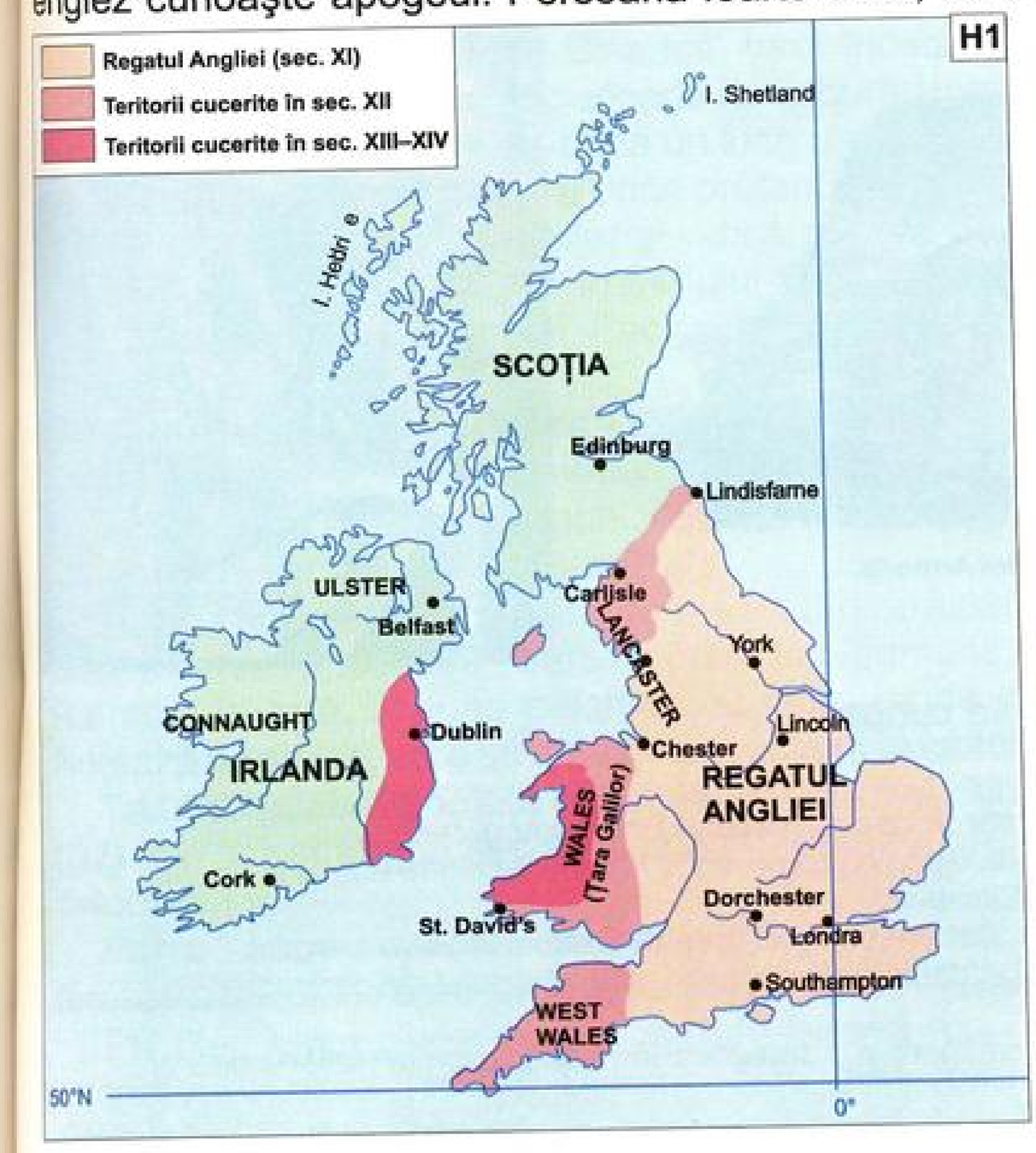

Anglia în secolul al XVI-lea.

Termeni

colonie
veto

D1 „... Noi recunoaştem că Maiestatea Sa este protectorul special, singurul şi supremul senior şi, atât cât permite legea lui Christos, şeful suprem al Bisericii şi al clerului Angliei... ."

(Votul episcopilor *englezi din 1534)*

D2 „Mi se pare că este o femeie de o rară vanitate, dar şi foarte vie. Pare că admiră foarte mult politica tatălui său. Este foarte atașată de popor şi este foarte încrezătoare că toți sunt de partea sa... ."

(Raportul contelui Feria, ambasadorul Spaniei la Londra, *cu privire la politica Elisabetei I)*

Henric al VIII-lea.

Elisabeta I

umanist, se înconjoară de consilieri pricepuți **(D2)**. Rezolvă problema religioasă, impunând în mod clar reiigia protestantă prin *Cele 39 de Articole* (1563), dar în acelaşi timp promovând o politică confesională prudentă. Dar către finele domniei sale, fiind convinsă că locuitorii de religie catolică reprezintă o mare primejdie, le limitează serios libertățile religioase.

Menține raporturi amiabile cu instituția Parlamentului, dar uzează de nenumărate ori de *dreptul de veto*. Îşi păstrează tronul în ciuda a numeroase comploturi ale nobilimii, unele încurajate de către Curtea de la Madrid.

Sub domnia sa, Anglia promovează o vastă politică de expansiune comercială şi maritimă. În 1587 ordonă execuția verişoarei sale, **Maria Stuart,** pe care o acuză de trădare şi de pretenții la tronul Angliei. În anul următor se confruntă cu *Invincibila Armada* flota trimisă de **Filip II**, regele Spaniei, pentru a cuceri Insulele Britanice **(D3)**.

În acelaşi timp, sprijină Țările de Jos în lupta lor împotriva Spaniei. Totodată, în timpul domniei sale începe *colonizarea* de către englezi a Americii de Nord, prin fondarea de către **Walter Raleigh** a coloniei Virginia (1585). Dă numele unei epoci de profundă renaştere culturală, al cărei simbol este dramaturgul **William Shakespeare.**

Urmaşii săi, **Iacob I, Stuart** şi **Carol I Stuart** teoretizează necesitatea monarhiei absolute, de importanța căreia sunt pe deplin conştienți. Aceştia susțin faptul că puterea regală este dată chiar de către Dumnezeu şi nicio lege de pe Pământ nu i se poate opune.

D3 „... Deoarece victoriile se află în mâinile Domnului, care decide să le acorde sau să le ia şi deoarece cauza noastră este a Sa..., trebuie să se acorde o mare atenție astfel încât niciun marinar să nu comită vreun păcat şi în special nicio blasfemie nu e săvârşită. Veți părăsi imediat Canalul Mânecii. Veți naviga de-a lungul Canalului până la capul Margate, unde vă veți întâlni cu nepotul meu, Ducele de Parma, pentru a asigura traversarea de către armata sa a apei... Nu ezitați să informați pe toți soldații că inamicul are un avantaj în ceea ce priveşte piesele de artilerie şi profitând de acesta va încerca să lupte cu noi de la distanță... ."

(Instrucțiunile lui Filip al II-lea
către comandantul
Invincibilei Armada)

Înfrângerea invincibilei Armada.

Curtea Elisabetei I.

Ştiați că...

... Henric al VII-lea îl înfrânge; pe Richard III la Bosworth (1485)?

... Henric al VIII-lea a avut mai multe soții, şi anume: Caterina de: Aragon, Anne Boleyn, Jane Seymour, Anne Cleves, Catherine Howard, Catherine Parr?

... Elisabeta I, care nu s-a căsătorit niciodată, este supranumită şi Regina Virgină sau Gloriana?

Verificați-vă cunoştințele!

1. Citiți **D1**. Justificați rolul regelui ca şef al Bisericii Anglicane.
2. Scrieți un eseu de o pagină cu privire la raporturile dintre Anglia şi Spania în perioada domniei Elisabetei I.
3. Studiați **D3**. Descrieți traseul flotei spaniole în lupta împotriva Angliei.
4. Pornind de la **D3**. Identificați trăsăturile absolutismului din perioada domniei Elisabetei I.
5. Identificați o asemănare şi o deosebire între absolutismul Habsburgilor şi al Tudorilor.

Dinastia Romanovilor

În Rusia realitatea este cu totul deosebită față de Europa de Vest. Monarhia se impune în organizarea luptei contra duşmanilor externi, şi anume a mongolilor, iar mai târziu, a suedezilor şi polonilor **(D1)**. Concomitent, se acționează cu succes împotriva puterii marilor boieri și a Bisericii.

În acest sens s-a remarcat țarul **Ivan al IV-lea** (1533 – 1584). Este primul suveran încoronat oficial în calitate de *țar* al Rusiei (1547), când preia puterea efectiv. Conduce autoritar, lovind nemilos în marea boierime. De aceea, în epocă a fost supranumit „cel Groaznic". Acesta limitează puterea marii boierimi şi întăreşte autoritatea centrală. Totodată, realizează o vastă operă administrativă şi legislativă, concretizată în publicarea unui cod de legi şi a unuia religios.

În 1549 reuneşte prima Adunare de Stări din Rusia *(Zemski Sobor)*. Pentru a-şi consolida puterea organizează pe *streliți,* corp militar de elită. Promovează o politică de expansiune viguroasă către răsărit şi cucereşte Kazanul şi Astrahanul. De asemenea, începe colonizarea Siberiei şi impune controlul circulației pe Volga şi Marea Caspică. Stabileşte relații comerciale cu Anglia. În vest, luptă cu Estonia şi Livonia pentru a obține accesul la Marea Baltică. În perioada domniei sale este construită Catedrala Sfântul Vasile din Moscova.

La moartea sa Rusia cunoaşte o perioadă de criză internă, caracterizată de scăderea autorității interne, consolidarea puterii marii boierimi şi intervenția unor state străine, ca Suedia şi Polonia. În 1613 tronul este ocupat de **Mihail Romanov,** care fondează *dinastia Romanovilor,* ce conduce Rusia până în 1917.

Fiind sprijinit de boieri şi Biserică, țarul încearcă să restabilească ordinea în țară după o lungă perioadă de tulburări interne. În plan extern încheie pacea cu Suedia, şi, după un lung război cu Polonia, obține din partea acestora renunțarea la orice pretenție la coroana Rusiei. În sud poartă războaie contra tătarilor şi ridică o serie de fortificații, dar nu poate purta războiul contra Imperiului Otoman. Continuă expansiunea către țărmul Oceanului Pacific şi stabileşte unele contacte cu China.

Țarul **Petru I,** zis cel Mare (1696 – 1725), este acela care inițiază primele măsuri în vederea modernizării societății ruse. El pune bazele Rusiei ca mare putere a Europei. Astfel, întreprinde importante reforme economice, sociale, politice şi militare.

Trimite tineri să învețe diferite meserii în străinătate. În 1697 conduce *„Marea Ambasadă"*, care îl poartă în Germania, Olanda şi Franța. Reîntors în țară, impune boierilor, cu forța, moda europeană şi desființează pe streliți, care se amestecă frecvent în luptele pentru putere.

Țarul dispune de putere absolută, guvernând prin *decrete (ucazuri)* **(D2)**. De la jumătatea secolului al XVII-lea Adunarea țării nu mai este deloc convocată.

Petru pune bazele oraşului *Sankt-Petersburg,* care devine fereastra deschisă spre lume a Rusiei, iar din 1717, *capitala țării.*

Pe plan extern poartă războaie cu Poarta, pe care o înfrânge şi cucereşte Azovul (1696). Ulterior, este însă înfrânt în lupta de la Stănileşti (1711), când are de partea sa ca aliat pe Dimitrie Cantemir,

Termeni

streliți
țar
ucaz

Ivan al IV-lea.

D1 „... Toți oamenii sunt considerați holopi, ceea ce înseamnă că sunt servitorii Prințului lor... ."

(Un călător străin din secolul al XVI-lea despre raporturile dintre țar şi supuşi)

Petru cel Mare.

D2 „... Țarul este un monarh care domneşte absolut... Dumnezeu cere ca el să fie ascultat şi respectat. El răspunde doar în fața lui Dumnezeu de faptele sale şi de poporul care i-a fost încredințat... ."

(Petru I *cu privire la țarul Rusiei)*

D3 „... Țarul este foarte înalt. Fața lui este foarte frumoasă, are o constituție foarte nobilă. Este deosebit de inteligent, răspunsurile lui sunt la obiect şi bine plasate. Dar, în ciuda tuturor darurilor cu care l-a înzestrat natura, nu i-ar strica dacă ar avea maniere mai puțin țărănești... Are caracterul poporului său. Dacă ar fi avut o educație mai aleasă, ar fi fost un om desăvârşit... ."

(Pricipesa Sofia de Hanovra *despre țarul Petru I)*

domnitorul Moldovei. Căutând o ieşire către Marea Baltică, încheie o alianță cu Danemarca şi Polonia, îndreptată contra Suediei şi dezlănțuie *Războiul Nordului* (1700 – 1721). Înfrânt inițial la Narva (1700) de către **Carol XII,** regele Suediei, trece la reorganizarea armatei şi îşi ia revanşa asupra suedezilor în bătălia de la Poltava (1709).

Prin pacea de la Nystadt (1721), Rusia obține ieşirea la Marea Baltică. În Asia, după un război împotriva Persiei, preia Baku, Derbent şi importante teritorii din Caucaz. În 1721 Rusia este proclamată *imperiu*. În anul următor Petru primeşte titlul de „mare împărat al tuturor Rusiilor" **(D3)**.

Caricatură de epocă, ce înfățişează pe țarul Petru tăind bărbile boierilor.

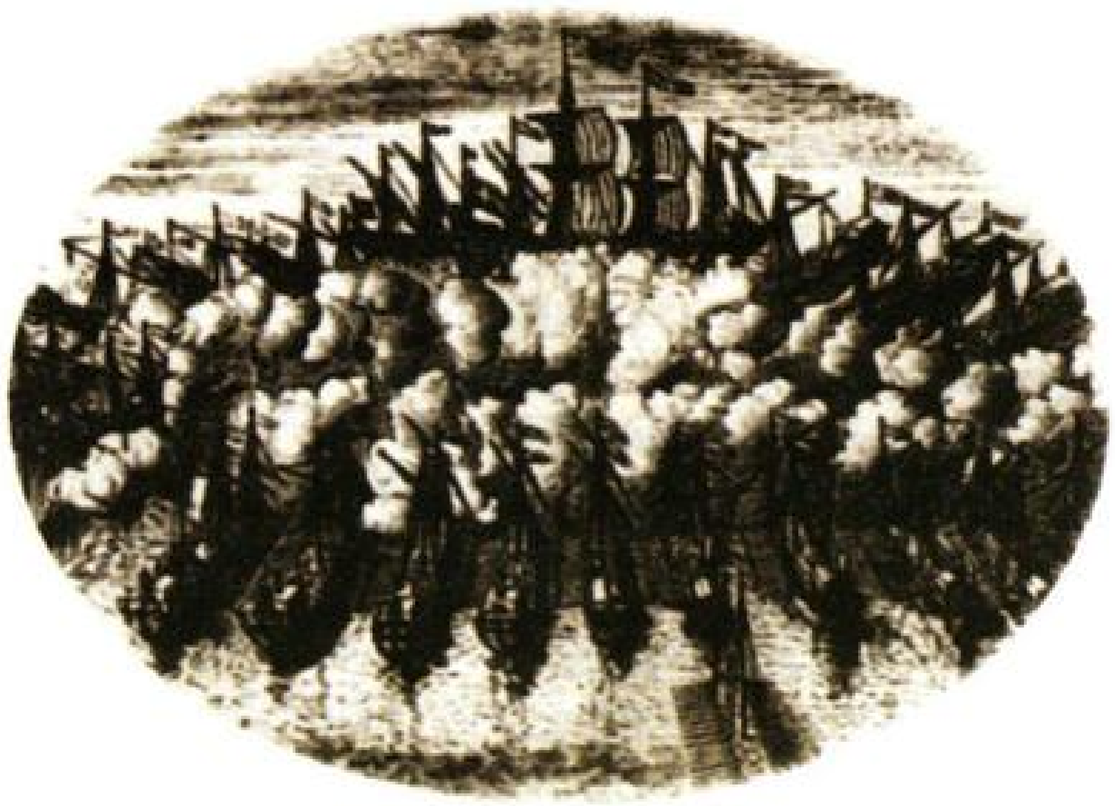

Flota rusă.

Oraşul Sankt-Petersburg.

Ştiați că...

... Ivan al IV-lea conduce în chip despotic şi îşi ucide soțiile şi pe fiul său Ivan?

... Petru I este o fire autoritară şi dură şi merge până acolo încât ordonă lichidarea fiului şi moştenitorului tronului, țareviciul Alexei, pe care îl acuză de trădare?

Verificați-vă cunoştințele!

1. Identificați particularitățile absolutismului în Rusia.
2. Citiți **D1** şi **D2**. Argumentați rolul important al țarului în fruntea societății ruse.
3. Explicați cauzele expansiunii Rusiei către Marea Baltică şi Oceanul Pacific.
4. Citiți **D3**. Explicați de ce afirmă Sofia de Hanovra că Petru I are „caracterul poporului său".

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI ŞI DIPLOMAŢIA EUROPEANĂ

Capitolul 16

Conținut

Trăsături generale
Cauzele războiului
Desfăşurarea războiului
Pacea din Westfalia
Raţiunea de stat şi echilibrul european

– „Defenestrarea de la Praga” 1618
– Faza boemă în cadrul războiului 1618 – 1625
– Faza daneză în cadrul războiului 1625 – 1629
– Faza suedeză în cadrul războiului 1630 – 1635
– Faza franceză în cadrul războiului 1635 – 1648
– Tratatele de pace de la Westfalia 1648
– Proiectul de pace perpetuă al abatelui de Saint-Pierre 1713

Cauzele războiului

Termeni

dietă
elector
mercenari

Sabia Domnului. Germania (1630). Simbol al puterii imperiale.

D1 „... Aproape toți combatanții erau animați mai mult de frică decât de ură, de dorința de cucerire sau de credința religioasă. Ei doreau, în sfârșit, pace și au luptat vreme de 30 de ani pentru ca să aibă o pace de durată. Nu au înțeles atunci, după cum nu au înțeles nici după aceea, că războiul se hrănește prin război...".

(Istoricul britanic **Norman Davis** *cu privire la cauzele Războiului de 30 de Ani)*

Comisarii imperiali sunt aruncați pe fereastra primăriei din Praga (1618).

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei.

Războiul de 30 de Ani este cel mai sângeros conflict militar de la începutul epocii moderne. El se impune prin aria de cuprindere geografică, forțele implicate și urmările deosebite **(D1)**.

Conflictul izbucnit în Imperiul German, ca un război religios intern, între catolici și protestanți, vizează deopotrivă și lupta dintre împăratul *Sfântului Imperiu Romano-German* și *principi,* cât și supremația pe continent. Scopul său principal este dominația asupra Europei. Prin întreaga sa desfășurare și consecințe, războiul influențează decisiv diplomația.

La începutul secolului al XVII-lea cea mai importantă putere a Europei rămân *Habsburgii,* care conduc, prin ramura spaniolă, Peninsula Iberică și un imens imperiu colonial în Lumea Nouă, iar prin ramura austriacă, teritorii numeroase din Europa Centrală și parțial din Europa Occidentală și de Sud. Prestigiul Habsburgilor spanioli este însă afectat de pierderea Țărilor de Jos (Olandei), ca urmare a unei revoluții de eliberare de sub stăpânirea Spaniei.

Astfel, având la dispoziție importante resurse umane, economice și militare, Habsburgii își impun hegemonia politică asupra Europei. **Ferdinand al II-lea**, împăratul Sfântului Imperiu Romano-German, și **Filip al III-lea**, regele Spaniei, se manifestă ca apărători vajnici ai catolicismului și ai ideii de constituire a unui *Imperiu Universal,* care să fie o monarhie absolută, de confesiune romano-catolică. Imperiul German rămâne un stat fărâmițat din punct de vedere teritorial, căci centralizarea avusese loc numai la nivel local. Catolicii, care sunt sprijiniți de către împărat, luptă contra protestanților, care caută sprijin extern.

Cei mai important dușman al **Habsburgilor** rămâne *Franța,* prinsă ca într-un clește între Madrid și Viena. Aceasta se opune planurilor de făurire a unui stat puternic al **Habsburgilor**. De aceea, contestă și dispută permanent dominația **Habsburgilor** în Europa.

Reforma religioasă din secolul al XVI-lea schimbă profund harta religioasă a continentului. Catolicismul pierde în favoarea protestantismului zone întinse din Europa. Spiritul Reformei antrenează statele protestante pe calea unei dezvoltări economice mai intense. Reforma alimentează și dorințele principilor germani, cu precădere din sud, care doresc să se rupă de tutela împăratului de la Viena.

Războaiele religioase din secolul al XVI-lea nu soluționează contradicțiile dintre statele germane, ba dimpotrivă le accentuează. Se adaugă disputele interne legate de organizarea constituțională a Germaniei.

În Italia papa dorește să controleze peninsula și se opune tendințelor Spaniei de a domina în aceste zone. Începe disputa între marile puteri pentru controlul unor zone economice recent afirmate, precum Marea Baltică. Astfel, Suedia, Danemarca, Țările de Jos, Anglia și mai apoi Rusia sunt interesate să domine traficul comercial. Ca urmare, statele din nordul Europei sunt atrase în război.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Prezentați cauzele contradicțiilor dintre Franța și Habsburgi.
2. Argumentați caracterul religios al Războiului de 30 de Ani.
3. Identificați rolul Reformei în pregătirea Războiului de 30 de Ani.
4. Alcătuiți un tabel care să cuprindă principalele cauze ale conflictului.
5. Justificați rolul factorului economic în cadrul unor etape ale Războiului de 30 de Ani.

Desfăşurarea războiului

Taberele aflate în conflict se grupează în alianțe, şi anume: *„Uniunea evanghelică”,* care grupează pe principii protestanți germani, în frunte cu electorul Palatinatului şi *„Liga Sfântă” sau „Catolică”,* în care se adună cei catolici, sub conducerea Bavariei. Ele obțin alianța celor mai importante state din Europa.

Beligeranții dispun de forțe militare importante, dar fac apel şi la mercenari, fapt cu consecințe cumplite asupra Germaniei. De asemenea, au comandanți militari valoroşi, precum: **Tilly** şi **Wallenstein** (catolici), iar protestanți – pe **Gustav al II-lea Adolf, Condé, Turenné.**

Dincolo de luptele propriu-zise au loc numeroase tratative diplomatice pentru a pune bazele alianțelor. Franța subvenționează coaliția protestantă.

Istoricii împart perioada de desfăşurare a conflictului în funcție de statele care au venit în ajutorul protestanților, şi anume: Boemia, Danemarca, Suedia, Franța.

Faza boemă. Războiul a izbucnit în Boemia, al cărei şef de stat era **Ferdinand al II-lea,** împărat romano-german (1619 – 1637). Politica imperială de consolidare a autorității centrale şi de impunere cu forța a catolicismului în statele supuse autorității sale determină răscoala nobilimii din Boemia.

Trimişii imperiali sunt aruncați pe fereastra primăriei din Praga *(„defenestrarea de la Praga”)* (1618). Boemia îşi alege ca rege pe **Frederic al V-lea,** electorul Palatinatului şi refuză să îl mai recunoască pe împăratul de la Viena. Armata Boemiei, fiind sprijinită de **Gabriel Bethlen,** principele Transilvaniei (1613 – 1629), amenință direct capitala Imperiului. Ca urmare, Habsburgii intervin militar. Nobilimea boemă este înfrântă în bătălia de la Muntele Alb (1620). Urmează o represiune cruntă contra nobilimii. Mulți dintre membrii săi sunt arestați şi executați, iar bunurile lor sunt confiscate. Boemia este transformată în provincie a Imperiului.

Faza daneză. În 1625, în sprijinul protestanților germani intervine **Cristian al IV-lea,** regele Danemarcei (1588 – 1648). Dar după câțiva ani de luptă în statele germane este înfrânt de către generalul imperial **Albrecht von Wallenstein** şi cere pace. Drept urmare, protestanții sunt nevoiți să retrocedeze clerului catolic bunurile pe care acesta le pierduse anterior.

Faza suedeză. Dezastrul danezilor atrage atenția Franței, care reuşeşte să pună pe picioare o alianță cu Suedia, Țările de Jos şi principii protestanți germani. Ea instigă mereu Suedia pentru a intra în război.

Suedia este nemulțumită de politica Habsburgilor în Marea Baltică şi doreşte să devină protectorul unic al principilor protestanți germani. Ea beneficiază de faptul că are în fruntea sa un lider politic şi un excelent militar în persoana regelui **Gustav al II-lea Adolf** (1611 – 1632). Acesta este preocupat să impună Suedia drept cea mai importantă putere în Europa de Nord **(D1)**.

Forța militară a Suediei rezidă în sistemul de recrutare al soldaților, dintre țăranii liberi, utilizarea unor practici noi de luptă şi întrebuințarea eficientă a armelor de foc.

În aceste condiții, inițial, suedezii obțin succese militare împotriva trupelor imperiale. Împăratul de la Viena îşi află salvarea doar în armatele de mercenari, conduse de **Wallenstein**.

D1 „[...] Danemarca este înfrântă. Papistaşii sunt la Marea Baltică. Au în mâinile lor Rostock, Wismar, Stettin, Wolgast şi aproape toate celelalte porturi; insula Rugen le aparține şi de acolo amenință Stralsund; singurul lor scop este să distrugă comerțul suedez şi să pună piciorul în sudul Patriei noastre... Suedia este în pericol din cauza puterii Habsburgilor...”.

(**Gustav al II-lea Adolf,** *regele Suediei, despre situația din zona Mării Baltice – 1629)*

Ştiați că...

... după bătălia de la Muntele Alb (1620) un tribunal imperial a condamnat la moarte 27 de lideri ai nobilimii răsculate din Boemia, deopotrivă germani şi boemi?

... cele mai afectate zone din Germania au fost Palatinatul, Boemia, Pomerania şi unele teritorii din Renania, Brandenburg, Silezia şi Bavaria?

... în 1620 oraşul german Augsburg avea 49 000 de locuitori, iar în 1650, mai erau consemnați 20 000 de locuitori?

... în Boemia din 35 000 de sate, 29 000 au fost părăsite de către locuitorii lor?

Gustav al II-lea Adolf, regele Suediei.

Wallenstein

Moartea lui **Gustav al II-lea Adolf** la începutul bătăliei de la Lützen (1632), când este străpuns de două gloanțe, duce însă la înfrângerea suedezilor. Ca urmare Franța renunță să mai apeleze la mijloacele diplomatice şi intervine direct în război.

Faza franceză. Sub conducerea cardinalului **Richelieu,** Franța formează o puternică *coaliție antihabsburgică* din care fac parte Olanda, Suedia, principii protestanți din Germania. În 1635 ea declară război Spaniei, cel mai de seamă aliat al împăratului de la Viena.

Principalele lupte se desfăşoară între spanioli şi francezi. Luptele se poartă la Rin, în Flandra, Saxonia, în Nordul Italiei.

Înfrângerea trupelor spaniole la Rocroi (1642) aduce sfârşitul supremației militare a Spaniei. Trupele franceze reuşesc victorii importante şi împăratul **Ferdinand al III-lea** (1637 – 1657) este obilgat să ceară pace.

Bătălia de la Rocroi (1642).

Verificați-vă cunoştințele!

1. Scrieți un eseu de o jumătate de pagină cu privire la situația Germaniei în timpul Războiului de 30 de Ani.
2. Comparați fazele războiului şi precizați rolul Franței în cadrul lor.
3. Priviți imaginea ce înfățişează ororile războiului. Prezentați principalele urmări ale războiului pentru Germania.
4. Argumentați rolul armelor de foc şi al mercenarilor, precum şi consecințele lor.
5. Justificați politica Franței de a nu interveni de la început în plan militar în cadrul conflictului.

H1 **Europa după Războiul de 30 de Ani**

Pacea de la Westfalia. Raţiunea de stat şi echilibrul european

Negocierile de pace debutează încă din 1644 în două oraşe din Westfalia, la ***Münster*** şi ***Osnabrück*** **(D1).**

Este multă nevoie de pace, deoarece, după trei decenii de lupte, fiind teatru de război, Germania este în ruine. Populaţia sa scade de la 21 milioane la 13 milioane. Comerţul practic încetează, iar traficul pe Rin se prăbuşeşte catastrofal. Oraşele sunt distruse, ca de exemplu Magdeburg, care trece de 15 ori din mâna unei tabere în alta. Foametea şi bolile fac ravagii. Aşadar, războiul aduce puţine beneficii beligeranţilor, cu excepţia Franţei, care triumfă în detrimentul Germaniei **(H1)**.

Tratatele de pace din Westfalia readuc pacea în Europa, dar Spania nu semnează decât în 1659 pacea cu Franţa. Între cele două state, se încheie pacea de la Pirinei. Tratatul consacră supremaţia Franţei în Europa şi pune capăt ambiţiilor continentale ale Spaniei, care încetează să mai fie o mare putere.

Războiul de 30 de Ani aduce în practica relaţiilor internaţionale un principiu nou, şi anume *echilibrul de putere.* De acum înainte statele europene se preocupă ca niciunul dintre ele să nu devină mai puternic decât celelalte şi să domine continentul. Acesta este unul dintre cele mai importante norme ale dreptului internaţional în lumea modernă. Acest principiu funcţionează însă destul de complicat, mai ales prin intermediul aliaţelor, războaielor, diplomaţiei, al înţelegerilor bilaterale. Se adaugă interesele economice şi dinastice ale statelor.

Numeroşi oameni politici, diplomaţi, filosofi şi legiuitori se arată preocupaţi de menţinerea echilibrului european. În acest scop iau naştere proiectele de *pace perpetuă* din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea, dintre care cel mai important este cel iniţiat de **abatele de Saint-Pierre** (1713). Preocupările legate de soarta întregii Europe demonstrează că oamenii politici se gândesc tot mai mult la Europa ca la un tot unitar.

Afirmarea acestui principiu nu înseamnă că a fost imediat şi acceptat de către statele europene. În secolele al XVII-lea – al XVIII-lea se desfăşoară numeroase războaie pentru dominaţie politică şi supremaţie militară. Se afirmă noi puteri ale Europei, precum Rusia şi Prusia.

La finele Războiului de 30 de Ani criteriul religios se desparte de ***raţiunea de stat.*** Acesta din urmă devine un principiu diplomatic des invocat în diplomaţia epocii **(D2)**.

Semnarea tratatelor de pace din Westfalia.

Termeni

echilibru european
„Problema Orientală"
raţiune de stat

D1 „[…] Şi pentru toate celelalte lucruri trebuie să existe o egalitate exactă şi reciprocă între toţi Electorii, prinţii şi Statele, aparţinând uneia sau alteia din religii; în aşa fel încât ce este just pentru o parte să fie just şi pentru cealaltă… ."

(Clauzele religioase ale tratatului de la Osnabrück, 1648)

Ţinuturi din Germania pustiite în urma războiului.

D2 „[...] Autoritatea constrânge la supunere, raţiunea la convingere. Dacă este adevărat că raţiunea trebuie să fie flacăra care luminează prinţii în comportamentul lor [...], atunci este la fel de adevărat că nu există nimic pe lume care să fie mai puţin de compătimit decât pasiunea oarbă [...].

Trebuie ca tu să vrei cu ardoare ceea ce prinţul a hotărât, de vreme ce el este singurul mijloc de a te face supus; şi aşa, după cum umilinţa este primul fundament al perfecţiunii creştine, tot aşa supunerea [...] trebuie să devină cel mai solid argument al subordonării, căci atunci când statele sunt slabe, ele nu pot fi înfloritoare [...]."

*(**Richelieu** despre raţiunea de stat)*

Muschetari francezi în luptă.

Cea mai bună ilustrare a acestui principiu diplomatic este politica desfăşurată de Franța. Aceasta este cel mai înverşunat inamic al Habsburgilor. Ea doreşte ca să le provoace greutăți peste tot în Europa şi, în final, să îi înfrângă.

Franța, a cărei politică este dominată de personalitatea **cardinalilor Richelieu** şi **Mazarin,** nu se dă în lături să se alieze cu toți dușmanii Habsburgilor, indiferent de orientarea politică şi de confesiunea religioasă. Astfel, aceasta trezeşte, nu de puține ori, critici în interior, dar şi în Europa, căci, deşi este un stat catolic, se aliază cu state protestante – Suedia, Țările de Jos (Olanda), şi cu cele musulmane – Imperiul Otoman.

În acelaşi timp, Franța, dar şi Suedia şi Anglia, caută să găsească în Europa de Est şi de Sud-Est state aliate care să asigure echilibrul de forțe. Începând din secolele al XVII-lea – al XVIII-lea, *„Problema Orientală"*, care debutase odată cu pătrunderea otomanilor în Europa în secolul al XIV-lea şi urmată de ofensiva lor puternică, reține mai mult atenția puterilor europene, interesate să urmărească evoluțiile de forțe din Imperiul Otoman. Aşadar, menținerea Imperiului Otoman devine o condiție importantă a păstrării echilibrului de forțe pe continentul european. În numele echilibrului politic niciun stat nu doreşte ca slăbiciunea Imperiului Otoman să fie folosită de un altul în propriul său folos.

Astfel, Marile Puteri europene încep să încheie tratate comerciale cu Poarta şi primesc capitulații, care le conferă privilegii economice în cuprinsul teritoriilor deținute de către otomani. Se adaugă unele convenții şi tratate politice şi militare semnate între statele europene şi Poartă.

Cardinalul Richelieu.

- Franța devine cea mai importantă putere a Europei, căci controlează Alsacia şi unele principate germane şi este, alături de Suedia, garantul păcii. Circulația pe Rin se desfăşoară în favoarea sa.

- Germania devine un conglomerat, care adună aproximativ 350 de state, fiecare alegându-şi religia. Se prevede respectarea, deopotrivă a drepturilor catolicilor şi protestanților din Germania.

- Vechile libertăți germanice sunt reconfirmate, dar împăratul nu mai poate lua nicio hotărâre fără acordul Dietei imperiale.

- Austria se orientează treptat, dar sigur, către făurirea unui imperiu propriu în Europa Centrală. Astfel, Habsburgii înregistrează un eşec răsunător în încercarea de a-şi impune autoritatea în lumea germană.
- Suedia domină bazinul Mării Baltice şi primeşte în stăpânire o serie de teritorii.

- Se recunoaşte independența Olandei şi Elveției.
- Se deschide drumul afirmării mărcii de Brandenburg, care constituie nucleul viitoarei Prusii.

Prevederile păcii din Westfalia (1648).

Verificați-vă cunoştințele!

1. Citiți **D1**. Argumentați rolul libertății religioase după Războiul de 30 de Ani.
2. Prezentați modalitățile în care este utilizat principiul echilibrului european de către marile puteri ale Europei.
3. Precizați rolul alianței dintre Franța şi Imperiul Otoman.
4. Studiați prevederile păcii din Westfalia. Redactați un eseu de o pagină cu privire la situația din Europa în 1648.
5. Justificați importanța proiectelor de pace universală în Europa.
6. Argumentați rolul rațiunii de stat în Europa secolelor XVII–XVIII.

Evaluare – Capitolele 15 şi 16

1. Definiți termenii:
centralizare politică, Cortesuri, Fronde, „Problemă Orientală", echilibru european.

Cu fiecare dintre aceştia alcătuiți câte o propoziție sau frază referitoare la tema studiată.

2. Citiți documentul:

„... Toate cheltuielile ordonate de către rege au fost reglementate fără să fie puse de acord cu controlorul general, cele ale războiului, ale marinei, ale pensiilor s-au stabilit de rege cu domnii secretari de stat, fiecare cu departamentul său... Controlorul general este însărcinat să găsească fonduri, prin orice mijloace... ."

(Raportul controlorului general al finanțelor din perioada domniei lui Ludovic al XIV-lea)

a) Stabiliți principalele instituții din Franța absolutistă.
b) Pornind de la text, prezentați raporturile dintre rege şi miniştrii săi.

3. Prezentați, în aproximativ o pagină, o sinteză cu tema *Rolul monarhului absolut în Europa,* având în vedere următoarele:

a) ideologia absolutistă;
b) două exemple de izvoare care îl menționează;
c) atribuțiile sale.

4. Prezentați trei consecințe ale Războiului de 30 de Ani în Germania.

5. Elaborați în aproximativ o jumătate de pagină un text cu caracter istoric, având în vedere următoarele personalități, date şi termeni:
1648, pacea westfalică, Rațiunea de stat, Franța, Imperiul Otoman.

6. Ordonați cronologic următoarele evenimente:

a) Defenestrarea de la Praga;
b) Invincibila Armada;
c) Actul de Supremație;
d) Lupta de la Rocroi.

7. Completați spațiile libere cu informațiile istorice corespunzătoare definițiilor date mai jos.
a) Mişcare politică şi ideologică din secolul al XVI-lea de pe urma căreia ia naştere religia protestantă .....
b) Adunarea reprezentanților principalelor clase sociale privilegiate. Reprezintă forul legislativ, care îl ajută pe suveran la conducerea statului.....

8. Citiți afirmațiile de mai jos şi încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect.

a) Principala reşedință regală din Spania se află la:
a) Escorial; b) Salamanca; c) Sevilla.

b) Dietă este denumirea forului legislativ în:
a) Suedia; b) Polonia; c) Italia.

c) Principalul aliat al împăratului german în Războiul de 30 de Ani este:
a) Imperiul Otoman; *b)* Rusia; *c)* Spania.

9. Alcătuiți scurte fişe bibliografice privind personalitatea lui:
Ferdinand al III-lea, Ludovic al XIV-lea, Gustav al II-lea Adolf.

10. Completați spațiile libere cu un eveniment istoric în care a fost implicată fiecare dintre personalitățile de mai jos:
Elisabeta I.....
Carol Quintul .....
Filip al II-lea.....
Ivan al IV-lea .....

11. Realizați o comparație între politica absolutistă a lui Carol Quintul şi cea a lui Ludovic al XIV-lea.

12. Ordonați cronologic evenimentele/procesele scriind în spațiile libere literele corecte:

a) sfârşitul domniei lui Petru cel Mare;
b) începutul fazei boeme a Războiului de 30 de Ani;
c) lupta de la Bosworth;
d) Rusia este proclamată imperiu.

Glosar de termeni

A

absidă – încăpere semicirculară în biserică, în care se află, de obicei, altarul
absidiolă – mică absidă, care încheie, spre răsărit, unele nave ale bisericilor
achingii – trupe de cavalerie în armata otomană
acant – motiv decorativ vegetal
acropolă – zonă întărită a unui polis în Grecia antică, adăpostind principalele edificii publice
aculturație – preluarea de către o comunitate a unor elemente de civilizație aparținând unei civilizații superioare
agorá – piață publică în orașele din Grecia antică
ală – unitate auxiliară de cavalerie în armata romană
altar – construcție în biserică, destinată desfășurării ritualului religios
anarhie militară – perioadă de slăbire a autorității centrale și, respectiv, de consolidare a autorității conducătorilor militari
antablament – element de arhitectură clasică, așezat deasupra zidurilor de fațadă sau coloanelor unei construcții
antroponim – nume de persoane
Apélla – în Sparta: Adunarea Poporului
araméic – dialect care face parte din familia limbilor afro-asiatice, ramura semitică
arc butant – element component al arcului specific arhitecturii gotice
arhonte – magistrat superior la Atena
arianism – doctrină religioasă creștină din secolul al IV-lea î.Hr.
astrolab – instrument utilizat în Evul Mediu pentru a determina coordonatele geografice ale unui loc
atrium – curte interioară într-o locuință greco-romană
Augustus – preamărit, slăvit, sacru. Devine sinonim cu funcția imperială la Roma
autonomie – statut politico-juridic caracterizat prin existența dreptului la autoconducere și autoadministrare a unui teritoriu
ázimă – pâine nedospită utilizată în ritualul religios catolic

B

baliv – funcționar regal în Franța
basileu – rege
basorelief – sculptură caracterizată prin proeminența figurilor în raport cu suportul
bazilică – edificiu roman de formă dreptunghiulară; biserică catolică de mari dimensiuni
beduini – păstori nomazi din Peninsula Arabia și nordul Africii
beglerbeg – guvernator general al unei provincii otomane
biserică – edificiul religios principal în cadrul religiei creștine
blasfemie – defăimare a ceea ce este considerat sfânt
breaslă – formă de organizare profesională în Evul Mediu

C

cabbala – interpretare ebraică a Vechiului Testament
cadiu – judecător otoman
calfă – lucrător calificat în Evul Mediu
calif – reprezentant și succesor al profetului Mahomed
calvinism – doctrină protestantă predicată de Jean Calvin
campanilă – turn, construit în partea superioară a unui edificiu, în care se află un clopot, un orologiu etc. (în orașele italiene)
canabae – așezare civilă timpurie în Dacia romană
capitel – partea superioară, ornamentată, a unei coloane
Capitulație – diplomă de privilegii acordată de sultanul otoman, prin care Poarta recunoaște autonomia Țărilor Române în schimbul unui tribut
caravanserái – loc de popas al caravanelor în lumea islamică
castru – tabără militară fortificată romană
cavaleri teutoni – ordin monaho-cavaleresc în Evul Mediu
centralizare politică – proces istoric caracterizat prin întărirea controlului autorității regelui în detrimentul puterii nobilimii
chrismon – monogramă creștină
cnezat – formațiune prestatală condusă de un cneaz
cobâle – formațiuni politice prestatale în Moldova
cohortă – subunitate de infanterie romană
collegia – formă de organizare profesională în Dacia romană
colonia – așezare urbană romană
colonie – oraș nou întemeiat de o metropolă
colonizare – proces de întemeiere de noi așezări pe meleaguri îndepărtate de țara de baștină
comati – oameni liberi în Dacia
comis – dregător domnesc în Țările Române
comitat – unitate adminstrativă în Evul Mediu
comună – formă de organizare a unei comunități urbane
conchistadori – cuceritori spanioli ai Lumii Noi
conciliu – reuniune religioasă creștină
condotier – soldat cu plată în Italia medievală
Consiliu Regal – instituție care sfătuiește pe monarhul absolut în adoptarea unor hotărâri
conți – conducători (cu atribuții administrative, militare) ai unor provincii
contract vasalic – înțelegere între doi feudali – senior și vasal –, însoțită de obligații și drepturi reciproce
contrafort – întăritură masivă de zidărie, care îngroașă din loc în loc un zid în scopul de a-i mări rezistența
Contrareformă – reacția Bisericii Catolice în urma Reformei
cor – spațiul dintre nava centrală și absidă într-o biserică catolică
cora – tip de statuetă feminină în Grecia preclasică
Coran – cartea sfântă a arabilor
Cortes – Adunarea Stărilor în Spania
cruciadă – expediție militară a feudalilor apuseni în Țara Sfântă
cupolă-boltă – cupolă care formează acoperișul unui edificiu monumental
„Curia Regis" – curtea regală la franci
curte de conturi – instituție financiară

D

davă – așezare fortificată din Dacia
deambulatoriu – spațiu în jurul altarului într-o biserică
democrație – regim politic, caracterizat prin puterea poporului
demos – poporul în Grecia antică
descălecat – trecerea periodică de populație din Transilvania în afara arcului carpatic în Evul Mediu
despot – important dregător bizantin din secolul al XII-lea
devălmășie – stăpânirea în comun a pământului în obștea sătească
dictator – magistrat roman, dispunând de puteri excepționale
dietă – adunarea reprezentanților principalelor stări sociale privilegiate
diocezã – unitate religioasă în Evul Mediu în statele de religie catolică
district – unitate administrativă a românilor din Transilvania în Evul Mediu
divan – organism constituit din marii dregători (în Imperiul Otoman)
dom – cupolă monumentală ridicată deasupra unui edificiu
domeniu feudal – unitate economică fundamentală în Evul Mediu
dominat – sistem de guvernământ în Imperiul Roman, bazat pe puterea absolută a împăratului
domn – stăpân absolut, suveran al Țării Românești și al Moldovei
donjon – turnul principal al unui castel medieval
ducat – formațiune politică condusă de un duce

E

echilibru european – principiu de drept internațional
ecumenic – caracter universal
efor – magistrat (la Sparta)
elector – principe sau înalt prelat în Sf. Imperiu Romano-German, participă la alegerea împăratului
emir – comandant arab
episcop – înaltă față bisericească
erezie – doctrină religioasă opusă dogmelor oficiale ale Bisericii
etnogeneză – procesul de formare etnică a unui popor
eupatrid – aristocrat la Atena
excomunicare – excludere din sânul Bisericii
exorcizare – practică magică în scopul de a alunga răul

F

factorii comerciale – puncte de schimb comercial
falangă – unitate de luptă în Grecia antică
faraon – suveran al Egiptului antic
feud(ă) – concesiune funciară condiționată de serviciul militar
for – piață publică în cadrul unui oraș roman
fronton – element arhitectural

G

geocentrism – teorie cosmogonică, conform căreia Pământul se află în centrul Universului

ghildă (hansă, companie) – asociație cu caracter economic, politic, religios şi profesional în Evul Mediu
gineceu – parte din locuința grecilor, în care trăieşte femeia
gintă – formă de organizare socială bazată pe înrudirea de sânge

H

Hegira – fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina (622)
heliocentrism – teorie cosmogonică, conform căreia Soarele se află în centrul Universului
hipogeu – construcție subterană, constituită din mai multe încăperi, destinată să servească de mormânt
hirotonire – ceremonie prin intermediul căreia un individ intră în rândul slujitorilor Bisericii
Hoarda de Aur – formațiune politică mongolă la nordul Mării Negre
hoplit – infanterist în Grecia antică
hughenoți – nume acordat protestanților din Franța

I

iconoclasm – contestarea cultului icoanelor în Imperiul Bizantin
iconoduli – susținători ai cultului icoanelor în Imperiul Bizantin
ieniceri – infanterişti otomani
imam – cleric musulman
imunitate (feudală) – privilegiul proprietarilor funciari de a nu permite accesul dregătorilor domniei pe domeniile lor
Inchiziție – tribunalul Bisericii Catolice
indo-europeni – populații de păstori, care trăiesc în mileniul IV-lea î.Hr. în Asia Centrală, de unde migrează către Europa. Pun bazele principalelor familii etnice şi lingvistice din Europa
indulgență – act de iertare a păcatelor, emis de către Biserica Catolică
interpretatio romana – adorarea unor divinități dacice sub nume romane
Invincibila Armada – flota spaniolă în secolul al XVI-lea
islam – în limba arabă, supunere față de Allah. Constituie religia arabilor

Î

învestitură – acordare a unei demnități

J

jihad (djihad) – războiul purtat de către arabi contra „necredincioşilor".
județ – unitate administrativă în Evul Mediu în Țara Românească
jupan – titlu acordat unor boieri în secolele IX–XIII

K

kaganat – organizare politică specifică popoarelor turcice şi condusă de un kagan. Denumirea statului avar

L

lefegii (mercenari) – ostaşi români sau străini, cu leafă
legat papal – trimis diplomatic al Papei
legiune – unitate de infanterie romană
logofăt – dregător în Evul Mediu; conduce cancelaria domnească
luteranism – doctrină protestantă predicată de Martin Luther

M

magistrat – funcționar superior sau înalt demnitar
manufactură – întreprindere industrială în sec. al XVI-lea–al XVII-lea
manuscris – text scris cu mâna
marcă de apărare – unitate politică şi militară în zonele de frontieră
martir – persoană care se jertfeşte pentru convingerile sale
maslu – slujbă religioasă creştină, care se oficiază pentru un om bolnav
mastaba – construcție funerară de forma unui trunchi de con în Egiptul antic
mecenat – sprijinirea artiştilor de către cei bogați
megaron – sală de formă rectangulară
mercantilism – doctrină economică punând accent pe necesitatea intensificării exportului, în vederea obținerii de metale prețioase
metropolă – aşezare care întemeiază colonii
mihrab – nişă într-o moschee orientată către Mecca
minbar – locul din care imamul citeşte versete din Coran
mir – untdelemn aromat şi sfințit, folosit în biserica creştină
mirodenii – substanțe aromate, cu miros plăcut
Mishna – legea orală, tradiția la evrei
moriscos – populație de origine arabă, rămasă în Spania după sfârşitul Reconquistei
moschee – edificiu religios al arabilor
mozaic – tehnică decorativă constând în asamblarea cuburilor mici, de piatră sau sticlă colorată, şi fixarea lor pe un suport, formând figuri
municipia – aşezare urbană romană

N

naos – încăperea principală dintr-o biserică
Nirvana – zona „repaosului absolut" în concepția budiştilor
nomă – provincie în Egiptul antic

O

obşte sătească – formă de organizare social-politică, în care coexistă proprietatea privată cu cea colectivă
ogivă – osatura unei bolți sau a unei deschideri (în arhitectura gotică)
omagiu – ansamblu de gesturi ce leagă pe vasal de senior în cadrul jurământului de credință şi de supunere
omagiu ligiu – omagiu vasalic principal
omagiu plan – omagiu vasalic secundar
ordine religioase – ordine de călugări
ospitalieri – membri ai unui ordin monaho-călugăresc în Evul Mediu
ostracism – înlăturare a unui cetățean atenian din viața publică

P

paharnic – dregător domnesc în Țările Române
palatini – reprezentanți ai împăraților germani pe lângă vasalii lor
palestră – locul în care tinerii din Grecia şi Roma antică îşi desfăşoară exercițiile fizice
palisadă – zid de apărare construit din pământ, lemn şi piatră
panteon – templu consacrat cultului tuturor zeilor
Parlament – forul legislativ dintr-un stat
paşalâc – provincie otomană condusă de un paşă
peristil – galerie de coloane, ce mărgineşte un edificiu pe toate laturile
perspectivă – reprezentarea prin desen a imaginilor tridimensionale
piloni – construcție monumentală formată din două masive de zidărie la intrarea în templele din Egiptul antic
piramidă – mormânt al faraonului
Poartă – denumirea oficială a Imperiului Otoman
polis – oraş-stat în Grecia antică
politeism – sistem religios, bazat pe adorarea mai multor divinități
popoare migratoare – populații (ce practică păstoritul), care migrează din Asia Centrală către Europa
portarul Sucevei – dregător din sfatul domnesc în Moldova
portic – galerie exterioară mărginită de o colonadă
posadă – loc strâmt, trecătoare
postelnic – dregător domnesc în Evul Mediu
precept – normă, regulă, recomandare, mai ales cu caracter moral
prepózit – funcționar regal în Franța
principat – formă de guvernământ, condusă de un principe
„Problema Orientală" – termen ce desemnează situația apărută ca urmare a pătrunderii otomanilor în Europa; din secolul al XVII-lea se referă şi la decăderea Imperiului Otoman
profet – predicator în religiile antice, considerat ca trimis al divinității
pronaos – încăpere a unui edificiu situată în fața statuii zeului

R

rábin – conducător religios al unei comunități mozaice
raiá – unitate administrativ-teritorială otomană
Ramadan – cea mai importantă sărbătoare religioasă la arabi
rațiune de stat – practică politică, în care interesul unui stat este superior celui religios
Reformă – mişcare politică şi ideologică din secolul al XVI-lea
regat clientelar – regat barbar ce primeşte subsidii din partea Romei imperiale
„rege apostolic" – nume acordat regilor maghiari în Evul Mediu
Renaştere – mişcare politico-ideologică, ce exprimă idealurile burgheziei
„Renaştere carolingiană" – perioadă de avânt al culturii, încurajată de către Carol cel Mare
rentă feudală – ansamblul obligațiilor țărănimii față de feudal

rezervă feudală (seniorială) – parte a domeniului feudal aflată în proprietatea absolută a stăpânului feudal
romanitate orientală – spațiu etnico-lingvistic, ce reunește populațiile de limbă latină din răsăritul Imperiului Roman
romanizare – proces care constă în însușirea civilizației romane
rovină – loc mlăștinos

S

samodârjaț – în limba slavă, „cel atotputernic"
sanctuar – loc sfânt
scolastică – metodă de gândire, ce are la bază utilizarea logicii în analiza unor opere de seamă. Subordonează filosofia teologiei
scrib – funcționar la curtea faraonului din Egipt
seneşal – funcționar regal în Franța
senior – nobil în Evul Mediu, ce oferă vasalului un feud
sfat domnesc – instituție politică ce reunește marii dregători
simonie – practică a vânzării funcțiilor religioase pe bani
sinagogă – edificiu religios la evrei
sincretism religios – adorarea divinităților locale sub nume romane
spahii – soldați în cavaleria otomană
spartiați – cetățeni la Sparta
spovedanie – mărturisire a păcatelor de către creştini
stil triconc – plan de construcție a bisericii unde sunt înscrise trei abside
strateg – comandant militar atenian
stratioți – trupe de infanterie în armata bizantină
streliți – corp de infanteriști din Rusia, dotați cu arme de foc
sultan – titlu acordat suveranilor musulmani în Evul Mediu
suzeran – senior în Evul Mediu, ce primeşte mai multe omagii vasalice

Ş

şeic – căpetenie a unei comunități sau stat în lumea musulmană

T

Talmudul – carte religioasă la evrei, ce comentează Vechiul Testament
templieri – ordin monaho-cavaleresc în Evul Mediu
tetrarhie – formă de guvernare în patru (în Imperiul Roman)
teutoni – membri ai unui ordin monaho-cavaleresc în Evul Mediu
themă – unitate administrativă în Imperiul Bizantin
timpan – element de decorație arhitectonică
tipar – ansamblu de operații de obținere a unor copii identice, prin presarea formelor de imprimare, acoperite cu cerneală, pe hârtie, pe carton etc.
tiranie – sistem de guvernare politică la Atena, în perioada arhaică
Tora – nume dat de evrei Vechiului Testament
transept – nava transversală, ce intersectează naosul în biserică
trib – formă de comunitate umană importantă în preistorie
tribut – obligație financiară
triumvirat – înțelegere între trei lideri politici la Roma

Ț

țară – uniune de obşti săteşti libere
ținut – unitate administrativă în Moldova, în Evul Mediu

U

ucaz – poruncă împărătească, ordin al țarului Rusiei
ucenic – discipol al lui Hristos (propovăduieşte învățătura creştină)
umanism – ideologie care accentuează rolul deosebit al omului
Ungrovlahia – denumire utilizată în Evul Mediu pentru a se defini Țara Românească
utopie – proiect general de organizare ideală a lumii

V

vareg – denumire (în limba greacă) pentru vikingi
vasal – nobil, care datorează ascultare suzeranului său
veteran – ostaş ieşit din cadrele armatei
veto – dreptul excepțional al unei persoane de a se opune adoptării unei decizii
vicerege – înalt demnitar, ce conduce o provincie sau o colonie
vicus – sat în Imperiul Roman
villa rustica – fermă agricolă
vitraliu – panou decorativ din plăci de sticlă pictate la ferestre
vizir – înalt demnitar în Egiptul antic, califatul arab şi Imperiul Otoman
voievod – conducător militar în Evul Mediu

Z

zaraf – cămătar; persoană care se ocupă cu schimbul banilor
zwinglianism – doctrină protestantă predicată de Huldreich Zwingli